

**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE ASKER OCAĞI ETRAFINDA OLUŞAN  
HALK BİLİMİ VE HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ  
ÜZERİNDE BİR İNCELEME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Aytaç YİYİN  
Balıkesir, 2009**

**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE ASKER OCAĞI ETRAFINDA OLUŞAN  
HALK BİLİMİ VE HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ  
ÜZERİNDE BİR İNCELEME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Aytaç YİYİN**

**Tez Danışmanı  
Prof. Dr. Ali DUYMAZ**

**Balıkesir, 2009**

T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 200312511012 numaralı Aytaç YİYİN'in hazırladığı "Türk Kültüründe Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/06/2009 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY~~ ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ  
Başkan.....

İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Prof. Dr. Mehmet AĞA  
Üye.....

İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Yardımcı Doç. Dr. Ertan ÖZGEN  
Üye.....

İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

30.1.06.2009

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Oya SEYMEN

## ÖN SÖZ

İnsan hayatında önemli sayılan dönemler vardır: Doğum, evlenme, ölüm gibi. Bunlar, “geçiş dönemi” olarak adlandırılır. Bu geçiş dönemlerinde toplumların kültürlerine özgü birçok inanç, âdet, töre, tören vb. uygulamalar görülür. Türk toplum hayatında geçiş dönemlerinden biri olarak sayılabilecek askerlik, hemen her Türk genci ve ailesinin geçirdiği önemli aşamalardan biridir. Askerlik, Türkiye’de Türk gençlerinin “topluma katılma” sürecini teşkil eder. Çünkü yerleşmiş değer yargılarına göre asker ocağı, Türk gencinin çocukluktan sıyrıldığı ve “adam olma” vasfını kazandığı bir mekân olarak kabul edilir. Eskiler, insanın hayata iki defa geldiğini söyler: Doğmak bir, askerden teskere almak iki. Bu sebeple Türk toplumunda askerliğini yapmamış kişilere – mazereti ne olursa olsun – itibar edilmez, bu kişiler toplum nazarında “cahil” olarak nitelenir ve kabul görmez. Askerliğini yapmamış kişilere iş ve kız verilmez.

İnsan hayatının hemen tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi Türk toplumunda önemli bir geçiş dönemi olan askerlik ve asker ocağı etrafında da birtakım âdet, inanma, töre ve törenler teşekkül etmiş, zengin bir edebiyat birikimi oluşmuştur. **“Türk Kültüründe Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme”** adlı tez çalışmasında, Türk askeri kültürünün temelleri ile askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan geleneklerin, âdet ve inanmaların, folklor ürünlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Askerlik ve halk kültürü konusunda, bugüne kadar çeşitli folklor dergilerinde yayımlanmış birkaç makale dışında, tez düzeyinde herhangi bir çalışmanın bulunmaması araştırmaya “ilk çalışma” olma niteliği ve sorumluluğu yüklemektedir. Bu yönüyle Türk kültürüne bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, askerlik ve halk kültürü ile ilgili, bundan sonra yapılacak çalışmalar için de yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmalarım sırasında yardımlarını aldığım kaynak kişilere, tezin hazırlanma sürecinde engin sabrı ile bana destek ve güç veren kıymetli eşim Pınar OVAT YİYİN'e, araştırmalarım sırasında yardımını çokça gördüğüm Araştırma Görevlisi Halil İbrahim ŞAHİN'e, değerli fikirleriyle ufkumu açan kıymetli hocam Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet AÇA'ya ve tez çalışması süresince engin bilgi ve tecrübesiyle yol gösterici olan, öğrencisi olmaktan büyük gurur duyduğum, tez danışmanım ve hocam Sayın Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

Aytaç YİYİN  
BALIKESİR / 2009

## ÖZET

### TÜRK KÜLTÜRÜNDE ASKER OCAĞI ETRAFINDA OLUŞAN HALK BİLİMİ VE HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

YİYİN, Aytaç

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

2009, 384 Sayfa

Bu çalışmada, Türk askerlik kültürü ve asker ocağı etrafında teşekkül eden folklor uygulamaları ve halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Toplumsal davranışların kökenleri binlerce yıl öncesine dayanmakta ve kültürel kalıtım yoluyla yaşanılan zamana aktarılmaktadır. Buna göre Türk askeri geleneğinin temelleri ile Türklerin askerliği kutsal saymasının altında yatan davranış ve inançların kökeni Türk kültür hayatının Orta Asya safahatına kadar uzanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde Türk askeri geleneğinin dayandığı kültürel temeller ele alınmıştır. bu bölümde yazılı kaynaklardan elde edilen veriler neticesinde Bozkır kültürünün ve bu kültüre ait coğrafi, iktisadi, sosyal ve dini unsurların Türk askeri kültürüne etkileri üzerinde durulmuş, bu unsurlar ile Türk askeri kültürü arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk halk kültüründe askerlik konusu incelenmiştir. Bu bölümde askerlik ve asker ocağının Türk toplumundaki yeri ve önemi, askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan âdet ve inanmalar, gelenekler, törenler, pratikler vb. konular üzerinde durulmuş; yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kaynaklardan da veri toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü ise askerlik ve asker ocağı etrafında teşekkül eden halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Bu bölümde yazılı ve

sözlü kaynaklardan toplanan askerlikle ilgili maniler, türküler ve asker fıkraları yer almaktadır.

Bu araştırmanın sonucunda Türk toplumunda askerlik ve asker ocağı ile ilgili birtakım uygulamalar, âdet ve inanmalar yazıya geçirilmiş, âdet ve inanmaların bölgesel bazı farklılar gösterse de genel olarak belirli bir düzen içerisinde işlediği tespit edilmiştir.

Askerlikle ilgili âdet ve inanmalar tespit edilirken aynı zamanda Türk kültür hayatında askerlik ve asker ocağının yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmış, Türk toplumunun askerliği kutsal saymasının nedenlerinin temelinde yatan Orta Asya “Bozkır Kültürü”nün etkileri ele alınmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Türk Askerlik Kültürü, Asker Ocağı, Halk Kültürü, Âdet ve İnanmalar, Törenler, Edebiyat Ürünleri

## **ABSTRACT**

### **A SURVEY BASED ON POPULAR SCIENCE AND PRODUCTS OF POPULAR LITERATURE ON MILITARY SERVICE IN TURKISH CULTURE**

**YIYİN, Aytaç**

**MA Thesis, Turkish Language and Literature Department**

**Thesis Advisor: Prof. Ali DUYMAZ**

**2009, 384 Pages**

In this study, the main emphasis will be on Turkish military culture and popular literature products and folkloric practices surrounding the military service. Because of this, due to the fact that the origins of societal behaviors are transferred from the past through cultural evolution and based on the belief that the origins of the Turkish military culture reaches back to the Central Asia period in the Turkish cultural heritage, in this first part of the study, the Central Asian Turkish cultural life is handled. In this part, with data elicited from written documents the main emphasis was on Rural culture and geographical, economic, social and religious factors of this culture and their effects on Turkish military culture.

In the second part of the study, the military in the Turkish popular culture is studied. In this part, the importance of military service in the Turkish society, beliefs, traditions, ceremonies and practices surrounding the military service are studied; in addition to written documents, verbal resources are used as well.

The third part of the study includes popular literary products based on military service. In this part, maxims, folkloric songs, requiems, poems, military letters and military jokes are cited.



At the end of this study, some practices, traditions and beliefs about military service in the Turkish society are transferred into written documents. With this study, it's concluded that though regional differences can be cited, the traditions and beliefs generally have a clean mainstream order.

While traditions and beliefs are detected, the importance of military in Turkish cultural life is tried to be presented and the effects Central Asian Rural Culture on Turkish assumption of military service as a sacred duty are handled.

**Key Words:** Turkish military culture, military service, popular culture, traditions and beliefs, ceremonies, literary products.

**toprađını sűrdűğűműz,  
suyunu itiğimiz,  
ekmeğini yediğimiz bu memleketi,  
vatan diye bizlere bırakan kahraman Mehmetiklere  
ve kanları bu toprađa dűşen binlerce vatan evladına  
ve onların onurlu komutanlarına...**

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
İTHAF.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	XII
<b>1. GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	2
1.3. Önem.....	2
1.4. Varsayımlar.....	3
1.5. Sınırlılıklar.....	3
<b>2. İLGİLİ ALANYAZIN.....</b>	<b>3</b>
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	3
2.1.1. Bölümler.....	4
2.2. İlgili Araştırmalar.....	5
<b>3. YÖNTEM.....</b>	<b>8</b>
3.1. Araştırmanın Modeli.....	8
3.2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu.....	9
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	9
3.4. Veri Toplama Süreci.....	9
3.5. Verilerin Analizi.....	10
<b>4. BULGULAR VE YORUMLAR.....</b>	<b>12</b>
<b>4.1. BÖLÜM.....</b>	<b>12</b>
<b>4.1.1. TÜRK ASKERİ KÜLTÜRÜNÜN TEMELLERİ.....</b>	<b>12</b>
4.1.1.1. Coğrafi Şartların Türk Askeri Kültürüne Etkileri.....	15
4.1.1.1.1. Orta Asya Coğrafyası ve Bozkır Kültürü.....	16
4.1.1.1.2 Bozkır Kültürünün Menşei ve Teşekkülü.....	17
4.1.1.1.3. Coğrafya – Kültür Etkileşimi.....	19
4.1.1.2. Bozkır İktisadi Yapılanmasının Türk Askeri Kültürüne Etkileri.....	26
4.1.1.2.1. Göçebe Çoban Ekonomisi (Hayvancılık) ve Askerlik Kültürü.....	28
4.1.1.2.2. Avcılık (Sürek Avları) ve Askeri Kültüre Etkileri.....	38
4.1.1.2.3. Demir İşlemeciliği ve Askeri Kültüre Etkileri.....	40
4.1.1.3. Türk Töresi ve Askerlik Kültürü.....	43
4.1.1.4. Türk İnanç Sistemi ve Askerlik Kültürü.....	51
4.1.1.4.1. Kut, Küç, Ülüg.....	55
4.1.1.4.2. Ak Budun – Kara Budun İlişkisi.....	60

<b>4.2. BÖLÜM</b> .....	<b>64</b>
<b>4.2.1. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE ASKERLİK</b> .....	<b>64</b>
4.2.1.1. Askerliğin Türk Toplumundaki Yeri ve Önemi .....	67
4.2.1.2. Askerlik ve Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi Unsurları .....	75
4.2.1.2.1. Askerlik Öncesi .....	79
4.2.1.2.1.1. Celp Pusulalarının Alınması .....	79
4.2.1.2.1.2. Askere Gidecek Gencin Evinin Ziyaret Edilmesi .....	80
4.2.1.2.1.3. Asker Adayının Eve (Yemeğe) Çağrılması .....	81
4.2.1.2.1.4. Askere Uğurlama Düğünü .....	83
4.2.1.2.1.5. Asker Kınası .....	89
4.2.1.2.1.6. Mevlit Okutulması .....	92
4.2.1.2.1.7. Kurban Kesilmesi .....	93
4.2.1.2.1.8. Askerlerin Uğurlanması .....	94
4.2.1.2.2. Askerlik Hizmeti Dönemi .....	109
4.2.1.2.3. Askerlik Sonrası .....	119
<b>4.3. BÖLÜM</b> .....	<b>122</b>
<b>4.3.1. ASKERLİK VE ASKER OCAĞI ETRAFINDA OLUŞAN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ</b> .....	<b>122</b>
4.3.1.1. Asker Manileri .....	123
4.3.1.2. Asker Türküleri .....	138
4.3.1.3. Asker Fıkraları .....	314
<b>5. SONUÇ</b> .....	<b>357</b>
<b>KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ</b> .....	<b>360</b>
<b>KAYNAKÇA</b> .....	<b>375</b>

## KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tebliğ
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi
Haz.	: Hazırlayan
HBH	: Halk Bilgisi Haberleri
MYO	: Meslek Yüksek Okulu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.s.	: Sayfa sayısı
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
Yay.	: Yayın

# 1. GİRİŞ

## 1. 1. Problem

Toplumların maddi ve manevi alanda ortaya koydukları unsurlardan oluşan toplumsal kültür, diğer kültür unsurları yanında askerlik kültürünü de içine almaktadır. Bu yönüyle askerlik, bir alt kültür durumundadır. Bir alt kültür unsuru olarak askerlik, toplumsal kültüre kaynaklık eder ve toplumsal kültürden etkilenir. Toplumsal kültür ile askerlik kültürü arasında karşılıklı bir etkileşim vardır.

Türk askerlik kültürü, Türk kültürünün bir bölümü ve eseri olarak derin bir birikime dayanmaktadır. Türk askerlik kültürü değişir ve gelişirken Türk kültürünün şekillenmesine de katkıda bulunmuştur. Kültürün oluşmasında askerlik kültürünün yeri olduğu kadar, oluşan kültür ortamından da etkilenmektedir. Askerlik, genel kültüre kaynaklık eden alanlardan birisidir. Askerliğin bilgi birikimimizde, düşünce yapımızda, tavırlarımızda ve becerilerimizde yeri ve katkısı vardır.<sup>1</sup> Bu olgu, özellikle Türk toplumu açısından çok daha belirgin bir şekilde tezahür etmektedir. Davranışlarımızda, düşünce dünyamızda, halk oyunlarımızda, edebiyat ürünlerimizde az veya çok askerlik kültürümüzün etkileri mevcuttur.

Bugüne kadar Türk askerlik kültürü üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak askerlik ve asker ocağının Türk folkloruna yansımaları ile ilgili olarak çeşitli folklor dergilerinde eski tarihli yayımlanmış birkaç makale dışında derli toplu bir çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda araştırmanın problemini, askerlik kültürü ve asker ocağı ile Türk halk kültürü ve folkloru arasındaki etkileşimin belirlenmesi, asker ocağı etrafında teşekkül eden adet ve inanmaların kayda geçirilmesi oluşturmaktadır.

---

<sup>1</sup> İLHAN, Suat, "Askerlik", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını, S.46, Ankara 1990

## 1. 2. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Türk toplumunda askerliğin yeri ve önemini ortaya koymak, asker ocağının halk kültüründeki yansımalarını belirlemek ve askerlik etrafında ortaya konan pratikler ile folklor ürünlerini tespit etmektir.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1. Türk halkının askerlik vazifesini kutsal saymasındaki anlam nedir, bunun temellerinde yatan sebepler nelerdir?
2. “Her Türk asker doğar.” sözünü söyleten bu kültür mirasının kökleri neye ve nelere dayanmaktadır?
3. Orta Asya kültür hayatı dönemi içerisinde askeri yaşam tarzının yeri ve önemi nedir?
4. Asker ocağı etrafında oluşan pratikler nelerdir, bunların inanç sistemi ile bağlantıları nelerdir?

Bu sorular bağlamında öncelikle askerlik ve asker ocağı etrafındaki kültür birikiminin kökeninde yatan, Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan kültürlenme süreci incelemeye dâhil edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlarla askerlik kültürü ve toplumsal kültürümüz arasındaki etkileşim ortaya konmaya çalışılırken aynı zamanda asker ocağı etrafında teşekkül eden folklor unsurlarının da yazıya geçirilerek kaybolmasının engellenmesi hedeflenmiştir.

## 1. 3. Önem

Bu incelemenin, askerlik kültürü ve asker ocağı ile ilgili, bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Zira böyle bir çalışmanın yapılmasındaki en önemli sebep askerlik ve asker ocağını halk bilimi unsurları yönünden inceleyen tez seviyesinde herhangi bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Bu yönüyle çalışma “ilk” olma niteliği taşımaktadır.

#### **1. 4. Varsayımlar**

Araştırmanın ikinci bölümü için söz konusu olan derleme çalışmaları, belirli bir coğrafi bölge ya da yerleşim yeriyle sınırlandırılmamıştır. Seçilen kaynak kişilerin, mümkün olduğunca Türkiye'nin farklı bölgelerinden olmasına özen gösterilmiştir. Kaynak kişilerden elde edilen veriler arasındaki benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda, kaynak kişilerin kendi bölgelerinin tamamını temsil ettiği ileri sürülebilir.

#### **1. 5. Sınırlılıklar**

Bu araştırmada veri kaynağı olarak, süreli yayınlar, makaleler, kitaplar, internet veri tabanları ve kaynak kişilerden yararlanılmıştır.

Araştırmanın “Türk Askerlik Kültürünün Temelleri” başlığını taşıyan birinci bölümü, teorik olup Orta Asya Türk kültür hayatı ile sınırlandırılmıştır.

İkinci bölümünde ise asker ocağı etrafında teşekkül eden folklor unsurlarının tespiti için eğitim seviyesi ve meslek grubu olarak birbirinden farklılık arz eden 45 kaynak kişi ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kaynaklardan da faydalanılmaya çalışılmıştır.

## **2. İLGİLİ ALANYAZIN**

### **2. 1. Kuramsal Çerçeve**

Kültür, insanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine uyum sağlabilmeleri için yarattıkları maddi ve manevi eserlerin tümüdür.<sup>2</sup> Bu bütünlük içerisinde hiçbir kültürel olgu yoktur ki, diğer kültürel olgulardan bağımsız ortaya çıksın ve yine diğer kültürel olguları etkilemesin. Milli Türk kültürünün bir ürünü olan

---

<sup>2</sup> TEZCAN, Mahmut, **Kültürel Antropoloji**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.4



Türk askerlik kültürü de Türk milli kültürünün diğer unsurlarından bağımsız olarak ortaya çıkmamıştır. Orta Asya Türk kültür hayatından başlayarak günümüze kadar milli kültür unsurlarından beslenmiş ve yine milli kültürün diğer unsurlarını beslemiş ve etkilemiştir. Bu yönüyle Türk ordusu, Türk milletinin bir ürünüdür ve Türk toplumunun gereksinimlerinden doğmuştur. Binlerce yıllık askerlik geleneğiyle “ordu-millet” kavramı içerisinde tanımlanan Türk toplumunun bu niteliğinin, halk kültürüne de yansımaları olmuştur. Günümüzde askere giden gençlerimizin bir düğüne gider gibi davullu zurnalı eğlencelerle uğurlanması, onlara Türk milletinin onur timsali olan “Mehmetçik” sıfatının verilmesi, insanlarımızın şehitlik ve gazilik müessesini yüceltmesi binlerce yıllık askeri geleneğin güçlü öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma, bu kuramsal çerçeveden hareketle ele alınmıştır.

### 2. 1. 1. Bölümler

Türk ordusu ile ilgili araştırmalar söz konusu olunca hemen bütün araştırmacılar, Türk ordusunun tarihini Orta Asya’dan başlatarak incelemeye alır, Türklerin göçebe hayatına ve eski Türk ordu teşkilatına değinme gereği duyarlar. Bugün pek çok gelenek ve göreneklerin, âdet ve inanmaların, töre ve törenlerin kökeni incelendiğinde bu kültür unsurlarının İslamiyet öncesi Türk kültür hayatından izler taşıdığı bilinmektedir. Bu nedenle üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde **“Türk Askeri Kültürünün Temelleri”** başlığı altında Türklerin ilk yurtları, Orta Asya Türk kültür çevreleri, coğrafya ve kültür etkileşimi, bozkır kültürü ve bozkır kültür unsurlarının askeri kültüre etkileri ele alınarak Türk askerlik kültürünün temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü **“Türk Halk Kültüründe Askerlik”** başlığını taşımaktadır. Bu bölümde askerliğin Türk toplumundaki yeri ve önemi, askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan âdet ve inanmalar, asker uğurlama, asker karşılaması gibi konular ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise, “**Askerlik ve Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünleri**” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde asker manileri, asker türküleri ve asker fıkralarına yer verilmiştir.

## 2. 2. İlgili Araştırmalar

Araştırmanın Türk askerlik kültürünün temelleri konulu birinci bölümünde Baheddin Ögel’in “**İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**”, “**Türk Mitolojisi**”, “**Türk Kültürünün Gelişme Çağları**”, “**Türklerde Devlet Anlayışı**” adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Ögel, bu eserlerinde daha çok eski Türk ordusunun kültürel temellerine değinmiştir.

Yararlanılan bir başka kaynak Bozkır coğrafyası ve askerlik kültürü arasındaki ilişkiye değinmesi bakımından İbrahim Kafesoğlu’nun “**Türk Milli Kültürü**” adlı eseridir. Bu eserinde Kafesoğlu, coğrafyanın kültür yaratma etkisinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir.

Suat İlhan’ın “**Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**” adlı eseri de çalışmalarımıza yön veren eserler arasında saymak gerekir. İlhan, bu eserinde askerlik kültürü ve genel kültür arasındaki etkileşime değinmiş, araştırmalarda askerlik kültürünü genel kültürden soyutlayarak ele almanın araştırıcıyı yanılgıya düşüreceğinden bahsetmiştir.

Yine çalışmanın birinci bölümünün oluşturulmasında “**Genel Türk Tarihi**” adlı ansiklopedik eserde Türk tarihi konusunda itibar sahibi yazarların kaleme aldığı makalelerden de yararlanılmıştır. Özellikle Sayın Salim Koca’nın makaleleri, Türk ordusunun kültürel temellerini ele alırken bizlere yol gösterici olmuştur.

Ayrıca L. Rasonyi’nin “**Tarihte Türklük**”, adlı eseri göçebe hayat tarzı ile askerlik kültürü arasındaki ilişkiyi kurmamızda faydalandığımız kaynaklardandır. Bunun yanında Jean Poul Roux’un “**Türklerin Tarih**” ile

“**Orta Asya**” adlı eserleri de göçebe Türklerin askerlik kabiliyetinden sıkça bahseden eserlerden biri olarak tez çalışmasına dahil edilmiştir.

Doğan Avcıoğlu'nun beş ciltlik “**Türklerin Tarihi**” kitabının birinci cildi de Türk tarihini eleştirel bir bakış açısından incelemesi nedeniyle çalışmamızda oldukça faydalandığımız eserlendendir.

Üzerinde önemle durmamız gereken eserlerden biri de Sencer Divitçioğlu'nun “**Köktürkler**” adlı kitabıdır. Dumezil'in “üçlü işlev” kuramını Hun ve Göktürkler'e uyarlamasıyla kültür tarihçiliği yönünden önemli bir eser ortaya koyan yazar, kitabında inanç sistemi, savaşkanlık ve üretkenlik kavramları arasındaki etkileşime değinmiştir.

Bunlardan başka Peter Golden'in “**Türk Halkları Tarihine Giriş**” adlı eseri, bozkır iktisadi sistemi ve savaşçılık arasındaki ilişkiye değinmektedir.

Ayrıca, Muharrem ergin'in “Orhun Abideleri” adlı eseri de Türk askerlik kültürü ile ilgili olduğu için çokça başvurduğumuz eserlerden biridir.

Türk askerlik kültürü ile ilgili yayımlanan nadir eserlerden bir diğeri ilk basımı 1982 tarihli olan ve ikinci baskısı olmayan Mevlüt Bozdemir'in “**Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**” adlı kitabıdır. Bozdemir, bu kitabında, “askerilik” kavramını ortaya atmakta ve askerilik olgusunun eski Türk topluluklarından günümüze kadar kültürel kalıtım yoluyla aktarıldığını belirtmektedir.

Ayrıca İbrahim Onay'ın 2004 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapmış olduğu “**Bozkır Kültür Çevresinde İnsan Unsuru**” adlı tez çalışması da Türk askerlik kültürünün temellerine dair önemli bilgiler vermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan asker ocağı etrafında oluşan halk kültürü ile ilgili başlı başına bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Ancak çeşitli folklor dergilerinde askere uğurlama gelenekleri ile ilgili bölgesel

nitelikte fakat çok önemli olduğunu düşündüğümüz birkaç makale yayımlanmıştır.

Bu makalelerden ilki Hüseyin Öztürk tarafından 1948 yılında “Ülkü” dergisinde yayımlanan “**Karaözü Köyünde Askere Uğurlama**” başlıklı makaledir. Tek sayfalık bu makale kısa olmasına karşın, asker ocağı etrafında oluşan ve kaybolmaya yüz tutan gelenekleri kayıt altına almış olması dolayısıyla oldukça değerlidir.

Yine 1966’da Türk Folklor Araştırmaları” dergisinde yayımlanan, Durali Doğan’ın bir sayfalık çalışması “**Yozgat’ta Gençlerin Askere Uğurlanışı**”, Ali Rıza Balaman’ın 1972’de yayımlanan “**Verimli’de Askere Uğurlama**”; Eshabil Kıraslan’ın 1977’de yine aynı dergide yayımlanan “**Silifke’nin Kırtıl Köyünde Askere Uğurlama**” ile Gülali Aydınoglu’nun 1979’da yayımlanan “**Orhaniye Köyünde Askere Uğurlama**” adlı makaleleri bu alandaki eksikleri giderme yolunda atılmış önemli adımlardır.

Bunlardan başka Emin Kuzucular’ın “Sivas Folkloru” dergisinde 1974 yılında yayımlanan “**Şarkışla’nın Ağcakışla Bucağında Askere Hazırlama ve Uğurlama**” adlı makalesi ile Haluk Çağdaş’ın 1979’da yayımlanan “**Sivas’ta Asker Uğurlama Geleneği**” adlı makalelerini de saymak gerekir.

Yine Erman Artun’un “Milli Folklor” dergisinde 2000 yılında yayımlanan “**Adana’da Asker Uğurlama ve Karşılama Törenleri**” adlı makalesi ile aynı dergide Mehmet Naci Önal’ın 2004’te yayımlanan “**Trabzon’da Asker Düğünü**” başlıklı makalesi asker uğurlama konusunda yazılmış en teferruatlı makalelerdir.

Burada belirtmeden geçemeyeceğimiz bir başka eser de Mustafa Nadir Onay’ın “**Yaylaktan Kışlağa**” adlı eseridir. Eser, TRT’de aynı adla yayımlanan belgeselden alınan bölümlerin kitap haline getirilmesinden oluşmuştur. Yazar, eserinin küçük, fakat önemli olduğunu düşündüğümüz bir bölümünü Sivas yöresindeki bir asker uğurlama törenine ayırmıştır.

Yine ikinci bölümde faydalandığımız kaynaklardan ve askerlik kültürü üzerine önemli veriler ortaya koyduğunu düşündüğümüz diğer bir eser Mahmut Tezcan'ın 1974 yılında yayımladığı "**Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme**" adlı eseridir. Bu çalışmada Tezcan, birtakım kültürel değerler yanında Türk toplumunun askerlik algılamasını da anket sonuçlarına dayanarak ortaya koymuştur.

Tezcan'ın "**Kültür ve Kişilik**" adlı eseri de asker ocağının Türk kültüründe ve toplum hayatında ne denli etkili olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise M. Hasan Göksu'nun "**Manilerimiz**", Şerif Oktürk'ün "**Türk Manileri Antolojisi**", Mehmet Özbek'in "**Folklor ve Türkülerimiz**", Cahit Öztelli'nin "**Evlerinin Önü**", Mehmet Z. Özdemir'in "**Öyküleriyle Ağtlar**", Ömer Faruk Yıldızkaya'nın "**Emirdağ Yöresi Türkmen Ağtları**" ve Doğan Kaya'nın "**Anonim Halk Şiiri**" ile "**Türk Folklor Araştırmaları**" dergisinin çeşitli sayıları yararlandığımız eserlerden bazılarıdır.

### 3. YÖNTEM

#### 3. 1. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın teorik olan birinci bölümünde öncelikle ilgili alanyazın taraması yapılarak yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde ise halk kültürü ürünleriyle ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması ve örneklemeden yararlanma yöntemlerini uygulama yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yazılı kaynaklarla birlikte sözlü kaynaklardan da veri temin edilmiştir.

Sözlü kaynaklardan daha çok “Görüşme” tekniğiyle malzemeler toplanmaya çalışılmıştır.

### **3. 2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu**

Araştırma konusunun herhangi bir bölge ile sınırlı olmayıp Türkiye’de asker ocağı etrafında teşekkül eden âdet, inanma, töre ve törenleri kapsadığı için geneli temsil yeteneği bulunan örneklem üzerinde çalışma ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla araştırmaya dâhil edilen kaynak kişilerin farklı meslek alanlarından olmasına dikkat edilmiş, özellikle köy kökenli kişiler olmasına özen gösterilmiştir. Çalışma süresince 83 kaynak kişi ile görüşülmüş, ancak geneli temsil yeteneği bulunan 45 kaynak kişi örneklem olarak alınmıştır.

Ayrıca saha çalışması sırasında saha çalışmalarının sınırlılıklarına binaen Balıkesir iline bağlı 13 merkez köy örneklem kabul edilerek tez çalışmasına dâhil edilmiştir.

### **3. 3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri**

Gözlem ve görüşme sırasında veri toplamak için görüşme defteri ve ses kayıt cihazından yararlanılmıştır.

### **3. 4. Veri Toplama Süreci**

Çalışmaya öncelikle mevcut yazılı kaynaklar taranarak başlanmıştır. Ancak bu kaynak tarama sürecinde askerlik kültürü ve asker ocağını Türk halk bilimi yönünden inceleyen, asker ocağı etrafında gelişen âdet ve inanmalar ile pratikleri konu edinen çok az sayıda malzemeye ulaşılmıştır. Bu malzemelerin az sayıda olması, çalışmanın zihinsel alt yapısını oluşturmada bir hayli sıkıntı yaratmıştır.

Sözlü kaynaklardan veri toplama sürecinde ise öncelikle veri toplama sürecinde bize rehberlik edecek şahıslar belirlenmiştir. Bu amaçla Balıkesir'i bilen ve civar köylerde öğretmenlik yapmış olan Sayın İdris Ergun ile irtibata geçilmiştir. Saha çalışmalarında zaman sınırlıkları ve bölgenin tamamına ulaşma imkânımız olmadığı için daha çok merkeze bağlı köylerde veri toplama yoluna gidilmiştir. Bunun yanında gerek mesleki çevremizde, gerekse ikamet ettiğimiz bölgedeki insanlar da kaynak kişi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan asker fıkralarının tespiti sırasında Balıkesir'de konuşlu bulunan Kara Kuvvetleri Astsubay Meslek Yüksek Okulu öğrencileri kaynak kişi olarak veri toplama sürecine dâhil edilmiştir.

Veri toplama sürecinde birtakım olumsuzluklar da yaşanmıştır. Kimi zaman kaynak şahıslardan elde edilen veriler kayda değer niteliği bulunmazken, kimi zaman da kaynak kişilerin veri sunmada isteksiz davrandıkları gözlemlenmiştir. Bazen de askerlik gibi hassas bir konuda konuşulması, kaynak kişilerin doğallıklarından uzaklaşmalarına neden olmuştur.

Veri toplama sırasında ses kayıt cihazının kullanılmasının, kaynak kişilerde rahatsızlık yarattığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle veriler daha çok deftere geçirilmiştir. Bu da doğal olarak malzemenin kimi zaman gözden kaçmasına neden olmuştur.

Bunlardan başka görüşmelerin yapıldığı mekânların köylerde daha çok kahvehaneler olması, görüşmelerin gürültülü bir ortamda yapılmasına ve veriminin düşmesine neden olmuştur.

### **3.5 Verilerin Analizi**

Elde edilen veriler bir tasnife tabi tutulmuştur. Buna göre askerlik ve asker ocağı etrafında teşekkül eden âdet, inanma ve pratikler, bölgeden bölgeye kimi farklılıklar gösterse de temelde birbirine çok benzemektedir. Bu

nedenle asker ocağı etrafında teşekkül eden bu uygulamalar, Türkiye'nin hemen bütün bölgelerinde daha çok askerlik öncesinde yoğunlaşmakla birlikte askerlik öncesi, askerlik hizmeti dönemi ve asker sonrası olmak üzere üç ana aşamada icra edilmektedir.

Bu pratiklerin askerlik öncesi dönemde yoğun olarak uygulanması, bu dönemlerde etrafında oluştuğuna inanılan zararlı etkilere karşı kişiyi korumak inancındandır. Bu durum askerliğin bir geçiş dönemi olduğunu göstermektedir. Zira geçiş dönemlerinde insanların zararlı etkilere karşı korunmasız olduklarına inanılır ve buna karşı birtakım geleneksel önlemler alınmaya çalışılır.

Bu dönemlerde uygulanan ritüellerin eski Türk inanç sisteminin izlerini taşıdığı da görülmektedir. Aynı zamanda Türk toplumunun askerliğe karşı bu denli hassas bir tavır takınması kültürel kalıtımın ne denli güçlü olduğunu da ortaya koymaktadır. Nitekim Türk toplumunun askerliği kutsal sayması ve "her Türk asker doğar" anlayışına götüren nedenler Orta Asya'dan günümüze taşıdığımız kültürel kodlarda gizlenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde bu konu açıklanmaya çalışılmıştır.

Elde ettiğimiz veriler neticesinde askerlik kültürünün edebiyat ürünlerinde de çok canlı bir şekilde varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Manilerde, türkülerde ve ağıtlarda ortaya konan ana tema göz önünde bulundurulduğunda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Türk toplumu ilk çağlarından beri "ordu-millet" vasfını taşımakta ve bu vasfı bu gün de devam ettirmektedir.



## 4. BULGULAR VE YORUMLAR

### 4.1. I. BÖLÜM

#### 4.1.1. TÜRK ASKERİ KÜLTÜRÜNÜN TEMELLERİ

“Osmanlıdan Günümüze Devlet ve Asker” adlı eserinde Seydi Çelik, Türk ordusu üzerine yapılan araştırmalarla ilgili olarak “Türk ordusu üzerine yazan pek çok araştırmacı, kendini, konuyu en eski tarihlerden itibaren ele almak zorunda hisseder ve toplumdan ayrı, uzmanlaşmış bir askeri sınıfın olmadığı, eli silah tutan herkesin gerektiğinde savaşçı olduğu, göçer durumdaki eski Türk ordu-toplum geleneğine değinilmeden geçilemeyecek bir çekiciliği olduğunu kabul eder.”<sup>3</sup> demektedir.

Bu görüşün doğruluğundan hareketle Türk askerlik kültürü ve asker ocağının Türk folklorundaki yeri ve önemini konu alan bu çalışmada gerek Türk Silahlı Kuvvetlerinin gelenekleri, gerekse Türk toplumunun ordusuyla ilişkilerini göstermesi bakımından öncelikle Türklerin Orta Asya’da yarattıkları genel ve askeri kültür değerlerinin iyi anlaşılmasının gerekli olacağı değerlendirilmektedir.

Bu nedenle üç bölümden teşekkül eden çalışmanın birinci bölümünde Türk askerlik kültürünün temelleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Kültürel olgular, tıpkı tarihi olaylar gibi neden – sonuç ilişkisi içerisinde cereyan ederler. Bir kültürel olgu, başka kültürel olayların sonucu olabileceği gibi, aynı zamanda nedeni de olabilir. Bu açıdan bakıldığında kültürel oluşumlar, birbirine bağlı olarak gelişen olaylar zinciri biçiminde karşımıza çıkar. Türk askeri kültürünün de kendisini meydana getiren genel ve milli kültürden ayrılması imkânsızdır. Zira Türk kültürü ve Türk tarihinin oluşumunda belki de en önemli unsurların başında gelen askerlik kültürünün eski Türklerin yaşadığı Orta Asya bozkır coğrafyasından ve bu coğrafyanın zorunlu kıldığı ekonomik modelden, Türk inanç sisteminden, atın

---

<sup>3</sup> ÇELİK, Seydi, **Osmanlı’dan Günümüze Devlet ve Asker (Askeri Bürokrasinin Devlet İçindeki Yeri)**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008, s.28

ehlileştirilmesinden, demirin işlenmesinden, Türk töresinden ve Türk aile yapısından bağımsız gelişmesi düşünülemez. Nitekim savaşlar, bir ulusun veya topluluğun var olma sorunu olduğu için, savaş gereksinimleri bütün kültür unsurlarının savaş koşullarına göre şekillenmesini zorunlu kılar. Bu sebeple, genel kültür unsurları ile askerî kültür unsurları arasındaki özdeşliğin, günümüzden eskiye gittikçe düzenli şekilde arttığı görülür. Türk ordularını, hatta genel olarak orduları bağımsız kurumlar olarak düşünmek de zorlaşır. Orduları topluluklardan, toplumları ordulardan ayrı düşünmeme zorunluluğu; savaşın devamlı gündemde oluşu, yaşam içinde savaş şartlarını egemen kılmış, ekonomik, sosyal ve siyasî yapıları askerî gereklerle uyumlu tutmak kaçınılmaz olmuştur.<sup>4</sup>

Yahya Kemal Beyatlı, “*Eğil Dağlar*” adlı eserinde Türklerin askerlik kabiliyetinden bahsederken şöyle diyor:

“Son devirlerde dimağlara yerleşmiş bir fikirdir ki Türklerin tek bir meziyeti vardır: Askerlik. Eğer Avrupalılar bu tek meziyeti de inkâr etselerdi, kendilerini, denizde balık gibi, Avrupa irfanı içinde kaybeden Türklerin kürr-e arz üzerinde hiçbir meziyetleri olmadığına kani olurlardı. Fakat Avrupalılar birçok sebepler yüzünden bunu inkâr etmediler. Çünkü askerlik, hakikaten milli farika derecesinde büyük bir meziyetimizdi... Hakikatte askerlik Türklüğün tek meziyeti değil, inkâr olunamayan tek meziyettir. Zaten bu meziyet, teşkilata olan istidadını göstermez mi?”<sup>5</sup>

Yahya Kemal'in bu sözlerinde her ne kadar Türkler hakkında, Avrupalıların önyargılı düşüncesini tenkit etme maksadı bulunsa da bu söylemin temelinde askerlik kültürünün genel kültürden (toplumsal yaşayış, aile yapısı, inanç sistemi vs.) ayrı ele alınamayacağı düşüncesi yatmaktadır. Zira bir toplumun teşkilatçılık kabiliyeti, o toplumun yalnızca askeri organizasyonundaki başarıları ile sınırlanamaz. Çünkü teşkilatçılık kabiliyeti pek çok kültür unsurunun birleşiminin bir neticesi durumundadır.

Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK de bu konuda şunları söylüyor:

<sup>4</sup> İLHAN, Suat, *Türk Askerî Kültürünün Tarihi Gelişmesi/Kutsal Ocak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999, s.36

<sup>5</sup> BEYATLI, Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s.286 – 288

“Savaş, nihayet meydan savaşı, sadece karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Milletlerin çarpışmasıdır. Meydan savaşı milletlerin bütün varlıklarıyla, bilim ve teknik alanındaki seviyeleriyle, ahlaklarıyla, kültürleriyle kısacası bütün maddi - manevi güç ve nitelikleriyle ve her türlü vasıtalarıyla çarpıştığı bir sınav alanıdır. Bu alanda, milletlerin gerçek güç ve kıymetleri ölçülür. Sonuçta yalnız maddi güçlerin değil, bütün güçlerin özellikle ahlaki ve kültürel gücün üstünlüğü kesinlikle ortaya çıkar. Bu sebeple meydan savaşında yenilen taraf milletçe ve memleketçe, bütün maddi ve manevi varlığıyla yenilmiş sayılır. Böyle bir sonucun ne kadar feci olabileceğini tahmin edersiniz. Yok oluş sadece savaş alanındaki orduya ait olamaz. Aslında, ordunun mensup olduğu millet feci sonuçlara uğrar.<sup>6</sup>

Atatürk bu sözleriyle, savaşı tarif ederken aynı zamanda savaşın aslı unsuru olan orduların ve buna bağlı olarak askerlik kabiliyetinin, milletin ortaya koyduğu diğer kültür unsurlarından bağımsız olamayacağını da belirtmektedir.

Şüphesiz her toplumda ve her devirde sosyal, ekonomik ve siyasî yapılanma, askerî ihtiyaçlar ve genel güvenlik sorunları ile karşılıklı etkileşim içerisinde bulunur.<sup>7</sup> Bu sebeple Türk askerî kültürünün temellerini ortaya koyarken meseleye bütüncül bir bakış açısından yaklaşmak durumundayız.

Orhan Türkdoğan, “**Türk Tarihinin Sosyolojisi**” adlı eserinde, tarihî olayları bir sistem içinde incelerken insanlar arası ilişkiler düzeni, toplumsal rol ve statüler, tutku ve amaçların örgütlenmiş bir bütün olarak karşımıza çıktığını, bu nedenle Türk tarihini bir bütün olarak düşünmek gerektiğini belirtmiştir.<sup>8</sup> Bu bütüncül yapı göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki, genel Türk kültürünün geçirdiği süreç içerisinde Türk askerî kültürü bazen genel kültürü etkileyerek, bazen de etkisinde kalarak yaşamaya devam etmiştir.<sup>9</sup> Nitekim “her Türk asker doğar” anlayışı, derin ve güçlü bir askerî yapılanmanın Orta Asya Türk Kültür hayatından başlayarak günümüze kadar ulaşan ve bugün de varlığını devam ettiren bir kültür kalıtımıdır. Bu kültür, günümüzde Türkiye'nin her köşesinde, merkezinde “kutsal vatan toprağı”

<sup>6</sup> Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. II, Ankara, 1997, s. 184

<sup>7</sup> İLHAN, Suat, age., s.36

<sup>8</sup> TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst, 2004, s.22

<sup>9</sup> İLHAN, Suat, age., s.21

düşüncesi bulunan ve asker ocağı etrafında gelişen, uygulama alanını ise Türk aile yapısında gördüğümüz askere uğurlama, asker karşılama gibi folklor unsurlarının yanı sıra edebiyat ürünleri ve “Ordu – Millet” anlayışıyla varlığını devam ettirmektedir.

Neden – sonuç ilişkisi yönüyle değerlendirildiğinde Türkleri asker bir millet haline getiren, savaşçı bir karaktere büründüren olguların başında bozkır coğrafyası ve bu coğrafyanın yarattığı insan tipini görürüz. Bununla birlikte Türk askeri kültürünün şekillenmesinde bozkırda ortaya çıkan iktisadi yapılanma ve inanç sisteminin de etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde Orta Asya coğrafyası ve bu coğrafyada meydana gelen “Bozkır Kültürü”nün Türk askerlik kültürüne etkilerine değinilmiş, bozkır kültürüne ait olan sosyo-ekonomik yapılanma ve inanç sisteminin askeri kültürümüzün oluşmasına katkıları açıklanmaya çalışılmıştır.

#### **4.1.1.1. Coğrafi Şartların Türk Askeri Kültürüne Etkileri**

Kültür, bir insan topluluğunun yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışında karşılaştıkları zorluklara, sorunlara, sorulara; çözümler, cevaplar aramaya çalışması ve bulması sonucu meydana gelen, maddî ve manevî değerlerinin ve davranış tarzlarının bütünüdür.<sup>10</sup> Bu tanımdan hareketle bozkır kültürünün oluşumunda coğrafyanın büyük etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü coğrafya ve insan bir etkileşim içerisinde. Coğrafyanın zorlayıcı etkisine karşı insan toplulukları bir meydan okuma durumuna girmekte, coğrafyanın ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulmaya çalışırken aynı zamanda kültürel değerlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle Türk askeri kültürünün altyapısını Türklerin çevre ile olan sıkı münasebetleri ve coğrafyadan faydalanabilme kabiliyetleri oluşturur.

---

<sup>10</sup> ÇOPUROĞLU, Cemalettin, “İnsan, Çevre, Kültür Etkileşimi Çerçevesinde Barınma Kültürü”, **Milli Folklor**, C.8, S.57, 2003, s.48

#### 4.1.1.1.1. Orta Asya Coğrafyası ve Bozkır Kültürü

“Orta Asya, güneyde Alp sistemine dâhil dünyanın en yüksek dağ sıralarını teşkil eden Himalayalar’la, kuzeyde Sayan Dağları ve Baykal Gölü etrafındaki dağlar, batıda Hazar Denizi ile, doğuda Büyük Kingan Dağları arasında kalan geniş sahadır.”<sup>11</sup> Bu bölgede 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan bağımsızlıklarını kazanmıştır. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti toprakları içerisinde özerk bir cumhuriyet olan Sincan-Uygur Bölgesi’ne ise Doğu Türkistan denir. Ayrıca Orta Asya’nın güneyinde yer alan ve genellikle Orta Doğu ülkeleri içerisinde kabul edilen Afganistan da Orta Asya ülkeleri içerisine dâhil edilmektedir. Bu bölge, dünyada ilk kurulan yerleşmelere ve burada doğan kültürlerle sahiptir. Semerkant yakınındaki Aman-Kutan mağarasında yaklaşık 40.000 yıl öncesine dayanan insan izlerine rastlanmıştır. Bu bölgeye özgü toplum yapısı, MÖ 3000 yıllarında kendini göstermiştir.<sup>12</sup>

Orta Asya’da bozkırlar ve çöllerin bulunduğu geniş düzlükler, yüksekliği yer yer 7000 metreyi aşan sıradağlar ve bunların arasında büyük çukurlar ile göller yer almaktadır. Orta Asya’nın büyük bölümü kapalı havzadır, yani burada doğan akarsular, Asya’nın çevresindeki okyanus ve denizlere dökülmemektedir. Orta Asya’da üç büyük kapalı havza bulunmaktadır. Bunlar, batıda Hazar Denizi, Balkaş Gölü, doğuda Altay ve Tanrı Dağları arasında Çungarya, Tanrı ve Altın-Kakarum Dağları arasındaki tarım havzalarıdır. Orta Asya’nın iki önemli akarsuyu olan Ceyhun (Amu Derya) ve Seyhun (Sir Derya) Aral gölüne dökülmektedir. Tarım nehri ise Tarım Havza’sındaki kumullar içinde kaybolmaktadır.<sup>13</sup>

Jean Poul Roux, Orta Asya ve bozkır coğrafyasını şöyle tasvir eder:

“Yükseltisi 1200 ile 1400 metre arasında değişen bir yayla. Büyük çöküntüler ve yüksekliklerden oluşan bu arazide, Altay’ın yüksekliği 4600 metreyi aşkın,

<sup>11</sup> ARDEL, Ahmet, “Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No, 121, Ankara, 1992, Seri, 1, Sayı, A-23, C. 1, s.9

<sup>12</sup> ATALAY, İbrahim, “Türk Dünyasının Coğrafyası”, **Genel Türk Tarihi**, Ankara, 2002, s.291

<sup>13</sup> ATALAY, İbrahim, **agm.**, s.294

Ötüken'in bulunduğu Hangay Sıradağları'nın 4000 metre, Tannu Ola Sıradağları'nın ise 3000 metreye yakındır. Yağmurlar oraya ulaşamaz. Çungarya'da Gobi Çöl'ünde yağışlar 100 milimetreden azdır ve yüksek yerler dışında hiçbir yerde yılda 200 milimetreyi geçmez. Kışın soğuk şiddetlidir. Sıcaklık -50°C'ye kadar düşer ve o zaman da akarsular ve göller donar. Ayrıca her şey ince bir kar tabakası altında kaybolur. Yazın hava birden çok sıcak olabilir; ama kötü yıllarda, güneş toprağı yeterince ısıtamaz ve fırtınalar görülür. Sık ladin, çam, köknar ormanlarıyla kaplı yüksekliklerin eteklerinde çayırlar vardır. Çukur yerlerde ise ağaçlıklı otlaklara rastlanır ve zayıf çalılıklar yavaş yavaş çöle dönüşür. Buralarda bir düzeni olmayan; ama mevsimlerin ardı ardına gelişinin belirlediği bir düzenle hayvan sürüleri dolaşır. Bu sürüler yazın yükseğe "yaylaya" çıkar, kışın ise sertliği daha az olan topraklara "kışlaklara" inerler.<sup>14</sup>

Bu coğrafi özellikleri ile bozkır iklim tipine dâhil olan Orta Asya coğrafyası, aynı zamanda kendine özgü bir kültür tipinin ilk kaynağı durumundadır. Zira binlerce yıllık hayatı bozkır coğrafi şartları içerisinde geçen Türk toplumu, bu coğrafyanın gereklerini yerine getirirken aynı zamanda kendine özgü bir kültür tipinin de yaratıcısı olmuştur. Doğuş ve gelişme sahasından dolayı diğer kültür çevrelerinden belirgin biçimde ayrılan bu kültür tipi, araştırmacılar tarafından "Bozkır Kültürü" olarak tanımlanmıştır.

#### 4.1.1.1.2. Bozkır Kültürünün Menşei ve Teşekkülü

Bozkır kültürünün kökeni konusunda kültür araştırmacıları tarafından çeşitli nazariyeler ortaya atılmıştır.<sup>15</sup> Bozkır kültürünün Altay yaylalarında Proto-Türkler (Türklerin ataları) tarafından ortaya konduğu hususu, bir kültür çevresi olarak bozkırlar üzerine dikkati çeken W. Schmidt, O. Menghin, W. Koppers, F. Flor gibi kültür tarihçilerinin temsil ettiği "Viyana ekolü"<sup>16</sup> tarafından ileri sürülmüştür. O. Menghin'e göre, atın ehlileştirilmesi ve umumiyetle hayvan yetiştiricilik gibi medeniyet tarihinin çok mühim bir safhası Türklerin ataları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bozkırlar bölgesinde üç kültür

<sup>14</sup> ROUX, Jean Paul, (Çev.: Galip Üstün), **Türklerin Tarihi**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1995, s. 78

<sup>15</sup> Bozkır kültürünün teşekkülü ile ilgili nazariyeler konusunda daha geniş bilgi için bk: İbrahim KAFESOĞLU, **Türk Milli kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997, s.216-226

<sup>16</sup> Her "kültür çevresi"nin bir merkezden etrafa yayılan bir kültür kompleksi (kültür terkibi) olduğu prensibine dayanan bu teori, W. Schmidt, W. Koppers tarafından işlenmiş, O. Menghin, F. Flor taraflarından geliştirilmiş ve "Viyana ekolü" teşekkül etmiştir.

devresi (kemik kültürü, hayvan besleme kültürü, at yetiştirme kültürü) tespit eden Menghin'e göre, bunun son merhalesinden yeni bir netice olarak merkezinde atın bulunduğu, "savaşçı çobanlar" kültürü doğmuştur ki bu, bozkır kültürünün, bilhassa Proto-Türkler için karakteristik olan en yüksek derecesini gösterir.<sup>17</sup>

Bozkır kültürünün teşekkül çağı, Orta Asya'da meydana gelen kültür dönemlerinden biri olan Andronovo döneminin hemen öncesini işaret etmektedir. Çünkü bozkır kültürünün en karakteristik özelliği ehlileştirilmiş at'tır. Bu kültürün merkezinde at bulunmaktadır. At, hem bir savaş aracı hem de iktisadi bir meta olarak bozkır hayatının vazgeçilmez unsurudur. At'tan etkin bir şekilde faydalanma Andronovo dönemine rastlamaktadır. Bugün için Andronovo kültürünü ortaya koyan, Türk ırkının ilk örneğini (prototip) oluşturduğu iddia edilen ve "Andronovo İnsanı" olarak bilinen bu savaşçı atlı kavmin üstün savaş kabiliyeti ile MÖ 1700-1500'lerden itibaren etrafa tesirini göstermeye başladığı düşünülürse, bozkır kültürünün bu tarihlerde oldukça belirgin bir vasıf kazanmış olduğu söylenebilir.<sup>18</sup>

Bozkır kültürünün çıkış noktası, bu coğrafyada yaşayan insanın hayatta kalabilme ve varlığını devam ettirebilme çabasıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan insanlar gibi bozkır insanı da hayata bağlıdır, var olma içgüdüleriyle yaşar ve bunu yaparken bazı zorlukları yerine getirir. Bozkır coğrafyası zaman zaman çetin ve zaman zaman müsait durumuyla bozkır insanını hareketli bir yaşama iten sebeplerin başında gelir. Bozkır insanı hayatın gereklerine bir şekilde cevap verme çabasıdır. Bu mücadele ve uğraş onun sosyal, siyasi ve dinî hayatında ifadesini bulmuştur. Asırlarca aynı coğrafyada yaşayan ve burada yaşamının, var olmanın gereklerini öğrenen insan, bu deneyim ve tecrübelerini kendinden sonraki nesle aktarır ve böylece kültürün oluşmasında ve devamlılığındaki önemli bir gereklilik sağlanmış olur. Zaten bozkır kültürü, bozkır topluluklarının ortaya

---

<sup>17</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, "Kültür ve Teşkilat", **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, sayı A-23, C.1, s.188

<sup>18</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997, s.226

koyduğu değerler bütününden oluşmaktadır. İnsan da bu değerler içinde gelişerek hayatın icaplarını yerine getirir.<sup>19</sup>

#### 4.1.1.1.3. Coğrafya – Kültür Etkileşimi

Kültürlerin meydana gelmesinde yaşanan coğrafyanın etkisi inkâr edilemez. Nitekim bir toplumun karakteri, örgütü, toplumsal oluşumu, davranışı ve tarih kaderi ile coğrafya çevresi arasında çok sıkı bir ilişkinin bulunduğu eski çağlardan beri bilinir.<sup>20</sup>

Bundan iki bin yıl önce Aristo, Kuzey Avrupa'da yaşayanların, soğuk iklim dolayısıyla, zekâ ve beceriden yoksun olduklarını, diğer milletleri idare etme yeteneğine sahip olmadıklarını; Asyalıların ise yaratıcı ve zeki olduklarını, Yunan ırkının bu iki bölge arasında yaşadığından, hem orta derecede zeki hem de dünyayı idare etme gücüne sahip bulunduğunu ileri sürmüştür.<sup>21</sup>

Yine İslam tarih felsefecisi İbn-i Haldun, “Unvanü'l – İber” adlı tarih eserinin ünlü “Mukaddime”sinde, ırkların doğuşu ile ahlak ve karakterin çeşitliliğine dair en önemli faktörün coğrafya (iklimler) olduğunu belirtmiştir<sup>22</sup>. Bundan başka Karl Ritter, Le Play, Tourville, Kirchoff, Ratzel, Huntington vb. gibi araştırmacılar coğrafi çevrenin kültür yaratmadaki etkisine değinmişler ve bir coğrafya ekolü tesis etmişlerdir.

Toplumsal oluşumların veya tarih olgularının kökenini coğrafi etmenlere bağlayan bir sosyoloji kuramı olan coğrafya ekolüne göre nüfusun yeryüzünde dağılması, yoğunluğu, ırk farkı, ekonomik, politik ve toplumsal örgütlerin karakteri, aile ve evlenme biçimi, din inançlarının karakteri, sağlık

<sup>19</sup> ONAY, İbrahim, **Bozkır Kültür Çevresinde İnsan Unsuru/Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.3

<sup>20</sup> KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.47

<sup>21</sup> DÖNMEZER, Sulhi, **Sosyoloji**, Savaş Yayınevi, Ankara 1982, s.67

<sup>22</sup> İbn-i Haldun (Çev: Zakir Kadiri UGAN), **Mukaddime**, MEB Yay. Şark-İslam Klasikleri Serisi, I, Ankara, 1954, s.106–227 (İbn-i Haldun, bu eserinde Ekvator'dan itibaren kuzey yarı küreyi doğu-batı istikametinde 7 iklime ayırmış, bu iklimlerin her birini 10'ar bölgeye bölerek doğrudan doğruya coğrafi durum ve iklimin tesirleri altında yaşayış ve kültürlerini tanzim ettiklerini ileri sürdüğü her bölgedeki insan gruplarının zihni faaliyet ve karakterini çizmeye çalışmıştır.)



ve doğurganlık, zekâ, cinayetler, intiharlar, dâhilerin sayısı, suçlar, şiir, edebiyat, uygarlık gibi toplumsal olaylar coğrafi çevre ile yakından ilgilidir.<sup>23</sup> Böyle olmakla birlikte, coğrafi etmenlerin kültüre veya çeşitli toplumsal olaylara olan etkilerinin aynı kesinlikte olmadığını belirtmek lazım gelir. Kimi toplumsal olaylarla coğrafya etmenler arasında çok yakın ve çok kesin bir ilişki olduğu halde kimileri arasında da çok uzak bir ilişki vardır.

Her kültürel olguyu coğrafi çevreye bağlayan, toplumsal davranışların ve oluşumların kökeninde coğrafi şartların büyük rol oynadığını izaha çalışan coğrafya ekolünün eleştiriye açık yönleri olmakla birlikte, bir toplumun savaşçı karaktere sahip olmasının temellerini coğrafyacı görüşün bakış açısından değerlendirerek Türk askeri kültürünün oluşmasında bozkır ikliminin büyük oranda etkili olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Zira daha çok “Avrasya”nın bozkırlar bölgesinde cereyan eden Türk tarihinin 3500 yıllık safhasında, bilhassa insanın tabiat kuvvetlerine hâkim olamadığı eski çağlarda coğrafyanın insan hayatı üzerindeki tesirleri düşünülürse, bozkır ikliminin de çeşitli bakımlardan eski Türk yaşayışı, düşünce tarzı, inancı ve dünya görüşü, örfü ve geleneklerine, kısaca “kültür”üne yön verici tesirler yapacağı tabiidir.<sup>24</sup> Çünkü kültürün yaratıcısı olan toplum, doğa üzerindedir ve doğayla karşılıklı, sürekli ilişki halindedir. Toplumsuz, toplumun dışında birey düşünemeyeceği gibi, doğasız, doğanın dışında toplum da düşünülemez.<sup>25</sup> Coğrafya; toplumun inanç sistemi, örf ve âdetleri, sosyal ve iktisadi yapısı gibi kültür unsurlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Örneğin, deniz kıyısında yaşayan topluluklar balıkçılık, ziraate elverişli yerlerde yaşayanlar ise çiftçilikle uğraşmışlardır.

Coğrafya ve kültür etkileşiminden bahsederken göz önünde bulundurulması gereken bir husus var ki, o da insan unsurudur. Elbette ki kültürel olgular salt coğrafi etkenlere bağlanarak açıklanamaz. Bir kültürün teşekkülünde, coğrafi şartların yanında insan unsuru da rol oynamakta, hatta asıl belirleyici konumda bulunmaktadır. Zira Young, kültürü tanımlarken insan

<sup>23</sup> SOROKİN, P. A., (Çev: Münir Raşit ÖYMEN), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara 1994, s.103

<sup>24</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, “**Kültür ve Teşkilat**”, s.187

<sup>25</sup> ERGUN, Doğan, **Sosyoloji ve Tarih**, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, ss.13–16

unsurunu ihmal etmez. Ona göre; “Kültür; insanın, tarihi boyunca, tabiatı ve kendisini idare usulünü öğrenmek suretiyle, bizzat meydana getirdiği eseridir.”<sup>26</sup>

Arnold Toynbee de kültürel bir yapının oluşması için 1. coğrafi çevre; 2. toplulukta bir “yaratıcı grup”un var olması; 3. çevre ile insan arasında devamlı bir “meydan okuma” halinin bulunması gerektiğini ileri sürerek coğrafi şartların kültür yaratmadaki etkisi ile insan faktörüne dikkat çekmektedir. Toynbee’ye göre çevre çok elverişli ise ona karşı koyabilmek için gerekli gayrete zorlayacak şartlar yok demektir. İnsan ne fazlasıyla müsait ne de aşırı derecede çetin olmayan şartlar altında “yaratıcı azınlık grup” vasıtası ile “meydan okuma” durumuna girer<sup>27</sup>. Toynbee, MÖ 3500 yıllarında kurulan, insanlık tarihindeki ilk uygarlık olan Sümerlerden bu yana gelmiş geçmiş yirmi bir uygarlık üzerinde yaptığı incelemede, uygarlıkların gelişmesinde rol oynayan temel etkenin, bir toplumun karşılaştığı sorunlara verdiği yanıt, daha doğrusu ortaya çıkan sorunla ona verilen karşılık arasındaki diyalektik ilişki olduğu sonucuna varıyor. “**Meydan okuma ve Karşılık**” ya da “**Sorun ve Karşılık**” olarak adlandırılan bu teoriye göre süreç içinde çevre koşulları zorlaştıkça, yeni toplumun önüne çıkan sorunlar büyüyüp onları alt etmek için verilen mücadele yoğunlaştıkça, toplum daha başarılı ve sağlıklı bir uygarlık kuruyor.<sup>28</sup>

Orta Asyalı Türklerin de bozkırın çetin şartları içerisinde yaşamak için ortaya koydukları mücadele, bir çeşit “meydan okuma” hadisesidir. Türkler, tabiatla mücadele ederken ona hâkim olmayı sağlayacak vasıtaları bulmuş ve böylece içinde buldukları çevrenin hayat tarzını (atlı-göçebe) gerçekleştirerek bozkır kültürünü ortaya çıkarmışlardır. Atın ehlileştirilmesi, demirin işlenmesi doğaya karşı meydan okuma niteliğindedir.

Türkler, bu hayat tarzını gerçekleştirirken tabiatta hayatta kalabilmenin şartlarını da yerine getirmişler, akıl ve cesareti savaşçılık noktasında

<sup>26</sup> ANADOL, Cemal; ABBASOVA, Fazilet “**Türk Kültür ve Medeniyeti**”, IQ Yayıncılık, İstanbul 2002, s.38

<sup>27</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1997, s.25–26

<sup>28</sup> DOĞAN, İsmail, **Sosyoloji / Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.337

birleştirerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Savaşçılık, bozkırda var olabilmenin teminatı olmuştur. Bozkırda savaşçı olmak çevreye, bozkırın şartlarına uymak demektir.

Vaccaro'nun "uyma (adaptasyon)" kuramına göre canlı, çevresiyle denge halinde olmak için durmaksızın çabalar. Ona göre insan, çevresine uymak için sadece doğal olarak meydana gelen örgensel (uzvi, bedensel) değişiklerle yetinmez; alet, silah gibi uyma araçları yaratarak dış çevresini de değiştirmeye uğraşır. İnsan, çevresine uymak için kozmik kuvvetlerle, bitki ve hayvanlarla, nihayet kendi türüyle, yani insanlarla çarpışmak zorunda kalır.<sup>29</sup> Böylece çevrenin gerektirdiği şartlara uyarak varlığını devam ettirir.

Coğrafiya ile kültür etkileşimi yönünden gerek Vaccaronun "uyma (adaptasyon)"; gerekse Toynbee'nin "meydan okuma" kuramlarının Türk genel kültürü ve askeri kültürümüz açısından ilk ve en güzel örneğini bize sunan "Oğuz Kağan"dır. Oğuz Kağan'ın vahşî hayvanla<sup>30</sup> mücadelesi; avcı, savaşçı bir insanın doğayı gözlemleyerek elde ettiği bir tecrübeyi akıllı ve cesareti ile birleştirip topluma zarar veren bir rakibi alt etmesi, meydan okumanın ve yaşılan çevre şartlarına uyumun bir göstergesi niteliğindedir. Bu mücadelede avcı-savaşçı bir insanın kendi varlığını tehdit eden bir canavarı alt etmesi ile ilgili bölümü şöyledir:

Bu çağda! Bu yerde!  
Bir büyük orman vardı, Oğuz yurdundan içre,  
Ne nehir ne ırmaklar, akardı bu orman içre.  
Ne çok av hayvanları, ormanda yaşar idi,  
Ne çok av kuşları da, üstünde uçar idi.  
Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,  
Yer idi, yaşatmazdı, ne hayvan ne de insan!  
Basarak sürüleri, yer idi hep atları,  
Zahmet verirdi insana, alırdı hayatları!  
Vermedi hiçbir defa, insanoğluna aman,

<sup>29</sup> KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, **age.**, s.107

<sup>30</sup> Oğuz Kağan destanında geçen bu yaratığın ne olduğu konusu hala kesinlik kazanmamıştır. Kimi kaynaklarda "gergedan", kimi kaynaklarda ise "kıat" gibi isimlerle anılmaktadır. Daha geniş bilgi için bk.: Bahaddin ÖGEL, **Türk mitolojisi**, TTK Yayınları, Ankara, 1993, C.1, s.137-139; Fuzuli BAYAT, **Oğuz Destan Dünyası/Oğuznamelerin Tarihi**, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2006, s.155-158

Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman!  
Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,  
Avlarım gergedanı diye, o yere vardı.  
Kargı, kılıç aldı, kalkan ile, ok ile,  
Dedi, gergedan artık kendisini yok bile!  
Ormanda avlanarak bir geyiği avladı,  
Söğüt dalıyla onu, bir ağaca bağladı.  
Döndü gitti evine, sabah olmadan önce,  
Tanın ağarmasıyla geyiğine dönünce,  
Anladı ki gergedan, geyiği çoktan yuttu,  
Geyiğin yerine de, yeni bir ayı tuttu.  
Çıkararak belinden, Hanlık altın kuşağı,  
Ayıyı astı yine, o ağaçtan aşağı.  
Yine sabah olmuştu, ağarmıştı artık tan,  
Geldi baktı ki, almış ayısını gergedan.  
Artık bu durum onu, can evinden vurmıştu,  
Ağaca kendi gidip tam altında durmuştu!  
Gergedan geldiğinde, Oğuz'u görüp durdu,  
Oğuz'un kalkanına, eğilip bir baş vurdu.  
Kargıyla gergedanın, başına vurdu Oğuz!  
Öldürüp gergedanı, kurtardı yurdu Oğuz!  
Keserek kılıcıyla, hemen başını aldı,  
Döndü gitti evine, iline haber saldı.  
Yine bir gündü gitti, gördü orda bir sungur,  
Konmuştu, gergedanın barsağını yer durur.  
Yayıyla bir ok attı, ok sunguru öldürdü,  
Kesti başını sonra, kendi kendine dedi:  
“Gergedan hem geyiği, hem de ayıyı yedi,  
Öldürdü kargım onu, çünkü bu bir demirdi!  
Koskoca bir gergedanı, bir küçük sungur yedi,  
Ok, yay öldürdü onu, çünkü bu bir bakırdı.”<sup>31</sup>

Destandan anlaşıldığı üzere Oğuz'un vahşi hayvanı öldürmek ve hayatta kalabilmek için demirden yapılmış kalkan ve mızrak kullanması, bir meydan okuma durumu ve çevre şartlarına uyumun bir göstergesidir. Bozkır insanı olan Oğuz, varlığını devam ettirebilmek için bozkırın zorunlu kıldığı şartları yerine getirirken aynı zamanda kendine özgü bir kültür tipinin (avcı, savaşçı) de yaratıcısı durumundadır.

<sup>31</sup> ÖGEL, Bahaddin, **Türk mitolojisi-I**, TTK Yayınları, Ankara, 1993, C.1, s.116–117

Öyleyse coğrafyanın kültür yaratma konusundaki etkileri göz önünde bulundurulduğunda Türk askeri kültürünün oluşmasında coğrafyanın etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Nitekim bozkırın son derece elverişsiz olan tabiat ve iklim şartları, Türkleri devamlı bir mücadelenin içerisine itmiş ve Türk'ün karakterini, yaşayış tarzını, inancını, dünya görüşünü ve sanat anlayışını etkilemiştir. Bu mücadele iki yönlü olmuştur: a) Tabiata hâkim olmak için yapılan mücadele, b) Yaşamak için verilen mücadele. İşte bu mücadeleler sonunda Orta Asyalı Türkler, tabiata hâkim oldukları gibi onun gerektirdiği karakteri almışlardır. Bir başka ifade ile manevi dayanıklılık, demir gibi bir irade, kendine güvenme, disipline uyma, ileri görüşlülük, kararlılık Türklerin belli başlı özellikleri haline gelmiştir.<sup>32</sup> Son derece ağır fizikî şartların üstesinden geldiği için yenilmez olan bu cılız ve bodur gövdeleri bozkır imal etmiştir. Yüksek yaylaların sert rüzgârları, aşırı soğuk hava veya yakıcı sıcak bu çekik gözlü, çıkık elmacık kemikli, seyrek sakallı yüzlerin şeklini değiştirmiş, kemikli gövdelerini sertleştirmiştir.<sup>33</sup>

Türkün hayatı ve gereksinimleri, bozkır ile öylesine uyumlu hale gelmiştir ki, Türklerin, yayılmaları esnasında, bozkır coğrafi ve iktisadî şartlarının yer almadığı ve kültürlerinin yaşama imkânının zayıfladığı sınırlarda durakladıkları; ormanlık, sıcak veya çok rutubetli bölgelere pek girmedikleri görülmektedir. Kendi hayat tarzı ve anlayışlarına uymayan coğrafyaya ve yabancı kütleler baskısının şiddetli olduğu bölgelere nüfuz etmiş Türk zümrelerinin ise, oralarda fazla barınamamaları ve çok kere varlıklarını kaybetmeleri dikkat çekicidir (Çin'de Tabgaçlar, Balkanlarda Bulgarlar, kuzey Hindistan'da çeşitli Türk devletleri vb. gibi).<sup>34</sup>

Bozkır coğrafyasının Türk askeri kültürü, sosyal ve siyasi hayatı, inanç sistemi vs. üzerinde belirleyici etkisi görülür. Bu coğrafyada yaşayabilmenin, var olabilmenin sırrı savaşta, çaresi askerliktedir. Coğrafya ve doğa, en güçlüünün yaşamasına olanak vermekte; topluluğun politik, sosyal ve

<sup>32</sup> MEMİŞ, Ekrem, **Eski Çağda Türkler**, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s.46

<sup>33</sup> GROUSSET, Rene, (Çev:Reşat UZMEN), **Bozkır İmparatorluğu**, Ötüken Yay., İstanbul, 1980, s.23

<sup>34</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, s.57

ekonomik yapısını da askerliğin gerekleri şekillendirmektedir.<sup>35</sup> Bozkır coğrafyası da eski Türklerin iktisadî hayatının şekillenmesinde, askeri ve sosyal teşkilatlanmada, inanç sistemlerinin oluşumunda dolaylı veya dolaysız, bozkır insanına katkıda bulunmuştur.

Bozkırın güç hayat şartları, yaşamak için çok mücadele gerektiği yönünde bozkırlıya iyi bir öğretici ve rehber durumunda olmuştur. Bu sebeple bozkırlı açısından normal sayılan husus, ağır hareketli sığırla yapılan ziraatin ürününü almak için ekim, yağmur, hasat mevsimlerini tevekkülle bekleyen sakin köylü hayatı değil; fakat süratle savaş seferberliği haline dönüştürülebilen bozkır ekonomisinin her fert için zaruri kıldığı aralıksız mücadeledir.<sup>36</sup>

J.P.Roux, bozkırın Türk karakterine yansımaları ile ilgili şunları dile getirmektedir:

“Ülke acımasızdı, koşulları çetindi ve orada ancak yasalarına uyanlar sağ kalabilirdi. Kim bilir küçük yaşta kaç çocuk ölmüş; kaç zayıf hasta yitip gitmişti. Ammianus Marcellinus'un Hunlardan söz ederken dediği gibi, sağ kalanlar, daha çocukluklarından beri soğuğa, açlığa, susuzluğa dayanıklı olmaya alışmıştı. Bozkırın ürünü ve bozkır tarafından kabul edilmiş olanlarda, bozkırın tüm çetinliği vardı. Bunların vücutları ve ruhları fırtınalar, kışlar ve taşlar kalıbında biçimlenmişti. Böylece Türkler, kendilerini "Güçlüler" olarak adlandırmakta haklı oldular.”<sup>37</sup>

Bozkır kültürü, maddi ve manevi sahada, hayatın her alanında ortaya konulan ve birbiriyle sıkı ilişkide bulunup devamlılık ve gelişim ortaya koyan bir yapının bütünüdür ve bu bütün içerisinde askerlik, bozkır coğrafyasında hayatta kalmanın en önemli yönünü teşkil etmektedir.

<sup>35</sup> İLHAN, Suat, “Askerlik”, **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., S.46, Ankara 1990, s.325

<sup>36</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **age.**, s.234

<sup>37</sup> ROUX, Jean Poul, **age.**, s.78

#### 4.1.1.2. Bozkır İktisadi Yapılanmasının Türk Askeri Kültürüne Etkileri

Yeryüzünde ekonomi bakımdan başlıca üç temel kaynak vardır: Orman, tarım, hayvan yetiştirme. İnsanlar yaşadıkları çevrenin bu imkânlarını değerlendirerek hayatlarını sürdürebilmişlerdir. Tarihte ilk kültürler de şüphesiz, doğdukları bölgenin tabii şartları içinde öz kazanacağından, orman kavimleri “asalak” kültüre (avcılık, toplayıcılık), ziraate elverişli yerlerde oturanlar “köylü” kültüre (çiftçilik) bağlanmışlar, bozkırdakiler “çoban” kültürünü (besicilik) meydana getirmişlerdir.<sup>38</sup> Avrasya dünyası da bazen birbirine bağımlı olarak ilişkiye giren, bazen de kanlı çatışmalara tutuşan bu üç iktisadi sisteme bölünmüştür. Silahların çarpışması genellikle daha kayda değer bulunduğu için, tarihî haberler daha çok çoban ve tarım ekonomileri üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü burada temsil edilen iki ana iktisadi sistem, yerleşik tarım ve göçebe çoban ekonomileridir. Orman bölgesinin avcı toplayıcı kültürleri ise askeri ve siyasi olarak hayli az bir önemdedir.<sup>39</sup>

Bozkır coğrafyasının sunduğu imkânlar nispetinde bu coğrafyada ortaya konulan ekonomi modelinin (çoban ekonomisi) Türk askeri kültürüne büyük yansımaları olmuştur. Çünkü bozkır toplumlarının savaş ilişkileri, aynı zamanda üretim ilişkileridir.<sup>40</sup> Yani temelinde ekonomik gerekçeler yatmaktadır. Bu nedenle bozkır iktisadi hayatı ile askerlik kültürü arasındaki bağ, çok kuvvetli bir görünüm arz eder. Hatta kimi araştırmacılar, teşkilatlanma kabiliyetinin son ve en üst yapılanması olan devletlerin ortaya çıkış kökenini dahi göçebe ve yerleşik toplumlar arasındaki savaş ve üretim ilişkilerine bağlamaktadırlar. W. Schmidt ve O. Menghin, “Önasya ve Nil sahasındaki eski büyük devlet ve medeniyetlerin Orta Asya’dan gelen göçebe, fakat teşkilâtçı ve asker kavimlerin, yerli ziraatçi, teşkilâtsiz ve sulhsever oturak kavimlere müdahalesi neticesinde meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir. W. Schmidt'in talebesi olan W. Koppers de Viyana'da yayımladığı “Anthropos” adlı makalede bu fikri benimsemiştir. Bu araştırmacılar, bugüne kadar medeniyetler için bir afet sayılan Türk

<sup>38</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, “Kültür ve Teşkilat”, s.190

<sup>39</sup> GOLDEN, Peter, (Çev.:Osman KARAYTAY), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Karam Yayınları, Ankara, 2002, s.1

<sup>40</sup> AVCIOĞLU, Doğan, **Türklerin Tarihi**, Tekin Yayınevi, Basım Tarihi Yok, s.102

göçebeliğinin, eski dünyada çiftçi milletlerin kurdukları teşkilâtsiz medeniyetleri teşkilâtlandırarak, onlara siyasî ve askerî kudret vermek suretiyle büyük medeniyetler şeklini almalarına sebep olduğunu belirtmişlerdir.<sup>41</sup>

Savaş-üretim ilişkileri açısından değerlendirildiğinde eski Türk toplumlarının teşkilâtçılık kabiliyeti ve askeri organizasyonları üzerinde bozkır ekonomisinin etkileri de açıkça görülecektir. Kitabelerde bilge kağan şöyle der:

“Ben kendim kağan oturduğumda, her yere gitmiş olan millet öle yite, yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye kuzeyde Oğuz kavmine doğru, doğuda Kıtay, Tatabı kavmine doğru, güneyde Çin’e doğru on iki defa büyük ordu sevk ettim. ... savaştım.”<sup>42</sup>

Bu cümlelerdeki ifadelerden anlaşılıyor ki, iktisadi meseleler, Göktürk devlet idaresinde önemli bir yer işgal etmekte, bir savaş nedeni olarak belirtilmektedir. Bu nedenle göçebe Türk toplulukları için savaşın ekonomik boyutu iyi vurgulanmalı, Orta Asya ekonomik modelinin askerlik kültürüne katkısı irdelenmelidir. Zira Tarih boyunca toplumların ekonomilerini, hayat tarzlarını, içtimai teşkilatlanmalarını ve bunun sonucunda takip ettikleri siyasetleri belirleyen başlıca faktör, fıtratlarındaki özelliğin yanı sıra içinde buldukları çevrenin şartları olmuştur. Bu hususlar büyük ölçüde bozkırlar için de geçerlidir ve bozkır ekonomisinin teşekkülünde büyük rol oynamışlardır.

Bozkır ekonomisinin esası temelde hayvancılığa (göçebe çoban ekonomisi) dayanmakla birlikte, bunun yanında demir işleyiciliği (madencilik) ve avcılık (sürek avları) da bulunmaktadır. Bozkır ekonomisini ayakta tutan bu üç iktisadi sistem, aynı zamanda savaş ve üretim ilişkileriyle de bağlantılı bulunmaktadır. Bu nedenle Orta Asya’daki bu üç ekonomik modelin askeri kültüre etkilerinin iyi anlaşılması gerektiği değerlendirilmektedir.

---

<sup>41</sup> TOGAN, Zeki Velidi, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları C.1, İstanbul, 1981, s.10

<sup>42</sup> ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, 21. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz), s.19



#### 4.1.1.2.1. Göçebe Çoban Ekonomisi (Hayvancılık) ve Askerlik Kültürü

Türklerin tarihteki en büyük başarılarından biri, hiç şüphesiz onların, içinde yaşadıkları çevreye (tabiat) ve iklime uygun bir hayat tarzını gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bu, “atlı-göçebe” veya “konar-göçer” hayat tarzıdır. Ancak şunu belirtmeliyiz ki, ilkel topluluklarda görülen göçebe hayat tarzı ile atlı-göçebe hayatı birbirinden tamamen farklıdır. İlkel topluluklarda ekonomi tamamen toplayıcılık şeklinde geçerken, eski Türk topluluklarında ekonomi hayvancılığa dayanıyordu. Başka bir ifade ile, eski Türk toplulukları üretici idiler.<sup>43</sup> Buna göre atlı-göçebelik veya göçebe çobanlık şöyle tanımlanabilir: Çöl, bozkır ve dağ gibi çokluk çorak bölgelerde otçul sürülerin yeniden-üretiminde ihtiyaç duyulan bitki kaynakları (otlak) ile suyun mevsimlik çevrilerini izleyerek konup göçen ve verilmiş ekosisteme göre örgütlenip kendi yeniden-üretilimleri için doğayı hayvansal ürünler (et, süt, kan, kıl, deri, boynuz vs.) ile hizmetler (binek, koşum, yüklet) aracıyla edinen toplumlar, göçebe-çobandır (ya da göçebe-hayvancıdır).<sup>44</sup>

Viyana ekolüne mensup Menghin, beşeriyetin yarattığı üç büyük kültür çevresinden biri olan atlı-göçebe (nomad) kültürünün gelişmesini ve önemini aşağıdaki şekilde izah eder.

“Buz çağının sona ermesi üzerine Baykal Gölünden Baltık Denizine kadar uzanan geniş sahada yeknesak bir kültür gelişti. Bu kültürün başlıca özelliği, kemikten işlenmiş aletler ve yer değiştiren balıkçı-avcı hayat tarzıdır. Buna “Miolitische Knochenkultur” denilmektedir. Ural-Altay dil ailesine mensup kavimlerin asli kültürü bu idi. Bu kültürün çevresi içinde hayvan besleme, önce köpek ve ren geyiğinin ehlileştirilmesi ile başlar. Samoyedler ve Laponlar son zamanlara kadar bu kültürün çevresinde yaşadılar. Fin-Ugorların ataları da yaklaşık 5-6 bin yıl önce aynı seviyede idiler. Aslında tek tanrıya tapan eski göçebe kültürden diğer iki büyük kültür çevresi, “Totemistische Klingenkultur” ve ondan “Rinderhirtenkultur”, sığır çoban kültürü gelişti. Ayrıca, Totemizm ve Şamanizm’den gelen unsurlarla zenginleşerek “göçebeliğin” en yüksek derecesi olan at besleyen atlı göçebe ve savaşçı çoban bozkır kültürü gelişti.”<sup>45</sup>

<sup>43</sup> KOCA, Salim, “Eski Türklerde Sosyal Hayat ve Ekonomik Hayat”, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara 2002, C.2, s.355

<sup>44</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, **Orta-Asya Türk İmparatorluğu (VI.-VIII. Yüzyıllar)**, İmge Kitapevi, Ankara 2005, s.191

<sup>45</sup> RASONYI, Laszlo, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No.152, Seri III, S.A-38, Ankara, 1996, s.4

Buna göre atın ehlileştirilmesi ile başlayan süreç, Türk topluluklarının iktisadi sistemlerinin değişmesinin de başlangıcı olmuş ve bozkır toplulukları arasında büyük bir gelişimi zorunlu kılmıştır. Tarım ve yerleşik olarak hayvan beslemeyi bırakan bozkır insanı mevsime göre yeşil otlak aramak üzere sınırlı göçler ve nihayet at üzerinde tam bozkır çoban yaşamına geçmiştir.<sup>46</sup>

Alman etnolog Wilhelm Koppers'in de atın ehlileştirilmesi ve atlı-çoban kültürünün ortaya konması ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Atın ilk ehlileştirilmesini ve bununla ilgili karakteristik atlı çoban kültürünün yaşatılmasını, kesin olarak İç Asya'da yaşayan ilk Türklere kadar dayamak gerekir. Bu başlı başına kendine has tarihi bir başarı olup dolayısıyla kavimlerin ve kültürlerin gelişmesinde özel durumlar ve önemli sonuçlar yaratmıştır. Atı ve umumi olarak çoban kültürünün esas unsurlarını, ilk İndoermenler, eski Türklere borçludurlar.”<sup>47</sup>

At, göçebe çoban ekonomisinin en önemli unsurudur. Çünkü göçebenin hayatı atın üzerinde geçer. Büyük sürülerin sevk ve idaresi, hayvanların bir arada tutulması ve korunması, otlakların önceden seçilmesi ve elde tutulması gibi bozkır ekonomisi için gerekli bütün işler, zamanın en süratli vasıtası olan at sayesinde gerçekleştirilir. Daha da önemlisi, devlet, at üzerinde kurulur ve at üzerinde yönetilir.<sup>48</sup>

Göçebe-çoban ekonomisinde at yetiştirmenin yanında koyun besiciliği de yapılmıyordu. Besicilik, hayvanların etinden çok, sütünden faydalanmak için yapılmıyordu. Ayrıca at sürüsü, sahibine itibar; koyun sürüsü de maddi güç sağlamıyordu. Daha doğrusu, eski Türklerde zenginliğin ve maddi gücün ölçüsü, at ve koyun sürüsü idi.<sup>49</sup> İbn-i Fadlan, Oğuzlar arsında yüz bin koyun ve on bin bineğe sahip kimselerin bulunduğunu bildirmektedir. Bunun gibi, Köktürk Yazıtları'nda, Kültigin'in “altının, gümüşünün, hazinesinin, servetinin ve dört binlik at sürüsünün” bulunduğunu görmekteyiz. Nitekim at ve koyun çobanlığı ile ilgili verileri Manas Destanı'nda da bulmaktayız. Manasın ulu hatunu Kanıkey'in babası “koyun çobanı”, Manas ve ailesi ise, “at çobanı”dır.

<sup>46</sup> ONAY, İbrahim, *age.*, s.9

<sup>47</sup> RASONYI, Laszlo, *age.*, s.25-26

<sup>48</sup> MEMİŞ, Ekrem, *age.*, s.47

<sup>49</sup> KOCA, Salim, *agm.* s.358

Yani bir kabile veya kabile grupları at yetiştirirken bazıları da, yalnızca koyun yetiştirmekle meşgul olmaktadır.<sup>50</sup>

Bozkır ekonomisinde koyun ve at, göçebe-çoban Türklerin doğrudan doğruya edindikleri ve aynı anda hem üretim aracı hem de tüketim ürünü olarak kullandıkları iktisadi kaynaktır. Üretim aracıdır; çünkü yeniden üretimleri kendi girdileriyle gerçekleştirir. Tüketim ürünüdür; çünkü etiyle, sütüyle, derisi ve tezeğiyle bir obanın hayatını garanti altına alır. Bütün bu sebeplerden ötürü, Türk ekonomisinin yaşarlılığının biricik önkoşuludur. Türk ekonomisinin aslen koyun ve at üzerine kurulmuş bir ekonomi olduğunu Çinliler, “Türklerin kaderi sadece koyun ve ata bağlanmıştır.” sözleriyle dile getirmişlerdir.<sup>51</sup> Zira Orta Asya’da at sürüsü bulunmadıkça bozkır ekonomisinin devamı olanaksızdır. Bozkırda savaş, av, beslenme ve ticaret ata dayanır. Bir boyun savaş gücü ya da serveti, sahip olduğu at sürüsü ile ölçülür.<sup>52</sup>

Bozkır coğrafyasının ortaya çıkardığı bir ekonomi modeli olan ve Çinlilerin deyimiyle “Türklerin kaderi” niteliğindeki hayvancılığın varlığı ve devamı iklim, su, nüfus ve arazi genişliği vb. pek çok değişkene bağlıdır. Bu unsurlardan birinde veya birkaçında meydana gelecek bir değişiklik doğrudan doğruya geçimini hayvancılıktan sağlayan bozkır insanının hayatını etkileyecektir. Bozkır insanı, varlığını devam ettirmek için pek çok unsuru gözlemlemek, değişimlere uyum sağlamak, bunlarda meydana gelecek olumsuzluklara çareler bulmak zorundadır. Bu nedenle orta Asyalı Türkler, Bozkırın iktisadi yaşamı sınırlayan şartları gereği hayvancılıkla uğraşırken aynı zamanda varlığını devam ettirme kaygısıyla göçebe bir hayatı benimsemiştir.

Bozkırın sınırlı olanakları içerisinde büyük sürülerine otlak ve su bulmak zorunda olan Türklerin elbette ki bir bölgeye yerleşememeleri doğaldır. Göçebelerin başlıca servet kaynaklarının büyük çapta hayvan

---

<sup>50</sup> TÜRKDOĞAN, Orhan, *age.*, s.158-161

<sup>51</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.193-194

<sup>52</sup> AVCIOĞLU, Doğan, *age.*, s.334

yetiştirmek olduğu bir gerçektir ve bu yüzden de hayvanlarına ot ve su bulmak için dolaşmaları bir zarurettir.<sup>53</sup> Öyleyse göçebeliğin birinci ve en önemli nedeni hayatını devam ettirme, üretme ve ürün elde etme kaygısıdır. Göçebe üyeleri, mal varlıklarını yani hayvanlarını koruyabilmek için geniş alanlarda gezinerek hayvanlarına ot ve su arar. Yani gezinmenin ve hareket etmenin gerekliliğini kabul eder. Bütün göçebeler, genel olarak hayvanlarını muhafaza etmek ve durumlarını korumak için sürekli hareket halindedir.

Bozkır yaşamını en iyi inceleyen bilim adamı olarak bilinen Alman asıllı Rus Türkolog Radloff, göçebe yaşamının birbirine bağılı ilişkilerle bir bütün oluşturduğunu, bu hayat tarzını sürdürebilmek için bilgi, deneyim, sabır, dayanıklılık ve iyi işleyen hukuksal bir düzen gerektirdiğini belirtir ve şunları söyler:

“Göçebeliğin, geniş bozkırlarda amaçsız bir yersiz yurtsuz dolaşım olduğu sanılmamalıdır. Göçebeler, yalnız geyik besleseler bile, hayvanlarının yemlerini düşünmek ve sürülerine zarar vermeyecek alanlara göçmek zorundadırlar. Büyük ölçüde hayvan besleyen kavimlerin, plansız dolaşmaları tasavvur dahi edilemez. Hayvanlar için uygun olan kış ve yaz konak yerleri seçilmeli, bunun için gerektiğinde komşu kavimlerle çatışmalı ve toprak, obalar arasında adil olarak bölünmelidir. Kış ve yaz için bulunacak konak yerlerinin kesin koşulları vardır. Bu koşullara uyulmazsa hayvanlar telef olur. Kışın rüzgâr ve soğuktan korunaklı, yazın sulak hayvan ve zararlılarının olmadığı yerler bulunmalı ve buraları korunmalıdır... Yazlık otlaklar tüm oymağın ortak malıdır; ancak, kışlık konak yerleri kişisel mülkiyete bağılıdır. Aileler arası ve aile içi mülkiyet ilişkileri, herkesin uymak zorunda olduğu kurallara bağlanmıştır... Baba, sağılığında malları paylaştırır ve büyük oğullar evden ayrılır. Küçük oğul, baba ocağının varisidir. Mal paylaşımında uzlaşılamazsa birlikte oturulmaya devam edilir; ancak, hayvan miktarı kışlık konağın alamayacağı kadar arttığında, büyük çocuk ayrılarak başının çaresine bakmak zorundadır. Küçük çocuğun korunması, töreye dayanan ve önem verilen bir gelenektir... Göçebe toplumlarda haksızlığa ve zorbalığa karşı tek çare, törenin yaşatılması, bunun için de ailelerin ve komşuların belli bir önderin etrafında birleşerek dayanışma içine girmesidir.”<sup>54</sup>

<sup>53</sup> BAŞTAV, şerif, “Avrupa Hunları”, **Genel Türk Tarihi**, s.606

<sup>54</sup> RASONYI, Laszlo, **age.**, s.48

Eski Türk toplumlarının göçebe hayatı bozkır coğrafyasının ortaya koyduğu bu sosyo-ekonomik kural çerçevesinde cereyan eder. Çünkü göçebe hayatının kurallarını belirleyen bozkır coğrafyası ve bu coğrafyanın zorunlu kıldığı iktisadi teşekküllerdir. Zira bozkırda bir bitki alanın besleyebileceği hayvan sayısı değişmezdir. Hayvan türleri bellidir ve bozkırda doğanın insana sunduğu kaynaklar sabittir. Üretim teknikleri değişmediği takdirde, belli mal değişimi düzeylerinde bitki, hayvan ve insan ilişkilerinin dengede olduğu ileri sürülebilir.<sup>55</sup> Bu denge kimi zaman iklim, nüfus yoğunluğu, sürülerin artması vs. nedenlerle bozulabilir ve tüm bozkır toplumlarını etkileyen, insanın en güçlü güdüsü durumundaki açlık ortaya çıkar. Nitekim Orta Asya Türk ekonomisinin dertleri her vakit siyasal nedenlerden kaynaklanmamıştır. Bozkır iklimindeki belirsizlikler, kuraklık ve açlık getirirken, salgınların nüfusu ve sürüleri kırmaması ekonomide büyük çalkantılara neden olmuştur.<sup>56</sup>

Son derece sert iklim koşulları nedeniyle Orta Asya'da sıklıkla karşılaşılan açlık olgusuna, Göktürk Yazıtlarında da değinilmektedir. Türk kağanları, Uygurların sürülerini yağmalayarak budunun açlığını giderir. Kağanlar, daima "Açtınız, sizi doyurdum." diye övünürler.<sup>57</sup> Yine Orhun Kitabelerini hatırlatan Manas destanındaki şu satırlarda da açlık olgusu vurgulanmaktadır.

"Yoksulları bay etmiş,  
Çıplakları geydirmiş."  
"Açları doyurmuş,  
Arıkları semertmiş."<sup>58</sup>

Orta Asya'da açlığa neden olan kuraklığa kimi zaman nüfus patlamaları eklenir. Nüfus dengesi, göçebelerin daima göz önünde bulundurması, hesaplaması gereken unsurlardan biridir. Çünkü çobanlık, çok geniş bir alanda dağınık yaşamayı gerektirir ve tarıma elverişli olmayan bozkır, nüfus yoğunlaşmasına izin vermez. Nüfus değişimleri ile üretim

<sup>55</sup> AVCIOĞLU, Doğan, *age.*, s.321

<sup>56</sup> DIVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.217

<sup>57</sup> ERGİN, Muharrem, *age.*, s.7

<sup>58</sup> İNAN, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.1, Ankara 1998, s.116

teknîği arasındaki bağlaşmayı inceleyen coğrafyacı Ratzel'in, çeşitli üretim tekniği evrelerini karşılayan nüfus sıklığı hesaplarına göre her 1000 kilometre kare başına düşen nüfus miktarı, yerleşik toplumlarda uygulanan tarım yöntemine göre 1770 ila 35.000 arasındadır. Avcı-balıkçı kabilelerde bu oran 2 ila 1700; göçebe çobanlarda ise 1770'tir.<sup>59</sup> Göçebe çobanlar tarafından bu denge sürekli gözetilmek zorundadır. Bazen nüfus artışı bu dengeyi bozar. Kurak yıllarda ise bozkır alanı daralır. Dolayısıyla otlak kavgaları kızışır ve savaşlar artar.

Jean-Paul Roux, Orta Asya'daki nüfus dengesi, göç ve savaş arasındaki ilişki ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"İlk yurtları büyük bir uygarlığın doğmasına elverişli değildi ve onları beslemeye ancak çok sayıda olmamaları, yiyeceklerini yırtıcı hayvanlara karşın elde edebilmeleri, kendileriyle bu konuda yarışma durumunda bulunan rakiplerine en küçük bir hoşgörüde bulunmamaları koşuluyla yeterliydi. Herhangi bir nüfus patlaması ya da aşırı bir artışı, birbirlerini boğazlamaları ya da göç etmeleriyle sonuçlanıyordu. Boylara bölünmüş olarak yaşayan Türkler, varlıklarını ancak savaşarak sürdürdüler.<sup>60</sup>

Roux'un belirttiği gibi nüfus sıklığının meydana getirdiği ihtiyaçlar, insanları açlıktan ölmeye, öldürmeye; göçe, yağmacılığa, savaşa sürükleyebilir. Kısaca insanı çok daha saldırgan hale getirebilir.

Bozkır coğrafyasında zaman zaman baş gösteren ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkan açlık, göçü veya savaşı kaçınılmaz hale getirir. Rus asıllı Amerikan toplumbilimcisi Pitirim Sorokin'e göre de toplumsal yaşamda göçlerin temel nedeni iktisadidir. İnsanlar açlık, susuzluk ya da genel olarak yaşama olanaklarının yetersizliği yüzünden göç ederler. Sorokin'e göre göçler kıtlık yerlerden bolluk yerlere olmuş, tok toplumları aç toplumlar kaplamış ve dirençle karşılaştıklarında da savaşlar baş göstermiştir.<sup>61</sup> Nitekim Grousset, bozkırın iç tarihinin, boyların birbirlerinin otlaklarını ele

<sup>59</sup> KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, *age.*, s.87

<sup>60</sup> ROUX, Jean Paul, *age.*, s.27

<sup>61</sup> HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.158

geçirme kavgaları ve yeni otlaklar peşinde koşuşturma olduğunu belirtir.<sup>62</sup> Bu yönüyle göçebelik ve savaş birbirine geçmiş kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarım toprakları büyük oranda çölleşen, otlakları kuruyan, yazın +40, kışın -35 derece sıcaklığıyla, yalnızca ayakta kalıp yaşamını sürdürmek dahi başlı başına özel beceri isteyen Orta Asya'da, yağmurun çok ender yağdığı, kışın toprağın kalın bir kar tabakasıyla örtüldüğü bozkırda göçebeler, bu sert iklim koşullarında korunmak, kendilerini ve hayvanlarını beslemek zorundadır. Göçebeler, yazın yerleşiklerle yaptığı ticaretten yeterli gıda ürünü elde etmiş ise, zor koşullara karşın varlıklarını sürdürebilirlerdi. Bulaşıcı hastalık ya da soğuk nedeniyle hayvanların zarar görmesi ya da yerleşiklerin satış yapmak istememesi, yaşam şansını yitirmekle aynı anlama gelirdi. İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin bu koşullarda yaşayan göçebeler için yaptığı "Göçebelerin yaşamı, hiç kuşkusuz, insan becerisinin bir zaferidir." biçimindeki saptama, durumu ortaya koyan yerinde bir görüştür.<sup>63</sup>

Göçebe hayat tarzının sosyal, ekonomik kültürel etkileri olduğu gibi göçebeliğin gerek savaş ile içi içe olması gerekse başlı başına bir organizasyon ve idare etme becerisi gerektirdiğinden şüphesiz Türk askerlik kültürüne de çeşitli yönlerden katkı sağlayacağı tabiidir. Bu yönüyle hayvancılığa dayanan göçebe hayat tarzı, Türklere askeri yapılanmanın gerekleri olan cesaret, kuvvet ve büyük bir dinamizm kazandırmıştır.

Göçebeliği, çiftçilikten üstün bir meziyet olarak gören İngiliz tarihçisi Toynbee, hayvan yetiştirme esasına dayanan göçebeliğin askeri yeteneklerin gelişmesine katkısı üzerine şunları söylemektedir:

"Başta hayvanların ehlileştirilmeleri, yabani bitkilerin ehlileştirilmesinden şüphesiz üstün bir sanattır. İktisadi bakımdan çiftçi, yetiştirdiği ham ürünü doğrudan doğruya tükettiği halde göçebe, aslında yenmesine imkân olmayan otları hayvanlara yedirerek onları süte, ete ve yapağıya çevirir. Bunun için güç fiziki şartlara uymak

<sup>62</sup> GROUSSET, Rene, **age.**, s.13

<sup>63</sup> AYDOĞAN, Metin, (**Antik Çağdan Küreselleşmeye**) **Yönetim Gelenekleri ve Türkler**, Umay Yayınları, C.I, İzmir 2004, s.562

gerekir. Bu tesirler çobanlık hüneri yanında askeri yeteneklerin de gelişmesini sağlar. İleriyi görüş, mesuliyet duygusu, fiziki ve ahlaki dayanıklılık gibi. Bu sebeple göçebenin hayatı insan ustalığının bir eseridir.”<sup>64</sup>

Buna göre ekonomik vasıtayı değerlendirme bakımından yerleşik insan daha çok oturmaya, atıl kalmaya mahkûm bulunurken göçebe, daima hareketli bir yaşayışın takipçisi durumuna girmiştir. Yerleşik insan, bir ailenin sınırlı menfaatleri dışında herhangi bir hak davası gütmeye ve daha geniş bir cemiyet yapısının gereklerini düşünmeye ihtiyaç duymazken, Bozkırlı, kalabalık sürülerini türlü manevralarla kışın ayrı, yazın ayrı ve birbirinden uzak mesafelere götürmek, otlakları ve suyu silahla muhafaza etmek; hayvanların otlak ve kışlaklarda barındırılması, çeşitli hastalıklardan korunması, tedavi edilmesi gibi maharetlerde yatkınlık kazanmak; gerektiğinde otlakları ve kaynakları ortaklaşa kullanabilme için diğer sürü sahipleri ile anlaşmalar yapmak ve aralarındaki haksızlıkların, anlaşmazlıkların halli için bir hakem heyeti ve başkanlığı tesis etmek, nihayet besicilik-çobanlık zamanla geliştikçe çok geniş arazi üzerine yayılan şiddetli rekabetlerden bunalan kabilelerin toplanarak müştereken mücadeleye hazır tutulması zaruretinin doğurduğu daha kuvvetli bir teşkilat kurmak, buna “meşruiyet” kazandırmak gibi hukuki yollar aramak zorunda kalmıştır. Böylece Bozkırlı, çobanlığın geliştirdiği sevk-idare kabiliyeti ve emretme alışkanlığını “hayvan sürülerinden insan kitlelerine intikal ettirmek” suretiyle beşeriyet tarihinde çok etkili bir dinamizm içine girmiştir.<sup>65</sup>

Sürülerini beslemek, korumak ve yönetimlerini sağlamak nedeniyle birçok sorunla karşı karşıya kalan eski Türkler, sürülerini kışlaklardan yaylaklara, yaylaklardan kışlaklara getirip götürmede, değişik tehlikelere karşı korunmada, mera ve mülk konusunda hukuki çatışmalarda, dayanışma yoluna giderek bu sorunları çözdükleri gibi çoğu zaman da savaş unsurunu devreye sokuyorlardı. Varlığını devam ettirebilmek için sürekli savaş ve mücadele içerisinde olan bozkır insanı doğal olarak mükemmel bir savaşçı haline geliyordu.

<sup>64</sup> TÜRKDOĞAN, Orhan, *age.*, s.148

<sup>65</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, s.223



Peter GOLDEN, göçebelik ve göçebelerin savaş becerisi ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Göçebelik diğer, ekonomilerle ilişkide olması gereken bir sistemdir. Çobanlık üretimiyle büyük şahsi mülk edinilebilir, ama yerleşik toplumunki gibi büyük miktarda ve çeşitte yiyecek üretilemez. Bu yüzden büyük bir nüfusu besleyemez. Yerleşikler ve göçerler her ikisi de tabiatın ve insanın belirsizliklerine maruz olmakla birlikte, göçebelik hayli istikrarsız olan sistemdir. Hayvanlardaki bir salgın veya fazla çoğalmaları veya akınların sebep olacağı bir rahatsızlığın, kabilelerin yeni otlaklar bulmak için göçüne ve aç yağmacı tarafların tarım toplumlarına saldırılarına yol açacak şekilde, bozkırda uzun vadeli sonuçları olabilirdi. Kısaca bu, savaş ve fetihle sonuçlanıyordu. Göçebelik, hayatta kalmak için şart olan asgari sayıda hayvanı (koyun ve at başta olmak üzere, genellikle 60 ila 100 koyun, at, sığır, keçi ve deve) tutamayanlar için acımasızdı. Sürüsünü yeniden kurmak veya kendisini çoban olarak kiralamak için yardıma istekli veya imkânlı akrabası olmayanlar çoğunlukla yerleşikleşmek zorunda kalıyorlardı. Bu göçerler, göçebe ve yerleşiklere aynı şekilde saldıran yağmacı çetelerin gönüllü üyesi oluyorlardı. Bu kopmuş adamlar, gelecekteki fatihlerin başlarına toplayacağı comitatus'un çekirdeğini oluşturuyordu. Hayli gelişmiş silah becerisi ile göçebe, yiğit ve korkusuz bir savaşçıydı.<sup>66</sup>

Jean Paul Roux ise göçebe savaşçısı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Orta Asyanın göçebesi, dünyanın en iyi askeridir. En iyi atlı süvarilere sahip olduğu gibi, en çok atlı süvari de göçebe ordularında bulunur ve en iyi silahlara sahiptirler. Görülmedik bir güce sahiptir ve su içmeden, yemek yemeden ya da uzun süre uyumadan pekâlâ yaşayabilir.”<sup>67</sup>

Elbette ki göçebe yaşam tarzı, bir göçebeyi her türlü zorluğa dayanıklı, acımasız -tam tabiriyle bir savaş makinesi- askeri deha haline getirmekle birlikte aynı zamanda onlara mükemmellik derecesinde bir teşkilatçılık ve tehlikeleri önceden görüp önlem alabilme kabiliyeti de kazandırmaktaydı. Zira bütün göçebe çobanlar ve de Türkler için göç, kendiliğinden meşakkatli bir yolculuk değildir. Nihayet göçebeler yeterince binek, yüklet ve koşum hayvanlarına sahiptir. Buna karşılık fiili göç ve göçte sağlanması gereken etkinlik, karmaşık ve zor bir iştir. Neden? Eğer bir bölgede “n” tane oba varsa ve göçebeler “m” tane göç yolu seçmişlerse, bu yolların “x” kere kesişmesi

<sup>66</sup> GOLDEN, Peter, *age.*, s.6-7

<sup>67</sup> ROUX, Jean, Paul, *Orta Asya/Tarih ve Uygarlık*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s.38

olasılığı vardır. Her kesişme, obalar arasında talihi ya da talihsiz rastlantılar yaratır. Otlak, sulak, kadın, yıldı ve kin gütme gibi etkenler dolayısıyla obalar arasında dostça ya da hasımca ilişkilerin doğması kaçınılmaz olur. Dostça ilişkiler, göç yolundaki obaları bir eşgüdüm içerisinde düzene sokarken, saldırgan ilişkiler iktisadi istikrarın yitirilmesine neden olur. Oba içinde insan-hayvan dengesinin bozulmasıyla obanın mahvolması aynı anlamdadır. Bundan dolayı barışı ve iktisadi istikrarı sağlamak için kendi boyuna sığınıp öteki akraba boylarla birleşmeler kurmak ve hasımlara karşı illerini savunabilmek için güçlü ve savaşçı olmak gerekir. Her iki halde de sonuç örgütlenmektir. Örgüt ise ussal bir plan işidir.<sup>68</sup> Bu yönüyle göç hazırlığı, günümüzde modern orduların harekât planlarını andırmaktadır. Göçler, tıpkı bir ordunun harekât planı gibi en ince ayrıntısına kadar planlanmış olmalı ve obadaki hiçbir birey karşılaşılabilecek olumsuz durumlarda tereddüde düşmemelidir.

Anlaşılabileceği üzere Türk askerlik kültürü göçebe hayat tarzından büyük ölçüde beslenmekte ve göçebelik kültüründen etkilenmekteydi. Nitekim ünlü Göktürk veziri Tonyukuk da Türklerin askeri gücünü göçebe hayat tarzına bağlamaktadır. Çin kaynaklarının verdiği bilgilere göre Göktürk hükümdarı Bilge Kağan, Çin'de olduğu gibi Türk ülkesinde de, şehirleri surlarla çevirmek, hisarlar yaptırmak istiyordu. Tonyukuk Bilge Kağan'ın bu isteğine karşı çıkar ve şu gerekçeleri öne sürer:

“Bunlar olmamalı. Biz ömrünü sulu ve otluk bozkırlarda geçiren bir milletiz. Bu hayat bizi daima bir harp egzersizi içinde tutmaktadır. Göktürklerin sayısı Çinlilerin yüzde biri bile değildir. Başarılarımız yaşayış tarzımızdan ileri gelir. Kuvvetli zamanlarımızda ordular sevk eder, akınlar yaparız. Zayıf isek, bozkırlara çekilir, mücadele ederiz. Eğer kale ve surlar içinde kapanırsak, T'ang orduları bizi kuşatır, ülkemizi kolayca istila eder...”<sup>69</sup>

<sup>68</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.197-198

<sup>69</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, *age.*, s.125

Selçukname yazarı İbn-i Bibi de dayısının daima kendilerine “*Sakın, asla şehirde oturmayınız; göçebeliği koruyunuz. Çünkü beylik, şan ve şeref göçebelikte ve Türkmenliktedir.*” dediğini belirtir.<sup>70</sup>

Rasonyi göçebe hayat tarzının Türklerin savaşçılığına katkılarını şöyle dile getirmektedir:

“Atlı göçebelerin kendilerine has tek mil yaşayış tarzı büyük haraların ve sürülerin bakımı, büyük süre avları bir çeşit savaş idmanı sayılabilir. Teşkilatlanma, binicilik, ok atma kabiliyetlerini geliştirmek için, yükseliş hamleleri, diğer tabirle tebaanın teşkilatlandırılması, yabancı komşuları haraca bağlamak için yapılan seferler bol fırsat sağlıyordu. Onlarda, milli tesanüt duygusu, milli gurur ve milli gururun icabı kahramanlık çok erken gelişti. Türk kavimlerini fatih yapan bu kahramanlık ve askerlik ruhu, Hiung-nu (Hun)'lara müteallik Çin kaynaklarında da inikâs eder. MÖ 36'da savaşta ölen hun hükümdarı Çi-çi'nin muazzam ve kendisini imha edecek Çin hücumunu beklerken aşağıdaki hitabede bulunduğu rivayet edilir: “Boyun eğmeyeceğiz. Zira öteden beri Hunlar kuvveti takdir eder, tabi olmayı hakir görürler. Savaşçı süvari hayatımız sayesinde adı yabancıları titreten bir ulus olduk. Zira bilirler ki, savaşta muhariplerin kaderi ölümdür. Biz ölsek de kahramanlığımızın şöhreti kalacak, çocuklarımız ve torunlarımız diğer kavimlerin efendisi olacaklardır.”<sup>71</sup>

Hun hükümdarı Çi-çi'nin sözlerinden anlaşılacağı üzere göçebe Türklerin hayatında çok uzun süren savaş dönemleri, Türklerde bir kahramanlık kültürünün oluşmasına neden olmuştur. Bu kahramanlık kültürüyle yetişen göçebe savaşçısı da savaşta ölmeyi, hastalıktan ölmeye daima tercih etmiştir.

#### 4.1.1.2.2. Avcılık (Sürek Avları) ve Askeri Kültüre Etkileri

Türkler, göçebe-çobanlık yanında avcılığı da iktisadi bir faaliyet olarak yürütmüşlerdir. Bu konuda Tonyukuk şöyle demektedir:

“Nogay'ın kuzey yamaçlarında ve Karakumda av hayvanı ve tavşan yiyerek otururduk. Halkın boğazı toktu.”

<sup>70</sup> GÖKALP, Ziya, (Haz. Yusuf ÇOTUKSÖKEN), **Türk Uygarlık Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991, s.9

<sup>71</sup> RASONYI, Laszlo, **age.**, s.62-63

Bozkırlarda avcılık, hiçbir zaman asli bir yaşam tarzı değildir; fakat yine de bölge insanının önemli bir uğraşı olarak kabul edilmesi gerekir. Bozkırda yapılan avcılık, asli olan göçebe-çoban faaliyetlerine ancak yardımcı olarak eklenmiştir. Gerek göçebe hayvancılık gerek avcılık, gezip dolaşmayı öngördüğünden aynı zamanda, aynı toplumda ve aşağı yukarı aynı mekânda birlikte örgütlenip uygulanabilir. Göçebe çobanların avcılıktan vazgeçemeyişlerinin belli başlı nedeni, çobanlığın hayvan salgınları, kötü iklim koşulları ve düşman talanları karşısında fevkalade hassas ve yaralanabilir bir yapıda oluşu yüzünden ekonomide istikrar yaratabileceği (sağlayabileceği) gerçeğidir.<sup>72</sup>

Yalnızca hayvan beslemekle geçinemeyen göçebe, düşük verimli avcılıkla da yetinemez. Kolektif avcılık, beslenme için gerekli olur. Bu nedenle sık sık süreklilik avları düzenlenir. Sürekli avları, binlerce kişinin, birçok boy ve obanın katılımıyla yapılır. Nasıl savaşlar bağımsız boyların, ilkin geçici bir nitelikte olsa bile, bir askeri şef komutasında toplanmasını gerektirirse, sürekli avı da bir av şefini zorunlu kılar. Hanların iki belli başlı görevi savaş ve sürekli avı liderliğidir.

Sürekli avında bolca av hayvanı bulunduğu bilinen bir yer, binlerce atlı tarafından daire biçiminde kuşatılır. Çember giderek daraltılır. Han ve yardımcıları kuşatma düzeninin bozulmamasına dikkat eder, daralan halkadan çıkanları cezalandırır. Hayvanların sürülmesi ve kuşatılması birkaç ay sürebilir. MÖ 62 yılında Hun İmparatorunun yönetiminde düzenlenen sürekli avına 100 bin kişinin katıldığı belirtilir. Bu rakam çok gibi görülse de sürekli avı büyük kalabalıkla yapılır. Uygurların ataları sayılan Kao-che boyları atlıları, Çin İmparatorunun düzenlediği bir sürekli avında 350 km civarında bir alanı kuşatırlar. Sürekli avı, büyük bir meydan savaşı gibidir.<sup>73</sup> Binlerce savaşçının katıldığı ve askeri bir şef komutasında tertip edilen sürekli avlarının gayesi, avcılık yapıp onun nimetlerini elde etmenin yanı sıra hareketli bir düşmana karşı merkezi bir kumanda altında çeşitli harp taktiklerinin denendiği ve hedefi, düşmanı kitle halinde teslim almak veya imha etmek

<sup>72</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.195

<sup>73</sup> AVCIOĞLU, Doğan, *age.*, s.325-326

olan çevirme harekâtlarının gerçekleştirildiği askeri manevralar icra etmektedir.<sup>74</sup>

Sürek avları, bir savaş niteliğinde olduğu için iyi eğitilmiş iz sürücü ve avcı olmak gerekir ki bu, Türkler nazarında oldukça önemlidir.<sup>75</sup> Bu nedenle Türkler, çocuklarının iyi birer avcı ve savaşçı olmaları için onları daha küçük yaşlarda koyunlara bindirerek sincap, gelincik, kuş, tilki ve tavşanları ok ile avlamaya alıştıırıyorlardı.<sup>76</sup> Bu eğitimden geçen çocuklar, büyüdükleri zaman mükemmel bir atlı savaşçı oluyorlardı.

#### 4.1.1.2.3. Demir İşlemeciliği ve Askeri Kültüre Etkileri

Bozkır kültürü “at” üzerine kurulmuş olmakla beraber, prensipleri yalnız “at”tan ibaret değildir. Bunun yanında demir de vardır.<sup>77</sup> Andronovo kültürünün son zamanlarında yavaş yavaş görülmeye başlayan demir, MÖ 1000 yıllarından itibaren Orta Asya'da yaygın bir şekilde kullanılır olmuştur.<sup>78</sup> Silah sanayisinin başlıca madeni olan demir, bu özelliği ile bozkır ekonomisinin ve Türk askeri kültürünün önemli unsurlarından biridir. Bu maddenin ilk defa eski Türk yurdu olan Altay Dağları'nda bulunduğu ve yeryüzüne dağıldığı bilinmektedir. Alman tarihçi ve metalürji bilgini Dr. Ludvig Beck'e göre, “Tarih demir ile başlar ve demiri bulan Türklerdir. Avrupa'ya demir, Fin Türkleri ile girmiştir.”<sup>79</sup>

Tarihi belgelerin verdiği bilgilere göre de Türklerin tarih sahnesine çıkışları demir dökümcülüğündeki ihtisaslarıyla başlamıştır. Efsanevi ataları Açına (Göktürklerin kurucu hanedanı), Juan-Juanlar için demir üretmiştir. MS

<sup>74</sup> ÖZBİLEN, Eşref Bengi, **Erken Türk Devletlerinin ve Topluluklarının Ekonomik Hayatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s.26

<sup>75</sup> GUMİLEV, Lev Nikolayeviç, (Çeviren D. Ahsen BATUR), **Eski Türkler**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002, s.96

<sup>76</sup> LİGETİ, L., (Çev. Sadrettin KARATAY), **Bilinmeyen İç Asya**, AÜDTCF Yay., İstanbul 1946, s.46–47

<sup>77</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **“Kültür ve Teşkilat”**, s.188

<sup>78</sup> KOCA, Salim, **agm.**, s.355

<sup>79</sup> ANADOL, Cemal; ABBASOVA, Fazilet, **age.**, s.662

546'da Juan-Juan hanı Türklerin asıl mesleğine işaret ederek, Türk hakanından "benim demirci kölem" diye bahsetmektedir.<sup>80</sup>

Yine Türklerin madenlerle ilgisi konusunda en erken bilgilerden birisi Ergenekon Destanı'dır. Bu destanda demirin nasıl eritildiği konusunda bazı açıklamalar verilmiştir. Aynı şekilde Şamanizm'de de demirin kutsal olarak kabul edildiği bilinmektedir. Ergenekon destanına göre, Altaylardaki Türkler demircilikle uğraşmaktadırlar.<sup>81</sup>

Türkler; demiri, cevheri eriterek elde ediyorlardı. Demirin, oksit ve karbon oksidi birleştirilerek, kimyevi operasyondan geçirilip yeniden işlenmesiyle ham demir denilen nervürlü metal kütle elde ediyorlardı ki, bunun kalitesi bugün bile yüksek derecelerde ısıtılarak elde edilen metalin kalitesiyle aynı idi. Bu yüksek kaliteli demirden Altaylı demirciler; keskin kılıçlar, baltalar, üzengiler, bıçaklar, gemler, kamalar, kınlar, mızrak ve ok uçları yapmışlardır.<sup>82</sup>

Demirci ve demirciliğin Türk toplumunda ne kadar önemli konumda olduğunu tarihe ışık tutan bütün Türk destanlarında görmek mümkündür. Nitekim Türk sosyo-kültürel yapısını en iyi işleyen destanlardan biri olan Manas Destanı'nda da anlatıldığı üzere Manas, her akına çıkmadan önce kendi demircisine gider, kılıçlarını biletir, silahlarını tamir ettirir ve öyle yola çıkardı. Nogay-Han'ı Yoloy'u mağlup ettikten sonra, onun iki kızını esir ederek yurduna getiren Manas, bu han kızlarından birini, teşekkür ifadesi ile demircisine vermiş ve diğerini de oğluna nikâhlamıştı. Manas, demircisini "Darkan" yani "Tarkan", saygı deyimi ile çağırırdı. Çünkü Tarkanlık hükümdar tarafından verilmiş çok yüksek bir üstünlük unvanı idi. Onların bu rütbesi de nesilden nesile sürüp giderdi.<sup>83</sup>

Türklerin hayatında demir ve demircinin bu kadar kutsal sayılması ve saygı görmesi, askeri başarılar elde edilmesindeki büyük katkısındanadır.

<sup>80</sup> GUMİLEV, Lev Nikolayeviç, *age.*, s.91

<sup>81</sup> KÂHYA, Esin, "Eski Türklerde Bilim", *Genel Türk Tarihi*, C.II, s.446

<sup>82</sup> GUMİLEV, Lev Nikolayeviç, *age.*, s.91

<sup>83</sup> ÖGEL, Bahaeddin, *age.*, s.69

Çünkü Türkler, atın sürati ve demirden yapılan silahlar sayesinde il kurar, il savunur, iller zapteder. Türkler, at ve demir sayesinde düşmanlarına karşı üstünlük kurmuş ve bu üstünlük duygusunun verdiği “cihan hâkimiyeti ülküsüyle” büyük fetih hareketlerine girişmişlerdir.

Andronovo devrinden itibaren Türklerin geniş sahalara hükmedebilmeleri, sürat bakımından atın sağladığı üstünlük yanında, vurucu silah olarak demir alet ve vasıtaların çok sayıda kullanılması ile açıklanabilir. İlk büyük Türk imparatorluğunu kuran Asya Hunlarının, ancak atın sürati ve demirin vurucu gücünün bir arada değerlendirilmesi ile anlaşılması mümkün bu başarılarının, daha önceki asırlarda, aynı sahadaki imkânları ile desteklenmiş olması icap eder.<sup>84</sup> Daha sonraki yıllarda da Göktürk devletini kuran Aşina oğulları, Altay dağlarının eteklerinde demir işleyip silah üreterek güçlü bir kavim haline gelmişlerdir.

Abdülkadir İnan'a göre de en eski devirden beri Türklerin yaptığı büyük fütuhatlarda en mühim rol oynayan iki sanatları olmuştur: At yetiştirme ve madencilik, bilhassa demircilik.<sup>85</sup>

Demir işleyiciliği, madencilikte son safha olarak görülmektedir. Ondan önce bakır, bronz ve altın işleyiciliği mevcut olmakla birlikte ekonomide ve askerlikte mühim olan asıl maden demirdir.<sup>86</sup> İnsanlık tarihinde bir çağın açılmasına başlangıç olabilecek bol miktarda demirin Türklerin ana yurdunda bulunması onların diğer kavimlere üstünlük kurmasını sağlamıştır.<sup>87</sup>

Türk demirciler, bozkır hayatının bir gereği olarak devamlı bir mücadele içerisinde olduklarından ve dolayısıyla iyi bir savaşçı olmak zorunda bulduklarından mükemmel savaş aletleri, kılıçlar, kalkanlar, kargı ve mızraklar, ok temrenleri, insanlar ve atlar için zırhlar, tolğalar yapmışlardır.<sup>88</sup>

<sup>84</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, “Kültür ve Teşkilat”, s.218

<sup>85</sup> İNAN, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.II, Ankara 1998, s.229

<sup>86</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **agm.**, s.217

<sup>87</sup> ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, “Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü”, **Genel Türk Tarihi**, C.II, s.33

<sup>88</sup> ÖZBİLEN, Eşref Bengi, **age.**, s.27

Türklerle İranlılar arasında çok eski devirlerde geçen savaşları tasvir eden Firdevsi'nin "Şehname"sinde Türk orduların demirden, çelikten kurulmuş ordu olduğu anlatılmaktadır. Bu destanî rivayete göre Rüstem, ilk defa Türklere karşı savaşa giderken babası Zal ona Türkleri şöyle tarif etmektedir:

Türkler savaşta erkek ejderdir,  
Nefesleri alev, hınçları bela yağmuru,  
Bayrakları, zırhları siyah demir,  
Bilekleri ve külahları demirden,  
Sen yeryüzü demir diyeceksin,  
Süngüleri havada bir zırh sayacaksın,  
Yer ve dağ demir oldu diyeceksin...<sup>89</sup>

Tarih sahnesine Orta Asya'nın demircileri sıfatıyla çıkan Türkler, metal işlemedeki maharetleri sayesinde kendi ordularını silahlandırma ve zırhlı süvarilerden müteşekkil vurucu bir güç teşkil etme imkânına kavuşmuşlar, böylece demir ve demircilik, Türk askeri kültürünün tarihi gelişimi içerisinde askeri kültüre yön veren önemli bir unsur olarak yerini almıştır.

#### 4.1.1.3. Türk Töresi ve Türk Askerlik Kültürü

Kültür, insanların fiziksel ve toplumsal çevrelerine uyum sağlayabilmeleri için yarattıkları maddi ve manevi eserlerin tümüdür<sup>90</sup> ve kültür, bir kişilik gibidir. Nasıl ki kişilik, fertlerin zihinsel eylem ve tutumları arasındaki uyumun bir görüntüsü ise, kültür de biçim ve özü ile bir bütünleşmeyi ortaya koyar.<sup>91</sup> Türk kültür hayatının bir ürünü olan Türk töresi de eski Türklerin bozkır kültürüyle uyum mücadelesi neticesinde, biçim ve öz bütünleşmesini ortaya koyan ve Türk kavminin varlık stratejisi haline gelen kurallar manzumesi durumundadır.

Bozkırlarda fiilen yaşanan hayatın zamanla hukuki-sosyal nitelik kazanmış davranışlarını ihtiva eden ve umumiyetle "kanun" manasına alınan

<sup>89</sup> İNAN, Abdülkadir, *age.*, s.229

<sup>90</sup> TEZCAN, Mahmut, *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.4

<sup>91</sup> TÜRKDOĞAN, Orhan, *age.*, s.185



töre, eski Türk sosyal hayatını düzenleyen “mecburi” kaideler bütünüdür.<sup>92</sup> Türk töresinin temeli, topluluk disiplini ile aile düzenine dayanmaktadır. Türklerde aile düzeni çok sert ve kesin kaidelerle belirlenmiştir. Bu nedenle Çinliler, Türklerin aile düzenini çok garip karşılamış, “Göktürklerin aile kanunları çok sert ve korkunçtur” demişlerdir. Türkler için ise bu aile düzeni sıradandır. Çünkü, gelenek ve töre denince akla gelen ilk şey, topluluk disiplini. “Askerlikten kaçma, adam öldürme, zina” gibi suçların çok ağır cezalarla karşılanması da bunu göstermektedir.<sup>93</sup>

Türk töresi sosyal hayatı düzenleyip disiplini tesis ederken aynı zamanda devletin de temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Kutadgu Bilig’de devletin temeli törelere bağlanır:

“Devletin olması için, askere ihtiyacın var.  
Askerin olması için, servet dağıtman gerekir.  
Servet edinmen için, halkın zengin olmalıdır.  
Halkın zenginliğini ise, ancak örfler sağlar.”<sup>94</sup>

Eski Türk inanç sistemine göre Tanrı’nın izni ile ve Tanrı tarafından tahta çıkarılmış olan Türk hakanları; devleti, Türk töresi üzerine idare etmekteydiler. Bu nedenle eski Türk devlet teşkilatının dayandığı fikir ve düşünceler her yönü ile gerçekçidir. Atlı ve savaşçı Türklerin Hintliler ve Çinliler gibi mistik düşüncelere dalmak için vakitleri yoktur.<sup>95</sup> Törelere, kanunları gerçekçi ve pratik kaideler üzerine kurulmalıdır. Zira Orta Asya’da tabiat amansız olup ve zayıflara karşı hiçbir merhamet göstermez. Boy boy ayrılmış olarak yaylalarda atlarını ve sürülerini yetiştiren insanların komşuları ve düşmanları da atlıdır. Herkes süratle hareket eder ve her hadise süratle olur. Baskınlar, baş döndürücü bir sürat içinde olup biter, ölüm veya kalım savaşı, göz açıp kapayıncaya kadar sona erer. Tehlikenin ne zaman ve nereden geleceği bilinmez. Bilinmediği için de gözler tetikte, kulaklar yerde olmalıdır. Dikkatli olmak ve tetikte bulunmak da fayda vermez. Aynı süratle

<sup>92</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, s.246

<sup>93</sup> ÖGEL, Bahaddin, **Türklerde Devlet Anlayışı/13. Yüzyıl Sonlarına Kadar**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982, s.312

<sup>94</sup> **Türk Kültür ve Medeniyeti**, Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.I, Ankara, 1976, s.268

<sup>95</sup> MEMİŞ, Ekrem, **age.**, s.200

teşkilatlanıp düşmanı karşılamak gerekir. Cemiyet buna göre düzenlenmiştir. Göz açıp kapayınca kadar, herkes hazırlanmalı ve yerini almış olmalıdır. Sosyal düzen, tıpkı bir saat inceliği ile ayarlanmıştır. Aksi halde en ufak bir ihmal veya disiplinsizlik, herkesin malından ve canından olmasına neden olabilir. Orta Asya coğrafyasında sürat, toplumun hayatına hâkim olan tek prensiptir.<sup>96</sup> Yaşamak isteyenler, her an savaşa hazır olmalılar. Bu nedenle Türk çobanları da ilke olarak kadınlarına, yıklarına ve otlaklarına yapılacak saldırılara karşı direnecek çapta eğitilmiş ve pusatlanmış savaşçılar olmak zorundadırlar.<sup>97</sup> Hayatta kalmanın ve bunu sağlamak için toplumu her an savaşa hazır askeri bir düzende tutmanın yolu ise kurallara, yani töreye mutlak itaatten geçmektedir.

Bahaddin Ögel, Türk töresinin sosyal düzeni sağlamada ve Türk askerlik kültürü üzerindeki etkilerinden şöyle söz etmektedir:

“Askerlik ruhu oba teşkilatının içine nasıl sinmesindi ki? Orta Asya, eski küçük Yunan siteleri gibi değildi. Eski Yunanistan’da düşmanın geldiği gözcüler tarafından haber verilebilirdi. Ama koşar adım bile gelse düşman, kaç saatte kendilerine yetişebilirdi? Böyle durumlarda eski Yunan’ın harbe girmesi için, bir öğle yemeği yiyip öğle uykusunu almaya bile vakti vardı. Fakat orta Asya’da öyle midir? Gelenler atlıdır. Hem de seçme atlı. İleri karakoldaki askerler, düşman geliyor dedikten on dakika sonra, düşman atlıları obanın içini altüst edebilirlerdi. Düşününüz ki bir toplum, binlerce seneden beri aynı hayatı yaşar ve aynı tehlikeleri her an burnunun dibinde hissederse, nasıl bir düzene girer ve nasıl teşkilatlanırdı? Atlı toplumların çok az bir zamanda hazırlanması lazımdı. Eli silah tutan ve düşmana karşı koyabilecek kimseler, nerede ve nasıl göreve başlayacaklarını çok önceden bilmeli, kadınları ve çocukları kimlerin, nasıl ve nerede koruyacakları kesin kaidelerle belirtilmiş olmalıydı. Bütün bunları topluma kim talim ettirir ve öğretirdi? Hiç kimse! Yalnızca asırlardan beri devam eden ve olgunlaşan “töre” ve toplumun köklü an’anesi, bu askerlik hazırlığını meydana getirir ve düzenlerdi.<sup>98</sup>

İşte Türk devlet düzeni ile devlet anlayışı, böyle tabi bir temelden geliyor, göçebe yaşam tarzı ve bu yaşam tarzının binlerce yıllık tecrübeyle ortaya koymuş olduğu Türk töresi, aynı zamanda türkün savaşçılığını

<sup>96</sup> ÖGEL, Bahaddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, C.1, s.67

<sup>97</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, **age.**, s.198

<sup>98</sup> ÖGEL, Bahaddin, **Türk Mitolojisi-I**, s.273

besliyordu. Savaşçı karakterine güvenen Türk insanı, Tanrısından aldığı güçle “*Üstte mavi gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti; ilini, töreni kim bozabilir.*”<sup>99</sup> sözüyle Türk töresinin gücünü dile getiriyordu.

Ancak, Türk toplum yaşayışından feyz alan Türk töresinin kimi zaman bu gücünü kaybettiği, zayıfladığı dönemler de olmuştur Bu zayıf dönemlerin daha çok Çin’in göçebe hayat tarzı ve Türk töresini hedef alan yıpratıcı kültürel politikaları nedeniyle yaşandığı görülmektedir. Zira göçebe hayatı ile Türk töresi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim Ziya Gökalp, “*Eski Türklerin göçebelikleri ve töreleri arasında bir ilişki vardı. Göçebelikleri törelerinden ve töreleri de göçebeliklerinden feyz alıyordu.*”<sup>100</sup> diyerek Türklerin göçebe hayatı ile töreleri arasındaki etkileşimi dile getirmiştir.

Ligeti, Çin’in göçebe Türkler üzerindeki kültürel etkisiyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Kuzeyden Çin’e yönelen hücum dalgaları adeta şaşılacak derecede intizamlı aralıklarla birbirini kovalamakta, fakat bütün dalgaların kırılması da yine aynı intizamla tekrarlanmaktadır. Hangi göçebe kavim ya da kavim kırıntısı, ister istilacı, ister istilaya uğramış olsun, bir kere sınırı geçip de Doğu-Asya’nın *monsun* alanına girdi mi, eski göçebe cemiyeti ve hayat tarzı için artık ebediyen kaybolmuş, yavaş yavaş ve bir iz bırakmaksızın Çin medeniyeti içindeki kavimler deryasına gömülmüştür.

Ancak bu sınır aşma teşebbüsünün başarı ile neticelendiği çok nadirdir. Çok defa bu işe yeltenen göçebe kavmin kudreti kırılmış, kesin olarak geri atılmış bir halde en eski çıkış noktasına, Orkhon ve Selenga nehirlerinin kaynak bölgelerine çekildiği ve bir müddet sonra oradan yeni bir yöne dönerek hareketine devam ettiği görülür.”<sup>101</sup>

Türk devletinin güç duruma düşmesini, Çin politikalarının Türk töresi üzerindeki yıpratıcı etkisine bağlayan Bilge Kağan da kitabelerde halkına “Türk, titre, kendine dön” demektedir. Bilge kağan kendine dön deyimini, “Ötüken ormanında kal. Oradan ayrılma. Çin’den uzak dur.” anlamına

<sup>99</sup> ERGİN, Muharrem, *age.*, s.41

<sup>100</sup> GÖKALP, Ziya, *age.*, s.11

<sup>101</sup> LİGETİ, L., *age.*, s.16

kullanır. Türk budun'a, Ötüken dağ ve ormanında avcılık ve hayvancılık yaparak, bir otlaktan öteki otlığa geçerek yaşamayı önerir. Çünkü kağan ve başdanışmanı Tonyukuk, Çin'in çekiciliğinden ve Çin'e yaklaşımdan korkarlar. Geçmişte Çin yaşam biçimine özenmek, çadırı bırakıp kent ve saraylarda yaşamak yüzünden, Göktürk siyasal kuruluşunun dağıldığını düşünürler. "Türk budunun ölümü" saydıkları bu duruma yeniden düşmek istemezler. Çareyi Çin'den uzakta Ötüken ormanında ataları gibi göçebe gelenek ve göreneğine göre yaşamakta bulurlar.<sup>102</sup> Bilge Kağan halkına şu öğütte bulunur:

"Çin'in sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış... Türk budun! Çinin tatlı sözüne, ipek kumaşına aldanıp çok öldün. Türk budunu öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen Türk budunu öleceksin... Ötüken ormanında oturursan, sonsuza dek il tutarak yaşayacaksın."<sup>103</sup>

Yine Türk geleneklerine son derece bağlı olan İşbara Kağan, Çin imparatoruna yazdığı bir mektupta, Çinlileşmeye yol açacak kültür emperyalizmine şiddetle karşı çıkmıştır. O, mektubunda Çin imparatoruna bu hususta şunları söyler:

"Şimdi oğlumu sarayınıza gönderiyorum. Size, ilahi kökten gelen atları her yıl takdim edecektir. Sabah akşam emirlerinizi bekleyeceğim. Fakat elbiselerimizin önünü açmaya, omuzlarımızda dalgalanan saç örgülerimizi çözmeye, dilimizi değiştirmeye ve sizin kanunlarınızı kabul etmeye gelince, örf ve adetlerimiz çok eski olduğu için onları bozmaya cesaret edemedim. Bütün milletimiz de aynı kalbe sahiptir."<sup>104</sup>

Türk kağanları göçebeliğe ve töreye bağlılık konusundaki hassasiyetlerinde haklıdır. Zira Corrado Gini'nin kuramı, Türklerin yerleşik yaşama geçmeme iradelerini açıklaması bakımından dikkat çekicidir. Toplumların çözülme nedenlerini araştıran Corrado Gini, bu konuda şunları söylemektedir:

<sup>102</sup> AVCIOĞLU, Doğan, **age.**, s.107

<sup>103</sup> ERGİN, Muharrem, **age.**, s.5

<sup>104</sup> KOCA, Salim, "Eski Türklere Devlet Geleneği ve Teşkilatı", **Genel Türk Tarihi**, s.315

“Göçebe hayatı yaşayan toplumların yerleşik hayata geçişi ile birlikte toplumların politik yapısında değişiklikler baş gösterir. Toplumlar politik bakımdan demokratik bir yapıya çevrilirler. Bunlardan başka kavimlerin psikolojilerinde de değişiklikler kendini gösterir. Vaktiyle asker, yurtsever, kahraman olan kavmin yerini paradan, gelirden başka bir şey düşünmeyen küçük bir burjuva ulusu tutar. Ekonomik dirlik (refah) toplumun gevşemesini kolaylaştırır. Bir yandan toplumda geçmiş devrin en yurtsever, en kahraman üyelerinin silinmesi, bir yandan da ekonomik refahın artması, toplumları barışçı kılar. Bundan böyle artık ne askeri zaferler, ne de milliyetçilik gözde olur. Bunların yerini kararsız bir barışçılık, kozmopolitlik, küçük burjuva ideolojisi tutar.”<sup>105</sup>

Türk toplumunda bunun en güzel örneğini Uygurlar oluşturur. Göktürklerden aldıkları Ötüken’e yüzyıl egemen olan Uygurlar, Göktürk kağanlarının uyarılarını dinlemezler ve Çin ile yakın ilişki kurarlar. Kent yaşamına, yerleşikliğe, tarıma ve ticarete yönelirler. İranlı tüccar Soğdluların etkisiyle, “tüccar ve şehirlilerin dini” olan Mani dini ve daha sonra da buda dinini kabul ederler. Avcı ve göçebe topluluklara özgü olan dinlerini bırakırlar. Yeni din, insan öldürmeyi, yani savaşı iyi görmez. Bozkır insanın temel besini olan et ve hayvansal ürünlerin yenmesini yasaklar; sebze yenilmesini ister. Bu, temelli bir değişikliktir. Uygur Kağanı bu temelli değişikliği gerçekleştirmekle övünür ve “- *Bu memleket, sıcak kan içicilik gibi barbar âdetlerini bırakarak sebze ile beslenen bir memlekete dönsün. Bir cinayet devleti, iyiliklere teşvik krallığına dönüşsün.*” diyerek Göktürk kağanın önerdiği yaşam biçimini hor gördüğünü belirtir.<sup>106</sup>

Uygurlardan önce Bilge Kağan da din değiştirmeye, Budist ve Taoist tapınaklar yapmaya niyetlenir. Lakin danışmanı Tonyukuk “*Budist mezhep ve telkinleri, göçebe Türklerin askerlik kabiliyetine zarar getirir.*” diyerek hükümdarın fikrini değiştirir.<sup>107</sup> Tonyukuk’a göre “Buda ve Lao-tse, insanlara yumuşaklık ve alçak gönüllüğü öğretir. Bu savaşçılara uygun düşen bir davranış değildir.” Nitekim Arap seyyahı Cahiz bu konuda şöyle diyor:

<sup>105</sup> KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, *age.*, s.101

<sup>106</sup> AVCIOĞLU, Doğan, *age.*, s.109

<sup>107</sup> BARTHOLD, V.V., (Haz. Kazım Yaşar KOPRAMAN, Afşar İsmail AKA) **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975, s.18

“Tuguzguzlar (Uygular), Mani dinini kabul edinceye kadar cesur ve asker bir milletti. Karluklarla mücadele ederken umumiyetle sayıları az da olsa yine galip geliyorlardı. Mani mezhebini kabul ettikten sonra mağlup olmaya başladılar.”<sup>108</sup>

“Olmak ya da olmamak” biçiminde özetlenebilecek bu sorunla, bozkır toplulukları çok eskiden beri karşılaşırlar. Hunların ünlü hükümdarı Mete, askeri bakımdan bütün Çin’i ele geçirebileceği halde, Çin’den uzak durur. Mete’nin çekingenliğinin sebebi, bozkır yaşam ve siyasal örgütlenme biçimini yitirme ve Çinlileşme korkusudur. Mete’nin Çinli danışmanı, istilaya karşı şöyle konuşur: “- *Eğer sen Çin bölgelerini yensen dahi, yine de orada yaşayamazsın!*” Çünkü Çin’de yaşamak, göçebeliği, sürüleri ve göçebe siyasal örgütlenme biçimini bırakmak, tarıma ve kent sanatlarına dayalı Çin yaşam ve siyasal örgütlenme biçimini kabullenmek, yeni bir üretim biçimine geçmek anlamına gelmektedir. Eberhard, Mete ve çevresindeki beylerin, benliklerini korumak için Çin’in tüm istilâsını reddettiklerini, Çin’e akın ve yağmalarla yetindiklerini, Kuzeyde tarlaları otlaklara dönüştürdüklerini yazar. Aynı şekilde Attila da, “tarımın yararlarını anlamaktan çekinir ve kentlerin güç ve karışık ekonomik yaşamından tiksindir.”<sup>109</sup>

Çin, Hunların sadece zayıf zamanlarında değil, güçlü zamanlarında da tehlike olmaya devam eder. Hunları yıkmanın Türk töresini zayıflatmaktan geçtiğini bilen Çinliler, ticaret yoluyla Hun ülkesine bol miktarda ipek ve lüks eşya göndererek Hun topluluklarını rahata ve zevke alıştıırır. Hâlbuki rahat ve zevk düşkünlüğü, atlı-göçebe ve akıncı hayat tarzına tamamen aykırıdır. Lüks hayat onların mücadelecı ruhlarını gevşetmekte, savaşçılık yeteneklerini köreltmektedir. Bu, hiç şüphesiz, dışarıdan çökertilemeyen kalenin içeriden çökertilmesi demektir.<sup>110</sup>

Ziya Gökalp, “Türk Töresi” adlı eserinde Çin’in Türk töresi üzerindeki etkilerini gösteren şu hadiseyi naklederek şöyle söylemektedir:

“Hun hükümdarı Ki-ok zamanında, Çin’den Türk hükümdarına bir prenses getirmek üzere Türk sarayına gelen Chung-hang Yüeh isimdeki Çinli elçi, Türklerin

<sup>108</sup> BARTHOLD, V.V., *age.*, s.69

<sup>109</sup> AVCIOĞLU, Doğan, *age.*, s.110-111

<sup>110</sup> KOCA, Salim, “Büyük Hun Devleti”, *Genel Türk Tarihi*, C.I, s.561

Çin medeniyetine karşı gösterdikleri taklit temayülünü Türk hayatı için tehlikeli gördü. Bu zat Türkleri sevdiği için Türk sarayında kaldı, bir daha Çin'e dönmedi. Bu zamanda Türkler, kazandıkları zaferler ve milli birlik sonucu zenginleşmişlerdi. Önlerinde Çin kültürü gibi lükse, refaha dalmış bir dünya görüyorlardı. Bu kültürün yiyecekleri, giyecekleri, modaları yavaş yavaş Türklerin arasına girmeye başlamıştı. Çinli vezir, bu halin tehlikelerini gösteriyor, onları uyanmaya davet ediyordu. Türkün bütün işi gücü ava gitmek ya da ovalarda sayısız sürülerini otlatmaktı. Böyle bir hayat yaşayanlara, Çin'de dokunulan ipekli kumaşlar değil, kendilerinin yaptıkları deriden ve kürkten elbiseler elverişli idi. Yoğurt, kımız, peynir, tereyağı, kaymak gibi süttten yapılan yiyecekler, leziz av etleriyle sürülerinin besili hayvanları daha faydalı ve güzeldi. Eğer Türkler, Çinlilerin âdetlerine uyarlarsa, onların hububat ve zahirelerine, ipekli elbiselerine alışacaklarından, bir gün Çin devletinin hâkimiyeti altına girmeyi o kadar fena görmeyeceklerdi. Çinli danışman, daima hükümdara, Türk ilinin atalardan kalma törelerden ayrılmamasını öğüt veriyordu. Çünkü bu törelerdir ki o şanlı ataları yenilmez kahramanlar derecesine çıkarmıştı.”<sup>111</sup>

Hun hükümdarı Ki-ok'un danışmanı olan Chung-hang Yüeh, Türklerin törelerini terk etmemeleri için şunları söyler:

“Bütün Hunların sayısı, Çin'in bir sınır eyaletine bile eşit olamaz. Nüfusun çokluğu bakımından Çin daha güçlüdür. Ayrıca onların giydikleri ve yiyecekleri de tamamen başkadır. Şimdi, Hun Şan-yüsü, örf ve âdetlerini değiştirerek, Çinlilerin kullandığı elbiseleri ve yiyecek maddelerini almak isterse, Hunların tamamen Çinlilerin etkisi altına girmesi için, onların mamullerinden onda ikisini elde etmesi yetecektir.”<sup>112</sup>

Bu veriler doğrultusunda, Türk idarecilerinin yerleşik hayata geçmeme ve Çin'den uzak durma politikalarının temelinde Türk töresi ile göçebe hayatından feyzalan ve bozkır coğrafyasında hayatta kalabilmenin en önemli koşulu olan askerlik kabiliyetini koruma kaygısı yattığı söylenebilir. Çünkü yerleşen halk yumuşuyor, disiplin ve prensip törelerini kaybediyordu. Yerleşen Türk halklarının artık yeni bir düzen kurma kabiliyetleri kalmıyordu. “*İl gider, töre kalır.*” atasözünde söylendiği gibi Türkler, yerleşip de il bulunca töreleri gidiyordu. Hâlbuki atlı göçebelerde temel prensip toprak değil, töre idi.<sup>113</sup> Türk töresini düzenleyip tutmakla görevli olan kağanlar da lüks ve

<sup>111</sup> GÖKALP, Ziya, (Haz. Hikmet DİZDAROĞLU), **Türk Töresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s. 18

<sup>112</sup> KOCA, Salim, **agm.**, s.561-562

<sup>113</sup> ÖGEL, Bahaddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, s.69-71

rahatlığın, varlıklarını tehdit ettiğini çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle sürekli olarak Türk budun'a "Ötüken'e dön!" yani töreye bağlan ve göçebe hayatını koru emrini veriyorlardı. Böylece Türk töresinin varlık stratejisi ortaya konmuş oluyordu: 1. Yerleşik kültürlerce özümsemmeden yaşamak, 2. Diğer göçebe saldırılarına karşı atlı göçebe töresini korumak. Bu yüzden Selçuklu ve Osmanlı döneminde göçebe ve yarı göçebe Oğuz boylarının yerleşik hayata geçiş süreci son derece yavaş gerçekleşmiş; göçebelik töresi, güçlü merkezi devlet veya imparatorluk yönetimleri altında bile varlığını sürdürülmüştür.<sup>114</sup>

#### 4.1.1.4. Türk İnanç Sistemi ve Askerlik Kültürü

E.B. Tylor göre "Kültür; bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir organı olması itibariyle kazandığı alışkanlıklarını ve diğer bütün hünerlerini ihtiva eden gayet grift bir bütündür." Linton ise kültürü "Bir toplumun tüm hayat biçimidir." şeklinde tanımlamıştır.<sup>115</sup>

Tylor ve Linton'un tanımından hareketle, kültür unsurlarının birbirinden bağımsız olamayacağı, birbirinden soyutlanamayacağı göz önünde bulundurulduğunda eski Türk inanç sisteminin ve bu sistemin ortaya koyduğu değerlerin Türk askerlik kültürünü etkilememesi ya da tam tersi, Türk askerlik kültürünün inanç sisteminden etkilenmemesi düşünülemez. Binlerce yıllık bir tecrübeye dayanan Türk askerlik kültürü, binlerce yıllık Türk milli kültürünün meydana getirdiği unsurlardan bir bölümünü teşkil etmektedir.

Kültürün bu çok yönlü ve karmaşık yapısı nedeniyle, Türk tarihinin oluşmasında etkili olan maddi-manevi kuvvetlerden hangisinin daha önce âmil olduğu belli değildir. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, bozkır coğrafyası etrafında teşekkül eden her türlü kültür unsuru - gerek maddi, gerek manevi - birbiri ile daima etkileşim halindedir. Bu durum Türk inanç sistemi ve Türklerin savaşçılığı için de geçerlidir. Zira Türkler tarihlerinin ilk devirlerinde siyasi

<sup>114</sup> GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği/Türk Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.105

<sup>115</sup> BAYHAN, Vehbi, **Anomi ve Yabancılaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.139



teşkilat ve askeri kabiliyetleri ile dünyada ilk defa ata binerek onu bir muhabere aracı olarak kullanmaları sayesinde komşu kavimlere üstün bir kuvvet olarak meydana çıkmışlar; o zamandan beri de tek Tanrı'ya inanmış; milli şuura ve insanlık duygularına bağlanmış ve “cihan hâkimiyeti” davasına girişmişlerdi.<sup>116</sup>

Bu bağlamda Türk inanç sisteminin fetih olgusuna yönelik bir ürünü olan “cihan hâkimiyeti mefkûresi”nin askeri ve siyasi güçle dengeli geliştiği söylenebilir. Nitekim Maniheizt ve Budist öğretileri benimseyen Uygurların savaşçılıklarının zayıflamasına paralel olarak bir cihan hâkimiyeti fikrinden de uzak oldukları görülmektedir. Hindistan'da doğan Manihaizm ve Budizm'in savaşı ve hayvan kesmeyi yasaklaması, bu ülkede yaşayanların iklim ve hayat şartları ile ilgili olup Hintlilerin siyasi bir kudret ve kabiliyet gösterememeleri ve yabancıların idareleri altında kalmaları inanç sistemi ve savaşma kudreti arasındaki münasebetlerin doğal sonucudur.<sup>117</sup> Buna karşılık Göktürk Kitabelerinde ve Türklere ait diğer destansı eserlerde, Türk inanç sistemi doğrultusunda, Türklere savaşma azmi veren ilahi gücün kuvvetle yaşatıldığı dikkat çekmektedir. Oğuz Kağan destanında Oğuz'un son sözü şöyledir:

“Ey oğullarım! Ben artık yaşlandım; Gök Tanrı'ya borcumu ödedim.”<sup>118</sup>

Bu sözlerden anlıyoruz ki tüm hayatı savaşmakla geçen Oğuz Kağan, yaptıklarını Tanrı'nın isteğine bağlamakta, Tanrı'nın isteğini yerine getirmek için çalıştığına inanmakta ve topluma da aynı şekilde duyurmaktadır. Oğuz Kağan'ın yaptığı işler, bir cihan devletinin kurulmasını sağlamıştır. Oğuz Kağanın kurduğu imparatorluk Tanrı'nın bir isteği gibi gösterilmektedir ki, böylece kurulan devlet de ilahi bir yapı gibi görülmektedir.<sup>119</sup>

---

<sup>116</sup> TURAN, Osman, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, C.I, s.51–52

<sup>117</sup> TURAN, Osman, **age.**, s.57

<sup>118</sup> SAKAOĞLU, Saim; DUYMAZ, Ali, **İslamiyet Öncesi Türk Destanları**, Ötüken Neşriyat, , İstanbul, 2003, ss.225

<sup>119</sup> ÖZTÜRK, Ali, **Türk Kitabeleri**, MEB Yayınları, İstanbul, 1996, s.116

Zira Türk inanç sisteminde ve Oğuz Kağan destanında karakteristik olan “Tanrı silahı (başta yay-ok olmak üzere kılıç, mızrak vs.)” destanın arkaik yapısı, ideolojik yönü ile alakalıdır. Türk şuurunda bu silahların Türklere adaleti korumak, düzenin bekçiliğini yapmak için Tanrı tarafından verildiği düşüncesi hâkimdir. Oğuz Kağan’ın rüyası aracılığıyla destan metnine dâhil edilen yay ve ok motifi, destanın ideoloji temelinin merkezinde duran mücadeleciliği ve fetih kavramını simgeleyip eski Türklerin dünya görüşünü ortaya koyar. Gök kubbenin “yay”a, yerin ise “ok”a benzetilmesi, Türk şuurunda gökle yerin Türklerin elinde olduğu fikrini, buradan da dünya hâkimiyetinin Türklere verilmesi gerektiği düşüncesini yaratır. Tanrı silahının dünyayı almak için Türklere gönderildiği fikri, cihan devleti kurmak için kan döken Türklerin, bu gayretlerini “Tanrı borcunun gereğini yerine getirme” şeklindeki temel düşünceye oturtmalarının mitolojik ve ideolojik izahıdır.<sup>120</sup>

Oğuz Kağan destanında yay-ok gibi mitolojik sembollerle ortaya konan inanç ve fetih arzusu arasındaki bağlantı, Göktürk Kitabelerinde mitolojik unsurlardan sıyrılarak daha gerçekçi ve somut ifadelerle karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle, Oğuz Kağan destanında fetih olgusuna bağlı olan savaş ve savaşçılık, Tanrı’nın isteği olan cihan hâkimiyetini gerçekleştirmeye yönelik bir araç iken, kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla bu fonksiyonuna bir de iktisadi beklentiler eklenerek bir üretim aracı haline dönüşmüştür.

“Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta (yaratıldığında), ikisi arasında insan oğlu kılınmış (yaratılmış). İnsan oğlunun üzerine atalarım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş (kağan olarak gelmiş). Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzene sokuvermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, tabi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadırkan ormanına kadar, batıda Demir Kapıya kadar kondurmuş.... İli tutup töreyi düzenlemiş.<sup>121</sup>

“Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükselmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye,

<sup>120</sup> BAYAT, Fuzuli, **Oğuz Destan Dünyası/Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s.87-90

<sup>121</sup> ERGİN, Muharrem, **age.**, s.33

kendimi o Tanrı, kağan oturttu tabii. Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İçte aşsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum... Ben kendim kağan oturduğumda, her yere gitmiş olan millet öle yite, yaya olarak çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye, kuzeyde Oğuz kavmine doğru, güneyde Çin'e doğru on iki defa büyük ordu sevk ettim... savaştım. Ondan sonra Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım.”<sup>122</sup>

Yukarıdaki satırlarda kağanlar, “doğuya ve batıya ordu sevk ederek” ilahi temelli bir emri (Türk töresini, diğer bir deyişle kutsal olanı) yerine getirirken, aynı zamanda savaşı, dünyevi (iktisadi – ganimet elde etme yoluyla) ihtiyaçlarını karşılamak için bir üretim yolu olarak kullanmaktadırlar. Çünkü göçebe üretim biçimi güvenli ve yeterli bir geçim düzeyi sağlamaktan uzaktır. Halkın kendi öz üretimi “en düşük geçim düzeyi”nin çok altındadır. Varlığını sürdürebilmesi için önemli ek gelirlere gereksinmesi vardır. İşte savaş bu öz üretim açığını kapamak için yeni bir işleyle ortaya çıkmaktadır. Açıkça savaş, bir üretim kaynağı, bir gelir genişlemesi olarak yeni bir boyut kazanmaktadır. Karşılıksız ve sınırsız mal (yağma, haraç, armağan, vergi...) ve hizmet (tutsak) sağlayan küçümsenemeyecek bir sektördür.<sup>123</sup>

İktisat, inanç ve savaş bağlamında eski Türk inanç sistemi ile Türklerin savaşçılıkları ve üretim arasındaki ilişkiyi ortaya koymasına bakımından, bir dilbilimci ve erken Ortaçağ Hint-Avrupa uzmanı olan Dumezil'in ortaya attığı ve Sencer DİVİTÇİOĞLU'nun eski Türk toplumlarına uyarladığı “üçlü işlev” önermesi hayli dikkat çekicidir.

Dumezil, Hint-Avrupa topluluklarında varlığını saptadığı üçlü işlevi şöyle yorumlamıştır:

Kutsallık: I. Kutsal ile insan arasındaki ilişkilerini (ibadet, büyü); II. Tanrının lütfuna sığınan insan ile insan arasındaki ilişkilerini (hukuk, yönetim); III. Tanrıdan devir alınan egemenlik hakkının (hükümdarlık) kökenini araştırır.

<sup>122</sup> ERGİN, Muharrem, *age.*, s.18-19

<sup>123</sup> BOZDEMİR, Mevlüt, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982, s.12

Savaşçılık: I. Fiziki güç; II. Hoyratça ve şiddet kullanılarak yapılan savunma ve saldırmayı konu alır.

Üretkenlik: I. Toplumun devamı için bereketin sağlanması ve doğurganlığın sürekliliği; II. Özellikle sayı çokluğunun hem mal hem de nüfus açısından önemsenmesidir.<sup>124</sup>

Divitçioğlu bu üçlü işlevi kitabelerden örnekler vererek Göktürlere uyarlamaya çalışmıştır:

- a. Tanrı buyurduğu için, kutum olduğundan kağan olarak oturdum. (Kutsallık)
- b. Tanrı güç verdiği için hemen süngüledim. (Savaşçılık)
- c. Tanrı buyurdu... Kısmetim (ülüg) olduğundan ölecek budunu toplayıp korudum. (Üretkenlik)

Buna göre “kut”, Tanrı’nın kağanlara bahşettiği kutsallık ve egemenlik; “Küç”, gene onun kağanlara bahşettiği fiziki güç(savaşçılık); “Ülüg”, Tanrı’nın inayetiyle kağanların sağladığı bereket ve doğurganlıktır.

Anlaşılabacağı üzere Türkler, tüm savaşma azmini ve kudretini Tanrı’dan almakta onun yardımıyla düşmanlarını mağlup etmektedir. Bu bağlamda eski Türk toplumu ile Tanrı arasındaki ilişkinin kutsallık, savaşçılık ve üretkenlik (iktisat) biçiminde formüle edilmesiyle ortaya konan “üçlü işlev” üzerinde durulması konuyu açıklamak bakımından yerinde olacaktır.

#### **4.1.1.4.1. Kut, Küç, Ülüg**

Dumezil’in ortaya koyduğu ve Divitçioğlu’nun eski Türk metinlerine dayanarak semiyotik-semantik yönden açıklamaya çalıştığı üçlü işlev önermesinde yukarıda belirttiğimiz gibi “kut, kutsallığı; küç, savaşçılığı; ülüg

<sup>124</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.65-68

ise üretkenliği yani iktisadi hayatı simgelemektedir. Ancak bu kavramları açıklamadan önce kısaca Türklerin Tanrı inancı üzerinde durmak gerekir.

Bozkır Türk topluluklarının asıl dini Gök Tanrı dinidir. Eski çağlarda başka hiçbir kavim ile iştiraki olmayan bu inanç sisteminde Tanrı, en yüksek varlık olarak inanç sisteminin merkezinde yer almaktadır. Yaratıcı, tam iktidar sahibidir. Aynı zamanda semavi mahiyet taşıyıp çoğunlukla “Gök Tanrı” adı ile anılmaktadır. Gök Tanrı düşüncesinin, toprakla ilgisi olmadığı için avcı, çoban ve hayvan besleyici topluluklara mahsus bulunduğu, bu itibarla menşeinin Asya bozkırlarına bağlanması gerektiği araştırmacılar tarafından kabul olunmaktadır.<sup>125</sup>

Gök Tanrı inancının esaslarını başta Orhun kitabeleri olmak üzere, eski Türk vesikalarından az çok tespit etmek mümkündür. Tonyukuk kitabesinde çok zikredilen “Türk Tanrısı” şekliyle o çağlarda “milli bir Tanrı” olarak görülmektedir: Göktürklerin bir hanedanlık kurması onun isteği ile olmuştur. Hakan, Türklere onun tarafından gönderilmiştir. Yani Tanrı, Türk halkının istiklali ile ilgili olan ulu bir varlıktır. Savaşlarda onun iradesi üzerine zafere ulaşılır. Türkün ve umumiyetle insanların hayatına Tanrı, vasıtasız müdahale eder. Emreden, iradesine uymayanları cezalandıran Tanrı, bağışladığı kut ve ülüğü layık olmayanlardan geri alır. Ulu Tanrı şafak söktürür, bitkiyi canlandırır. Ölüm de onun iradesine bağlıdır. Tanrı, canı verdiği gibi, onu isteğine göre de geri alır.<sup>126</sup>

Orhun Kitabeleri’nde, Bilge Kağan, kazanmış olduğu başarıları doğrudan doğruya kendi kişiliğine bağlamaktadır. Kendi kişiliğini bu kadar ön plana çıkarması ise sebepsiz değildir. Onu bu başarıya ulaştıran olağanüstü bir kuvvet vardır ki, bu kuvvetin kaynağı Tanrı’dır. Çünkü ona bu gücü, bu kuvveti veren ve kağanlık mevki gibi yüce bir makama oturtan yine bu Tanrı’dır. Tanrı gücü ve Tanrı’nın dileği öylesine derin izler bırakmıştır ki,

---

<sup>125</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Kültür ve Teşkilat**, s.213

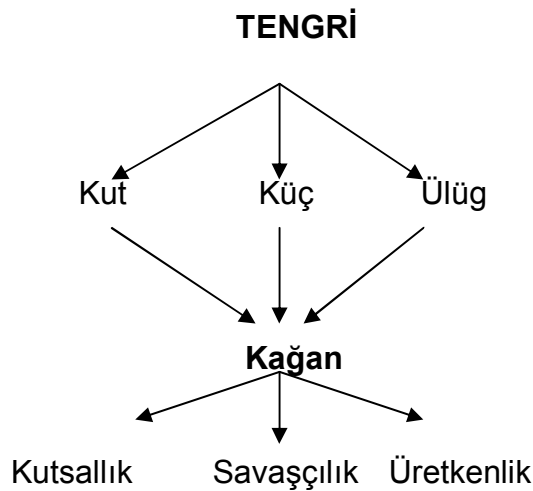
<sup>126</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, s.309

kitabelerde ana tema olarak işlenen Türk birliğini koruma ve devam ettirme ülküsü adeta ilahi bir özellik kazanmıştır.<sup>127</sup>

Tanrı, “kut” başışı ile Türk kağanını, hükmetme ve “hükümdarlık güç ve yetkisi”, yani “siyasi iktidar” sahibi kılıyordu. Türk kağanı da Tanrı’dan aldığı siyasi iktidarla, orta Asya’da “Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendisine tabi kılıyor ve hepsini düzene sokuyordu.” Bugünkü ifadelerle söylemek gerekirse, “kut” sahibi olan Türk Kağanı, Orta Asya’daki bütün toplulukları bir bayrak altında topluyordu. Tanrı Türk kağanına verdiği “küç(güç)” ile de onun savaş yeteneğini artırıyor. Bu inancın tabii sonucu olarak Türk kağanları, savaşlarda elde ettikleri başarıyı hep Tanrının kendilerine verdiği “küç” başışına bağlıyorlardı.<sup>128</sup>

Tanrının verdiği ülüg ise Türk ülkesinde bolluk ve bereketi artırıyor. Dolayısıyla Türk kağanına “iktisadi bir güç” kazandırıyor. Türk kağanı da bu gücü halkın lehinde kullanıyordu. Yani elde ettiği maddi varlığı, adil bir şekilde halka dağıtıyordu. Bu nedenle kağan yazıtlarda “aç milleti doyurduğunu, çıplak milleti giydirdiğini, fakir milleti zengin yaptığını, az milleti çok kıldığını” ifade etmektedir.<sup>129</sup>

Bu açıklamalar doğrultusunda üçlü işlevin işleyişini bir şema üzerinde şöyle gösterebiliriz:



<sup>127</sup> MEMİŞ, Ekrem, **age.**, s.150

<sup>128</sup> KOCA, Salim, “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı”, **Genel Türk Tarihi**, C.2, s.317-318

<sup>129</sup> KOCA, Salim, **agm.**, s.317

Şekilde görüldüğü üzere kut, küç ve ülüg Tanrı'nın sahipliğindedir. Ancak o, bu özellikleri Türk kağanına devretmiştir (her vakit geri alabilir). Kağan kendisine bahşedilen bu özellikler sayesinde üçlü işlevi bunsuz (sıkıntısız) yürütüp toplumun yeniden – üretim sürecini gerçekleştirir.<sup>130</sup>

Bu noktada “yeniden – üretim” kavramına dikkat etmek gerekir. Yeniden- üretim temelde iktisadi anlamlar içerir. Yani temelinde geçim kaygısı taşır. Bu yönüyle üçlü işlevin kutsallık, savaş ve üretim kavramlarının iç içe geçtiği bir döngü halinde işlediği görülür. Bu döngünün sağlıklı işlemesi kağanın sorumluluğundadır. Döngünün sağlıklı işlemesi kağanın sorumluluğunda olduğu gibi, kağanın hükümranlılığı da bu döngünün sağlıklı işlemesine bağlıdır. Çünkü Türk hâkimiyet anlayışına göre, Tanrı sadece siyasi iktidarı veren değil, aynı zamanda verdiği iktidarı geri alan bir kudrete sahiptir. Tanrı'nın bu gücü, Türk hükümdarlarının üzerinde daima siyasi bir baskı aracı olmuştur. Bundan dolayı, Türk hükümdarları Tanrı'nın verdiği siyasi iktidarı (kut'u), ellerinde tutabilmek için idarede devamlı başarılı olmak zorundadırlar. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Türk hükümdarları ancak hükümdarlığa layık oldukları müddetçe işbaşında kalabilmekteydiler. Aksi takdirde Tanrı'nın verdiği siyasi iktidar (kut), yine Tanrı tarafından geri alınmaktaydı.<sup>131</sup>

Pekiye kağan Tanrı'dan aldığı bu üçlü fonksiyonel iktidarı nasıl işletmektedir? İşte tam da bu noktada eski Türk toplumundaki sosyal yapılanma ve tabakalaşma biçimi devreye girmektedir.

Sokrat dönemi ilkel toplumlara özgü sosyal tabakalaşma anlayışına göre varlık düzenine paralel olarak toplumda öngörülen düzen belirli bir kademelenmeyi meydana getirmektedir. Bir kere toplumdaki bu düzen Tanrı tarafından öngörülen bir düzendir. Bu düzenin başında egemen sınıf (magistrat), sonra sırasıyla askerler, tüccarlar, çiftçi sınıfları gelir. Böyle bir sınıflaşma nedeniyle sosyal düzen tıpkı bir insan bedenine benzetilir. Bedende bir baş vardır, düşünür. Gövde, yemeği hazmedip bedeni besler,

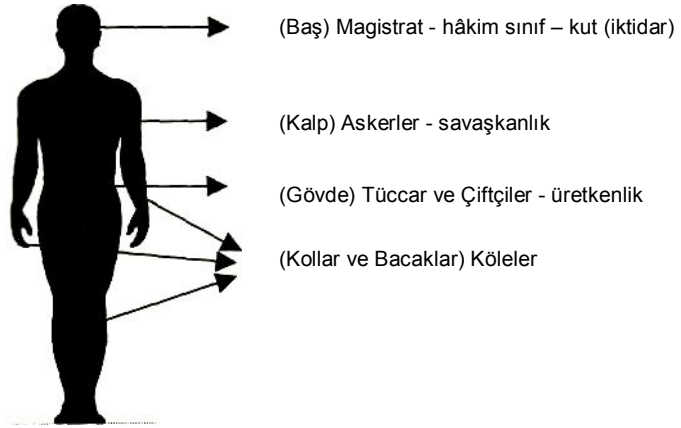
<sup>130</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.85

<sup>131</sup> KOCA, Salim, *agm.*, s.318

kalp bedenin hareketlerini düzene koyar, ayak ve kollar bedenin hareketlerini yaparak ona hizmet ederler. İşte bunun gibi toplumda da belirli fonksiyonlara sahip kademeler bulunur:

- Toplumun başı olan magistrat (hâkim sınıf) toplumu yönetir.
- Toplumun kalbi askerlerdir ki, toplumu savunma görevindedirler.
- Toplumun gövdesini tüccar ve çiftçiler meydana getirir. Görevleri toplumu beslemektir.
- Toplumun kol ve ayakları ise köle sınıfıdır.<sup>132</sup>

Toplumdaki etkinlikleri ve rolleri göz önünde alındığında köleleri bir kenara bırakırsak ilkel toplumlara özgü sınıflamayı üçlü işlev yönünden şöyle gösterebiliriz.



Sokrat dönemine özgü toplum yapısı

Hâlbuki eski Türk toplum yapısı yukarıda sınıflaması yapılmış olan Sokrat ve sonraki dönemlere ait toplum yapısından farklılık göstermektedir. Türk dininde kutsalı, savaşı ve üretimi temsil eden bireysel tanrılar olmadığı için, her bir işlev biricik Gök Tanrı'da toplanıp yoğunlaşmıştır. Belirtilen bu teoloji yeryüzünde sosyal hayata da yansımış, eşdeğerini bulmuştur. Gök Tanrı'nın buyruğuyla kutsallık, savaşkanlık ve üretkenlik işlevlerini üstlenen Türk kağanı, üçlü işlevin her birini temsil edecek zümrelerin oluşmasına engel olmuştur. Bundan dolayıdır ki Türk toplumunda, bir Hint toplumunda olduğu gibi kutsallığın *Brahman*, savaşçılığın *Kşatriya*, üretkenliğin *Voişya*, kastları; bir İrlanda toplumunda olduğu gibi kutsallığın *Druides*, savaşkanlığın

<sup>132</sup> DOĞAN, İsmail, **Sosyoloji / Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.25



*Flaith* ve üretkenliğin *Boaring* zümreleri aracılığıyla yürütüldüğü toplumsal yapı ortaya çıkmamıştır. Buna karşılık Türk toplumunda sınıflaşma iki kutuplu olup bir yanda kağan ve etrafında kümelenen boy beyleri ve alp savaşçılardan oluşan “buyuran zümre(ak budun)”; öbür yanda geriye kalan halkın temsil edildiği “buyurulan zümre (kara budun)” vardır.<sup>133</sup>

Bu iki sosyal sınıfa neden ak ve kara dendiği konumuzun dışında olduğu için burada değinilmemiştir. Ancak inanç, savaşkanlık ve üretkenlikten oluşan üçlü işlev döngüsünün nasıl çalıştığını göstermesi bakımından ak ve kara budunun yüklendikleri fonksiyonlarına değinmenin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

#### 4.1.1.4.2. Ak Budun – Kara Budun İlişkisi

Ak budunun daha çok savaşçılık işlevini yürüten savaşçılar zümresi tarafından temsil edildiği görülmektedir. Türk toplumunda askerlere tanınan üstünlük, Kültigin yazıtında şöyle belirtilmektedir:

“Güneyde Şadpıt Beyler, kuzeyde Tarkat buyruk beyler. Otuz Türk, Dokuz Oğuz beyleri ve budunu. Bu sabımı iyice işit, sağlamca dinle.”<sup>134</sup>

Kültügin yazıtının hemen başında, Bilge Kağan Türk beylerine ve budununa böyle söylerken protokolde şadpıt ve tarkat buyruk gibi askeri beylere ön sırayı vermiş oluyordu. Türk toplumunda ne ruhban ne de iktisadi sömürüye dayalı bir sınıf olduğundan, buyuran zümrenin (ak budunun), başta kağan ve akrabaları olmak üzere, özellikle savaşçılık işlevini yüklenmiş olan bir askeri zümre tarafından temsil edildiği ileri sürülebilir. Bunlar, oğuş ve boy beyleri ile birlikte ak budunu oluştururlar.<sup>135</sup>

Kara budun ise halkı temsil etmektedir. Kağan, kara budunundan mutlak surette ona bağlı ve itaatkâr olmasını, iş-güç vermesini ister:

<sup>133</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.85

<sup>134</sup> ERGİN, Muharrem, *age.*, s.3

<sup>135</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.171-172

“Türk budun, bir kez doyunca açlığı hatırlamazsın. Bundan dolayı seni doyuran kağanının sözünü almadan bir sürü yere gittin. Oralarda hep mahvoldun, yok oldun.”

Kağana bağlılık, onun koyacağı töreye bağlılığı ifade eder. Kara budunun bu törelere uyma, onlar uyarınca kağanına hizmet etme ve buyrukları dinleme zorunluluğu vardır.<sup>136</sup> Aksi halde yoldan (kağanın buyruğundan) çıktığı zaman Tanrı tarafından cezalandırılmakta ve kağansız bırakılmaktadır.<sup>137</sup> Bu nedenle kağana iş-güç verme (hizmet etme) mecburiyeti içinde, ak ve kara budunların “düzenlenen askeri” seferlere katılma görevi başta gelmektedir. Çünkü bu görev ile kutsalla bereket arasında köprü kurulmakta ve buna bağlı olarak Türk budunun beklediği düzen (töre) fiilen gerçekleşmiş olmaktadır.<sup>138</sup>

Gelelim kağanın kutu (iktidarını) sürdürme meselesine. Daha önce belirtildiği gibi Gök Tanrı inancına göre Tanrı tarafından kağana verilen kut(iktidar), yine Tanrı tarafından kağandan alınabilir. Kağan, iktidarını devam ettirebilmek için töreleri çekip düzenlemek, aç milleti doyurmak, çıplak milleti giydirmek, fakir milleti zengin kılmak, bir başka ifadeyle budunun üzerine çöken “bun(sıkıntı)”u dağıtmak zorundadır. Kağanın bunları yerine getirebilmesinin yegâne yolu ise budununu “dış”a sevk etmekten (savaşa yöneltmekten) geçmektedir. Kağanların kandaş topluluk birimlerinin kendisini desteklemelerini temin etmesi, birimlerin toplu eylemini canlı tutması ve bunu özellikle savaşa kanalize etmesi ise kendisinin “kutlu” sayılması ile mümkün olacaktır.<sup>139</sup>

Nitekim Türk Tanrısı kendi düzenini, kendi hükümdarlığını yeryüzünde kurmak üzere savaşa müdahil katılmaz; müdahalesi dolaylıdır. Savaşı Türk budun kazanmıştır; çünkü kağan savaşı kazanmıştır; çünkü Tanrı böyle dilemiştir. Bu düşünce tarzında önemli olan husus, savaşı Tanrı'nın bizzat kendisinin kazanmamış oluşudur. O, sadece savaşın kazanılmasını

<sup>136</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.177

<sup>137</sup> YILDİRIM, Dursun, “Köktürklerde Kağanlık Süreci”, **XI. Türk Tarih Kongresi**, TTK Yayınları, Ankara, 1994, C.II, s.520

<sup>138</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.179

<sup>139</sup> HASSAN, Ümit, **Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler**, V Yayınları, Ankara (Tarihsiz), s.144

dilemiştir. Kazanan, kağan ve Türk budunudur. Bundan dolayı Türklerin savaşı algılaması bir yönüyle ilahi temellere dayanırken, diğer yönüyle dünyevi bir amaç taşımaktadır. Yani onlarda savaş; ilin, törenin ve budunun düzenini sağlamak uğrunda yapılmaktadır. Bu bakımdan kutsal niteliktedir. Kutsal olduğu için de Hint Kşatriya silahşoru, Germen cengâveri, Odin'e kavuşan Norman savaşçısı, Japon Zen'i gibi, Türk alpi da yatakta ölmek istemez. Hepsinin amacı tektir: Katıldıkları dövüşte "şehit" olmak. "Türkler dövüşte ölmekten onur, hastalıktan ölmekten utanç duyarlar."<sup>140</sup>

Görülüyor ki, üçlü işlev önermesinde kutsallık, savaş ve üretkenlik kavramları iç içe bulunmaktadır. Savaş, kutsal amaçları yerine getirdiği gibi, aynı zamanda iktisadi yeniden-üretim sürecini de sağlamakta, maddi ve gerçek olarak bereketi artırıp nüfusu beslemektedir. Yani savaş aynı zamanda ekonomik bir kazanç elde etme yoludur.

Kağan töreleri düzenlemek ve halkı beslemek için güçlü bir ekonomik sistem kurma zorunluluğundadır. Göçebe hayat tarzına bağlı olan çoban ekonomisi pek çok değişkene bağlı ve hayli istikrarsız bir modeldir. Hayvancılığa dayalı çoban ekonomisinde yaşanabilecek herhangi bir aksamayı telafi etmek için bir başka ekonomik modelin devreye girmesi gerekir.

Ancak bu alternatif ekonomik modelin uygulanabilirliği, kağanın başında bulunduğu güçlü ve yörgülabilir, çobanların her an asker, askerlerin her an çoban olabileceği bir ordu sahibi olmakla mümkündür. Bu ordunun iki işlevi vardır: Devletini korumak ve içerde üretmediği mamul malları talan suretiyle kendi iline aktarmaktır.<sup>141</sup> Bu yönüyle talan Orta Asya Türk toplulukları için vaz geçilmez bir üretim biçimi olarak karşımıza çıkar.

Savaş üretim ilişkisi içerisinde ak budunun fazladan iktisadi ihtiyaçlarının mutlaka reel olarak giderilmesi ve çoban kara budunun da her hal ve kârda yapılan talandan iktisadi çıkar umması şarttır. Bu gereklilik Türk

---

<sup>140</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.179-180

<sup>141</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.214

ordusunun doğuya, batıya, kuzeye ve güneye yaptığı akın ve baskınlarla elde edilen haraç ve talanlarla sağlanmaktadır.

Talana dayalı ekonomi bir anlamda Türklerin tüm aile fertleriyle savaşa katılmasını da açıklayıcı niteliktedir. Çünkü savaşa ne kadar çok bireyin katılması, o kadar çok ganimet elde etmek demektir. Rasonyi bu konuda şunları söylemektedir:

“Askerler toplanır, sağladıkları kazançlar nispetinde çığ gibi büyürler. Bilhassa daha fakir olan bozkırlılar, her an savaşa hazırdırlar. Ailelerini ve bütün varlıklarını beraber götürürler. Her zafer orduya katılanların mülkünü çoğaltır.”<sup>142</sup>

Öyleyse, kutsalı gerçekleştirmek için girişilen savaş, bazı koşullar altında üretkenliği aparmak için yapılan savaflara dönüşmüştür. Türk federasyonu, Ötükeni zaptettikten sonra siyasi-askeri bir federasyon kurmayı başarmış, özellikle askeri gücüne güvenerek, bir yandan bağlı budunlardan haraç alarak, öte yandan vaha şehirleri ile Çini vergi/haraç ve ganimete bağlayarak, beri yandan kervan yollarını talan ederek, salt gasp olgusuna dayalı bir budunlar arası sömürme sistemi kurmayı başarmıştır.<sup>143</sup>

Sonuç olarak üçlü işlev teorisi göz önünde bulundurulduğunda savaş, kutsallık ve üretkenlik kavramlarının iç içe geçmiş olduğu ve dolayısıyla Orta Asya iktisadi yapılanması, eski Türk inanç sistemi ve Türk askerlik kültürünün birbirine bağlı bir yapı arz ettiği söylenebilir.

---

<sup>142</sup> RASONYI, Laszlo, *age.*, s.59

<sup>143</sup> DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *age.*, s.216

## 4.2. II. BÖLÜM

### 4.2.1. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE ASKERLİK

Karakter, bir kimseyi veya bir milleti diğerlerinden ayırt eden, onlardan farklı kılan hususiyetlerdir. Bir başka söyleyişle karakter, toplum veya fert gibi bir sosyal varlığın davranışlarını belirleyen değerler sistemidir. Millî karakterde ülkenin bulunduğu coğrafi şartların, dininin, tarihî olayların, iktisadi durumun, maddi ihtiyaçları temin vasıta ve usullerinin, komşularıyla olan dostluk ve düşmanlık münasebetlerinin, kısaca milleti oluşturan her unsurun payı vardır.<sup>144</sup> Buna göre milli karakteri Orta Asya'nın bozkır coğrafyasında şekillenen Türk milletinin karakterini en iyi tanımlayacak kelimenin "askerlik" olduğunu söylemenin doğru bir tespit olacağı kanaatindeyiz. Nitekim çalışmanın birinci bölümünde coğrafi şartlar, inanç sistemi ve iktisadi yapılanma gibi millî karakteri oluşturan unsurların Türk askerlik kültürüne etkilerinden ayrıntılarıyla söz edilmişti.

Millî karakteri oluşturan kültür, "devam eden ve gelişen davranış biçimleri"<sup>145</sup> olarak tanımlandığında Orta Asya'daki göçebe hayat tarzından günümüze kadar "kültürel kalıtım" yoluyla pek çok âdet ve gelenek getirdiğimiz gibi askerlik ile ilgili pek çok kültür unsurunun da kültürel kalıtım yoluyla günümüze kadar ulaşması tabii sayılacaktır.

Mevlüt Bozdemir, "Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları" adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

"Göçebe Türklüğün günümüze kadar uzanabilecek kalıntılarını, "kalıtları"ni düşünecek olursak iki toplumsal özelliğin vurgulanması doğru olacaktır: Bunlardan ilki toplumun benliğinde silinmez bir biçimde yer etmiş olan "Askerilik"<sup>146</sup> olgusudur.

<sup>144</sup> NİYZAĞI, Mehmed, **Millet ve Türk Milliyetçiliği**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005, s.144-147

<sup>145</sup> ERDENTUĞ, Nermin, **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.11

<sup>146</sup> Mevlüt Bozdemir, kendi ortaya koyduğu "Askerilik" kavramını şöyle tanımlamaktadır: Bir toplumdaki savunma içgüdüsünü, bu güdüden kalkarak çok ileri noktalara varan ve saldırganlık, kavgaseverlik, şiddetseverlik... gibi biçimler alan ve somut güç kullanımı kalıplarını içeren özgün bir toplumsal davranış türü olarak tanımlayabiliriz. Askerilik güçlü bir ordu örgütlenişini içermekle birlikte salt bu kurum içindeki toplumsal biçimlenmeyi değil, fakat aynı zamanda bu kurumsallaşmış askerliği, yani orduyu aşarak toplumun çeşitli katlarına taşan, yayılan, benimsenen, özümşenen ve böylece genel bir toplum olgusu olarak karşımıza çıkan bir gerçekliktir. Böylece askerlik deyimini askerliği de içine alan,

Çeşitli örneklerle gözlediğimiz; savaşkanlık, kavgaseverlik, saldırganlık vb. nitelikler, karşımıza bir ordulaşmış toplum türü çıkarmaktadır. Toplumun derinliklerine kadar işlemiş olan bu ordulaşma olgusu acaba zaman içinde yeni ortam ve koşullara göre yeniden üretilerek bir çeşit kültürel kalıtılaşmaya dönüşebilir mi? Askerlerin de belirttikleri gibi Türk insanı İslamla sabırlı, tevekküllü, hatta kadercı bir görüntüye bürünmüşse de yüzyıllar sonra bile bilinçaltında savaş ve kahramanlık değerlerini taşıyor olabilir mi? Bugünkü Türk toplumunda izlerini, anılarını kolaylıkla görebileceğimiz bu askerlik gerçeği tarihsel bir tortunun yere ve zamana göre yeni biçim ve görüntüler olarak süregitmesi sayılabilir mi?

Ordulaşma eğilimine koşut olarak ve yine günümüze kadar uzantılarını gözleyebileceğimiz ikinci özellik merkezi devlet geleneğidir. Gerek devletin başındaki Han, Hakan, Sultan vb. başkanlara ilişkin değer, kalıp ve gelenekler; gerekse toplumun tek odaklı bir iktidar yapısına bağlılığı eski Türklerden başlayarak günümüze kadar izleyebiliriz. Bütün Türk toplumlarında, devletlerinde merkezi devlet geleneğinin süreklilik kazandığını gözlemlemekteyiz. Devletin de, askeri kurumun da başı olan kişi yarı tanrısal, karizmatik ve mutlak bir yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Kişisel güç ve yeteneğiyle halkı canlı tutan, ona kılavuzluk eden kağan, tek yaptırımı savaş başarısı olan kutsallaştırılmış, üstünleştirilmiş bir güçtür. Böylesine güçlendirilmiş bir liderliğin egemenliğini, toprağını kıskançlıkla korumak isteyeceği açıktır. Buradan da devlet ve toprak bütünlüğü göçebelik yaşantısı içinde henüz erken bir kavram görülebilirse de devlet bütünlüğünün, özellikle toplum üzerindeki egemenliğin bölünmezliği düşüncesi güçlü filizlerini daha göçebe aşamasında iken vermiş görünmektedir. Hareketli bir toplumun sürekli göçleri boyunca bütün üretim araçlarıyla, sürüleriyle, tek sözcükle varlığını sürdürdüğü tüm olanaklarıyla taşınabilmesi ister istemez piramidal ve hiyerarşik bir örgütlenmeyle gerçekleştirilebileceği açıktır. **Sonuç olarak göçebe Türk toplumlarında gözlediğimiz iki özellik; güçlü bir askerlik ve merkezi devlet eğilimi giderek güçlenerek uzun yüzyıllar sürecektir, hatta günümüze kadar etkiler bırakacak yönetim gelenekleri olarak saptanabilirler.**<sup>147</sup>

---

fakat ondan öte bir kapsam taşıyan bir anlamda kullanıyoruz. Askerlik ve ordu belirli bir kurum çevresinde kavramlaşırken askerlik bu özgün kavram dışındaki ordu-benzeri yaşayış ve örgütleniş biçimlerini de içine alır. Bu yaklaşımla örneğin eski Türklerde ölünün mezarına öldürdüğü düşman sayısı kadar taş dikerek kahramanlaştırılması ya da öldüren düşmanların ölümden sonra öldürenlerin hizmetine gireceklerine olan inanç gibi gelenek ve inanışlar, askerlik ya da ordu gibi belirli kurumlardan çok askerlik kavramı içinde düşünülebilir.

<sup>147</sup> BOZDEMİR, Mevlüt, **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, AÜSBF Yay., Ankara 1982, s.23–28

Kafesoğlu da “Türk Milli Kültürü” adlı eserinde kültür unsurlarının devamlılığı ile ilgili olarak şöyle demektedir:<sup>148</sup>

“Kültürler temsil ettikleri cemiyetle birlikte, zaman ve çevre icaplarına uyarak, bizzat sosyal değerler ortaya koyma veya dış tesir yolu ile gelişirler. Şu şartla ki, her kültür öz vasfını kaybetmez. “Ana-kültür kalıbı” belirli bir karakter halinde devam edip gider.”

Öyleyse Bozdemir’in saptamaları doğrultusunda Türklerde askerlik olgusu ve merkezi devlet eğilimi, Kafesoğlu’nun deyimiyle bir “ana-kültür kalıbı” olarak Türklerin Orta Asya safahatından başlayıp günümüze kadar geliştirerek devam ettirdiği bir kültür kalıtımı durumundadır. Konuyla ilgili olarak Mahmut Tezcan’ın 1973 yılında yaptığı bir araştırmada ortaya çıkan sonuçlar, tarihin ne ölçüde kalıcı izler bırakabileceğini ve Türk toplumunda askerlik ile ilgili “kültürel kalıtım”ın ne kadar güçlü olabileceğini göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır.

Türk toplumunda bu denli uzun bir süre kalıcı izler taşıyan ve devamlılık arz eden askerlik olgusu etrafında muhakkak ki birtakım kültür öğelerinin oluşması da doğaldır. Çünkü askerlik, kültüre kaynaklık eden alanlardan birisidir. Bu durum özellikle milletimiz için böyledir. Kültürün oluşmasında yeri olduğu kadar, oluşan kültür ortamından etkilenir ve ona göre şekil bulur. Askerliğin bilgi birikimimizde, düşünce yapımızda, tavırlarımızda ve sahip olduğumuz becerilerde yeri ve katkısı vardır.<sup>149</sup> Bu yönüyle askerlik, Türk milletini (bilhassa Türkiye Türklerini) öteki toplumlardan ayıran ve millî kültürümüze kaynaklık eden bir kültür olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tarihî gelenek, kültürel devamlılığın tabii bir sonucu olarak gerek “ordu-millet”, gerekse “Her Türk asker doğar” anlayışıyla çok kuvvetli bir şekilde bugün de varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde askere giden gençlerimizin bir düğüne gider gibi davullu zurnalı eğlencelerle uğurlanması, onlara Türk milletinin onur timsali olan “Mehmetçik” sıfatının verilmesi,

<sup>148</sup> KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, s.17

<sup>149</sup> İLHAN, Suat, “Askerlik”, **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., sayı.46, Ankara 1990, s.86

insanlarımızın şehitlik ve gazilik müessesini yüceltmesi bu kültürel kalıtımın güçlü öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

#### 4.2.1.1. Askerliğin Türk Toplumundaki Yeri ve Önemi

Ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK “Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir (1937, Ankara)”<sup>150</sup> sözüyle orduyu devletle ve milletle bir bütün olarak görür. Çünkü insanların oluşturduğu kurumlar birer kültür ürünüdür. Askerlik de olduğu çevrenin, ortamın özelliklerini taşıyan bir kültür ürünüdür.<sup>151</sup> Bu yönüyle ordu, toplum içinde milli savunmayla ilgili, kendine has bir teşkilat olmakla beraber, bağlı bulunduğu millettten ayrılamaz. Orduyu teşkil eden subay ve er, mensup olduğu toplumun bir uzvudur. Ordu milleti korur ama orduyu yaratan da millettir.<sup>152</sup> Bu bağlamda Türk milletinin ordusuyla olan ilişkileri, diğer devlet kurumlarıyla olan ilişkilerinden farklılık arz eder. 3 Nisan 1922 tarihinde, Konya’da yaptığı bir konuşmasında Mustafa Kemal, bunun sırrını şöyle açıklar:

“Türk milleti, asıl kökeninde ve ondan sonraki hareket ve faaliyetlerle dolu mali devreleri incelenirse görülür ki, milletimizin günlük ve toplumsal hayatıyla askerlik sanatı kaynaşmış bir halde bulunmuştur. Millet, bu sanatın bütün icaplarını, hayat ve emellerinin icapları kabul ederek tabî bir surette icra ederdi. Denilebilir ki milletin toplumsal heyeti, ordu heyeti halinde idi.”<sup>153</sup>

Atatürk’ün de belirttiği gibi Türklerin geçmişten beri teşkilatlanmada, devlet, ulus ve ordu ilişkilerini tespit ve bu kavramları bir bütün olarak mütalaa etmedeki beceri ve öngörüye sahip bulunmaları Türk askerlik kültürünün temellerini oluşturmuş, bu kültürel kazanımlar ile Türklerde “ordu-millet” kavramı ön plana çıkmış, Türk ordusu ve Türk toplumu arasındaki etkileşim Türk tarihinin ilk devirlerden günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Türk ordusunun tarihi, bir anlamda Türk milletinin tarihidir.

<sup>150</sup> **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C. I, Ankara, 1997, s. 420

<sup>151</sup> İLHAN, Suat, **agm.**, s.322

<sup>152</sup> KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s.22–23

<sup>153</sup> ÖZDEMİR, Hikmet, **Atatürk’ün Liderlik Sırları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s.105



Geçmişte olduğu gibi bugün de Türk ulusunun diğer uluslardan ayrılan en belirgin kültür özelliklerinden biri, ordusuna ve askerliğe gösterdiği sevgisi, saygısı, güvenidir. Hemen her yıl çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan “**En Güvendiğiniz Kurum Hangisi?**”<sup>154</sup> anket sorusuna verilen cevaplar neticesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilk sırada yer alması, Türk toplumunun ordusuna duyduğu sevgi, saygı ve güvenin bir ifadesidir. Tarihten gelen bu güven ve bağlılık nedeniyle Türk toplumu, ordusunu kendisinin ayrılmaz bir parçası, özü ve gücü olduğunu bilip onunla kaynaşmıştır. Bu özellikleriyle Türklerde ulus, ordudur; ordu da ulusun ayrılmaz bir parçasıdır. Ordusu ile bu denli bütünleşmiş bir toplumun kültürünün şekillenmesinde, şüphesiz ki askeri özelliklerin büyük katkısı olacaktır. Ordunun, toplumun kültür özelliklerinin tümüne sahip olması, bu özellikleri yansıtması, kültür değerlerinden birçoğu için eğitim odağı olması kaçınılmaz, hatta gerekli bir sonuçtur. Geçmiş dönemlerde çok yaygın olan, kırsal kesimde bugün de benimsenen görüşe göre, askerliğini henüz yapmamış olan gençler cahil olarak nitelenir ve öyle kabul edilir. Kültür birikimimiz üzerinde askerliğin etkisi bugün de büyük bir değere sahiptir.<sup>155</sup>

Hotham, “Türkler” adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

“Türkiye’de ordu, devletin bir dalı olmaktan çok, hayatın bir parçasıdır. Birleştirici, hatta uygarlık getiren bir güçtür. Sağlık durumu uygun olmayanlar dışında her Türk, askerlik görevini yapar. Pek çoğu için de bu, önemli bir eğitim aşamasıdır. Ordu, en ıssız köşelerden gelen köylüleri alır, besler, giydirir, okuyup yazmasını öğretir, bir sanat kazandırır, şehirlere götürür. Türklerin çoğu askerlikten hoşlanır, bir şeyler öğrenmeye ve yararlanmaya bakarlar.”<sup>156</sup>

Türk toplumunda –yasal bir zorunluluk olmasının yanı sıra- askerlik hizmeti için “vatani görev” deyimi kullanılır ve yurtseverlik değerlerine bağlı olarak kutsal bir görev addedilir. Mahmut Tezcan’ın Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin 200 öğrencisi üzerinde yaptığı bir araştırmada “**askerlik**

<sup>154</sup> Avrupa Birliği’nin kamuoyu araştırmalarından sorumlu kurumu Eurobarometre öncülüğünde hazırlanan “Bahar 2008” Türkiye raporunda halkın %82’si “en güvenilir kurum” olarak “Türk Silahlı Kuvvetleri”ni göstermiştir. Bk. <http://www.ntvmsnbc.com/news/452226.asp> (Tarih: 03/06/2008)

<sup>155</sup> İLHAN, Suat, **agm.**, s.332

<sup>156</sup> HOTHAM, David, (Çev. Mehmet Ali KAYABAL), **Türkler**, Milliyet Yayınları, (Basım yeri yok), 1973, s.86

**hizmetinin niteliği**” ile ilgili anket sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar, gençler arasında askerliğin nasıl algılandığını açıkça göstermektedir:

### Askerlik Hizmetinin Niteliği<sup>157</sup>

Nitelik	Sayı	Yüzde
Kutsal Bir Görevdir	89	44,5
Yasal Bir Zorunluluktur	102	51
Statü Elde Etme Aracıdır	2	1
Ülke İçin Gereklidir	6	3
Başka	--	--
Cevapsız	1	0,5
TOPLAM	200	100

Görüldüğü gibi askerlik üzerine soruları cevapsız bırakan 1 kişidir. Açık uçlu “Başka” sorusuna da hiçbir karşılık verilmemiştir. Bu durum gençlerin askerlik konusunda tereddütsüz kesin yargılara sahip olduklarını göstermektedir. Bunların %50’ye yakını (44,5), askerlik hizmetini “**kutsal bir görev**” sayarken, %51’i de temelde olumsuz sayılamayacak “**yasal bir zorunluluktur**” karşılığını vermiştir. Yine aynı araştırmada, kentleşme ile zayıflayacağı düşünülebilecek olan askerlik lehindeki yargıların tam tersine güçlendiği görülmektedir. Askerlik görevini kutsal bir görev olarak niteleyenler, köyden gelen öğrencilerde %23,6 iken kent kökenlilerde %37,1’dir. Köy çocuklarının kendi aralarında (%60) askerliği kutsal bir görev saymaları kadar kent çocuklarının da önemli bir çoğunlukla (%50,7 – 53,8) aynı yargıyı paylaşmaları, askerlikle ilgili duygu ve düşüncelerin toplumun tamamına yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir.<sup>158</sup>

Türk toplumunda askerliğin yerini göstermesi bakımından bu sayıları pekiştiren bir başka saptama da “**En çok takdir edilen kişi**”lerle ilgilidir. Tezcan’ın araştırmasında birinci derecede benimsenen önderler %76,5 gibi

<sup>157</sup> TEZCAN, Mahmut, **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s.341

<sup>158</sup> TEZCAN, Mahmut, **age.**, s.342

büyük bir çoğunlukla “**Milli-Askeri Önderler**” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilim, %25’lik bir oranla ikinci derecede beğenilen önderlerde de saptanmaktadır.<sup>159</sup>

Türkiye’de askerlik hizmetinin nasıl yapılacağı ve kimlerin askerlik yükümlüsü olduğunun 1111 sayılı “Askerlik Kanunu” ile belirlenmesinin yanında, aynı zamanda askerlik hizmetinin toplumun değer yargılarına bağlı olarak örf-töre biçiminde teşekkül ettiği görülmektedir. Bir kültürün değerler sisteminin temelinde yer alan örf ve töreler, müeyyideleri en kuvvetli olan norm çeşididir ve diğer bütün sosyal-kültürel normların üzerinde kuvvete sahiptirler.<sup>160</sup> Nitekim Türk toplumunda her ne sebeple olursa olsun askerliğini yapmamış olanlar, hoş karşılanmaz ve toplum tarafından yaptırımlara uğrar. Anadolu’daki deyişle “Askerlik yapmayana iş de verilmez, kız da...” sözü, Türk toplumunda askerlik konusunda uygulanan yaptırımların bir özeti niteliğindedir. Bu nedenle Türk gençleri, her ne şekilde olursa olsun (askerlik sevgisi, yasal zorunluluk ya da toplum tarafından yaptırımlara uğramamak vb.) askerlik vazifesini yerine getirmenin gerekliliğini, önemini bilirler ve buna göre hareket ederler.<sup>161</sup>

Gazeteci-yazar Yılmaz Özdil’in 21 Aralık 2007 tarihli “Hürriyet” gazetesinde kaleme aldığı “**Çürük Raporu**” başlıklı köşe yazısı, Türk toplumunda askerlik hizmetinin örf-töre değerinde olduğunu ve bu hizmetin yerine getirilmesinde Türk insanının ne kadar hassas davrandığını göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu metnin tamamı aşağıda yer almaktadır:

---

<sup>159</sup> TEZCAN, Mahmut, **age.**, s.343

<sup>160</sup> NİRUN, Nihat; ÖZÖNDER, M. Cihat, “Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler”, **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1990, s.46

<sup>161</sup> 19 Aralık 2007 tarihli “Posta” gazetesinde yer alan Jandarma Er Recep KARACA ile ilgili haber Türk toplumunda askerliğin ne kadar güçlü bir norm olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İlgili haber için bk. <http://www.milliyet.com.tr/2007/12/19/son/sontur05.asp> (Tarih: 19/12/2007)

“HAVA, ustura.

Dışarı, eksi 12...

308 kişinin yattığı teneke tavanlı koğuşta, sobalar cayır cayır yanıyor ama, anca kendini ısıtıyor, donuyoruz.

Hele ben...

Kar denilen hadiseyi görebilmek için 50 kilometre yol yapıp Spil Dağı'na giden, İzmirli...

Üç fanila, çift don, biri uzun, ata toprağından hediye keçe çorap... Nafile, bana mısın demiyor.

"Dikkaaaat!"

Ulan ne oluyor?

Bölük komutanı gelmiş.

Saat gece yarısı, hayırdır?

"Giyinip, dışarıda toplanın arkadaşlar!" dedi komutan...

Eğitimde canımıza okuyan o sert adam gitmiş, zannedersin babam gelmiş, sesinin tonunda şefkat... Kara kara düşünceli, dalgın sanki... Çıktı dışarı. Biz de apar topar giyinip, topladık koğuşun önünde.

Tabip asteğmen orada.

Ve öğrendik. 308 kişiden biri menenjit. Sanırım ayvayı yedik.

Meğer, ateşlenen arkadaşımızı revire götürmüşler, orada anlaşılacak ki, vaziyet kötü... E bulaşıcı aynı zamanda...

Arkadaşımızı hastaneye, bizi de tek tek kontrol için revire.

Karantinaya alındık. 307 kişi temiz çıktı. Koruyucu ilaçlar filan... Bir hafta sonra hayat normale döndü.

Hastaneye ziyarete gittik... "Çürüğe ayırıp" evine göndereceklerini tahmin ediyorduk. Öyle olmamış. "Canıma kıyarım" demiş.

— Oğlum olmaz öyle şey.

— Olur!

Çaresiz, devam kararı vermişler. Hastanede, kontrol altında ama, asker... Çürük değil. Asla.

\*\*\*\*

Günler geçti, 8 ay bitti, bizimle birlikte terhis oldu o arkadaşımız... Kulakları çınlasın diyemeyeceğim, çünkü o ilk vurgunda, bir kulağını kaybetti maalesef... Ama aslan gibi gitti memleketine, huzurla.

\*\*\*\*

Dün okuyorum...

Şırnak'ta düşüp ölen Gebzeli er Recep Karaca, meğer, kalbinin delik olduğunu saklamış... Delikmiş ama, mangal gibiymiş o yürek.

Ailesi desen...

"Recep gitti, başkaları yaşasın" demiş, evlatlarının organlarını bağışlamış hiç tereddüt etmeden.

\*\*\*\*

Ve DTP Genel Başkanı.

Bana sorarsanız, askerlik yapmak istemiyorsa, yapmasın... Ama "çürük raporu" sahteyse, yanına da kalmasın.

10 yıl mı yer, orasını bilemem.

Şurasını biliyorum... O "sahte çürük raporu"nu ona kim verdiyse, en az iki katını yesin! Yarısı, sahtecilikten. Yarısı da, hasta oldukları halde bırakmayanlar, gizleyenler için... Bu çocukların vatan borcu varsa, vatanın da onlara borcu var." <sup>162</sup>

Türk insanının askerlik hizmeti ile ilgili tavrını göstermesi bakımından bir oyundan alınan şu bölüm de dikkate değer niteliktedir:

" — Vatan hizmeti değil mi oğlum, her yer birdir. Beni dinle oğlum. Sakın askerde nöbetten kaçma. Nöbet tutmak çok sevaptır. Sakın yalandan hasta olup raporla falan izin alma. Boncukların oğlan turp gibiymen "veremim" diye rapor alıp askerliği altı ay yaptı, fakat bi seneye kalmadan sahiden verem oldu." <sup>163</sup>

Yine bir babanın askere giden oğluna verdiği şu nasihatler de Türk insanın askerliğe bakışını ortaya koymaktadır:

"Evladım! Askere çağrılmadığın zaman üzül; çağırıldığında da sevinerek koş. Askerde senden üstün olanları say, itaatli ol. Verdikleri dersleri, söyledikleri sözleri can kulağıyla dinle; kafana iyi yerleştire. Verilen silahı öperek başına koy; o sana milletin mukaddes bir emanetidir. Onu korumamak, emanete hıyanettir. Emanete hıyanet edenleri Allah da sevmez, Peygamber de. Sakın ona toz kondurma; onu canın gibi kuru. Nişancı ol ki, tek başına beş on kişiye karşı durabilesin. Sana verilen cephaneyi iyi kullan ki, babanın veya annenin köyde verdiği vergiyi boşa harcamış olmayasın." <sup>164</sup>

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere toplum nazarında askerden kaçanlara –mazereti ne olursa olsun- iyi gözle bakılmaz. Vatana ihanet sayılır

<sup>162</sup> ÖZDİL, Yılmaz, "Çürük Raporu", 21 Aralık 2007 tarihli "Hürriyet" gazetesi bk. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7901535&yazarid=249> (Tarih: 21/12/2007)

<sup>163</sup> YÖRÜK, Ali, **Çatallı Köy**, MEB Yayınları, Ankara 1968, s.17

<sup>164</sup> FEYZİOĞLU, Osman Güngör; OKUTAN, Ahmet; DURUKAN, Turgut, **Askerin Din Bilgisi**, KKK Yayınları, Ankara, 1991, s.8

ki bu da en ağır suç oluşturur. Bu nedenle toplumda “Askerliğe hile eden olmaz.” anlayışı yaygındır.<sup>165</sup>

Askerlik hizmetinin toplumsal yaptırım yönü olması yanında bu hizmeti, Anadolu’daki deyimle alınının akıyla tamamlamak, aynı zamanda evlatlar ve askere oğlunu gönderen analar için bir övünç kaynağıdır. Analar, seve seve evlatlarını askere yollarlar ve oğullarını vatan, millet için doğurdıklarını, askerliğe hile edenlere sütlerini helal etmeyeceklerini bildirirler. Askerdeki torununa mektup yollayan Umman nine şöyle demektedir:

“... Meddubunu mallim oğlan okuyverdi. Esgerlik çok faydalı, ıssan çok her bişeyler öğreniyo deynosun. Tabi oğlum, esgerlik gibisi var mıdır? Deden ırağmatlının bi sözü varidin, “Esgerlik görmiyen ıssan çiğ olur.” deridin. Ben senin esgerde olduğna, gonşulan yanda baya sevincilen söyleyyon. Yalnız Allah dirlik düzenlik vessin de cumla gonşulan çocuklarına da nasibedsin...”<sup>166</sup>

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere askerlik, Türk insanının nazarında mutlaka ve seve seve ödenmesi gereken bir borç, bir vatandaşlık görevi hükmündedir. Yapılan bir araştırmada “**Bir vatandaş olarak devlete karşı ne gibi görevlerimiz vardır?**” sorusuna köylülerin % 80’den fazlası başta askerliği, sonra da vergi vermek, itaat gibi görevleri belirtmişlerdir.<sup>167</sup>

Askerlik ve Türk toplumu o denli kaynaşmıştır ki, askerde alınan rütbeler özellikle köylerde unvan olarak kullanılır. Örneğin Hasan Çavuş, Mehmet Onbaşı gibi... Bu unvanlarla şahıslar öylesine özdeşleşir ki toplum içerisinde kişilerin statüsünü belirleyici özellikler taşır ve bir itibar unsuru olarak kullanılır. Askerde iken oğulların çavuş olması, onbaşı olması, ana babalarca istenir, tercih edilir ve bununla gurur duyulur. Bu yüzden askerde oğlu çavuş olanlar daha itibarlı sayılır.<sup>168</sup>

<sup>165</sup> TEZCAN, Mahmut, **Kültür ve Kişilik**, Bilim Yayınları, Ankara, 1987, s.193

<sup>166</sup> TEZCAN, Mahmut, **age.**, s.194

<sup>167</sup> TEZCAN, Mahmut, **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme**, s.206

<sup>168</sup> TEZCAN, Mahmut, **Kültür ve Kişilik**, s.186

Havuz başı su başı  
Ben istemem onbaşı  
Olursa çavuş olsun  
Dosta düşmana karşı

dizeleri ile Umman ninenin mektubunda söylediği şu sözler askerliğin ve üniforma giymenin Türk gencine sağladığı itibarı ve statüyü göstermesi yönünden önemlidir:

“— Haa oğlum, eski köylü Memişin Gadir oğlan esgerliğe senin yanna gelceymiş. Orası eyi değilsen şöyle eyi bi yere düşür gayri. Onbaşıymışın işde ya... Köylüler çok övübatı gari, onbaşı olmuş otura gömüş deyyola. Yanındaki esgercikleri irezil etme oğlum, senin gibi yitimler vardır.”<sup>169</sup>

Görüldüğü gibi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin saflarına katılan Mehmetçikler, bir inisyasyon (topluma katılma, kabul görme) sürecini tamamlarken aynı zamanda ordunun şan ve şöhretinden de yararlanmaktadırlar. Onlar, ulusal devletin bağımsızlığının en belirgin ifadesini bulduğu kurumun üyeleridir. Üniforma onlara saygınlık ve diğer bütün sivil kişilerin üstünde bir konum kazandırır.<sup>170</sup> Çünkü Türk toplumu asker ve askerliği yücelten değerlere sahiptir. Bunun bilincinde olan gençler de askerlik çağlarının gelmesini arzu ile, sevinçle beklerler. Asker ocağına katılmakla birlikte hayatlarında yeni bir devre açılır. Kültürü artar, toplumda söz sahibi olur, köyünden ilk kez dışarı çıkar ve askerden sonra evlenme yetkesine sahip olur. Kışla kapısından ürkek adımlarla giren gencin, güven duygusu güçlenmiş, bilgisi, mücadele gücü artmış olarak aynı kapıdan geri dönmesi beklenir. Bütün genç erkeklerimizi on beş aylık bir süreyle, askerlik gerekleri ve gelenekleri yönünde eğiterek kendi hayat biçimi içerisinde yaşatan askerlik, bu özelliği ile yaygın eğitimin güçlü bir kurumudur. Bundan ayrı olarak, millî varlığımızın, bağımsızlığımızın koruyucu gücüne ait bir konu olması sebebiyle askerlik, toplumun bütün kesimlerini olayların akışına göre azalarak veya çoğalarak fakat kesintisiz ilgilendirmektedir. Gerek yaygın ve örgün bir eğitim kurumu olarak, gerek

<sup>169</sup> TEZCAN, Mahmut, **age.**, s.186

<sup>170</sup> BRÖCKLING, Ulrich, (çev. Veysel ATAYMAN), **Disiplin/Askeri İtaat Üretimini Sosyolojisi ve Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.21

kişiler ve toplum için çok duyarlı bir konu olması sebebiyle, düşüncelerimizde ve günlük yaşayışımızda askerliğin etkisi daima mevcuttur.<sup>171</sup>

#### 4.2.1.2. Askerlik ve Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi Unsurları

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç ana geçiş dönemine erkekler açısından sünnet ve askerlik dönemleri de dâhil edilebilir. İnsanın ontolojik durumundaki (birey oluşundaki) herhangi bir değişiklik veya sosyal statüyle ilgili değişimler birer geçiş dönemi olduğundan, özel törenlerle geçiş ritüelleri uygulanır.<sup>172</sup>

Geçiş dönemlerinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre insan, bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır. Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar, bir ülkenin ya da belirli yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar.<sup>173</sup>

Türk toplumunda askerlik dönemi, aynı zamanda bir inisyasyon (topluma katılma) niteliği taşır. Asker ocağından geçmemiş insan yarım insan sayılır ve toplumda kabul görmez, sözü dinlenmez. Bu nedenle asker ocağı bir eğitim yuvası olarak görülür ve askerlik, insan hayatının bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Askerliğini bitirip teskere alan genç, ergen sayılması gereken bir aşamayı tamamlamış kabul edilir ve toplumdaki yerini alır. Örneğin Isparta'ya bağlı Çukurköy'de, gençlerin belli bir yaşa kadar

<sup>171</sup> İLHAN, Suat, **agm.**, s.332-333

<sup>172</sup> GALİNA, Serkina (çev. Kalmamat KULAMŞAYEV), Geçiş Ritüellerindeki Benzerlikler, bk. <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf> (Tarih: 29/01/2009)

<sup>173</sup> ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.131



kahvehanede oturup oyun oynamasının yasak olmasına rağmen, askere gidecek gençlerin son günlerinde ve askerlik dönüşünde kahvehaneye girip oyun oynamalarına izin verilmesi, askerliğin bir inisyasyon (topluma kabul) niteliği taşıdığını göstermektedir.<sup>174</sup>

Toplum tarafından kabul görme ve bir geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek askerlik, Türk toplumunda halk kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Yörelere göre kimi zaman faklılık gösteren askere uğurlama pratiklerinin yanında, askerlik konulu türkü, ağıt, mani, fıkra vb. edebiyat ürünleri ile asker mektupları, askerliğin Türk halk kültüründeki yansımaları olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkek, 1111 sayılı “Askerlik Kanunu” gereğince askerlik yapmak mecburiyetindedir. Anayasa’nın 72’nci maddesinde, “*Vatan hizmeti her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği ve getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.*”<sup>175</sup> denilerek vatan hizmetinin yapılmasının gereği belirtilmiştir.

Askerlik çağına gelen sağlıklı her Türk erkeği askerlik yapmak zorundadır. Askerlik çağı, 20 yaşına girilen Ocak ayının birinci günü başlar, 40 yaşına girilen Ocak ayının birinci günü sona erer.

Sağlık ve benzeri sebeplerle özürlü olanlar askerlik hizmeti ile yükümlü tutulamazlar. Askerliğe elverişli olup olmama hali askerlik yoklamaları ile belirlenir. Geçici süreyle bir hastalık veya sakatlığa maruz kalanların askerlikleri ertelenir.

Askerlik çağı; yoklama, muvazzafılık ve ihtiyatlık (yedeklik) olmak üzere üç devreye ayrılır:

---

<sup>174</sup> ERDEM, Celal, “Anadolu Delikanlı Teşkilatlarında Çukurköy Gençlerbirliği Örneğine Bir Bakış”, I. **Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.182

<sup>175</sup> **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Salan Yayınları, İstanbul, 1999, s.55

**Yoklama Dönemi:** Askerlik yoklaması ilk ve son yoklama olarak iki defa yapılır. Yoklamaları tamamlananlar askere celp edilir.

**Muvazzaflık Dönemi:** Yoklaması tamamlananlardan askerliğe elverişli olanların vatan hizmetlerinin başladığı andan, terhis olup sivil hayata dönmelerine kadar devam eden eğitim süresidir. Bu süre öğrenim ve benzeri durumlarda farklılık göstermekle en çok 15 aydır. Bu dönemde asker ocağına katılan gençlere, vatan savunması için gerekli olan askerlik sanatı öğretilir. Ayrıca okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretilmesi yanında çeşitli alanlarda bir meslek de kazandırılır.

**İhtiyatlık (Yedeklik) Dönemi:** Bu dönem, terhis olan yani askerlik yapan kimsenin, 40 yaşına kadar yedek asker olarak her yıl yoklama yaptırıp savaşa hazır olmasıdır. Bu kişiler bazen kısa süreli eğitime alınabilirler.<sup>176</sup>

Türkiye’de Askerlikle ilgili pratikler, askerlik çağının muvazzaflık dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur.<sup>177</sup>

Toplumumuzda gelenekselleşmiş köklü bir geçmişe sahip olan askerlik kutsal bir görev olarak değerlendirilir. “Asker ocağı peygamber ocağıdır.” denilerek, askerlik ortamının kutsiyeti vurgulanır. Asker olmak onurlu ve erdemli bir insan olmayla özdeşleştirilir. Vatani ve milleti korumanın şeref ve gurur verici bir iş olduğunu bilen halkımız, askerlik görevinin kişiyi eğitip olgunlaştırdığına da inanır. Zira askerlik görevi Anadolu genci için bir ufuktur. Çoğunlukla köyünden dışarı çıkmamış olan delikanlıya memleket, yurt

<sup>176</sup> **Vatandaşlık Bilgisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.26

<sup>177</sup> ARTUN, Erman, “Adana’da Asker Uğurlama ve Karşılama Törenleri”, **Milli Folklor**, C.6, S.47, 2000, s.41

görme, gurbete alışma, değişik insanlarla tanışma ve kaynaşma, kısacası hayatı daha iyi tanıma ve kavrama şansı verir. Bu yüzden askerliğini yapan bir gencin, çok daha olgunlaşmış olduğu düşünülür. Hatta kız verilirken bile askerliğini yapmış gençler tercih edilir. Kadınlar arasında söylenen şu maniler, askerliğini yapan gençlerin toplum tarafından kabulünü gösteren örneklerdir:

Dur, dur, durmuşu var!  
Askerden gelmişe var!  
Bahtın varsa birazcık  
Karısı ölmüşe var!<sup>178</sup>

Karşıdan gelenlere  
Gaz koydum fenerlere  
Annem beni verecek  
Askerden gelenlere<sup>179</sup>

Halkımız arasında onun içindir ki askerliğini yapmayı adamdan saymazlar. Tabii bu adamdan saymama olgunlaşmama anlamındadır. Bu yüzden Anadolu'da evlenme yaşı olarak, askerlik sonrası kabul edilir. Kız babası, kızını isteyen delikanlının iş sahibi olup olmadığıyla birlikte askerliğini yapıp yapmadığını sorar. Delikanlı ne zaman ki askerliğini yapar; o zaman herkes tarafından güvenilir, kız verilir, iş verilir. Çünkü vatan borcunu ödeyen kişi, çevresine güven telkin eder ve o kişiye itimat edilir.<sup>180</sup>

Askerlik görevine başlamak Türkiye'de bir *rite de passage*, hayatın yepyeni bir safhasına adım atma özelliği taşır; dolayısıyla da buna uygun uğurlama seremonileri düzenlenir.<sup>181</sup> Toplumumuzda, bölgesel bazı farklılıklar gösterse de askere uğurlama gelenekleri belli başlı safhalarda yoğunlaşmıştır. Bu safhaları askerlik öncesi, askerlik hizmeti dönemi ve askerlik sonrası olmak üzere başlıca üç döneme ayırabiliriz.

<sup>178</sup> Nezihe ÖZEL, ev hanımı, 75, ilkokul, Malatya

<sup>179</sup> Ayşe DAĞLI, 77, ev hanımı, okuma yazması yok, Adana

<sup>180</sup> ONAY, Mustafa Nadir, **Yaylaktan Kışlağa/Dilden Kültüre Yansımalar**, Kaknüs Yay., İst. 2000, s.227.

<sup>181</sup> BRÖCKLİNG, Ulrich, **age.**, s.20

#### 4.2.1.2.1. Askerlik Öncesi

Askerlik öncesi âdet ve uygulamalar, çoğu yörelerimizde celp pusulaların alınmasıyla başlayıp sırasıyla askere gidecek gencin evinin ziyaret edilmesi, asker adaylarının eve (yemeğe) çağırılması, asker düğünü veya kınası, mevlit okutulması ve askerlerin uğurlanması biçiminde teşekkül etmektedir. Bu uygulamalar yöreden yöreye farklılık gösterse de askerlik etrafında oluşan törenler genellikle bu safhalarda icra edilmektedir.

##### 4.2.1.2.1.1. Celp Pusulalarının Alınması

Asker adaylarının celp pusulalarının gelmesi, artık askerlik vaktinin yaklaştığını bildirir. Celp pusulası şehirlerde posta şirketi, köylerde ise muhtar veya jandarma tarafından asker adaylarına ya da velilerine imza karşılığı tebliğ ettikleri askerlik şubesine çağrı belgesidir. Genellikle çağrı belgesi tarihi ile askerlik şubesine varıp acemi birliğine teslim olmak üzere sülüs<sup>182</sup> ve yolluk alma arasında 10–15 günlük süre vardır. İşte bu sayılı günler askere uğurlama geleneklerinin uygulandığı günlerdir. Bu süre içerisinde askere gidecek olan gençler genellikle işlerden uzak tutulur ve gençlerin gezip eğlenmesine müsaade edilir. Özellikle köylerde askere gidecek genç artık "tarla, bağ, bahçe" gibi herhangi bir işte çalıştırılmaz, misafir olarak kabul edilir<sup>183</sup> ve kendisine çevresi tarafından büyük kıymet verilir.

Asker adayının görev yeri ve göreve gidiş tarihi belli olduğunda asker adayı bütün akraba, arkadaş ve komşularını dolaşarak bu tarihi bildirir. Aslında bu, bir çeşit, yapılacak türbe ziyareti, mevlit ya da kına gecesine davet niteliğindedir. Genellikle asker adayı büyüklerini davet ederken havlu, mendil veya çorap verir.<sup>184</sup>

<sup>182</sup> **Sülüs**, Türk Dil Kurumu, 2005 baskılı Türkçe Sözlük'te "Erata yolculuklarda indirim sağlayan belge." olarak tanımlanmıştır. Sülüs, acemi birliğine sevk edilmeden önce, askerlik şubesi tarafından asker adayına verilir.

<sup>183</sup> Hikmet KURT, 54, ziraat teknikeri, yüksekokul, Afyon

<sup>184</sup> KETRE, Melek, "Adana Halk Kültüründe Askeri Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği, **3. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu**, Adana, 1999

Adana/İmamoğlu'nda celp pusulaları çıkan delikanlılar, askere gidene kadar aralarında topladıkları para ile tutulan davul-zurna eşliğinde üç-beş gün sokaklarda topluca dolaşırlar. Bu hem gençlerin askerlik havasına girmesini sağlar hem de herkes kimlerin askere gideceğini öğrenmiş olur.<sup>185</sup> Böylece yeni yetişen delikanlılar da asker adaylığına ve askerliğe karşı bir heves duyarlar.

#### **4.2.1.2.1.2. Askere Gidecek Gencin Evinin Ziyaret Edilmesi**

Asker uğurlamak için asker evlerine ziyaret bir kaç gün önceden başlar. Ziyaret sırasında yumurta, tavuk, çorap, iç çamaşırı, süt, yoğurt, çay şekeri, katmer gibi hediyeler veya para götürülür.

Niğde/Çiftlik'te kadınlar âdet gereği iki yumurta alır ve akşam askere gidecek gencin evini ziyarete gelir. Gencin ailesi de bu ikramlar karşılığında kına ve çerez gibi şeyler verir. Bu karşılıklı hediyeleşme, askerin izinlere gelmesinde ve tezkere alıp askerliği bitmesinde de devam eder.<sup>186</sup>

Bu ziyaretler sırasında vatani görevlerini sağ salim tamamlamaları için hayır duası yapılır. Sohbet düzenlenir. Bu sohbette askerliğin dinî ve vatanî bir görev olduğu anlatılır. Bu ayrılığın onları üzmemesi gerektiği telkin edilir. Askerliğini yapan büyükler, askerliğin zor ama tatlı hatıralarla dolu olduğunu anlatırlar.<sup>187</sup> Genelde askerliğini yapmış olan erkekler anılarını biraz da abartarak anlatırlar. Bu, moral ve öğüt verme amacı taşıyan bir anlatımdır. Böylece, daha kutsal ocağa varmadan zihinlerde intibak programı başlamış olur.

---

<sup>185</sup> Kamber POLAT, 52, çiftçi, İlkokul, Adana

<sup>186</sup> Ayşe YAMAN, 35, öğretmen, üniversite, Kırıkkale

<sup>187</sup> ONAY, Mustafa Nadir, *age.*, s.228

#### 4.2.1.2.1.3. Asker Adayının Eve (Yemeğe) Çağırılması

Eve çağırma, yemeğe davet etmek demektir. Yurdumuzun her yöresinde yaygın olarak yapılan uygulamalardan biri, pusulası (askere çağrı mektubu) gelen gençlerin akrabaları ve arkadaşları tarafından sırayla yemeğe davet edilmesidir. Bu yemek yalnızca asker adayına verildiği gibi, ailesiyle ya da diğer tertipleriyle birlikte ağırlandığı da olmaktadır. Yemek sırası ve sonrasında eğlenceler yapılması da yaygın bir uygulamadır.

Askere gidecek gençler, askerlik pusulaları geldiği zaman şayet köyde oturuyor iseler hemen hemen bütün köylü tarafından eve çağırılırlar. Beldelerde de bu adet aynı şekilde devam etmektedir. Büyük şehirlerde ise bu görev, yakın akraba veya mahalle komşuları tarafından yerine getirilir.

Çanakkale’de akrabalık derecesine göre asker adayının yakınları genellikle bir akşam yemeği (öğle yemeği de olabilir) vererek akrabası olan gençle beraber diğer asker adaylarını da davet ederler. Asker yemeğine buyur edenler askere gidecek gençleri birbirinden ayırmazlar. Çünkü onlar, şimdiden aynı devreyi paylaşmış olmakla kader birliği yapmışlardır. Bu nedenle “Askerde başına kazara bir şey gelirse boğazından benim de lokmam geçsin, benim de hayrım dokunsun.” düşüncesiyle tüm askere gidecek olan gençlere yemek vermeye çalışılır.<sup>188</sup>

Balıkesir/Korucu kasabasında da asker adayları topluca yemeği veren kişinin evine giderler. Topluca bu yemeğe iştirak edileceğinden kimin davetine, ne zaman gidileceğine dair bir liste tutulur. “Gençler, falan kişinin davetine gittiler; benim davetime gelmediler.” şeklinde bir kırgınlık olmaması, davet eden kişinin gönlü kalmaması için bu liste dâhilinde yemek davetlerine gidilir.<sup>189</sup>

Yine Balıkesir/Yakupköy’de, asker adaylarını yemeğe davet edecekler bir liste hazırlarlar ve hazırlanan liste köydeki kahvehanelerin camlarına

<sup>188</sup> Akif ÖZTÜRK, 48, emekli, ilkokul, Çanakkale

<sup>189</sup> Mustafa OVALI, 54, emekli öğretmen, yüksekokul, Balıkesir

asılır. Bu listeye önce asker ailelerinin adı yazılır. Daha sonra askere gidecek gençleri eve yemeğe davet edecek kişiler listeye ismini ekler. Gençler bu davetlere toplu halde iştirak ederler.<sup>190</sup>

Isparta/Mahmatlar köyünde de asker adayları arasından seçilen bir başkan, bir ay öncesinden askere gidecek olanların hangi haneye konuk olacağını listesini yapar. Yaptığı listedeki tarihleri konuk olacakları hane halkı reisine bildirir. Tarihler bildirildikten sonra da hane halkı reisi, askere gideceklerin davet edilme talebini kabul edip etmediğini başkana söyler. Davet edilme listesi kesinleştikten sonra, bir gün öncesinden davetin kimde olduğu duyurulur.<sup>191</sup>

Verimli’de askere uğurlanacak grup fazla olduğu durumlarda; asker yakınları yemek verme sıralarını savuşturmak için asker yemeği çağrılarını iki öğüne çıkarır. Örneğin A’nın hısımları B, gençleri akşam yemeğine çağıracaksa; C’nin hısımları D de, öğle yemeğinde ağırlar asker adaylarını. Bu davetlerin sayısı kimi zaman öyle artar ki, askere gidecek olan genç 10–15 gün içinde evinde ancak birkaç kez yemek yeme fırsatı bulur.<sup>192</sup>

Davet eden kişinin maddi durumuna bağlı olmakla birlikte asker yemeklerinin günlük yemeklerden ayrı bir özelliği vardır. Genellikle yöreye özgü olan, yörede bilinen, sevilen yemeklerin hazırlanılmasına çalışılır.

Verimli’de Sofrada çoğunlukla etli ve tatlı olması gerekir. Yemek faslı önce tarhana çorbası ile başlar, sıra ile et suyuna pişmiş, üzeri haşlanmış etlerle örtülü pirinç pilavı, halep (kışlık patlıcan ya da biber dolması), kuru fasulye, ev baklavası ve çayla bitirilir.<sup>193</sup>

Malatya’da asker yemeğinde mutlaka yöreye özgü olan yoğurtlu dövme çorbası ile gence verilen kıymet derecesini gösterdiği düşünülen ve

---

<sup>190</sup> Mehmet CEYLAN, 52, ilkokul, çiftçi, Balıkesir

<sup>191</sup> ATILGAN, Halil, “Mahmatlar’da Asker Uğurlama Töreni”

bk. <http://kanalkultur.com/de/content/view/638/1/> (Tarih: 06/11/2008)

<sup>192</sup> BALAMAN, Ali, Rıza, “Verimli’de Askere Uğurlama Töreni”, TFA, S.273, Nisan 1972, s.6280

<sup>193</sup> BALAMAN, Ali, Rıza, *agm.*, s.6280

çok zahmetli sayılan içli köfte ile kömbe bulunması bir gelenek haline gelmiştir.<sup>194</sup>

Afyon/Emirdağı'nda tavuk, horoz, kuzu kesilmesi bir adet haline gelmiştir. Tavukların butları özellikle asker adayı geçlere ikram edilir. Bu davetler esnasında arkadaşlarının ayakkabılarına yoğurt, ceplerine kemik doldurma vb. şakalar yapılır.<sup>195</sup>

Çanakkale/Akçalı köyünde ise asker yemekleri köylülerin organizasyonu ve katılımı ile yerine getirilir. Askere gidecekler için köy camisinde yemek verilir. Getirilen örtüler cami halıları üzerine serilir, hep birlikte yemek yenilir. Yemek sonrası dua ve mevlit okunur.<sup>196</sup>

Askere gidecek gençlerin yemeğe davet edilmesi hususunda verdiğimiz örneklerin benzerini Türk geleneklerinin bir gereği olarak Türkiye'nin hemen bütün yörelerinde görmek mümkündür.

#### **4.2.1.2.1.4. Askere Uğurlama Düğünü**

Ülke genelinde klasik olarak uğurlama törenleri yapılırken, bazı bölgelerde bu törenler farklı uygulamalarla değişiklik gösterebiliyor.

Asker eğlenceleri ya da askere uğurlama düğünleri, asker adaylarının celp pusulalarını aldıktan birkaç gün sonra başlayıp askere gidecekleri güne kadar yaklaşık 10–15 günlük bir süre boyunca düzenledikleri gibi, belirli bir günde bir defaya mahsus da olabilmektedir.

Asker eğlencelerinde eğlenceyi düzenleyenlerin maddi durumuna bağlı olarak Bu eğlencelerde ya yemek verilir ya da çoğunlukla çerez dağıtılır. Genellikle askere gitmeye bir gün kala düzenlenen bu eğlencelerde

---

<sup>194</sup> Saliha Gül OVAT, 51, emekli öğretmen, yüksekokul, Malatya

<sup>195</sup> Veysel BALCI, 37, subay, üniversite, Afyon

<sup>196</sup> Akif ÖZTÜRK, 48, emekli, ilkokul, Çanakkale



masraflar, asker aileleri tarafından ortak karşılandığı gibi yöreden yöreye farklı uygulamalara da rastlanmaktadır.

Isparta/Mahmatlar köyünde askere gidecek olanlar belli olduktan sonra kendi aralarında toplanırlar. Toplantıda bir başkan seçilir. Başkanın görevi, asker uğurlama törenini organize etmektir. Asker uğurlama eğlencesinde harcanmak üzere bir miktar da para toplanır. Toplanan para başkana teslim edilir. Mahmatlar'da asker uğurlama eğlenceleri, askere gitme gününün bir ay öncesinden başlar. Bu iş için bir davul kiralanır. Kiralanan davulla köy içinde dolaşarak uğurlama törenlerinin başladığı duyurulur. Bu üç beş gün boyunca sürer. Bu arada davetler de başlamış olur. Askere gidecek olanlardan birinin arabası varsa o arabayla, yoksa kiralanın bir arabayla davet yerine gidilir. Bir araba yetmezse yetecek kadar araba kiralanır. Arabaların arkasına askere gidecek gençlerin isimleri alfabetik sırayla yazılır. Konuk olunan eve gidildiğinde davul çalan kişi davulu bir masanın üstüne bırakır. Davulun üstüne hane halkı tarafından bahşış atılır. Toplanan bahşış, uğurlamayı organize eden başkana verilir. Bahşış toplandıktan sonra davul ortadan kaldırılır. Bundan sonra yemek faslı başlar. Yörenin en ağır yemekleri bu gün için yapılır. Yemekten sonra dua okunur. Sağ salim gidip dönmeleriyle ilgili temennilerde bulunulur. Bu yemek davetlerinde aynı zamanda “değnek”, “dilsiz oyunu”, “kabak oyunu”, “havlu” gibi köye özgü çeşitli oyunlar da onanır. Bu oyunlarda ceza olarak para toplanır. Toplanan paralar, asker uğurlama törenlerinin harcamalarında kullanılır.<sup>197</sup>

Kütahya/Gediz/Akçaalan kasabasında gençler, sadece askere gidecek kişilere mahsus olan folklor kıyafetlerini giyer ve yöreye has halk oyunlarını oynar. Bu arada, asker adayı gençler, seyirlik oyunlarda oynar ve bu oyunlar tüm kasaba halkı tarafından izlenir. Asker adayları, gündüzleri ise ev ev dolaşarak mani okurlar. Ev sahipleri de ip üzerine dizilen bez parçalarına para takarlar. Gençler, toplanan paraların bir kısmını asker harçlığı olarak aralarında paylaşırlar.<sup>198</sup>

---

<sup>197</sup> ATILGAN, Halil, **agm**.

<sup>198</sup> Halit GEDİZLİ, 32, öğretmen, üniversite, Kütahya

Silivri/Çanta beldesinde askere gidiş geleneğine göre asker aileleri üç gün önce köy meydanında törene başlarlar ve belde halkının evlerinde yaptığı yemekler iki gece boyunca köy meydanına getirilir.<sup>199</sup>

Tekirdağ/Saray ilçesinde askere gidecek gençler ilçe merkezinde ve köylerde gruplar halinde ellerinde bayraklar, yanlarında davul ve zurnalarla halaylar çekip oyunlar oynayarak esnafları ziyaret edip onları selamlarlar ve düzenleyecekleri eğlenceler için harçlıklarını toplarlar. Esnaflardan toplanan paralarla belirlenen bir akşam, askere gidecek gençler için köylerde ve mahallelerde “askere uğurlama düğünü” yapılır.<sup>200</sup>

Balıkesir/Kepsut'ta ise asker adayları ilçe esnafını dolaşarak yapılacak eğlenceleri için ya para toplarlar ya da esnafın kendilerine verdiği eşyaları ilçe halkına satarak oradan elde ettikleri geliri eğlence masrafını karşılamak üzere kullanırlar.<sup>201</sup>

Balıkesir/Köylü köyündeki geleneğe göre asker adayları askerlik şubesinden sülüslerini aldıktan itibaren gelinlik çağına gelmiş kız, köyün dışında bir yere gelin giderse asker adayları, damat adayından “toprakbastı” adı verilen bir para alırlar ve bunu asker eğlencelerinde kullanırlar ya da kendilerine elbise alırlar.<sup>202</sup>

Afyon/Sultandağı'nda asker düğünlerinde askerlere para takılır. Ayrıca gençler ilçedeki dükkânları, marketleri ve esnafları dolaşarak bahşiş toplarlar. Bunu askere gitmeye on gün kala yaparlar. Bu bahşişi topladıkları yerin çay, kömür ve diğer ihtiyaçları için kullanırlar. Artan parayı da harçlık yaparlar.<sup>203</sup>

Fethiye/Karaçulha beldesinde asker eğlencesinde, askere gidecek gençlere maddi destek sağlamak için bir koç açık artırma usulüyle satışa çıkarılır. Koçun satılmasından elde edilen gelir, masrafların karşılanması için

---

<sup>199</sup> Elmas ÇIRAĞ, 60, ev hanımı, ilkokul, İstanbul

<sup>200</sup> Ramazan AYAS, 65, esnaf, ilkokul, Tekirdağ

<sup>201</sup> Vehbi BOZ, 40, memur, lise, Balıkesir

<sup>202</sup> Orhan EĞİLMEZ, 48, memur, ortaokul, Balıkesir

<sup>203</sup> Hikmet KURT, 54, ziraat teknikeri, yüksekokul, Afyon

kullanılır. Bu açık artırmada toplanan para asker adayları için kullanılacağından insanların, eli ve gönlü daha bol olur.<sup>204</sup>

Simav/Kuşu beldesinde on dört gün süren asker eğlencelerine mazereti olmayan herkesin katılması bir zorunluluktur ve bu bir gelenek haline gelmiştir. Beldede hastalar ve belde dışında olanlar hariç herkes, on dört gün süren eğlencelere katılarak, maddi imkânları ölçüsünde asker adaylarına para veya eşya yardımında bulunurlar.<sup>205</sup>

Asker uğurlama eğlencelerinde çoğunlukla davul-zurna eşliğinde halaylar çekilip oyunlar oynanır. Karadeniz bölgesinde ise şenliklere bölgeye özgü bir saz olan kemençe de katılır. Birçok köyde asker uğurlama eğlenceleri, kemençe eşliğinde oyunlar oynanarak, coşku içerisinde yapılır. Bazen mahalli bir türkücü getirilip ve türkücü eşliğinde gençler doyasıya oynarlar. Asker adaylarının bu eğlencelerini kalabalık bir halk topluluğu izler. Kadın- erkek, çoluk çocuk herkes gençlerin oyunlarını seyrederler.<sup>206</sup>

Konya ve çevresinde yeni tertiplerin askere uğurlanması için “çetnevir” adı altında eğlenceler düzenlenir. Bu eğlencelerde asker adayının arkadaşları kuru yemiş yiyerek, geleneksel oyunlar oynayarak, şenlik havasında sabaha kadar eğlenir. Eğlencelerde “uzuneşek, top bir ateş” gibi geleneksel oyunlar da oynanır.<sup>207</sup>

Samsun/Ladik'te davul zurna ekibi askere gidecek gencin arkadaşları tarafından tutulur ve davul zurna eşliğinde askere gidecek gençlerin evinin önüne gidilerek asker adayları gruba davet edilir, oyun ve halaylar eşliğinde eğlenceler geç saatlere kadar devam eder.<sup>208</sup>

Ankara/Nallıhan'da çağrı pusulasını alan gençler, aralarında para toplayıp davul zurna tutarlar. Köy meydanında oyunlar oynarlar. Bu eğlence

---

<sup>204</sup> Ramazan TEKE, 53, öğretmen, yüksekokul, Muğla

<sup>205</sup> bk. <http://www.ntvmsnbc.com/news/364846.asp> (Tarih: 05/12/2007)

<sup>206</sup> Fevzi TAŞÇI, 43, memur, üniversite, Artvin

<sup>207</sup> Mehmet TUNCER, 40, öğretmen, üniversite, Konya

<sup>208</sup> Emin ÇOLAK, 46, öğretmen, üniversite, Samsun

askere gitme gününde yapılıyorsa bütün halk orada toplanır. Köyün yaşlılarından biri, askerliğin faziletleri konusunda bir konuşma yapar.<sup>209</sup>

Tekirdağ/Saray ilçesinde asker düğününde, köylülerin ve mahallelilerin alkışları eşliğinde gençler tek tek meydana çağırılır, bölgenin önde gelen büyüklerinin yaptığı konuşmalardan sonra askerlere hediyeleri verilir.<sup>210</sup>

Tokat/Güngörmez köyünde ise asker eğlencelerinde askere gidecek gençlerle güreş tutarlar. Bunun amacı, genci sınamaktır. Askere giden genç teskere alıp döndükten sonra askerliğin yarayıp yaramadığını, gencin güçlenip güçlenmediğini görmek için aynı bir daha güreş tutulur.<sup>211</sup>

Niğde/Bozköy Kasabası'nda ise askerler bir gün toplu halde eğlenirler. Köyün güzel bir yerinde piknik yaparlar, başka köylere giderler. Ayrıca askere gidecek gençler, "Başımızın, gözümüzün sadakası olsun." diyerek adet gereği, bu eğlencelerde kendi aralarında topladıkları para ile köyde fakir kimse varsa ona yardım ederler veya camiye bir halı alırlar.<sup>212</sup>

Trabzon'da asker düğününde asker adayının ailesi tarafından bişi (pişi) hazırlanarak asker düğününe gelen misafirlere ikram edilir ve misafirlerle birlikte eğlenceler tertiplenir. Yöresel sanatçılar veya köydeki çalgıcılar köyün merkezi bir yerinde akşam saatlerinde toplanırlar. Böylece eğlencelere başlanır. Kemençe eşliğinde sabaha kadar horon tepilir. Eğlenceler kızılı erkekli olur. Bu eğlencelerde kızlarla erkekler sevdalık ederler. Asker düğününde gençlerin birbirleriyle kaynaşması için karşılıklı atma türküler, horon eşliğinde maniler ve yöreye özgü en meşhur oyun havası olan "Trabzon Kolbastısı" çalınır ve söylenir. Düğün esnasında çoşanlar, tabancalarıyla havaya ateş ederler.<sup>213</sup>

<sup>209</sup> ONAY, Mustafa Nadir, *age.*, s.228

<sup>210</sup> Ramazan AYAS, 65, esnaf, ilkokul, Tekirdağ

<sup>211</sup> Mehmet DARYOL, 65, inşaat ustası, ilkokul, Tokat

<sup>212</sup> Ayşe YAMAN, 35, öğretmen, üniversite, Kırıkkale

<sup>213</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, "Trabzon'da Asker Düğünü", *Milli Folklor*, S.64, 2004, s.138

Silifke'nin Kırtıl köyünde askere gidecek genç, gideceği günden bir gün önceki günün akşamı köydeki bütün kız ve erkek arkadaşlarını evlerine davet eder. Akşam yemekler yenilir; kahveler, çaylar içilir. Şekerler, kolonyalar dağıtılır. Köy gençleri sazlı sözlü eğlenceye başlarlar. Eğlencede türküler söylenir, Kırtıl köyünün kendine özgü, atalardan kalma "Mengi" oyunlarının her türlü oynanır.<sup>214</sup>

Kızılcahamam'ın Verimli köyünde asker eğlenceleri genellikle yemek davetlerinden sonra yapılır. Verimli'de 1971 yılındaki bir asker eğlencesi, Ali Rıza Balaman tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"Yemek yendikten sonra gençlerin oluşturduğu grup (gelecek yıl uğurlanacaklar dâhil), Ankara oyun havaları ile canlanıp, hareketlenirler. Eşler tutarak ayağa kalkar, plaktan gelen saz sesinin hareketlerine uyarak karşılıklı oynarlar. Birbirlerine söz atan, nara atan, "yaşa muhabbet yaşa..." diye bağırınlar ve toprak damlı tavana tabancasındaki mermileri boşaltanlar olur."<sup>215</sup>

Verimli'de ve diğer yörelerimizde olduğu gibi hemen bütün geleneksel toplu eğlencelerde ve düğünlerde rastladığımız tabanca ile havaya ateş etme, asker uğurlama törenlerinde de sıkça rastlanılan bir durumdur. Eskiden çok daha fazla olmakla birlikte son yıllarda bu tür eğlencelerde meydana gelen yaralanma ve ölüm olayları nedeniyle gerek güvenlik güçlerinin bu tür organizasyonlarda denetimlerini artırmaları, gerekse toplumsal duyarlılığın ve toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi nedeniyle askere uğurlama törenlerinde ateşli silahları kullanma eğilimi giderek azalmakta ve çağın gereklerine uygun olarak değişime uğradığı gözlemlenmektedir. Trabzon'un Tonya ilçesinde birkaç yıldır sürdürülen bir gelenekle, asker uğurlama törenlerinde havaya atılacak mermilerin parası askere gidecekler harçlık olarak verilmektedir.<sup>216</sup>

Balıkesir/Yakupköy'de asker eğlenceleri genellikle yemekli olmaktadır. Bu eğlenceler sırasında asker adayları annelerine verdikleri önemin bir

<sup>214</sup> KIRASLAN, Eshabil, "Silifke'nin Kırtıl Köyünde Asker Uğurlama, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.17, S.338, Eylül 1977, s.8109

<sup>215</sup> BALAMAN, Ali Rıza, **agm.**, s.6280

<sup>216</sup> Seyfettin DEMİR, 48, esnaf, lise, Trabzon

göstergesi olarak anneleri için özel bir yemek masası hazırlarlar ve hizmet ederler. Yine bu eğlencelerde tüm köy halkının şahitliğinde bayrak devir-teslimi yapılır. Bu devir-teslimde hâlihazırda asker ocağına katılacak gençler, kendilerinden bir sonraki dönem askere gidecek olan gençlere “Türk Bayrağı”nı teslim ederler. Bayrağı teslim alan gençler de kendilerinden sonra askere gidecek gençlere teslim eder ve bu böylece devam eder. Bu bayrak devir-teslimi sırasında askere gidecek olan gençler “Bayrak öyle kolay teslim edilmez.” diyerek kendilerinden sonra askere gidecek gençlerden genellikle kıyafet isterler ve bayrağı öyle teslim ederler. Bu bayrak gençler arasında seçilen temsilcinin evinde muhafaza edilir. Aynı bayrak, köyden gelin çıkan kızların düğününde de kullanılır.<sup>217</sup>

Son zamanlarda köy ve özellikle beldelerde asker uğurlama törenleri büyük bir organizasyon içinde ilçe veya belde belediye başkanlıklarının sorumluluğunda yapılmakta olup bu uğurlamalar giderek gelenekselleşmeye başlamıştır.

#### **4.2.1.2.1.5. Asker Kınası**

Askere uğurlama törenleriyle ilgili yaygın geleneklerden biri de asker kınasıdır. Asker adayının eline kına yakmak tüm Anadolu insanı için değişmez bir asker uğurlama âdetidir. Askere gidecek gencin askere gitmesine birkaç gün kala sağ serçe parmağı veya avuç içine kına yakılır. Halk kültüründe kına yakılması yaygındır. İnanişe göre koçlara yakılan kına, Allah'a kurban etmek için; kızların saçlarına, gelinin ellerine yakılan kına, kocasına kurban etmek için; askere gidecek gencin eline yakılan kına, vatana kurban etmek içindir. Bu inanışın Genelkurmay Başkanlığı sitesinde yayımlanan hikâyesi şöyledir:

“Çanakkale köylerinden her gün yüzlerce genç savaşa katılmak üzere birliklerde toplanmaktadır. Acemi askerlerin eğitim ve teçhizatı tamamlandıktan sonra cepheye gönderilmektedir. Yüzbaşı Sırrı Bey, ikindi vakti yeni gelen erleri teftiş

<sup>217</sup> İlyas AKŞİT, 50, memur, ortaokul, Balıkesir

ederken içlerinden bir tanesinin saçının bir tarafının kınalanmış olduğunu görür ve takılır:

— “Hiç erkek kınalanır mı?”

Acemi Mehmetçik:

— “Buraya gelmeden evvel anam kınalamıştı komutanım.” der ve sebebini bilmediğini ilave eder. Komutanın isteği üzerine anasına yazdığı mektupta “Niye benim saımı kınaladın?” diye sorar. Cevaben gelen mektupta Hasan’ın anası;

“Ey gözümün nuru Hasan’ım,

Köyümüzde rahat rahat oturalım mı? Vatan sevgisi içimizde alev alev yanıyor. Sen ecdadından, babandan aşağı kalamazsın... Ben senin anam isem, beni ve seni Allah yarattı, vatan büyüttü. Allah bu vatan için seni besledi. Bu vatanın ekmeği iliklerinde duruyor...

Hasan’ım, söyle zabıt efendiye... Bizim köyde kurbanlıklar kınalanır, Allah’a kurban olsun diye. Gelinlik kızlar kınalanır, evine barkına kurban olsun diye. Askere giden evlatlar kınalanır, vatana kurban olsun diye. Sen bu ailenin seçilmiş kurbanısın... Ben de seni evlatlarımdan arasından vatana kurban adadım. Onun için saçını kınalamıştım... Allah seni İsmail Peygamber’in yolundan ayırmasın. Seni, melekler şimdiden rahmetle anacaktır. Gzlerindenperim.” der.<sup>218</sup>

Asker kınasında davul zurna eşliğinde akraba, yakın dostlar ve köyün gençleri eğlenirler. Kınaya gelenler askere gidecek gence hediyeler getirirler. Kınadan sonra askere gidecek genç ve arkadaşları köyde erkeklerin toplu halde bulunduğu yerlere giderek herkesle tek tek vedalaşıp, helallik ister.<sup>219</sup>

Aşağıda Adana yöresinde yapılan bir asker kınası ayrıntılarıyla verilmiştir.

Adana’da kına yapılmadan birkaç gnnce kına bayraktarı adı verilen, kınanın duasını okuyacak kişi davet edilir. Davet ederken bayraktara gömlek, havlu, mendil, çorap, kravat gibi hediyeler verilir. Usta-ırac ilişkisine bağlı olarak gelişen kına bayraktarlığı hiçbir gelir beklemeksizin yapılır. Kına bayraktarı, yapılan her davete gitmeyi görev olarak kabul eder.

Asker kınası aksam saatlerinde yapılır. Bu nedenle misafirlere yemekler hazırlanır. Kına iinzel bir yemek olmamakla birlikte asker adayının sevdiği yemekler tercih edilir. Genellikle yemeklerin yanında boğma içilir. Eđđer asker adayının gelir düzeyi düşük ise misafirlere sadece çerez ikram eder.

<sup>218</sup> Genelkurmay Başkanlığı web sitesi. Bk.

[http://www.tsk.mil.tr/8\\_TARIHTEN\\_KESITLER/8\\_6\\_Milli\\_Mucadele\\_Doneminden\\_Anekdotlar/resimler/kinali\\_hasan.jpg](http://www.tsk.mil.tr/8_TARIHTEN_KESITLER/8_6_Milli_Mucadele_Doneminden_Anekdotlar/resimler/kinali_hasan.jpg) (Tarih: 05/08/2007)

<sup>219</sup> ARTUN, Erman, **agm.**, s.42

Kına bayraktarı erkek kınası ve sünnet kınasında da okuduğu kına duasını henüz yemek yenilmeye başlamadan önce asker kınasında okur. Kına duası şu şekildedir:

Kına bayraktarı: “- Erenler, yârenler; evliler, ergenler; seyirciler, sualciler; bu mecliste hazır olanlar! İzninizle!”

Kınada bulunan insanlar: - İzin senin! (Bu söyleyiş üç kere tekrarlanır.)

Kına bayraktarı: - İzin benim olursa Allah'ın emriyle, Peygamber Efendimizin kavliyle askerimizin (genellikle askerin adı söylenir) kınasını yakacağız. Allah hayırlı uğurlu eylesin.

Kınada bulunan insanlar: - Âmin!

Kına bayraktarı: - Evvelimiz Kur'an, ahirimiz Kur'an, son peygamberimiz Muhammet Mustafa aleyh'is-selam. (Bu söyleyiş üç kere tekrar edilir. )

Kına bayraktarı: - Ya kalbi açan tek Allah! Sen bize emin yolları aç. Sen bizi baki bırakma, bakiyede bırakma. Ne bizi bırak ne de bıraktır. Bütün melekler ve evliyalara hakki için, şahit olan müminler hakki için, birinci Allah, en evvel Allah, ahrette de Allah. Âdem babamızı ve Havva anamızı yaratan ya Allah! Musa Allah'ın sözcüsü, İbrahim Allah'ın halilidir. Allah'ın selamı Hz. Muhammet Mustafa üstüne olsun. Bunlar arasından birçok peygamberler gelmiş ve geçmişlerdir. Gelmiş ve geçmişlerin ruhu için el-fatıha. (Kınada bulunan insanlar topluca Fatıha Suresini okurlar.)

Kına bayraktarı: - Bu kınanın pirini sual ederseniz, üç yeşil yaprak sultanı Hz. Salman-i Pak'tir. Hz. Salman-i Pak'in ruhu için el-fatıha. (Kınada bulunan insanlar topluca Fatıha Suresini okur.)

Kına bayraktarı: - Birler kim, ikiler kim, üçler kim, dörtler kim, besler kim, altılar kim, yediler kim, kırklar kim? Birler, bir Allah; ikiler, iki nebi; üçler, cariyeler; dörtler, dört kitap; beşler, beş vakit namaz; altılar, altı imam; yediler, yedi kardeş; kırklar, Şam-i Şerifte yatanlardır.

Gökten indi dört kitap, Lokman Hekim okudu kat kat. Kâfirin azlığına, İslam dininin kuvvetine diyelim bir Allah!

Kınada bulunan insanlar: -Allah, Allah!

Kına bayraktarı: - Eğer sorarlarsa aslin nereden? Aslım topraktan.

Kimin soyundansın? Hz. Âdem babamızın.

Kimin ümmetindensin? Hz. Muhammet Mustafa'nın.

Kimin mezhebindensin? İmam-ı Azamın mezhebindenim.

İmam-ı Azam kimden öğrendi? İmam-i Alkam'dan

İmam-i Alkam kimden öğrendi? İmam-i Ahmet'ten

İmam-i Ahmet kimden öğrendi? Hz. İsrail (a.s)'dan öğrendi

Hz. İsrail (a.s) kimden öğrendi? Hz. Mikail (a.s)'dan öğrendi

Hz. Mikail (a.s) kimden öğrendi? Hz. Cebrail (a.s)'dan öğrendi

Hz. Cebrail (a.s) kimden öğrendi? Hz. Azrail (a.s)'dan öğrendi



Hız. Azrail (a.s) kimden öğrendi? Kur'an'ı icat eden âlemlerin yaratıcısı Allah'tan öğrendi.

Bu yoldan bu yola; çamursuz olan yolu yoluylan; ormanı baltaynan. Yol kalsın, gönül kalmasın. Gönül kabım boş kalmasın. Askerin kınası bütün yiğitler aşkına. Peygambere salâvat, Peygambere salâvat, Muhammet'e salâvat.

Sana hamd-i şükranlar ederiz ey ulu Allah. Bize sıhhat ve afiyet ver. Bizi doğru yollara sevk ve idare eyle yarabbi. Vatanimizi her türlü afattan muhafaza eyle yarabbi. Vatan büyüklerimiz olan Atatürk ve Fevzi Çakmak'a rahmet eyle yarabbi.

Şeref-i şahadet ibraz eden Çanakkale, İstiklal ve Kore şehitlerimize ve vatani için çalışıp şehit düşen askerlerimize ve güvenlik görevlilerimize rahmet eyle yarabbi. Kur'an-ı Kerimin nuru ile kabirleri nur olsun, cennet mekânları olsun, âmin diyenlerden Allah razı olsun

Kınada bulunan insanlar: “- Âmin!” der.

Böylece kına için okunan dua biter. Bu arada evde hazırlanan kına asker adayının yanına getirilir. Kına bir tepsi içinde çiçekler ve mumlarla süslenir. Bir süre tepsi elden ele gezerek oynanır. Daha sonra sağdan selamet düşüncesiyle asker adayının sağ serçe parmağına kına yakılır. Kınanın etrafına kâğıt para sarılır (çoğu zaman bir tülbent de olabilir). Paranın miktarı ailenin gelirine göre değişir ama genellikle dönemin en büyük parasıdır. Yemekler yenilir ve içkiler içilerek gecenin geç saatlerine kadar eğlenilir. Eğlencede müzik ya davul zurna ile ya orkestra kiralayarak, ya da darbuka çalınıp türkü söylenerek yapılır. Ertesi gün sabahleyin asker adayının elindeki kınayı ailesinden biri ya da arkadaşları çözer. Kınanın etrafına sarılan para ise başının, gözünün sadakası olsun diye bir fakire verilir.<sup>220</sup>

#### **4.2.1.2.1.6. Mevlit Okutulması**

Çok yaygın olmamakla birlikte askere uğurlama geleneğinin aşamalarından biri askere gidecek genç veya gençler için mevlit okutulmasıdır.

<sup>220</sup> KETRE, Melek, **agm.**, s.457-460

Adana'da Askere gidecek gencin ailesinin durumu uygunsa mevlit okutur. Mevlit, gencin askerliğini kazasız belasız bitirmesi için okutulur. Mevlit sırasında da bu niyetle dualar edilir. Âdete göre bir kurban kesilir. Kesilen kurbandan yemekler yapılır ve gelen misafirlere ikram edilir. Misafirlerle askere gidecek genç ilgilenir.<sup>221</sup>

Eskişehir/Mihalıççık'ta gencin askere gitmesinden bir gün önce mevlit okutulur. Mevlitte misafirlere yemek verilir. Aynı zamanda gencin akrabaları Cuma namazı sonrasında köy ya da mahalleliye şeker veya lokum dağıtırlar.<sup>222</sup>

Balıkesir/Yakupköy'de asker adaylarının gitmesine birkaç gün kala köy camisinde mevlit okutulur. Mevlit esnasında lokum, bisküvi, dağıtılır; gül suyu ikram edilir. Mevlit genellikle yatsı namazından önce okutulur.<sup>223</sup>

Trabzon'da mevlit, yemekli olur. Mevlit ve Kur'an okunmasından sonra yemekler yenir, silahlar atılır. Mevlit günü için yemekler, iki gün öncesinden yapılmaya başlanır. Yemeklerden sonra orta yerde helva kavrulur.<sup>224</sup>

Bazı yörelerde mevlit hem askere gitmeden önce hem de gencin askerliğini kazasız belasız bitirdiği için döndükten sonra okutulur.

#### **4.2.1.2.1.7. Kurban Kesilmesi**

Askere giden gençler için kurban kesilmesi yaygın âdetlerden biridir. Kurban kesme işine halk arasında "kan akıtma" denir. Kesilen kurbandan yemekler yapılır ve gelen misafirlere ikram edilir. Kurban, gencin askere gitmeden önce kesildiği gibi, askerlik dönüşünde de bu âdetin ifa edildiği olmaktadır.

---

<sup>221</sup> ARTUN, Erman, **agm.**, s.41

<sup>222</sup> Engin ÇELİK, 43, memur, lise, Eskişehir

<sup>223</sup> Ferit IŞIK, 48, köy imamı, yüksekokul, Balıkesir

<sup>224</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, **agm.**, s.139

Çanakkale’de askere gidecek çocuğun ailesi, “oğlum sağ salim askerliğini yapsın herhangi bir şey olmasın” diye “kan” akıtır, yani kurban keser. Maddi duruma göre bu bir horoz olabileceği gibi, kuzu, koyun gibi daha büyük bir hayvan da olabilir. Kesilen kurban etinden yapılan yemekler bütün köylüye ikram edilir.<sup>225</sup>

Adana’da asker adayı yola çıkmadan bir ya da iki gün önce davetlilerle birlikte ziyarete (türbe) gider. Bu ziyaretlere asker adayının götürülüş amacı, sağ salim gidip gelmesi için yardım dilemektir. Asker adayı bu dileğinin yerine gelmesi durumunda kurban keseceğini söyler. Bazen asker adayı henüz askere gitmeden kurban (dana, koyun, horoz) keser. Kurbanın eti ya yemek yapılarak dağıtılır ya da olduğu gibi ziyarete gelenlere verilir. Genellikle bu kurban kesimi bir dinsel törene dönüştürülerek Kur'an ve mevlit okutulur. Ama askere gitmeden önce bu töreni yapanların sayısı azdır. Kurban kesimi çoğunlukla askerden dönüşte yapılır.<sup>226</sup>

#### **4.2.1.2.1.8. Askerlerin Uğurlanması**

Askerlerin uğurlanacağı gün, asker adaylarının en heyecanlı oldukları gündür. Askere uğurlamanın yapılacağı gün genellikle köy ve kasaba meydanlarında toplanılır. Şehirlerde ise toplanma yeri otobüs terminalleridir.

Hüseyin Öztürk, Sivas’ın Karaözü köyündeki asker uğurlamasını, 1948 yılında yayımlanan “Ülkü” dergisinde şöyle anlatmaktadır:

Karaözü köyünün köklü gelenek ve göreneklerinden birisi de asker uğurlama törenidir. Çok yaşlıların anlattıklarına, onların da büyüklerinden duyduklarına göre eskiden beri bu tören böyle olmuştur. Kura çekilip askere gidecek gençler belli oldu mu, köyde çavuşluk yapmış bilgili kimselerin yanında bir kaç gün kurs görürler. Yedek subaylığını yapmış olanlardan da ayrıca ders alırlar. Bu subaylık ve çavuşluk

<sup>225</sup> Akif ÖZTÜRK, 48, emekli, ilkokul, Çanakkale

<sup>226</sup> KETRE, Melek, *agm.*, s.457

yapmış adamlar gençlerin böylesi işlerini, onların asker ocağında birden zorluklarla karşılaşmamaları için severek yaparlar.

Bu şekilde hazırlanan köy gençleri, Şarkışla ilçesinden askere istendikleri zaman, akrabaları ve köyün ileri gelen aileleri bunları eve çağırırlar; yemek yenir, eğlenirler; onlara harçlık adı altında biraz da para verirler. Köyden ayrılacakları günün akşamı birkaç odada bu gençlerle köyün ileri gelenleri ve büyükleri toplanarak onlara öğüt verirler, birlikte yemek yerler, kahve içerler ve eğlenirler. Bu toplantıların sabaha kadar sürdüğü de olur. Çalgılar eğlentiye ayrı bir renk verir; Ahmet ustanın zurnası, Çolak Hüseyin'in oğlunun davulu bu eğlentilerin demir başıdır. Hele Âşık Yakub'un kemarı, Mehmet Kelek'in gırmatası, Âşık M. Ali'nin bağlaması işe karışırsa eğlentinin tadına doyum olmaz olur: Halaylar çekilir, orta oyunları oynanır, şarkılar söylenir. Bazen Âşık Veysel'i de çağırırlar; böylesi törenlere.

Eğlentiden sonra odalardan çıkılır, yolculuk başlar. Koca davulun sesi köyü inletir. Gençler coşar bu davulun sesine türkü söylerler. Köylüler yollara dökülür. *"Kabağacın gürültüsü dalınan sözü"* asker uğurlamada çok söylenir Gençler de ne kadar kalabalıkla uğurlanırsa o kadar çok sevinirler. Bütün köy halkı istasyonla köy arasındaki Ordubeleği'ne kadar giderler. Köyün sevip saydığı Ali Çavuşa söz sırası gelir; yumar gözünü açar ağzını köy halkına: *"Hele siz şöyle biraz oturun, biz çocuklarla bir kahvaltı yapalım, acıkmışlardır."* dedikten sonra gençlerin kızartılmış tavuklarını, böreklerini, helvalarını birer birer şakalı sözlerle çıkarır, gülüşerek yerler. Bu yenen şeyler, gençlerin yanlarına fazla olarak aldıkları Ali Çavuş gibilerin paylarıdır.

Bundan sonra yine gönlünden coşanlar askere gidenlere harçlık verirler. Ali Çavuş durmadan konuşur, gençleri annelerinden, babalarından ve eşlerinden ayırmağa çalışır. Yaşlılara: *"Ahretlikler, cennetlikler, öpün oğulların gözlerinden de bırakın gitsinler. Yolcu yolunda gerek!"* der. Köyün hocası dua okur, vatana yücelikler, gençlere ve millete sağlık ve kuvvet diler. Askerliğin büyük bir vatan borcu olduğunu anlatmağa çalışır. Gençler şen, neşeli olarak topluluktan ayrılırlar. Yalnız birkaç kişi, Ali Çavuş da içlerinde olmak üzere, onları istasyona kadar götürüp trene bindirdikten sonra dönerler.<sup>227</sup>

Trabzon'da uğurlama gününden önceki son gecede koyu sohbetler yapılır. Bu sohbetlerde askerlik anıları anlatılır. Konu yalnız askerliktir. Savaşlara katılanlar varsa anılarını anlatırlar. 1960'lı yıllara kadar bu sohbetlerde Balkan Harbi, İstiklal Harbi veya Kore Harbi hatıralarını anlatan

<sup>227</sup> ÖZTÜRK, Hüseyin, "Karaöz Köyünde Asker Uğurlama", *Ülkü*, S.20, Ankara (Ağustos) 1948 s.29

gaziler ve daha önce askerliğini yapmış olanlar askere gidecek gençlere öğütlerde bulunurlar. Silahına sahip çıkması, nöbet yerini terk etmemesi, komutanlara itaat etmesi gerektiği söylenir; askerliğin vatan ve namus borcu olduğu, şehitlik mertebesinin önemi ve gaziliğin onuru anlatılır.<sup>228</sup>

Ertesi gün artık askerlerin uğurlama vaktidir. Akçaabat/Metinkale beldesinde yer alan on üç köyün askere gidecek gençleri yolcu edilirken yolun en sonunda yer alan Arpacı köyü alanında toplanılır. Askere gidecek gençler oradan uğurlanırlar. Köyün imamı burada dua eder. Hakla göre hocanın “derin hoca” olması önemlidir. Bu nedenle “Molla Osman Efendi okudu uğurladı, artık çocuğuma bir şey olmaz.” denir. Asker uğurlanırken büyüklerden biri: “Sen dedenin yüzünü kara etme. O bu vatan için savaştı. Sen de görevini hakkıyla yap.” gibi sözler söyler. Benzer bir gelenek Aydın’ın Köşk ilçesine bağlı “Salâvatlık” köyü için de geçerlidir. Köyün adı, “salâvatlarla askere uğurlanan yer” olarak eski günlerden kalma asker uğurlama hatırasını taşır.<sup>229</sup>

“Asker uğurlama duası”, bu törenlerin gelenek haline gelmiş yönlerinden birini oluşturur. Özellikle köy ve kasabalarda asker uğurlama duasına büyük önem verilir. Genellikle askere gitmeden önceki Cuma günü namazdan sonra ya da önce veya askerlerin gönderileceği günün sabahı, sabah namazından sonra asker uğurlama duası yapılır. Asker uğurlama duasına genellikle bütün köy ve kasaba halkı katılır. Bu vesileyle askere gidecek gençler, köy ve kasaba halkı ile son defa vedalaşma, helalleşme ve büyüklerinin elini öpme fırsatı bulurlar. Herkes toplandıktan sonra hoca, din için, vatan için, namus için askere gidildiğini, asker ocağının peygamber ocağı olduğunu anlatır.

Afyon/Başmakçı ilçesinde asker uğurlama duası, kurumsal bir gelenek haline gelmiştir. Asker uğurlama duası ilçede önemli bir yere sahip olup ilçe müftülüğünün organizasyonu ile yapılmaktadır. İlçede askere gitme zamanı gelince bir hafta önce genellikle cuma günü, askere gidecek olanlar

<sup>228</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, *agm.*, s.139

<sup>229</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, *agm.*, s.140

müftülüğe başvurarak, dua günü için bilgi verirler. Böylece duanın yapılacağı gün tespit edilir. Asker uğurlama törenleri genelde sabah saat 09.00 ve 10.00 sıralarında belediye başkanlığı binasının yanında yapılır. Asker uğurlama duasını bizzat ilçe müftüsü veya görevlendirdiği kişi yapar. Dua yapılmadan önce isteğe göre, ilçe müftüsü kısa bir konuşma yapar, ardından duaya geçilir. Dua merasimine erkek, kadın herkes katılır. Başmakçı ilçe müftülüğünün web sitesinde yayımlanan asker uğurlama duası şöyledir:

"Kıymetli Başmakçılılar, Değerli Asker Adayları, Mehmetçikler,

Bugün vatan hizmet için, askere uğurlanmak için her genç delikanlı gibi bu meydanda sıra sıra dizildiniz. Gururla, iftiharla vatana hizmet etmek için bu görevi yerine getireceksiniz. Bu bir nöbettir. Sizin büyükleriniz bu görevi yerine getirdi. Şimdi sıra sizde. Vatan için sınırda nöbet sırası sizde. Artık siz vatanın bağrından çıkan ve her birinizin ortak adı olan Mehmetçik ismini aldınız.

Mehmetçiğin makamını şan ve şerefini ölçecek ne bir terazi, ne bir endaze ne bir kıstas, ne de bir mikyas vardır. Şu bakımdan; Allah'ın Resulü (SAV)'in mukaddes ve mübarek isimlerinden birine sırf o isme duyduğu saygı ve muhabbet yüzünden küçük bir değişiklik ile Muhammed'i Mehmed yapan, böylece İslam ülkelerinden hiç birinin eremediği bir ruh asaletinden örnek veren duygu cevheri bakımından Mehmetçik hangi ordunun, tümen, alay, tabur ve bölüğünden ve şanlı ordumuzun hangi basamağına ait olursa olsun doğrudan doğruya o yüce isme bağlılığın bir sembolüdür. Mehmetçik bir fidandır. Onu dikmek gerek. Bir abidedir, onu korumak gerek. Bir destandır onu okumak gerek, bir esrardır, onu çözmek gerek. Bir nurdur, ondan faydalanmak gerek. Bir cevherdir, kıymetini bilmek gerek. Bir manadır, onu yaşamak gerek.

İşte bu duygu ve düşüncelerle, bugün askere uğurladığımız delikanlıları, annelerini, babalarını, emeği geçenleri tebrik ediyorum. Şimdi bu kutsal göreve uğurlamak için toplandığımız bu yerde, askerlerimiz için dua edelim. Buyurun Âmin.

Ey Kâinatı yoktan var eden, her şeyi emrimize yar eden Ulu Allah!

Lutfun ile bize bahsettiğin bunca nimetlere karşı layıkıyla şükürden aciziz. Bu aczimizin ifadesi ile ellerimizi açtık, boynumuzu büktük, yalnız sana ibadete ediyor ve yalnız senden yardım diliyoruz. Dualarımızı kabul eyle Ya Rabbi!

Ey bütün dertlere şifa bahşeden Rabbimiz! Hasta gönüllerimizi iyileştir, dertli kullarına deva, hasta kullarına şifalar ihsan eyle Ya Rabbi! Bütün işlerimizin

akıbetini hayırlı eyle. Bize dünyada ve ahirette iyilik ve güzellikler ver. Bizleri cehennem azabından koru Ya Rabbi!

Ya İlah-el Alemin! Korkmayan kalpten, işitilmeyen ve kabul olmayan duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırız. Ölümün şiddetinden ve sıkıntısından, cehennem ve kabir azabından, gevşeklik ve ihtiyarlıktan, zenginliğin ve fakirliğin fitnesinden Sana sığınırız. Bütün hata ve günahlarımızı yıkayarak, arınmış bir kul olarak huzuruna çıkmayı bizlere nasip eyle Ya Rabbi! Aç gözllkten, dünyaya meyletmekten, uzun ömür peşinde koşmaktan bizleri muhafaza buyur Ya Rabbi!

Ya Rabbi! Şu anda huzurunda büyük bir ümitle sana el açan, vatanına, milletine hizmet için, vatanına kurban olsun diye eline kına yakılan yiğitlerin, Mehmetiklerin, annelerin, babaların, kardeşlerin, eşlerin, çocukların, akrabaların, komşuların yapmış oldukları duaları kabul eyle, kalplerindeki güzel ve halis istekleri Sen makbul eyle.

Hep birlikte, büyük bir coşkuyla askere uğurladığımız evlatlarımızı, vatanına, milletine bağlı olarak yetişmelerini ve sağ salim olarak yurtlarına dönmelerini nasip eyle...

Askerlerimizin istikballerini parlak, kıyamet gününde yüzlerini ak eyle Ya Rabbi! Halk içinde imanlarıyla itibarlı, millet ve memleketimize faydalı olmalarını müyesser eyle Ya Rabbi!

Ey Rabbimiz! Dinimizi, Kur'an'ımızı, ırzımızı, namusumuzu, iffetimizi, şerefimizi, ordumuzu, yurdumuzu muhafaza eyle. Memleketimize göz diken düşmanlara ve memleketin kötülüğüne çalışanlara fırsat verme Ya Rabbi!

Dinimize yardım edenleri iki cihanda aziz eyle, her türlü hizmetlerinde muvaffak eyle Ya Rabbi! Senin yolundan, Kur'an yolundan, İslam'ın yolundan bizleri ayırma Ya Rabbi!

Bu aziz vatana korumak, İslam'ın sancağını dalgalandırmak için cepheden cepheye koşan ve bu uğurda canını feda eden bütün şehitlerimizin ruhunu şad eyle Ya Rabbi!

Bugün burada, canı, gözü gibi büyüttüğü fidan gibi delikanlıları, genç yiğitleri yetiştiren ve gururla, iftiharla, dualarla başı dik, alını açık, gururla, göğsünü gere gere

askere uğurlayan annelerin, babaların, emeği geçenlerin kalplerinden geçen duaları da kabul eyle.

Askerliğiniz mübarek, yolunuz açık olsun. Güle güle gidin, güle güle gelin. Allah'a emanet olun.<sup>230</sup>

Balıkesir/Evciler beldesinde asker adayları, askere gitmeden bir gün önce köydeki bütün evleri dolaşarak herkesle helalleşip onların ellerini öperler. Bu olay öyle benimsenmiş ki o gün işi olanlar bile askerler gelecek diye işe gitmeyip bekler, askerler ziyarete gelip gittikten sonra işlerine giderler. Bu ziyaretler sırasında askerler büyüklerinin ellerini öperler. Bu el öpmelerde kadınlar asker adaylarına bir miktar para verirler.<sup>231</sup>

Sivas'ın Karalar köyündeki asker uğurlama töreninde askerlerin yola koyulduğu sırada cebinde aynası olanlar, gençlerin arkalarından (gidiş yoluna) ayna tutar. Bu ayna tutma âdeti, askere gidecek olan gençlerin kazasız belâsız gidip gelmesi ve nazardan korunması içindir. Köy meydanında yapılan duadan sonra gençler ve halk vedalaşır. Bu arada asker adaylarının cebine âdet olduğu üzere harçlık konur. Asker adayları giderken, arkalarından su dökmek de eski bir gelenektir. Su döken kişi "Su gibi gidin, su gibi gelin." demek istemektedir. Su dökmek ve ayna tutmaktan başka, yağ dökme âdetine de rastlanmaktadır. Bütün bunların hepsi gidenin yolunun açık olması ve çabuk gidip çabuk dönmesi için yapılır. "Askere gidene ekmek, simit, dürüm ısırtılması ve bu parçanın saklanması; gidenin kısmetinin, rızkının evinde bulunduğunu simgelemekte; onun, dönüp yine evine gelmesi isteğini içermektedir."<sup>232</sup>

Ordu/Ünye'de askere gidecek gençler, evden dışarı son kez çıkarken çıktığı kapıya kazasız belasız geri dönsün diye evin dış kapısının üstüne tereyağı sürdürülür. Yine çabucak dönsün diye de ardından su dökülür.<sup>233</sup>

Manisa/Demirci'de asker uğurlanırken arkadaşları tarafından askere mutlaka bahşişte bulunulur, yani cebine harçlık konur. Askere gidiş günü ise,

<sup>230</sup> Bk. [http://www.vehbiaksit.com/haber\\_detay.asp?haberID=413](http://www.vehbiaksit.com/haber_detay.asp?haberID=413) (14/10/2008)

<sup>231</sup> Şükrü ZEYBEK, 67, emekli, ilkokul, Balıkesir

<sup>232</sup> ONAY, Mustafa Nadir, *age.*, s.228

<sup>233</sup> Fadime SEVİNÇ, 52, ev hanımı, ilkokul, Ordu



asker evinde mutlaka sütlüden oluşan “ayakaşı” yapılır. Bu tatlı askere gidecek olan gençlere yedirilir. Ayrıca uğurlamaya gelen tüm misafirlere ikram edilir.<sup>234</sup>

Adana’da gencin askere gideceği gün davul zurna getirilir, askere gidecek delikanlının arkadaşları evin önünde oynarlar. Evden ayrılırken üç el ateş edilir. Genci şehre götürecek araba, gelin arabası gibi süslenir. Oğlanın koluna kırmızı kurdele bağlanır. Genci genellikle akşam gönderirler. Otogarda herkes toplanır. Genç ailesi, yakın akrabaları, dostları ve köyün gençleri tarafından davul zurna eşliğinde uğurlanır. Gençler toplu halde halay çekerek genci oynatırlar. Asker adayının yolcu edileceği yere gelince ona moral vermek amacıyla omuzlara alınır, "asker gidecek geri gelecek" diye hep bir ağızdan bağırılır. Askeri omuzlayanlar, genellikle askerden yeni gelenlerdir. Böylece asker adayına cesaret verilmeye çalışılır. Asker adayı, akrabaları ve dostlarıyla vedalaşırken "gidip de dönmek var, dönüp de görmemek var" deyip haklarını helal etmelerini ister. Daha sonra akrabaları, asker adayının cebine harçlık koyarlar.<sup>235</sup> Asker adayı bir fırsatını bulduğunda verilen harçlıkları, parasını yanında güvenle taşıması için annesi veya ablasının bezden yapmış olduğu özel cüzdanlara koyar. Genç, bu cüzdanı boynuna asar. Kimi zaman bu cüzdanların gencin iç çamaşırına da dikildiği olur. Askere gidecek genç, nişanlı ise en son nişanlısı, değilse son olarak annesinin elini öper ve annesiyle vedalaşır.<sup>236</sup> Annesiyle vedalaşırken annesi oğluna simitten bir parça ısırtır, simidi saklar. Simit evde bir odaya asılarak delikanlı askerden gelene kadar saklanır. Kısmetinin onu geri getireceğine inanılır. Genç askerden döndüğünde simit suda ıslatılarak kuşlar yesin diye atılır. Delikanlı eğer sözlüyse sözlüsü ona bir mendil hediye eder. Bu dantelli mendili genç kız eliyle işler. Delikanlı bu mendili askerde kesinlikle kullanmaz, askerden geldikten sonra da saklar; bu gelenektir. Bazı köylerde asker annesi saçlarına beyaz güller bezeyerek davul zurna ve zilgıtlarla yalınayak kışla önüne kadar gelerek oğluyla helalleşir.<sup>237</sup> Eğer asker adayının ailesi oğullarına muska yazdırmış ise boynuna taktırır. Muskanın takılış

<sup>234</sup> Şerif Ali AKIŞ, 61, çiftçi, ilkokul, Manisa

<sup>235</sup> KETRE, Melek, **agm.**, s.462

<sup>236</sup> Elif EFE, 73, ev hanımı, okuma yazması yok, Adana

<sup>237</sup> ARTUN, Erman, **agm.**, s.42

amacı, askere kurşun ve nazar değmemesidir. Ayrıca askeri götüren arabaların ardından su dökülür, böylece askerin daha çabuk döneceğine inanılır.<sup>238</sup>

Sakarya/Geyve'de ise anne ve babaların asker uğurlamaya gitmesi hoş karşılanmaz ve uğursuzluk sayılır. Asker adayı evden çıkarken anne ve babasının elini öper helallik diler. Askerin annesi, "Ağlama ana, asker anasına ağlamak yaraşmaz. Ağlamak, ağlamak getirir. "sözleriyle teskin edilirler ve ağlatılmazlar.<sup>239</sup>

Elazığ/Palu'da askerin gideceği gün davul-zurna eşliğinde halaylar çekilerek otobüse bininceye kadar arkadaş ve yakınları tarafından uğurlanırlar. Askere giden genç, arkadaşlarına asker dönüşü geri vermek şartı ile hatıra amacıyla herhangi bir eşya verirler.<sup>240</sup>

Trabzon'da askere gidecek gençler evlerinden çıkarırken ayaklarını çavunaya (çamura) batırırlar. Sonra kapıya bir tekme atarlar. Gençlerin ayak izleri, askere gidip gelene kadar kapıda durur. Bu iz silinmez.<sup>241</sup>

Kırklareli/Lüleburgaz'da gencin başının üzerinde tuz ve un çevrilir. Evden çıkarken askerlik günlerinin su gibi geçmesi dileğiyle, asker adayının arkasından su dökülür. Askere gidecek genç, ailesi tarafından yolluk olarak hazırlanan asker torbasını eline aldıktan sonra köy meydanına giderek burada toplananlar ile vedalaşır.<sup>242</sup>

Burdur/Karamanlı'da askerlerin ceplerine para koyarken "Askerde benim yerime de nöbet bekleyiver." derler. Delikanlılar bu isteğe peki deyip "Teskere alıp gelirken ne hediye getireyim?" diye sorarlar. Uğurlayanlar, bilhassa yaşlı kadınlar, kısaca "Aynı getir oğlum." der. Bu isteğin ne manaya geldiğini bilenler "İnşallah nine!" derler. "Aynı" sözü yörede "ayna" olarak

---

<sup>238</sup> KETRE, Melek, **agm.**, s.462

<sup>239</sup> Adnan, SAYGILI, 48, öğretmen, yükseköğretim, Adapazarı

<sup>240</sup> Şaban ÇALIŞKAN, 60, ilköğretim, emekli, Elazığ

<sup>241</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, **agm.**, s.140

<sup>242</sup> Nevin TAYLAN, 65, ev hanımı, ilköğretim, Kırklareli

anlaşılmaktadır. "Aynı getir oğlum." sözü "nasıl gidiyorsan aynı, sağ salim kendini getir" demektir. Daha sonra belediye önündeki alanda kibleye dönülür. Asker adayları ön sıraları alınır. Topluca el açıp dua edilir ve duadan sonra delikanlılar askere uğurlanır. Gidenlerin arkasından su dökerler. Su gibi aksın gitsin diye. Bir de duvara ayna asılır bu da aydınlığa işarettir. Geride kalanlar asker analarına "Bugün gideni yarın geliyor görmüşler." diye tesellide bulunurlar.<sup>243</sup>

Bursa'da askere giderken davul zurnalar çalınır ve gençler, Türk bayrağının altında arkadaşları tarafından havaya atıp tutularak yolcu edilir. Kadınlar dualar okurlar, askerin ağlamaması için eline emzik tutuşturulur. Yollarının açık olması ve sağ salim dönmesi için yapılan dualarla askere yolcu edilir. Uğursuzluk getirmemesi için askerlik süresince askerden gelen mektup yırtılıp atılmaz.<sup>244</sup>

Çanakkale'de askere gitme günü çıktığında, sabah erkenden bütün köylü, köy meydanında toplanır. Askere gidecek genç ya da gençler, büyüklerinin ellerini öperler, arkadaşlarıyla vedalaşırlar, helalleşirler. Elini öptükleri büyükleri askerin eline para sıkıştırır. "Askerde benden de bir şey yesin, içsin, boğazına gitsin." diye herkes gönlünden koptuğunca para verir. Bu her gence ayırım gözetilmeksizin yapılır.<sup>245</sup>

Karabük'te gencin beline bağlanacak bir kuşak hazırlanır. Bu hazırlanan kuşağın iç tarafına bir cep dikilir. O cebin içine hem para hem de hastalıklara, özellikle ishal hastalığına, iyi gelen, kiren (kızılçık) çekirdeğinden yapılmış toz (ilaç) konur. Askere gidecek genç ailesi ile hısım akrabaları ile konu ve komşuları ile arkadaşlarıyla helalleşir, kapı önüne su dökülerek uğurlanır.<sup>246</sup>

---

<sup>243</sup> Ali Fuat ÖZEL, 45, mühendis, üniversite, Burdur

<sup>244</sup> Evrim TOPAK, 33, öğretmen, üniversite, Bursa

<sup>245</sup> Akif ÖZTÜRK, 48, emekli, ilkokul, Çanakkale

<sup>246</sup> Şenol ERGİN, 40, subay, üniversite, Zonguldak

Eskişehir -Seyitgazi -Şükranlı köyünde askere gidecek genç, nişanlı ise nişanlısı olan kız, evinin odununu gitmeden önce zorluklara alışsın diye asker adayına kestirirler.<sup>247</sup>

Çorum/Sungurlu'da askere gidecek delikanlı için caminin avlusunda cemaatle birlikte topluca dua edilir. Askere gidecek delikanlının eline ve ayağına kına yakılır. Asker olacak genç köy halkının evini tek tek dolaşır, ev sahipleri mendil, çorap, gömlek verirler. Askere gidecek gencin ayağının altından toprak alınır, bu toprak gelinceye kadar saklanır. Askere gidecek genç gideceği vasıtaya bineceğinde, binmeden önce topluca dua edilir, dua ile uğurlanır. Askere gidecek gencin arkasından su dökülür, giysileri yıkanmaz, gelinceye kadar asılı durur.<sup>248</sup>

Balıkesir/Yakupköy'de askere gidilecek gün köy camisinde asker duası yapılacağı anonsu yapılır. Halk köy meydanında toplanır. Asker adayları önde toplanırlar ve asker duası yapılır. Daha sonra askerin gitmeden önceki gün giydiği son elbise saklanır. Nişanlı ise bu elbiseler nişanlısına gönderilir. Askerler vedalaşırken köy meydanına gelemeyecek kadar yaşlı olanların evlerine el öpmeye giderler. Bu esnada yaşlılar, gençlerin cebine para sıkıştırırlar.<sup>249</sup>

Çorum/Karakeçili'de askere gidecek gençler türbeleri ziyaret ederler. Karakeçili yakınlarında aynı adla anılan "Türbe Köy" en çok ziyaret edilen yerdir. Buralar ziyaret edildiğinde ve dua edildiğinde askere giden gençlerin eksiksiz, tamamının geri döneceğine inanılır.<sup>250</sup>

Konya/Beyşehir'de askere gidecek evladı olanların evlerinde bir gün öncesi sabahtan "kuraba (kurabiye kelimesinin yerel ağızdaki kullanımı)" denilen asker pastası yapılır. Bu kuraba yapımına köydeki bütün kadınlar katılır. Gelen kadınlar elleri boş gelmezler. Yağ veya şeker getirirler. Bu

<sup>247</sup> Seval UYGUN, 42, öğretmen, üniversite, Aydın

<sup>248</sup> Serdar EROL, 35, öğretmen, üniversite, Çorum

<sup>249</sup> Nedim FİLİZ, 46, memur, ortaokul, Balıkesir

<sup>250</sup> Serdar EROL, 35, öğretmen, üniversite, Çorum

yapılan kurabalar uğurlamanın yapılacağı gün yolda yemeleri için askerlerin çantalarına konulur.<sup>251</sup>

Ali Rıza BALAMAN, 1971 yılında Kızılcahamam'ın Verimli köyündeki asker uğurlamayı şöyle anlatmaktadır:

“Asker uğurlama günü sabahın erken saatlerinde bir telaştır gider köyün içinde. Elinde satacak birkaç yumurtası, bozduracak kağıt parası olan, köy bakkalının önünde çoğalırlar. Birbirinden para isteyen, “Bakkalda kalmamış şunu da sen boz.” diyenler vb. Elinde kâğıt para ile kapıda dikilen yaşlı kadına köyün bakkalı, “Parayı bozduracağına tümünü virsen olma mı?” diye sorduğunda: “Oğul, bu asker parasıdır, uğur getirir. Çoğundan azı hayırlıdır.” der.

Asker adayları önce yaşlı kadınların evlerinde varır, el öper, onların dualarını alırlar. Bu arada ceplerine bırakılan paralar için de “sağ ol” derler. Kadınlarla helalleşme evlerde olur. Evlerdeki vedalaşmalar biter bitmez tüm köylü, köyün çıkışındaki harman yerinde toplanırlar. Kadınlar ve çocuklar arkada, erkekler önde sıra olurlar. En öndeki sırada da ortada asker adayları, yanlarında gelecek dönem ya da (bir sonraki) yıl askere gidecek gençler bulunur. Toplanma ve saf olma işi tamamlanınca köy imamına haber gider. İmam, kadınlar sırası ile erkekler sırası arasında yerini alır. Yaşlılardan birinin “Haydi Hoca Efendi” işareti üzerine hoca yüksek sesle önce Kur’an’dan bir sure okur, sonra dua eder. Tüm grup elleri önde, avuç içleri yukarıya dönük durumda “Âmin” der, “Fatiha” okurlar. Erkeklerle burada vedalaşılır. Şapkasının siperini ters çeviren (öpülen eli rahatça alınına götürebilmek için) adaylar, sıra ile el öpmeye başlarlar. Sağ elini öptürmek için uzatan, sol eli ile de hazırladığı bozuk parayı asker adayının cebine bırakır ve “Yavru, benim için de bir gece nöbet tut. Vatan görevi sevaptır.” diyerek verdiği para karşılığı onun askerde tutacağı nöbete ortak olmak ister. Asker adayları erkeklerle vedalaşırken kadınlar da arka sıralarda olanları izlerler. Köyün gençleri, köyün dışına hatta daha da öteye kadar askere gidenlere eşlik ederler. Köyün gözle görünmez yerinde asker adaylarını, beyaz sırt torbaları ile bekleyen yakınları vardır. Onlar da orada vedalaşır, adaylara içerisinde çamaşırları ve yiyecekleri (çörek, börek vb.) olan beyaz torbalar teslim ederler. Çantalar sırtlara asılır ve ilçeye varmak üzere otobüs yoluna doğru yürünür. İyice تنها bir yerde durulup cepte toplanan paralar dikkatlice sayılır.<sup>252</sup>

<sup>251</sup> Hülya AK, 57, ev hanımı, ilkokul, Konya

<sup>252</sup> BALAMAN, Ali Rıza, **agm.**, s.6281

Asker adayı aileleri, uğurlama töreninden sonra evlerine dönüp ziyaretçi beklerler. Tüm köylüler, gruplar halinde bu evelere teker teker uğrar “Sağlıkla varsın, gelsin.” derler.

Kars’ın Orhaniye köyünde askere gidileceği gün tüm köylü erkenden köy meydanında toplanır. Kadınlar kenarda dururlar. Herkes yönünü kibleye çevirir. Asker olacaklar ön tarafa geçip yan yana sıra olurlar. Onların arkasında köy imamı, imamın arkasında da köylü yaş sırasına göre dizilirler dua edilir. Dua bitince asker olacaklar imamdan başlamak üzere tüm köylü ile helalleşir ve “Allaha ısmarladık” derler. Bu görüşme sırasında köylüler, asker adaylarına yol harçlığı vermek üzere yan ceplerine para atarlar. Ayrıca yolda yemeleri için askerlerin çantasına “gözleme” denilen yağlı çöreklerden koyarlar. Asker uğurlandıktan sonra köy kadınları asker olanların evine giderek “Allah kavuştursun! Sağlıkla varsın gelsin. Uykudan kelli başı yastık görmesin. Biz gönderdik emanet, o göndersin sağ selamet.” diyerek annesini, varsa eşini teselli ederler.<sup>253</sup>

Seydişehir’de uğurlama töreninde kadınlar, gidecek delikanlıya azık olarak yaptıkları çöreği üçe bölerler; bir bölümünü kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü, delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azıklık olarak kendisine verirler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça her izinli geldiğinde, askere yedirilir. Asker uğurlamasından sonra kadınlar bir pınarın başında toplanarak yemek yerler; def çalıp oynarlar. Askerin arkasından gözyaşı dökmemek gerektir. Pınar başındaki yemeklerini de tahta kaşıkla yemezler, elle yerler. Tahta kaşık kullanılırsa delikanlıların askerde çok dayak yiyeceğine inanılır.<sup>254</sup>

Benzer bir uygulama Şanlı Urfa’da da görülür. Şanlı Urfa’da askere gidecek delikanlı için “külünçe (kimi yerlerde “ikliçe” deniyor)” denilen çörek yapılır. Külünçenin duvara asılması için bir tarafına delik açılır ve öyle pişirilir. Piştikten sonra askere gidecek olan delikanlıya "kısmeti çeksın de geri

<sup>253</sup> AYDINOĞLU, Gülali, “Kars Folkloru/Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”, **TFA**, C.19, S.363, Ekim 1979, s.8809

<sup>254</sup> BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997, s.192

dönsün" diye ucundan ısırtılarak duvara asılır ve dönünceye kadar orada bekletilir. Gencin askerlik süresi boyunca duvarda asılı duran külünçe ise daha sonra ıslatılarak ucundan çocuğa yedirilir; kalanı ufalanır, bahçeye kurda kuşa yemesi için konur. Bundan başka çocuğun askerlik süresince gönderdiği mektuplar biriktirilir. Döndüğü gün o mektuplar yakılarak, üzerinde, yağda yumurta pişirilir ve çocuğa yedirilir. Bu eskilerden kalma âdetin amacı, çocuğun çiğ yumurta yememesi için çok mektup yazması, ailesini merakta bırakmaması içindir. Genç, çiğ yumurta yememek için o kadar mektup yazacak ki mektupların yakılması ile elde edilen ateş, yumurtayı pişirecek kadar çok olsun.<sup>255</sup>

Adıyaman'da askere gidecek olan genç evden çıkarken elbiselerinden biri giydirilip tekrar çıkartılır. Bu elbiseye bir ekme sarılır evin gizli bir yerine saklanır. Bu ekme genelde pişirilen yufka veya tandır ekmeği olur. Elbiseler temiz ve işlemeli bir bohça içine sarılır. Gencin annesi asker konvoyunun peşi sıra bir kova su döker. Suyun bereket getireceğine ve eve dönüşünü kolaylaştıracağına inanılır.<sup>256</sup>

Konya/Bozkır ilçesinde asker adayı evinden çıkmadan önce abdest alıp iki rekât namaz kılar, namazdan sonra kabristana giderek orada bulunan yakınlarına ve bütün kabristandakilere dua eder. Kabristandan ayrılırken küçük bir taş alarak onu askerden dönünceye kadar yanında taşır, bu taşın kendisini koruyacağına inanır. Asker adayı evden çıktığı zaman aile fertlerinden birisi arkasından su döker. Ailesinden biri asker adayının haberi yokken onun bastığı yerden bir taş alır ve asker terhis oluncaya kadar o taşı saklar. Askere gidecek kimsenin eline mendil verilir, asker otobüse binince mendili uğur getirsin diye geri atar. Asker adayı aydınlıkla gidip gelmesi için, askere giderken aynaya su döker. Asker, birliğine teslim olduktan sonra eve göndermiş olduğu sivil elbiseleri de, kendisi askerden gelinceye kadar yıkanmaz.<sup>257</sup>

---

<sup>255</sup> İsmet ÖZPERÇİN, esnaf, 55, ortaokul, Şanlı Urfa

<sup>256</sup> Abuzer KARA, 43, memur, lise, Adıyaman

<sup>257</sup> Mehmet TUNCER, 40, öğretmen, üniversite, Konya

Balıkesir/Balya ilçesinde askere giden gencin evine huzur içinde dönmesi için gencin ailesi tarafından “civık hamur”dan saç üzerinde çırpma pişirilerek “döndürme” denilmektedir.<sup>258</sup>

Muğla’da ise askere gidecek genç, evin tavanına veya ahşap bir tarafına mendilini veya gömleğini çiviler. Mendil veya gömlek, ancak askerliğini bitiren genç tarafından askerden döndükten sonra çıkarılabilir.<sup>259</sup>

Kırşehir’de de asker uğurlama günü dua edilip hayırlı teskere dileğinde bulunulur ve sesi güzel bir kişi şu dörtlüğü okur:

Darı oldum tarlanıza ekildim  
Akgül oldum bahçenize dikildim  
Garip bülbül gibi sizden seçildim  
Onun için arz ederim sılamı

Bu türkünün ardından gençler tekbir sesleriyle teker teker otobüslerine bindirilirler.<sup>260</sup>

Asker uğurlama coşkusu özellikle şehirlerin otobüs terminallerinde doruk noktasına ulaşır. Otobüs terminalleri şehrin diğer bölgelerinden asker ocağına gideceklerin de katılımıyla tam bir bayram yerine döner. Aileler, dostlar, akrabalar uğurlamaya katılırlar. Asker adayı burada herkesle tek tek vedalaşarak otobüse bindirilir ve otobüsün hareketine izin verilmeden önce asker yakınları tarafından istiklal marşı ve tekbirler eşliğinde diğer asker adaylarına nispet yaparcasına “En Büyük Asker Bizim Asker”, nidalarıyla asker ocağına uğurlanır.

Akademisyen, gazeteci-yazar Toktamış Ateş, 10 Haziran 1993 tarihli Cumhuriyet gazetesinde asker uğurlamalarıyla ilgili bir anısını “*En Büyük Asker Bizim Asker*” başlıklı yazısında şöyle anlatmaktadır:

<sup>258</sup> Mustafa ÖZER, 46, memur, lise, Balıkesir

<sup>259</sup> ÖNAL, Mehmet Naci, *agm.*, s.140

<sup>260</sup> AKGÜN, Dilek, *Kırşehir Türkülerinde İnsan*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, s.64



Birkaç günden beri evimin bulunduğu Fındıkzade'nin sokaklarında kıyamet kopuyor. Davullar, zurnalar, sloganlar, halaylar... Gençler askere gönderiliyor.

Bu gösteriler, caddelerde de sürdükten sonra genellikle otobüs terminallerinde sona eriyor. Buralarda uğurlamalar gece yarısına kadar sürer. Yakılan büyük kamp ateşlerinin etrafında otobüs kalkana kadar halay çeker insanlar.

Serde erkeklik var, babalar ağlayamazlar ya da ağladıklarını göstermezler. Anneler ise biraz gurur, biraz endişe, biraz da sevinçle mayalanmış gözyaşlarını pek tutamazlar.

Küçük kardeşler, ne olup bittiğinin pek farkında değildir.

Ablalar ise ağladıklarını saklamaya çalışır.

Arkadaşları bağışlılar **“En Büyük Asker Bizim Asker”** diye.

Belki otobüs kalktıktan sonra birkaç damla gözyaşı akacak gözlerinden. Gelenektir bu. Türk delikanlısı böyle yolcu edilir asker ocağına.

On yıl öncesiydi. Güneye gitmek için İstanbul Topkapı otobüs terminaline gitmiştim. Benzer bir şölen yapıyordu. Aynı büyüye ben de kapılmışım. Baktım sırtlarında çatları iki yabancı turist genç, şaşkın şaşkın olup bitenleri izliyorlar.

“Nasıl buldunuz?” diye sordum.

Doğal olarak ne olduğunu anlamamışlardı. Biri “Hangisi damat, hangisi gelin?” diye sordu.

Şöleni düğün sanmışlardı.

Ben “bu şölenin farklı bir düğün olduğunu ve insanların arkadaşlarını, çocuklarını askere uğurladıklarını” söyledim.

Öbürü, “Peki neden seviniyorlar?” diye sordu.

Türk insanının askerliğe bakış açısını, milletle ordu arasındaki duygu kaynaşmasını bir yabancıya anlatmak çok zordu.

**“Bizde asker olmayana kız vermezler.”** diyerek işin içinden sıyrıldım.<sup>261</sup>

Askere uğurlamalarda çok sık rastlanan motiflerden biri de asker adayına emzik verilmesidir. Emzik verme pek çok bölgede görülmekle birlikte bölge insanının bu motife farklı anlamlar yüklediği anlaşılmaktadır.

Bilecik'te gençlerin yakın arkadaşları, giderken ağlamaklı olursa emmesi için asker adaylarının cebine emzik koyarlar. Bazı köylerde, köy meydanından otobüse kadar asker götürülürken tekbir getirilir. Askere giden genç, vedalaştıktan sonra geriye dönüp bakmaz, araba ya da trene

<sup>261</sup> ATEŞ, Toktamış, “En Büyük Asker Bizim Asker”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Haziran 1993

bindiğinde ne olursa olsun inmez. Adımını geri atmaz. Bu, yiğitliğe yakışmayan bir davranış olarak kabul edilir.<sup>262</sup>

Konya/Doğanhisar’da emzik, asker adayına “Seni asker ocağına bebek olarak gönderiyoruz. Adam olarak dön.” diye verilmektedir.<sup>263</sup>

Kahraman Maraş’ta yine ağlamasın diye asker adayının boynuna emzik takılmaktadır.<sup>264</sup>

Adana/Karaisalı’da otobüsün hareket saati gelince asker adayları omuzlar üzerinde otobüse bindirilir. Otobüsün kapısında asker adaylarının ağzına çocuk emzikleri verilir. Asker adayı yerine oturana kadar bu emziği ağzından çıkarmaz. Bunun asker adayının sıkıntılarını gidereceğine inanılır.<sup>265</sup>

#### **4.2.1.2.2. Askerlik Hizmeti Dönemi**

Baba ocağından davullarla zurnalarla uğurlanan gençler, asker ocağına katılırlar. Kışla kapısından giren gençlerin vatani görevini başarıyla tamamlaması, fikirleri ve davranışlarıyla olgun bir insan olarak aynı kapıdan çıkması beklenir. Askerliğini bitirip teskeresini alan gençler, hayatlarındaki geçiş dönemlerinden birini tamamlamış olurlar ve memleketlerine döndüklerinde toplum nazarında artık çocukluktan çıkıp “erkek adam” olma vasfına erişirler, toplum tarafından kabul görürler.<sup>266</sup>

Türk toplumunda daha çok askerlik öncesi dönemde yoğun olmakla birlikte asker ocağına katıldıktan sonra da birtakım geleneklerin devam ettirildiği görülmektedir. Bu geleneklerin başında asker ocağına katılan acemi erlerin “Yemin Töreni” gelir.

---

<sup>262</sup> Nazmi ÖZTÜRK, 47, öğretmen, üniversite, Bilecik

<sup>263</sup> Fahriye UĞUR, 40, ev hanımı, ilkokul, Konya

<sup>264</sup> Sülbiye ÇETİN, 60, okuma yazması yok, Kahraman Maraş

<sup>265</sup> Ayşe DAĞLI, 77, ev hanımı, okuma yazması yok, Adana

<sup>266</sup> İlyas AKŞİT, 50, memur, ortaokul, Balıkesir

Acemi birliğine katılan gençler, vatani görevlerini layığıyla yerine getirmek için ant içerler. Bu törenler, gerek Türk Silahlı Kuvvetleri açısından, gerekse Türk toplumu açısından tam bir ritüel niteliğindedir.<sup>267</sup>

Askere gidecek gençler, askerlik şubelerinden, sülüs denilen, askeri birliğe sevk belgesini aldığı andan itibaren kanunen asker sayılırlar. Ancak Türk Silahlı Kuvvetlerinin geleneklerine göre, asker ocağına katılan gençler, yemin ettikten sonra asker kabul edilirler.

Ant içme törenleri askerlerin eğitim merkezlerine veya kıtalara gelişlerinden bir ay sonra, eğitim merkez veya kıta komutanlarının tayin edecekleri bir günde (tercihen Cuma günü) görkemli bir şekilde yapılır.<sup>268</sup>

Askerlik andına yönelik olarak, İç Hizmet Kanunu, Madde 37’de “*Silahlı Kuvvetlere katılan her asker ant içer.*” hükmü yer almaktadır. Bu bakımdan askerlik andı, askerlik hizmetinin başladığını gösteren bir nevi giriş belgesidir.<sup>269</sup>

And içme töreni, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kurumsal bir geleneği olduğu gibi, Türk toplumum hayatında da geleneksel olarak önemli bir yer tutar. Zira anne ve babaların, kardeş ve akrabaların asker ocağına katılan gençlerin yemin törenini izlemek için Türkiye’nin dört bir yanından eğitim merkezlerine, halk tabiriyle acemi birliklerine gelmesi bir gelenek halini almıştır. Hemen her celp döneminde binlerce insan, çocuklarının hayatındaki bu önemli anı izlemek üzere eğitim merkezlerinin bulunduğu şehirlere gelirler. Bu nedenle yemin törenleri askere gelen gençler açısından büyük önem taşır. Gençler, aldıkları eğitimi ve askeri disiplini ailelerinin karşısında göstermeye çalışırlar ve bir elleri, birlik ruhunu simgelemek amacıyla silah

---

<sup>267</sup> Sadakat, Türk kültür ve geleneğinde, ilk çağlardan itibaren merkezde yer alan bir kavram olarak görülmektedir. Sözlük anlamı; “bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek” olan ve sadakatın temelini oluşturan ant içmek, buna dair uygulamalar ve törenler Türklerde milattan önceye kadar uzanmaktadır. Türkler için tarih boyunca çok önem verilen bu olgu, merasimle yapılan ve bir nevi vicdani yükümlülüğü kapsayan sözleşme olarak algılanmaktaydı. Genelde halk arasında kullanılan anlaşma ve sözleşmelere “bıçgas”, hükümdarlar arasındakilere ise “bagıç” deniliyordu. Bk. **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 347

<sup>268</sup> **TSK Tören Yönergesi** (MY 56-6 A), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1998, s.72

<sup>269</sup> BAŞKIRAN, Murat; MERİÇ, Sezai; KOŞAR, Osman, **Askerlik Andı**, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara 2007, s.2

arkadaşının sırtında, diğer elleri ise Türk ordusuna sadakati simgelemek amacıyla silaha konulmuş vaziyette şu yemini ederler:

“Barışta ve savaşta,  
Karada, denizde ve havada,  
Her zaman ve her yerde,  
Milletime ve cumhuriyetime,  
Doğruluk ve muhabbetle hizmet,  
Ve kanunlara  
Ve nizamlara  
Ve amirlerime itaat edeceğime  
Ve askerliğin namusunu,  
Türk sancağının şanını,  
Canımdan aziz bilip,  
İcabında vatan,  
Cumhuriyet ve vazife uğrunda  
Seve seve hayatımı feda eyleyeceğime,  
Namusum üzerine ant içerim.”<sup>270</sup>

Bu yemini eden gençler, artık askerlik süresinin bir ayını tamamlamış ve silahlı kuvvetler nazarında da birer asker olmuştur. Bundan sonra asker ocağında on dört aylık bir süre daha geçireceklerdir. Bu süre zarfında Mehmetçik, vatani vazifesini yerine getirirken sıra özlemine, asker ocağının zorluklarını, ana-baba ve kardeş hasretini mektuplarda dile getirir.

Yakın zamana kadar köyünden dışarı çıkmayan birçok Anadolu delikanlısının gurbete ilk çıkışı askerliğiyledir. Onun için askerde hep düşündüğü ailesi ve memleketidir. Bunu mektuplarında çok güzel belirtir. Bu sebeple asker ocağındaki en önemli geleneklerinden biri “asker mektupları”dır. Asker mektupları, teknolojik olanakların henüz gelişip yaygınlaşmadığı dönemlerde askerler ve ailelerin yegâne haberleşme vasıtası durumundadır ve asker ocağına katılan Mehmetçiklerin gerek ailesine, gerekse arkadaşlarına yazdıkları mektuplarda pek çok folklorik unsura rastlanır.

<sup>270</sup> ÇELEN, Orhan, **TSK İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği**, Minpa Matbaacılık, Ankara 1997, s.45

Orta Anadolu köylerinde askere giden gençlerin köylerine gönderdikleri ilk mektup büyük değer taşır. Bu ilk mektubu getiren adama müjde vermek âdettir. Müjde olarak para, mendil, bir kuzu veya koyun verilmektedir. Bu mektubu yollayan gencin köyde nişanlısı varsa mektubu getiren kişiye kızın anası tarafından da münasip bir hediye verilir. Buna “ilk mektuba müjde vermek” ya da “mektup töresi” denilmektedir.<sup>271</sup>

1990’lı yıllara kadar asker ocağı ve askerlik döneminin önemli geleneklerinden biri olan asker mektupları, günümüzde teknolojik imkânların yaygınlaşması nedeniyle yok denecek kadar azalmış ve “asker mektubu” geleneği kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak, haberleşme imkânlarının günümüzdeki kadar yaygınlaşmadığı dönemlerde asker mektupları Türk toplumun hayatında o kadar önemli bir yer etmiştir ki, kimi zaman şiirlere ve şarkılara konu olmuştur. 70’li yılların ünlü sanatçılarından olan Esmeray’ın, 1977’de bir asker karısı ya da nişanlısının asker ocağındaki sevdiğine yazdığı bir mektubu konu edinen “*Gel Teskere*” şarkısı o yıllarda büyük bir dinleyici kitlesine ulaşmıştır. “*Gel Teskere*” şarkısı, Türk toplumunda yaşanan askerlik sürecinin bir özeti niteliğinde olup askerlik hayatını dile getiren sözleriyle yıllar sonra dahi en çok bilinen ve sevilen şarkılar arasında yerini almıştır. Mektup havası taşıyan şarkının sözleri şöyledir:

Gel tezkere, gel tezkere bitsin bu gurbet  
Evde baban anan yüzüne hasret  
Yolunu gözleyen yârin yüzüne hasret  
Bir yıl oldu davul zurna yolcu ettik seni  
Duvarın üstüne astık yırtık resmini  
Hiç gam yemem yaş dolsa da görür gözlerim  
Vatan borcu namus borcu derim beklerim  
Gel tezkere gel tezkere bitsin bu hasret  
Evde anan baban yüzüne hasret  
Mektup geldi selamın var yaşlı babana  
Bacı, kardaş, muhtar emmi, garip anana  
Koca öküz, sarı dana nasibin almış  
Mektubunda söz etmemiş bir yârin kalmış  
Gel tezkere gel tezkere bitsin bu hasret

<sup>271</sup> ERCAN, Hakkı, “Askerliğe Dair Adetler”, *Türk Yurdu*, S.256, Mayıs 1956, s.861

Yolunu bekleyen yârin yüzüne hasret  
Çeşmelerde odalarda adın okunur  
Okudukça yüreğime hançer sokulur  
Seni anmak günah değil, kırk kat ellere  
Söyleyemem ben derdimi kendime bile  
Gel tezkere gel tezkere bitsin bu hasret  
Evde baban anan bacın yüzüne hasret

Asker mektupları, halk mektuplarıdır. Halkın dilini kıymet hükümlerini, hayat tarzını, duygu ve düşüncelerini yansıtır. 1958 yılında yayınlanan “Türk Folklor Araştırmaları” dergisinde Mustafa Çaldağ, asker mektupları ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunmuştur:

“Askerlik çağına kadar köyünden çıkmamış bir gencin, asker ocağından yazdığı basit ifadeli mektuplar, ekseriya ilk ayrılığın içli duygularıyla doludur. Sılasından uzakta, yirmi yaşın eşiklerinde, çiçeği burnunda bu delikanlılara yeni bir topluluk psikolojisinin atmosferi hâkimdir. Ürkek, çok defa içine kapanık ve çekingendirler. Köyünü, köyünün insanlarını, yakınlarını düşünürler. Bilhassa ilk günlerinde yalnızlık ve gurbet dünyalarını, hep bu sıla hülyaları doldurur. Bu yüzdendir ki bu mektuplarda, köyünün günlük eşyaları bile selamdan, hal ve hatır sormadan nasibini alır. Ana-baba, amca-dayı, çocukluk ve gençlik arkadaşları, ne kadar kendine yakınsa ahırdaki sarı öküz, kapıdaki karabaş köpek de o kadar onun gözünde buram buram tüter. Asker, bütün bu varlık ve duyguları bir kompozisyon ve ifade güzelliği içinde değil, pek basit, bozuk ve ürkek cümlelerle yer yer klişe cümleciklerin arasına tatlı, duygulu ifadeler de karıştırır. Bilhassa bu hal, daha ziyade köy ve kasabadan gelmiş delikanlıların mektuplarında görülür.<sup>272</sup>

Yine Mustafa Çaldağ’ın aynı eserinde yer verdiği Mustafa Arif Arık’ın “**Asker Mektubu**” adlı şiiri, gerek Mehmetçiğin asker ocağındaki halet-i ruhiyesini ve halkın duygularını canlı bir şekilde ifade etmesi, gerekse asker mektuplarının muhteviyatını ve yapısını yansıtması yönünden dikkat çekicidir. Söz konusu şiir şöyledir:

Yüksek bir huzura sevgili anam,  
İlk evvela mahsus selam ederim.

<sup>272</sup> ÇALDAĞ, M. Mustafa, “Asker Mektupları”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.5, S.111, Ekim 1958, s.1781

Hatırını s al eder, Tanrı'ya  
Beş vakit namazda duam(ı) ederim.

Beylik atlar tavlalarda eşinir.  
Eşinir de tırnakları aşınır.  
Talimde, tekilde seni düşünür.  
Bu minval üzere akşam ederim.

Hasretlikten başka yoktur bir tasa  
Yalınız bu günler harçlığım kısa  
Ahmet beş-on kuruş göndersin, yoksa  
Kardaşlık hakkımı haram ederim.  
İster seferdeyim, ister hizada  
Kuş u urmam hedeften ilk nazarda  
Konur öküzleri satman pazarda  
Gelir, ren perliğe devam ederim.

Kıt'amızda  c hemşeri daha var  
Biri Sapa Köy'den İraz'ın Omar  
Her talim dönüşü yanına uğrar  
Ayaküstü iki kelam ederim

Hesap ettim bu gece son boruda  
Onu gitmiş, on dört ay var geride  
Canım sağ olursa koymam yarıda  
Bu vatan borcumu tamam ederim

Onbaşıyım sol kolumda terfiyem  
Şu resmimden başka yoktur hediyem  
Konu komşu kınamasın, ne diyem?  
Gelince sigara ikram ederim.<sup>273</sup>

Mustafa Arif Arık

Asker mektuplarında göze çarpan ilk özellik bu mektuplarda kompozisyonun, genellikle birbirine benzemesi, yani standart bir yapı arz etmesidir. Nevzat Türkten'in Erciyes dergisinde yayımlanan "**Asker Mektupları**" adlı makalesi, 1950'li yıllara ait asker mektuplarının

<sup>273</sup> ÇALDAĞ, Mustafa, **agm.**, s.1782

kompozisyonu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.<sup>274</sup> Türkten, bu makalesinde asker mektuplarının adeta müşterek bir metin halinde olmasının sebebini, okur-yazar oranının az olduğu yıllardan beri, yazma bilenlerin, bilmeyen arkadaşlarına mektup yazmalarına, böylece zamanla basmakalıp, müşterek bir ana metnin meydana gelmiş olmasına bağlamaktadır.

Asker mektuplarının başlıkları genellikle “takdim” kelimesini ihtiva etmektedir. “Yüksek bir huzura takdim”, “Yüksek bir Türk gencine takdim”, “Huzura takdim” gibi. Sadece “Huzura” yazan mektuplara da rastlanmaktadır. Ancak mektup başlıklarının en çok kullanılanı “Yüksek bir Türk gencine takdim” biçiminde olanıdır. Askerin mektubunda hitap edeceği kişi dedesi olmadığı takdirde, asker mektubunda her muhatap, bir “Yüksek Türk genci”dir. Buna göre asker mektuplarının hitap kısımları genellikle şu şekildedir:

“Yüksek bir Türk gencine takdim,

Ey benim candan ve ciğerden çok kıymetli, kalbimin en derin köşesinde bir şafak yıldızı gibi parlayan sevgili Dayıcığım...

Evela, kalbimin en derin köşesinde sakladığım çok kıymetli selamımı sunar, mübarek ellerinden/gözlerinden, dokuz aylık askerlik hasreti ile, hürmetle öperim...”

Bir başka örnek de şöyledir:

“Ey benim deruni dilden, can ü gönülden sevgili validem,

Evela üzerime farz olan Tanrı selamını sunarak, o gülden nazik, narin ellerinden incitmeden öperim.”

Mektupların hitap (başlık) kısımlarında olduğu gibi, giriş kısımlarında da bazı ufak tefek farklar bulunur. Ancak bunların en klasiği şöyledir:

“Nasılsın, iyi misin? İyi olmanı Cenab-ı Hak’tan dilerim. Ben (kardeşin, yeğenin, ağabeyin)’den de bir parçacık soracak olursan, şu sizlere yazdığım mektubumun son satırlarına kadar, hamdolsun vücudum sıhhattedir. Sizlerin de bu minval üzere olmanız için Allah’a duacıyım. Sizlerden başka hiçbir kederim yoktur. Bütün düşüncem sizlersiniz. Benim için hiç merak etmeyin... Büyük anneme selam eder ellerinden öperim. Dedeme selam eder ellerinden öperim. Yengeme selam eder

<sup>274</sup> TÜRK TEN, Nevzat, “Asker Mektupları”, **Erciyes**, C.2, Sayı 1, s.15-19, Tarih yok



ellerinden öperim. Anama selam eder ellerinden öperim. Babama selam eder ellerinden öperim. Ahmet'e selam eder gözlerinden öperim..."

Selam faslı böylece sürer gider. Asker mektubunda toptan selam etmek pek yoktur. Selam edilecek kişinin ismi yazılarak bilhassa belirtilmesine dikkat edilir ve muhataba ait selam cümlesi bitmeden yaşına göre eli veya gözü öpülür veya eli sıkılır. "Senin, yengemin, annemin, babamın... ellerinden, Ahmet'in, Mehmet'in gözlerinden öperim." şeklinde yazmak o kimselere karşı askerin gösterdiği büyük itibara uygun düşmez. Onun için herkese ayrı ayrı, birer cümle ile mektupta yer verilir. Bu sebeple mektupların yarıdan fazlası selam faslına ayrılmaktadır. Böylece herkesin ayrı ayrı hatırları alınmış, herkese ayrı ayrı gereken önem verilmiş olunur.

Daha sonra asker biraz kıtasından, biraz kendisinden bahseder; muhatabından, ailesinden, memleketten haber sorar ve mektup bitirilir.

Türkten'in 1950'li yıllara ait asker mektupları üzerinde yaptığı bu incelemelerin daha da öncesinde (1800'lü yılların sonu) yazılan asker mektuplarında da aynı ifade tarzının bulunduğu, aradan geçen yaklaşık 50–60 yıllık zaman zarfında birtakım dil özellikleri dışında, hemen hemen hiçbir değişiklik olmadığı görülmektedir.<sup>275</sup> Ancak günümüze yaklaşıldığında, özellikle teknolojik gelişmeler nedeniyle, mektup yazma alışkanlıklarının giderek azalmasına bağlı olarak asker mektuplarının standart yapısının giderek bozulduğu ve üslubunun da kaybolduğunu belirtmek gerekir.

Asker mektupları dışında arkasına yazılar veya manzumeler yazılmış fotoğraflar da folklor yönünden dikkat çekici malzemelerdir. Asker ocağına katılan gençler üniformalarıyla çektirdikleri ilk fotoğraflarını aileleriyle birlikte, eş-dost ve akrabalarına gönderirler. Gençler, bu fotoğrafların arkasına genellikle ayrılığı, özlemi, hatırlanmayı ifade eden maniler ve manzumeler yazarlar. Aşağıya bu manzumelerden örnekler alınmıştır:

---

<sup>275</sup> Daha geniş bilgi için bk.: ARIKAN, Mustafa, **Asker Mektupları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990

Alın resmimi yerde kalmasın  
Güneşe koymayın resmi solmasın  
Sevmeyenler ellerine almasın  
Saklayın resmimi hatıra kalsın

\*

Ey benim cansız resmim  
Evimize gidersen  
Benden selam edersen  
Annem hani oğlum derse  
Beni gönderdi dersin

\*

Hayat size şen olsun  
Kalbiniz neşeyle dolsun  
Benim şu cansız hayalim  
Size ebedi hatıra kalsın  
Ben bir askerim, yoktur kederim  
Bu dünya fanidir, vefat ederim  
Resmimi saklayana, bin teşekkür ederim

\*

Kendim uzakta, hayalim yakın  
Resmimi saklayın, atmayın sakın

\*

Hayalimdeki şu izler  
Bahçedeki filizler  
Size bakan şu gözler  
Her an sizleri özler  
Hayatınız şen olsun  
Resmim hatıra kalsın

\*

Bu bir güldür, elbet solacak  
Bir gün gözlerine toprak dolacak  
Ben kalırsam gurbet ellerde  
Resmim size hatıra kalacak

\*

Beraber gezindik hayat yolunda  
Resmimi alınca sakla koynunda

\*

Topraktan aldılar cismimi  
Tankçı koydular ismimi  
Eğer gelmezsem askerden geri  
Saklayın bu kıymetsiz resmimi

\*

Resmim bir gölgedir hayale yakın  
Belki hayaldir dikkatle bakın  
Kendim yoksam hayalim yakın  
Resmime bakıp da üzülme sakın

\*

Resmimi görünce ağlama sakın  
Cismim uzakta, hayalim yakın  
Beni sevmeyene vermeyin sakın  
Kıymetim yoksa yırtın atın

\*

Ayva kurur da dalı kalır  
İnsan ölür de resmi kalır  
Bu askerlik bize de kalmaz  
Vatan hizmeti, yapmasak olmaz

Asker ocağı ile özdeşleşen geleneklerden bir diğeri ise asker kartpostallarıdır. Asker kartpostalları, kendilerine özgü kompozisyonları ile asker ocağını ve asker ocağının çok kültürlü yapısını yansıtır. Asker ocağına özgü bir gelenek unsuru olan asker kartpostalları, kültürün parçasıdır ve kültürel değişimlerden etkilenmektedir. 31 Ocak 2005 tarihli "Milliyet" gazetesinde yayımlanan "*Asker Kartpostallarında Televole Kültürü*" başlıklı yazı, asker kartpostalları geleneğinin kültürel değişime uyum sağlayarak varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Söz konusu yazı, asker kartpostallarının kompozisyonunu ve kültürel değişime uyumunu şöyle anlatmaktadır:

Bir araya gelmelerini hayal etmenin bile yaratıcılık sayılacağı resimler bunlar...

Bir eliyle göğsünü okşayarak poz veren Asena fotoğrafının yanında, 'Kahraman Mehmetçik' yazısı ve eli silahlı askerler.... Sonra 'Bu sevda bitmez' yazısı ve kurdeleli vazoda bir demet çiçek... Son karede ise 'Komandolar Geliyor' yazısı,

silahını yere doğrultmuş bir asker portresi, arka planda bir uçak ve dağda ilerleyen askerler...

Bu, askerler için satılan bir 4'lü kartpostalın önyüzü... Kartpostalın arkasında 2004–2005 takvimi var: Bir şiir, künye ve alan askerin 'tezkereye gün sayması' için 1'den 460'a doğru numaralandırılarak dizilmiş kutulardan oluşan 460 rakamı... Bu takvim-albümün diğer çeşitlerinde Ebru Gündeş, Gülben Ergen resimleri, üstünde "Sana olan aşkı anlatamam ki" yazan kırmızı güller, pembe laleler; "Her şey vatan için", "Yıldırımlar yaratan bir ırkın evlatlarıyız" yazıları ve helikopterler, savaş uçakları arasına yerleştirilmiş asker portreleri yer alıyor.

Aslında Sibel Can'lı, Hülya Avşar'lı asker kartpostalları daha önce de vardı. Gazeteci Ergun Hiçyılmaz'ın Taksim'deki dükkânında, bir önceki jenerasyonun asker kartpostalı ikonlarına (özellikle Müjde Ar'a ve Ahu Tuğba'ya) rastlamak mümkün. Ayrıca bugün olduğu gibi, genellikle askerlerin satın aldığı kartpostallarda, şarkılardan alınan cümlelerle birlikte basılan, genç kız, kırmızı gül, yanan kalp, gün batımı ve deniz illüstrasyonları bolca mevcut.

Bugünkü kompozisyonların eskilerden farkı şu: Bu Asena'lı, çiçekli, komandolu karışım, ayrı kaynaklardan beslenen ve bir araya gelmesi mümkün olmayan yapıları (Televole ve TSK'yı mesela) bir araya topluyor, aynı kültürde eritiyor. Artık iyice hayatın bir parçası haline gelen, 'Televole-Paşa-Şamdan-Gala'ların kendine has dilinden, dekorundan ve fonda çalan şarkıya uygun olarak yarattığı mizansenden, asker kartpostallarının da nasibini aldığı görülüyor.<sup>276</sup>

Askerlik süresini tamamlayan gençler teskerelerini alarak memleketlerine dönerler. Bu süre zarfında ömür boyu süren arkadaşlıklar edinilir. Asker arkadaşları yıllar sonra bile hatırlanır. Asker ocağındaki anılar, eş dost toplantılarında daima güzelliklerle hatırlanır ve anlatılırlar.

#### 4.2.1.2.3. Askerlik Sonrası

Askerlik döneminin son safhası olan asker karşılaşmasında, askere göndermede olduğu kadar zengin olmasa da geleneksel olarak birtakım pratiklerin uygulandığı görülmektedir.

<sup>276</sup> 31 Ocak 2005 tarihli "Milliyet" gazetesi

Çukurköy'de asker, vatani görevinin bitmesinin ardından memlekete dönüşünde de aynı şekilde davul-zurnayla karşılanmaktadır. Askerin dönüşünü ilk haber veren kişiye askerin ailesi ve eşi tarafından çeşitli hediyeler verilmektedir. Gidişinde olduğu gibi dönüşünde de köyün gençleri tarafından eğlence düzenlenerek askerin dönüşü kutlanmaktadır. Askerin dönüşü için de ayrıca yemek davetleri yapılmaktadır. Asker dönüşü gencin birtakım hareketleri olumsuz görüldüğü takdirde “askerden geldi kırk gün havaya, kırk günde tavaya konuşur” denilerek hoşgörülle karşılanmaktadır.<sup>277</sup>

Adana'da asker dönüşünde askerden gelen kişinin evine yakınları ve komşuları göz aydınlığına giderler. Asker dönüşü için kurban adanmışsa kurban kesilir. Kurban eti, eve sokulmadan fakirlere dağıtılır ya da akraba ve komşular çağırılarak yemek verilir.<sup>278</sup>

Silifke/Kırtıl köyünde askerlik dönüşünde eğer asker bekârsa mutluluk uğuru için, evli ise yuvasına kavuşmuş olduğundan dolayı, askerliğini bitirip evine dönerken kına alır getirir. Köye döndüğü gün akşamüzeri askere “hoş geldin”e ve ailesine “gözünüz aydına” gelen komşu ve akrabaların kızlarından birisine kına hazırlatılır. Misafirlerden önce genç kızların eline, sonra erkeklerin serçe parmağının iç yüzüne kına yakılır. Gençlerden sonra da yaşlılara kına verilir. Buna “asker kınası” denilir. Bu kına köylülerce çok uğurlu sayılır.<sup>279</sup>

Bursa'da askerlik dönüşü, asker aile tarafından un helvası yapılır. Tüm akrabalara ve komşulara dağıtılır. Böylece gencin askerliğini tamamlanmış olduğu herkese duyurulmuş olur. Bundan sonra ise tüm akrabalar, komşular, dostlar oğlanın evine gözün aydın kutlamasına gelirler.<sup>280</sup>

---

<sup>277</sup> GÖRÜR, Özgül, “Ordu İli Akkuş İlçesi Çukurköy Halkbilimi Monografisi”, Ankara, 2002. Bk. [http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=42&Itemid=50](http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=50) (Tarih: 13/03/2009)

<sup>278</sup> Ayşe DAĞLI, 77, ev hanımı, okuma yazması yok, Adana

<sup>279</sup> KIRASLAN, Eshabil, *agm.*, s.8109

<sup>280</sup> Gülay AKAR, 40, ev kadını, ilkokul, Bursa

Konya'da 1930'lu yıllarda gençler, askerliğini yapıp döndükten sonra köyün sınırına gelince köylünün biri anasına haber verirmiş. Evladının dönüş haberini alan annesi kurban hazırlar, konu komşu toplanır ve delikanlı kesilen kurbanın üzerinden atlayıp eve girer, annesi "Cehennemden ateş alan evladım geldi mi?" diyerek boynuna sarılırmış. Komşular kesilen kurbanın etinden yemekler yerler, getirdikleri hediyeler tamamıyla müjdeciyeye verilirmiş. Delikanlının getirdiği hediyeler ise sahiplerine dağıtılmış.<sup>281</sup>

1980'li yıllara kadar, askerden dönen gençler, beraberinde tahta bavul getirirlermiş. İçi askerlik hatırası ile dolu olan bu bavulların evlerde özel bir yeri olurmuş. Kimi zaman bu tahta bavullar açılarak askerlik hatıraları yâd edilirmiş.<sup>282</sup>

Asker ocağından sağ salim evine dönen delikanlı hayatında önemli sayılan geçiş dönemlerinden birini tamamlamış olur. Böylece yeni bir yaşama geçmiş, yani adamlık yolunda önemli bir engeli aşmış olur. Artık toplumdaki itibarı yükselmiş biri olarak cahillik sıfatından da kurtulmuştur. Askerlik vazifesi gibi zorlu olan bir aşamayı geçerek topluma katılan Türk genci için artık kültürel zenginliklerle dolu olan yeni bir geçiş dönemi başlamaktadır: Evlilik.

---

<sup>281</sup> ZEKİ, M., İlk Gençlik Adetleri, **Halk Bilgisi Haberleri**, Sayı 26, Temmuz 1933, s.46

<sup>282</sup> BALAMAN, Ali, Rıza, agm., s.6280

### 4.3. III. BÖLÜM

#### 4.3.1. ASKERLİK VE ASKER OCAĞI ETRAFINDA OLUŞAN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

Folklor, bir milletin hayatında var olan gelenek ve göreneklerin, dili yardımıyla sakladığı edebiyat ve müziğinin, daha geniş anlamıyla manevi kültür ürünlerinin toplamıdır. Dinî ve sıhrî inanmalar, beşikten mezara kadar olan hayat, halk dansları, halk türküleri, oyunları, bilmeceler, atasözleri ve deyimler, halk hekimliği hep folklorun konuları içerisindedir. Bu nedenle folklor, halka ait olan her şeyi içine alır.<sup>283</sup>

Folklor bir kültürdür ve insana ait bir olgudur. Askerlik de temelde insana ait bir faaliyet alanıdır. Askerliğin temel ögesi, becerileri ile bilgisi ile yetenekleri ile ululuğu ile ve diğer bütün sosyal özellikleri ile insandır.<sup>284</sup> Askerlik, aynı zamanda toplumun bir ürünü olup toplumdan bağımsız düşünülemez. İçinden yetiştiği kültürden etkilendiği kadar, az veya çok, mevcut kültür ortamını da etkileyerek şekillendirir. Askerlik, ait olduğu toplumun tavır ve davranışlarında, giyim ve kuşamında, deyim ve atasözlerinde, halk oyunlarında vs. folklor öğelerinde, yani kültüründe ifadesini bulur.

Çalışmamızın bu bölümünde Türk toplumunun duygu, düşünce ve ruhunu yansıtan Halk Edebiyatı ürünlerinden askerliği konu edinen mani, türkü ve asker fıkralarına yer verilmiştir.

---

<sup>283</sup> ÖZBEK, Mehmet, **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.13

<sup>284</sup> İLHAN, Suat, "Askerlik", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını, S.46, Ankara 1990, s.321

#### 4.3.1.1. Asker Manileri

Mani, anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, ayrılık ve nefret gibi konular yanında dinleyeni yürekten sarsan, umulmadık bir sürprizle sonuçlanan küçük ve bağımsız bir şiir türüdür.<sup>285</sup>

Maniler, sözlü gelenekle başlamış ve bu özelliğini yitirmeden kesintisiz olarak günümüze ulaşmıştır. Eş dost toplantılarında, düğünlerde derneklerde, ramazanlarda-bayramlarda, kendine özgü bir melodi eşliğinde, kâğıtsız kalemsiz içe doğduğu gibi söylenmiştir.<sup>286</sup> Mani söyleme, Anadolu'da kadın meclislerinin malıdır. Mani yakanlar genellikle duygulu ve sanatkâr kadınlardır. Bunların üstün yaratma yeteneklerinin yanında derin bir mani hazineleri vardır.<sup>287</sup>

Maniler, genellikle dört dize üzerine kurulur ve halk şiirimizin geleneksel ölçüsü olan hece ölçüsü kullanılır. Bir dizede en az dört ve en çok on bir heceye dayanan manilerde, büyük çoğunluk yedi heceli olanlardadır. Mani deyince ilk akla gelen model de budur. Ramazan manileri sekiz, Eğin manileri on bir hecelidir.<sup>288</sup>

Anonim halk şiirinin en yaygın şekli olan manilerde işlenen konular pek çoktur. Ancak konuları bakımından maniler genellikle şu şekilde gruplandırılır:

- a) Ramazan, Bekçi ve Davulcu Manileri
- b) Bayram Manileri
- c) Semai Kahvelerinde Söylenen Maniler
- d) Mektup Manileri
- e) Düğün Manileri
- f) Niyet Manileri

<sup>285</sup> YARDIMCI, Mehmet, **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Aşık Şiiri-Tekke Şiiri**, Ürün Yayınları, Ankara 1998, s.19

<sup>286</sup> AKALIN, Sami; ŞİMŞEK, Esmâ, "Maniler", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.3, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.251

<sup>287</sup> ÖZBEK, Mehmet, **age.**, s.47

<sup>288</sup> AKALIN, Sami; ŞİMŞEK, Esmâ, **agm.**, s.259



- g) Gurbet Manileri
- h) Beddua Manileri
- i) Gelin-Kaynana Manileri
- j) Asker Manileri
- k) Giyim Kuşam Manileri
- l) Gün ve Mevsimlerle ilgili Maniler
- m) Bilmece Manileri
- n) Şehir Manileri
- o) Âşıkların Söylediği Maniler
- p) Kahve İle İlgili Maniler
- q) Gözle İlgili Maniler
- r) Mendille İlgili Maniler
- s) Sigara ve içki İle İlgili Maniler
- t) Adlarla İlgili Maniler
- u) Dedim-Dedili Maniler
- v) Doğa Olayları İle İlgili Maniler<sup>289</sup>

Çoğunlukla aşk ve sevgi üzerine söylene de manilerin insanların karşılaştıkları çeşitli problemleri, ailesi, evlilik ve toplum ilişkileri parasal durumu ile ilgili pek çok konular üzerine söylendikleri de olur. Bu yönleriyle manilerde sıkça rastlanan toplumsal konulardan biri de “askerlik”tir. Bu manilerde halk, daha çok askerliğin sıkıntılarını, gurbette çekilen sıla, ana-baba ve yavukluya özlemini dile getirir. Asker konulu manilerde kimi zaman askerlikten şikâyet edilse de bundan halkın askerliği sevmediği anlamını çıkarmamak gerekir. Bu daha çok asker ocağının getirdiği hasretliğe bir serzeniştir.

---

<sup>289</sup> YARDIMCI, Mehmet, *age.*, s.34

## **METİNLER**

## ASKER MANİLERİ

Asker oldum giderim  
Yoktur benim kederim  
Fincan göbek üstünde  
Nargilemi çekerim<sup>290</sup>

Asker gelir talimden  
Kimse bilmez halimden  
Kuşlar tüyünü dökmüş  
O da benim ahımdan<sup>292</sup>

Benim yârim piyade  
Asker oldu Konya'da  
Ölüm var ayrılık yok  
Benim için dünyada<sup>294</sup>

Dam başında yakacak  
Yarın vapur kalkacak  
Oğlanlar asker olmuş  
Kızlar kime bakacak<sup>296</sup>

Fındık dalında testi  
Kemer belimi kesti  
Yine geldi aklıma  
Askerdeki yan fesli<sup>298</sup>

Asker geçer bölük  
Saçlar sırma belik  
Yârim asker olalı  
Çiğerim oldu delik<sup>291</sup>

Asker ettiler beni  
Kur'am çıktı Yemen'e  
Sol yanımdan vuruldum  
Kanım aktı çimene<sup>293</sup>

Bahçeye gel göreyim  
Eline gül vereyim  
Asker oldum gidiyom  
Seni nasıl göreyim<sup>295</sup>

Diyarbakır yolunda  
Altın burma kolunda  
Kız beni alırım  
Askerliğin sonunda<sup>297</sup>

Gemiye bineceğim  
Askere gideceğim  
Merak etme sevgilim  
Ben yine geleceğim<sup>299</sup>

<sup>290</sup> GÖKSU, M. Hasan, **Manilerimiz**, Milliyet Yayınları, Basım yeri yok, 1970, s.41

<sup>291</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.46

<sup>292</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.64

<sup>293</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.75

<sup>294</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.113

<sup>295</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.117

<sup>296</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.141

<sup>297</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.146

<sup>298</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.174

<sup>299</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.191

Karşıdan gelenlere  
Gaz koyudum fenerlere  
Annem beni verecek  
Askerden gelenlere<sup>300</sup>

Üsküdar'ın karşıısı  
Aydınlıktır çarşıısı  
Benim bir sevdiğim var  
Candarma yüzbaşıısı<sup>302</sup>

Kışlanın yazıları  
Körpedir kuzuları  
Ne gördüm ne tanıdım  
Askere gidenlerin<sup>304</sup>

Altılıısı beş nişan  
Kalk yârim giyin kuşan  
Ben askere gidiyom  
Hac(ı) sarığım sana nişan<sup>306</sup>

Tump üstünde anahtar  
Tarlayı derin ahtar  
Yarım olmuş yüzbaşı  
Ben olaydım bayraktar<sup>308</sup>

Raf üstünde sıralar  
Toplamıyor kuralar  
Ben askere gidersem  
Sizin olsun buralar<sup>301</sup>

Yoldan geçen yolcular  
Yol üstünde avcılar  
Ben askere giderken  
Ağlar çifte bacılar<sup>303</sup>

Ayvanın sarısına  
Kuş yemiş sarısına  
Allah'ın yazıları  
Başının garasına<sup>305</sup>

Al beşik sallamadım  
Göğ yörek bağlamadım  
Büyüttüm besledim de  
Askere yollamadım<sup>307</sup>

Bahçelerde gül bitti  
Dalında bülbül öttü  
Ötme ey bülbül ötme  
Yârim askere gitti<sup>309</sup>

<sup>300</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.233

<sup>301</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.279

<sup>302</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.316

<sup>303</sup> GÖKSU, M. Hasan, **age.**, s.321

<sup>304</sup> SÖNMEZ, Hüseyin, "Erzincan Manileri", **TFA**, C.13, S.255, Ekim 1970, s.5776

<sup>305</sup> KOCABAŞ, Galip, "Buldan'dan Derlenen Maniler", **TFA**, C.16, S.308, Mart 1975, s.7268

<sup>306</sup> KOCABAŞ, Galip, **agm.**, s.7268

<sup>307</sup> ŞENTÜRK, Ahmet, "Malatya Manileri", **TFA**, C.15, S.293, Aralık 1973, s.6842

<sup>308</sup> SAKAOĞLU, Saim, "Bayburt'ta Derlenen Maniler", **TFA**, C.13, S.260, Mart 1971, s.5918

<sup>309</sup> KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.74

Yaş üzümün kurusu  
Aktı suyun durusu  
Daha çok yazacaktım  
Çaldı içtima borusu<sup>310</sup>

Sepet sepet yumurta  
Ana beni unutma  
Ben askere gidince  
Gözyaşını kurutma<sup>312</sup>

Ocak taşı tuz taşı  
Ben istemem onbaşı  
Olursa çavuş olsun  
Dosta düşmana karşı<sup>314</sup>

Saçların tel tel olmuş  
Yanakların gül olmuş  
Ben askere gideli  
O yar bana el olmuş<sup>316</sup>

Çiğ sarı, çiğdem sarı  
Sarıya konar arı  
Hiç askere gider mi?  
Taze gelinin yârî<sup>318</sup>

Tepsiye koydum narı  
Ağlarım zarı zarı  
Geçen gün asker ettim  
Kıvırcık saçlı yarı<sup>311</sup>

Dursunbey minaresi  
Yandadır eklemesi  
İki sene askerlik  
Kolaydır beklemesi<sup>313</sup>

Asker oldum giderim  
Yoktur benim kederim  
Yârimin gerdanından  
Sada ile öperim<sup>315</sup>

Gökte uçan tayyare  
Kanatların soldu mu?  
Aldın yâri elimden  
Alayların doldu mu?<sup>317</sup>

Bahçelerde tomata  
Ondan olur salata  
Varsın gitsin askere  
Akıllansın kerata<sup>319</sup>

<sup>310</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>311</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>312</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>313</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>314</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>315</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>316</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>317</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>318</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>319</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

İstanbul'a kar yağdı  
Potinim suya daldı  
Çok bağıрма sevdiğim  
Şurda dört ayım kaldı<sup>320</sup>

Sırmaya bak sırmaya  
Pos bıyıklar burmaya  
Silahını kuşanmış  
Gider düşman kırmaya<sup>322</sup>

Ay doğdu mu doğdu mu?  
Yıldız tamam oldu mu?  
Eğittiniz ağamı  
Taburunuz doldu mu?<sup>324</sup>

Bahçelerde gül bitti  
Dalında bülbül öttü  
Ötme ey bülbül ötme  
Yârim askere gitti<sup>326</sup>

Asker ettiler beni  
Kuram çıktı Yemen'e  
Sol taraftan vuruldum  
Kanım aktı çimene<sup>328</sup>

Entarisi turuncu  
Yere değer bir ucu  
Var git askerliğini yap  
Askerlik vatan borcu<sup>321</sup>

Al giydim alsın diye  
Mor giydim sevsin diye  
Kimseler istemedim  
Askerden gelsin diye<sup>323</sup>

Aman aman Güllişan  
Gül memeler perişan  
Ben esgere gidirim  
Mendilim sehen nişan<sup>325</sup>

Bahçelerde patlıcan  
Ben askere yazılcan  
Ben askerden gelince  
Gerdan benli kız alcan<sup>327</sup>

Asker ettiler beni  
Yemen deyiler Yemen  
Boğacağidi beni  
Ne büyük idi memem<sup>329</sup>

<sup>320</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.74

<sup>321</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.75

<sup>322</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.75

<sup>323</sup> ARTAN, Gündüz, "Sındırğı'dan Nini ve Maniler", **TFA**, C.11, S.229, Ağustos 1968, s.5038

<sup>324</sup> ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Sinop'ta Ay Hakkında İnanmalar", **TFA**, C.4, S.91, Şubat 1957, s.1463

<sup>325</sup> KIRZIOĞLU, Ülker, "Kars'ta Söylenen Maniler", **TFA**, C.17, S.335, Haziran 1977, s.8025

<sup>326</sup> KÖKTÜRK, Muhsin, "Yozgat Manileri-II", **TFA**, C.17, S.341, Aralık 1977, s.8187

<sup>327</sup> KÖKTÜRK, Muhsin, **agm.**, s.8188

<sup>328</sup> EYUBOĞLU, İsmet Zeki, "Asker Türküleri", **TFA**, C.2, S. 42, Ocak 1953, s.669

<sup>329</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.669

Asker ettiler beni  
Sürdüler beni Van'a  
Söyleyin ufağıma  
Ağlasun yana yana<sup>330</sup>

Asker ettiler beni  
İstanbul alayına  
Cahil idim bakmadım  
Başımın kolayına<sup>332</sup>

Yaylalar yaylalar  
Çimen bağladınız mı?  
Ben askere giderken  
Kızlar ağladınız mı?<sup>334</sup>

Asker oldun e yavrum  
Ben de gelecek miyim?  
Gelma deyusun bağa  
Ya ben ölecek miyim?<sup>336</sup>

Anam vay asun beni  
Asker aranuyi  
Güzel sevdasi olan  
Kanlara boyanuyi<sup>338</sup>

Bir duman aldı dağa  
Yittim Allah'ım yittim  
Ne gız ne ağlayisun  
Ben askere mi gittim<sup>331</sup>

Asker ettiler beni  
Erzurum'du durağım  
Öldür domuz kocanı  
Günahına ortağım<sup>333</sup>

Sarı yazma bağlama  
Asker oldum ağlama  
Ben askere gidiyom  
Ellere bel bağlama<sup>335</sup>

Asker ettiler beni  
Yemen deyiler Yemen  
Yuturdum ufağumi  
Yok mudur oni gören?<sup>337</sup>

Asker ettiler beni  
Varu yazılacağum  
Anamdan da babamdan da  
Nasil ayrılacağum?<sup>339</sup>

<sup>330</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.670

<sup>331</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.670

<sup>332</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.671

<sup>333</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.671

<sup>334</sup> ŞEKER, Bahaettin, "Refahiye Folkloruna Toplu Bakış", **TFA**, C.10, S. 205, Ağustos 1966, s.4165

<sup>335</sup> YÜKSEL, Avni, "Akdağmadeni ve Çevresinden Maniler", **TFA**, C.10, S.199, Şubat 1966, s.4005

<sup>336</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, "Ayrılık ve Sevda Türküleri", **TFA**, C.2, S. 49, Ağustos 1953, s.771

<sup>337</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.771

<sup>338</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.771

<sup>339</sup> EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **agm.**, s.771

Erzurum Mehlebaşı  
Tükan tükana garşı  
Yârimi esger etti  
Kor olacah yüzbaşı<sup>340</sup>

Dalda hoplamahdayım  
Ceviz toplamahdayım  
Yârim gitti esgere  
Her gün ağlamahdayım<sup>342</sup>

Elma attım denize  
Elma denizde yüze  
Esgerden gelir gelmez  
Geleceğim yar size<sup>344</sup>

Dağ başını süpürdüm  
Çadır açtım oturdum  
Merak etme sevdiğim  
Askerliği bitirdim<sup>346</sup>

Duman aldi dağlara  
Yittun ufağum yittun  
Ne ağlayusun bağa  
Ben askere mi gittum<sup>348</sup>

Yük üstünde portakal  
Getme yârim burada kal  
Ben seni alacagam  
Teskereni burda al<sup>341</sup>

Elbet deyişir mevsim  
Esgerden gelir sesim  
Gız ben seni görelî  
Sen de galdı hevesim<sup>343</sup>

Saçların tel tel olmuş  
Yanahların gül olmuş  
Ben esgere gideli  
O yar bana el olmuş<sup>345</sup>

Gündöndü ekme yârim  
Ben onu tekleyemem  
Sen askerden gelince  
Ben seni bekleyemem<sup>347</sup>

Karanfilim dombulcak  
Açılırsa kim yolcak  
Sen askere gidince  
Benim yârim kim olcak<sup>349</sup>

<sup>340</sup> TANALP, Ümran, "Erzurum Manileri-I", **TFA**, C.12, S.246, Ocak 1970, s.5019

<sup>341</sup> TANALP, Ümran, "Erzurum Manileri-II", **TFA**, C.12, S.249, Nisan 1970, s.5606

<sup>342</sup> BAYRAK, İbrahim, **agm.**, s.5325

<sup>343</sup> BAYRAK, İbrahim, **agm.**, s.5325

<sup>344</sup> BAYRAK, İbrahim, **agm.**, s.5325

<sup>345</sup> BAYRAK, İbrahim, **agm.**, s.5326

<sup>346</sup> ÖZDEMİR, Fuat, "Harput Manileri", **TFA**, C.18, S.363, Ekim 1979, s.8757

<sup>347</sup> EKİM, Fahrettin, "Vize'nin Doğanca Köyünde Söylenen Maniler", **TFA**, C.18, S.350, Eylül 1978, s.8446

<sup>348</sup> KÖKLÜĞİLLER, Ahmet, "Karadeniz'den Maniler", **TFA**, C.18, S.349, Ağustos 1978, s.8418

<sup>349</sup> GÜNDOĞAN, Alaattin, "Atça Manileri", **TFA**, C.14, S. 275, Haziran 1972, s.6335



Sepet sepet yımırtda  
Ana beni unutma  
Men esgere gedende  
Gözyaşını gurutma<sup>350</sup>

Kemanımın üstünde  
Var bir nazar moncuğu  
Nasıl esger edim  
Men bu güccik çocuğu<sup>352</sup>

Mangal maşasız olmaz  
Konya paşasız olmaz  
Oğlanlar asker olmuş  
Kızlar kocasız olmaz<sup>354</sup>

Karşıdan gelenlere  
Gaz koyudum fenerlere  
Annem beni verecek  
Askerden gelenlere<sup>356</sup>

Fındık dalda tekeme  
Teklemeyi bekleme  
Nişanlın gitti askere  
Gelineye bekleme<sup>358</sup>

Çiy sarı, çiğdem sarı  
Sarıya gonar arı  
Heç asgere gider mi?  
Teze gelinin yarı<sup>351</sup>

Saçım uzun ören yok  
Karpuz kestim yiyen yok  
Yârim askerden geldi  
Gözün aydın diyen yok<sup>353</sup>

Benim yârim piyade  
Asker oldu Konya'da  
Ölüm var ayrılık yok  
Benim için dünyada<sup>355</sup>

Karşıdan gelenlere  
Gaz koyudum fenerlere  
Annem beni verecek  
Askerden gelenlere<sup>357</sup>

Cam cama eklenir mi?  
Cam dibi beklenir mi?  
Yar askere giderse  
Üç sene beklenir mi?<sup>359</sup>

<sup>350</sup> KAYA, Doğan, "Sivas'ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler-III", **TFA**, C.14, S.279, Ekim 1972, s.6459

<sup>351</sup> KAYA, Doğan, **agm.**, s.6459

<sup>352</sup> KAYA, Doğan, "Sivas'ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler-IV", **TFA**, C.14, S.280, Kasım 1972, s.6486

<sup>353</sup> SÜMER, Mehmet Kadri, "İzmir Gültepe'sinden Maniler", **TFA**, C.14, S.281, Aralık 1972, s.6503

<sup>354</sup> İMAMOĞLU, İsmet, "Maniler", **TFA**, C.1, S.15, Ekim 1950, s.234

<sup>355</sup> İMAMOĞLU, İsmet, "Maniler", **TFA**, C.1, S.14, Eylül 1950, s.221

<sup>356</sup> İMAMOĞLU, İsmet, **agm.**, s.221

<sup>357</sup> SİPAHİOĞLU, Enver Emin, "Ordu Yöresinden Maniler", **TFA**, C.9, S.185, Aralık 1964, s.3613

<sup>358</sup> SİPAHİOĞLU, Enver Emin, **agm.**, s.3614

<sup>359</sup> ELMAS, Yılmaz, "Kadamut Manileri-I", **TFA**, C.6, S.140, Mart 1961, s.2352

Kara tren kay da gel  
Askerleri say da gel  
Askerleri saymazsan  
Yardan haber al da gel<sup>360</sup>

Ben seni bilesiye  
Severim ölesiye  
Bekle beni Fadime'm  
Askerden gelesiye<sup>361</sup>

Kız Feride Feride  
Niçin kaldın geride?  
Seni alır kaçardım  
Askerlik var geride<sup>362</sup>

Avlu dibi kar yağmış  
Kar değil kıra yağmış  
Askerden gelenlerin  
Bıyıkları kırarmış<sup>363</sup>

İstanbul'un edirafı iskele  
Ne aylık, ne yıllık var askere  
Gelenlerin arkası geldi sıladan  
Padişahım gönder bize tezkere<sup>364</sup>

Asker ettiler beni de  
Doldurdular bir hana  
Dertli dertli ağlasın da  
Beni doğuran ana<sup>365</sup>

Aretimin (arkadaş) saçını  
İnce örerler yârim  
Sen askere gidince  
Beni verirler yârim<sup>366</sup>

Asker kâğıdı gelmiş  
İkimiz ağıyalım  
İki sene askerlik  
Ciddiye bağıyalım<sup>367</sup>

Elimdeki kınalar  
Yârin kınası mıydı?  
Yâri asker yazmışlar  
Şimdi sırası mıydı?<sup>368</sup>

Deniz üstünde kaya  
Üstünde beyaz artı  
Yar askerden gelecek  
Bekle bu sene martı<sup>369</sup>

<sup>360</sup> ELMAS, Yılmaz, Kadamut Manileri-II, **TFA**, C.6, S.141, Nisan 1961, s.2374

<sup>361</sup> ÖNDER, Zafer, "Şimdiye Kadar Derlenmemiş Konya Manileri", **TFA**, C.2, S.27, Ekim 1951, s.428

<sup>362</sup> MİSKİOĞLU, "Cevher İhsan, "Hayat Manileri", **TFA**, C.7, S.148, Kasım 1961, s.2564

<sup>363</sup> KARADUMAN, Mehmet, "Çanakkale Köylerinde Kız İsteme ve Düğün Âdetleri, **TFA**, C.7, S.150, Ocak 1962, s.2613

<sup>364</sup> CENGİZ, Mehmet Ali, "Tohma Havzasında Söylenen Maniler", **Erciyes**, S.141, Eylül 1989, s.14

<sup>365</sup> CENGİZ, Mehmet Ali, agm., s.14

<sup>366</sup> SAKAOĞLU, Saim, "Anadolu Manilerinden Seçmeler", **TFA**, C.18, S.347, Haziran 1978, s.8342

<sup>367</sup> SAKAOĞLU, Saim, **agm.**, s.8342

<sup>368</sup> SAKAOĞLU, Saim, **agm.**, s.8343

<sup>369</sup> OKTÜRK, Şerif, **Türk Manileri Antolojisi**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1985, s.23

Dam üstünde damımız  
Yüksektir eyvanımız  
Kocamız asker oldu  
Kurtulsun vatanımız<sup>370</sup>

Giderim artık Irak  
Elimde altın orak  
Yar askere giderken  
Yüreğin bende bırak<sup>372</sup>

Asker ettiler beni  
Erzurum alayına  
Alır seni giderim  
Gelirse kolayına<sup>374</sup>

Askere gidenlere  
Kopan verirler kopan  
Yirmi yaşına girdim  
Evlendir beni babam<sup>376</sup>

Asker oldum giderim  
Yoktur benim kederim  
Bize mektup yazarsan  
Yâre selam ederim<sup>378</sup>

Keten çuval sırada  
Ne durursun orada  
Oğlum askere gitti  
Rahat edecek sırada<sup>371</sup>

Al giydim alsın diye  
Mor giydim sevdin diye  
Kimseler istemedim  
Askerden gelsin diye<sup>373</sup>

Asker ettiler beni  
Kur'am çıktı Yemen'e  
Sol taraftan vuruldum  
Kanım aktı çimene<sup>375</sup>

Asker gelir talimden  
Kimse bilmez halimden  
Kuşlar tüyünü dökmüş  
O da benim ahımdan<sup>377</sup>

Asker oluyorum ben  
İşte gidiyorum ben  
Vatana hizmet için  
Bu dünyaya geldim ben<sup>379</sup>

---

<sup>370</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.53

<sup>371</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.54

<sup>372</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.54

<sup>373</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.54

<sup>374</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.163

<sup>375</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.163

<sup>376</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.163

<sup>377</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.182

<sup>378</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.182

<sup>379</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.182

Askere gönderdiğim  
El edip dönderdiğim  
Sokaklar seni ister  
Tez gel gönül verdiğim<sup>380</sup>

Bütün gençler sıralar  
Toplanıyor kuralar  
Ben askere gidince  
Sizin olsun buralar<sup>382</sup>

Karanfilsin bibersin  
Gayet ile dilbersin  
Ben sana meyil vermem  
Sen askersin gidersin<sup>384</sup>

Ref üstünde sıralar  
Toplanıyor kuralar  
Ben askere gidersem  
Sizin olsun buralar<sup>386</sup>

Asker ettiler beni  
Erzurum alayına  
Alır giderim seni  
Gelirse kolayına<sup>388</sup>

Bahçelerde badılcan  
Ben askere yazılcan  
Ben askerden gelince  
Sancak saçlı kız alacam<sup>381</sup>

İncirin sütü akar  
Aktığı yeri yakar  
Yar askere gidiyor  
Gözümünden yaşlar akar<sup>383</sup>

Ördek suda yıkanır  
Hem uyur hem uyanır  
Yar askerde ben burda  
Buna can mı dayanır?<sup>385</sup>

Trene bineceğim  
Askere gideceğim  
Merak etme sevdiğim  
Ben yine geleceğim<sup>387</sup>

Ben gidemem gidemem  
Yolun yaralarına  
Allah sabırlar versin  
Asker karılarına<sup>389</sup>

<sup>380</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.182

<sup>381</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.216

<sup>382</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.232

<sup>383</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.345

<sup>384</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.365

<sup>385</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.420

<sup>386</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.430

<sup>387</sup> OKTÜRK, Şerif, **age.**, s.477

<sup>388</sup> **Türk Manilerinden Seçmeler**, Elips Yayınları, Ankara, 2005, s.18

<sup>389</sup> **age.**, s.20

Bir matara yaptırdım  
Yarıdan asılır yarıdan  
Asker ettiler beni  
Sevdalık da bir yandan<sup>390</sup>

Gülüm gülüm gülüşan  
Benim halim perişan  
Asker oldum gidiyom  
Mendilim sana nişan<sup>392</sup>

Kavak gazeli yarım  
Dünya güzeli yârim  
Askerliğin yap da gel  
Bile gezelim yârim<sup>394</sup>

İki gemi yan yana  
İniyorlar limana  
Askerlik iyi şeydir  
Sevdası olmayana<sup>396</sup>

Bandırma bayır başı  
Yıkılsın dağı taşı  
Ben askere yolladım  
Hem yâri hem kardaşı<sup>398</sup>

Mayıs ayı gelende  
Derenin serinleri  
Asker eyle miralay  
Meraklı gelinleri<sup>391</sup>

Mendilimdir yemeni  
Ağlatma yârim beni  
Askerliğin yap da gel  
Bekleyekorum seni<sup>393</sup>

Yüksek minarelerden  
Sela okunur sela  
Askerlik bir şey değil  
Yardan ayrılmak bela<sup>395</sup>

Ayancık'ın çamuru  
Gün görmeden yarılır  
Ayancık'ın kızları  
Jandarmaya sarılır<sup>397</sup>

Kara tren kay da gel  
Askerini say da gel  
Benim yârim otuzlu  
Al trene koy da gel<sup>399</sup>

---

<sup>390</sup> age., s.27

<sup>391</sup> age., s.27

<sup>392</sup> age., s.28

<sup>393</sup> age., s.28

<sup>394</sup> age., s.28

<sup>395</sup> age., s.28

<sup>396</sup> age., s.28

<sup>397</sup> age., s.31

<sup>398</sup> age., s.39

<sup>399</sup> age., s.63

Hey jandarma jandarma  
Yâre yaptım dönderme  
Benim yârim ufacık  
Sevkiyata gönderme<sup>400</sup>

Ufacık mor mor taşlar  
Asker talime başlar  
Çift değirmen döndürür  
Gözümden akan yaşlar<sup>402</sup>

Geliyor Tonyalılar  
Asker doldu yalılar  
Esse bir ince duman  
Konuşsa sevdalılar<sup>404</sup>

Kiraz koydum sepete  
Asker gelmez nöbete  
Gelecek mi sendiğim?  
Acaba memlekete<sup>406</sup>

Yâri asker ettiler  
Burdur diyorlar Burdur  
Hem ayrılık hem sevda  
Zordur diyorlar zordur<sup>408</sup>

Alçak ceviz dal m'olur?  
Asker oğlan kal m'olur?  
Çekil oğlan karşıdan  
Bu kız sana mal m'olur?<sup>401</sup>

Geliyor bastıbacak  
Devlet asker alacak  
Devlet asker alınca  
Kızlar kime kalacak?<sup>403</sup>

Çamaşırın ipleri  
Ekinlerin sapları  
Geldi yârimi aldı  
Askeriye cipleri<sup>405</sup>

Yayığımın ayranı  
Gönül yârin hayranı  
Gitme yârim askere  
Burada yapak bayramı<sup>407</sup>

Deniz dibi Bandırma  
Benim yârim jandarma  
Jandarmanın yediği  
Şeker ile dondurma<sup>409</sup>

---

<sup>400</sup> **age.**, s.63

<sup>401</sup> **age.**, s.91

<sup>402</sup> **age.**, s.94

<sup>403</sup> **age.**, s.106

<sup>404</sup> **age.**, s.133

<sup>405</sup> **age.**, s.149

<sup>406</sup> **age.**, s.150

<sup>407</sup> **age.**, s.158

<sup>408</sup> **age.**, s.180

<sup>409</sup> **age.**, s.208

Harman yerin süpürdüm  
Bağdaş kurdum oturdum  
Kahırlanma nazlı yar  
Askerliğim bitirdim<sup>410</sup>

Elbet değişir mevsim  
Askerden gelir sesim  
Kız ben seni görelî  
Sende kaldı hevesim<sup>412</sup>

Ak dutlar kara dutlar  
O dutları kim toplar  
Asker olan yârime  
Gölge olsun bulutlar<sup>414</sup>

Yeniyol'dan gidiyor  
Kömür arabaları  
Kardeşime yakışmış  
Askerlik urbaları<sup>411</sup>

Alma beni kuracı  
Bir askerun olmasın  
Ben gidersem askere  
Peşume kimler ağlasın<sup>413</sup>

Bozdepe'nin düz daşı  
O da denize karşı  
Ben yârimi yolladım  
Askerlere onbaşı<sup>415</sup>

---

<sup>410</sup> **age.**, s.210

<sup>411</sup> **age.**, s.215

<sup>412</sup> **age.**, s.228

<sup>413</sup> Yurt Ansiklopedisi, Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.10, İstanbul 1982-1983-1984, s.7256

<sup>414</sup> **age.**, s.7044

<sup>415</sup> Yurt Ansiklopedisi, Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.9, İstanbul 1982-1983-1984, s.6323

#### 4.3.1.2. Asker Türküleri

Halk şiirinin en yaygın türü olan “türkü”nün kelime olarak kaynağını “Türk” sözü oluşturmaktadır. “Türk” sözünün sonuna nispet “î”si de denilen “ı” ilgi eki ulanarak Türki sözü elde edilmiş, bu sözcük zamanla “türkü” şeklini almıştır.

Türkü; halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştıkları hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlerle çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlerdir.<sup>416</sup>

Türküler başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olaylar bütün bir milleti ilgilendirecek kadar büyük nitelikler taşıyabileceği gibi, dar çevrelerde meydana gelen cinsten de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, doğal afetler, oymak kavgaları, eşkiya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla; sevda, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olayı yaşayan veya bu duyguyu taşıyan sanatçı kişinin bunları halk şiiriyle ifade etmesi türkülerini meydana getirir. Böylece türkü yakılmış olur.<sup>417</sup> Cahit Öztelli'nin dediği gibi “*Beşikten mezara kadar her türlü günlük yaşantı olayları türkü yakılmasına neden olabilir.*”<sup>418</sup> Hızır Paşa'nın Pir Sultan'ı zındana attırması olayı,

“Yürü bre Hızır Paşa

Senin de çarkın kırılır”

türküsunü; 1315 doğumluların cepheye çağırılması,

“Hey on beşli on beşli

Tokat yolları taşlı”

türküsunü; bir ananın bebeğini çamdan yapılmış bir beşikte yitirmesi olayı,

“Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan”

türküsunü; küçük bir çocukla evlendirilen genç kızın olayı,

<sup>416</sup> KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.132

<sup>417</sup> ÖZBEK, Mehmet, **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s.63-64

<sup>418</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **Evlerinin Önü-Türküler**, Özgür Yayınları, İstanbul 2002, s.13



“Sabah olur çocuk gider oyuna  
Oynar oynar taş doldurur koynuna  
türküsünü; Kızılırmak'ta bir gelinin boğulması olayı,  
“Kızılırmak nettin allı gelini”

türküsünü yaratan olaylardandır. Türkünün doğuşuna neden olan olay kimi zaman gerçek ve yaşanan bir olay olduğu gibi kimi zaman da özlem, yurt sevgisi, dini duygular ve kahramanlık duygularının ön plana çıkması sonucu da olmaktadır.<sup>419</sup>

Türküler konularına göre birçok araştırmacı tarafından sınıflandırılmaya çalışılmış ve ortaya pek çok tasnif çıkmıştır. Yapılan tasniflerin çok çeşitli olması türkülerin tek bir kalıba oturtulamayacağını göstermektedir. Ancak yapılan tasnif çalışmalarında hemen bütün araştırmacıların asker türkülerine yer verdiği görülmektedir.<sup>420</sup> Çünkü Türk milletinin kültüründe ve türkülerinde askerlik önemli bir yer tutar.

Asker yolcu etme, sıladakilerin gözleri yolda asker beklemeleri, askerlerin tezkireyi ipe çekmeleri, seferberlik türkülerini, askere gidip gelmeyen yiğitler için söylenmiş türküler “asker türkülerini” olarak değerlendirilir.

Askerlikle ilgili türkülerin başında Yemen ile ilgili olanlar gelir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzak yerlerinden biri olan Yemen 380 yıl Türk egemenliğinde kalmıştır. Sık sık ayaklanmalar olan bu ülke I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı'dan ayrılmıştır. Bu 380 yıl boyunca Yemen'de binlerce şehit verilmiştir. Nice anaları, gelinleri ağlatan Yemen üzerine çok acıklı birer ağıt niteliğinde türküler yakılmıştır. Bunlardan hangilerinin hangi savaş üzerine söylendiği tam olarak bilinmemektedir.

Asker türkülerini birkaç bölüme ayrılabilir. Çünkü asker türkülerinin yalnızca askerliği konu edinmekle kalmayıp bir de bu konu dolayısıyla gerçek

---

<sup>419</sup> YARDIMCI, Mehmet, **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri**, Ürün Yayınları, Ankara, 1998, s.68

<sup>420</sup> AYTAÇ, Pakize, “Türküler”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.III, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2003, s.341-346

maksadı arka sırada bırakan çeşitleri de vardır. İsmet Zeki Eyüboğlu, askerlik türkülerini üç bölüme ayırmaktadır:

- a. Doğrudan doğruya askerlik için söylenen ve askerliğin yiğitlik ve güzelliğini gösteren türküler.
- b. Askerliğin getirdiği ayrılık nedeniyle söylenen türküler.
- c. Askerliğin kötülenmesi için söylenen türküler.<sup>421</sup> (Bu türküleri okurken çok dikkatli olmalı ve türkünün anlamı çok iyi kavranmalıdır. Zira bu türkülerde halkın askerliği sevmediği değil, askere gidip de dönmemek gibi yad ellerde ölüp kalma için ağıt niteliğinde söylendiği anlaşılmalıdır.)

Çalışmaya dâhil edilen asker türküleri, İsmet Zeki Eyüboğlu'nun yapmış olduğu tasnif doğrultusunda ele alınmıştır. Ayrıca asker ve askerliğe dair söylenen ağıtlar da "Asker / Askerlik Türküleri" başlığı altında çalışmaya dâhil edilmiştir.

---

<sup>421</sup> EYUBOĞLU, İsmet Zeki, "Asker Türküleri", **TFA**, C.2, S.42, Ocak 1953, s.670

## **METİNLER**

## ÜÇ KARDEŞE AĞIT

Seferberlik zamanı cephede Ali, Hasan ve Veli adlarındaki üç kardeşinin ölüm haberini alan bacıları, acısını şu ağıtla dile getirir:

Örtün odanın kapısını	Ben buraya geldim idi
Ahmet duymasın sesimi	Sabır yeter ağlamıyor
Hodul gezer babamoğlu	Hasan'ımın yok bebeği
Sağ yana yıkar fesini	Gelin gönlüm eğlemiyor

Ali'min başı kabağa	Şu da kardaşın peşkiri
Hasan'ımın yok bebeği	Kırık bacanın keşkiri
Babamoğlu Ali, Veli	Gelemez anam gelemez
Şöhretli döver dibeği	Kış günü kardaş günü <sup>422</sup>

Ben buraya geldim idi  
Uçmuş babamın duvarı  
Jandarma sürülmüş derler  
İnşallah karda süvari

Üç kardaşım emmioğlu  
Belinde cephe bağı  
Süngü keskin dayanılmaz  
Gâvurun kılıcı yağlı

<sup>422</sup> KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.294

## SARIKAMIŞ AĞIDI

Avşar köylerinden birinde Sarıkamış kırmında ölen askerler için söylenmiştir.

Sarıkamış ne aralı  
Kimi ölmüş kimi yaralı  
Bunu duyan var mı ola  
Yalan dünya kurulalı

Battın Avşar kazaları  
İbrişimin kozaları  
Sarıkamış'ta kırıldı  
Gonca gülün tazeleri

Kimini gülle götürdü  
Kimini toplar yatırdı  
Kör olasıca Moskoflar  
Nice ocaklar batırdı

Yüzbaşılar, yüzbaşılar  
Tabur taburu karşılar  
Yağmur yağıp gün değince  
Yatan şehitler ışılar<sup>423</sup>

Ayşe bekâr, Cennet bekâr  
Acemi talime çıkar  
Dört oğlum sefer ağzında  
Topalım kahrımı çeker

Uşak gitti sürüyünen  
Asker kalkar boruyunan  
Hangi eve vardı isem  
Bir gelin var karıyınan

Sarıkamış altın bulak  
Soğanlı'yı biz ne bilek  
Bizim uşak böyle gezer  
Ağca zubun kara yelek

<sup>423</sup> AYDEMİR, Orhan, "Avşar Ağıtları", TFA, C.8, S.177, Nisan 1964, s.3376

## CİHAN HARBI İÇİN AĞIT

Seyit Osman (Âşık Seyit) 1914 yılında epeyce ihtiyarladığı için askere alınmamıştır. Savaşa katılmadığı ve savaşta ölen gençler için üzüldür. Bu nedenle ağıt yakar.

Kaman'da uşak kalmadı  
Redif gitti sürüyünen  
Sabahaça yatılmıyor  
Gelinlerin zarıyınan

Yüzbaşı redifi dizer  
Askerler de tabya kazar  
İnşallah Moskof'u bozar  
Türkülüğünün zoruyunan

Hasan, Mehmet, Ali'yinen  
Ömer, Çerkez, Veli'yinen  
Süleyman kır ata binmiş  
Halil kahve doruyunan

Asker gider sürüyünen  
Mızrak öter boruyunan  
Hangi eve vardı isem  
Bir gelin var karıyınan

Döğüşecek güç var bende  
Gitsem ben de gök kırınan  
Acep kavuştu m'ola?  
Benli Fakı, sarıyınan

Der Seyit'im gayri aman  
Başımızdan gitmez duman  
Bizim mekânımız Kaman  
Mor sümbülü koruyunan<sup>424</sup>

Sarının benzi gülgülü  
Haççam Çamlı'nın bülbülü  
Soğanlının mor sümbülü  
Koç Dağı'nın karıyınan

Haçça'nın beliği sırma  
Arzı'nın gözleri sürme  
Güle konmuş iki turna  
Ötüşüyor diliyinen

<sup>424</sup> AYDEMİR, Orhan, *agm.*, s.3376

## DÖRT KARDEŞE AĞIT

Seferberlik zamanı dört kardeş cepheye gitmişler, ancak dört kardeşten geriye sadece künyeleri gelmiş. Bunun üzerine tek çocuk olarak kalan bacıları, dört kardeş yitirmenin acısıyla şu ağıdı yakmış:

Hota dördüncü ordu ota  
Mevla'm iyilere kata  
Edirne de büyük şehir  
O da İstanbul'dan öte.

Bilemedim kardaşlar  
Kana belenmiş kabutlar  
Harçlığını aldı m'ola  
Üstünde duran zabitler.

N'eydi bu işlerin aslı  
Cahil gönlüm zati yaslı  
Bilemedim kardaşları  
Kara don, kırmızı fesli.

Kara çekerler beyaza  
Tüm âlem koydu niyaza  
Acap kardaş erdi m'ola  
İstanbul'da dar boğaza<sup>425</sup>

---

<sup>425</sup> AYDEMİR, Orhan, **agm.**, s.3377

## ŞEVKET'E AĞIT

1951 yılında Sivas'ın Suşehri ilçesine bağlı Ezbider nahiyesinden Demirci Ömer Kaya'nın Şevket isimli oğlu, Sivas'ta çavuş olarak askerlik vazifesini yapmaktadır. Bir gün nöbetçi çavuşu iken askeri kantine geldiği sırada pek samimi olduğu bir gedikli arkadaşı ile ellerinde tabanca şakalaşırken tabancanın ateşlenmesi suretiyle Şevket vurulur ve ölür. Ölüm haberi Ezbider'e ulaştınca Şevket'i seven bütün nahiyeliler yas tutarlar ve şu ağıdı yakarlar:

Ben de bu nöbeti tutmaz olaydım  
Uğursuz kantine gitmez olaydım  
Ben de bu şakayı etmez olaydım  
Böyle garip garip öldüm giderim  
Sılaya hasretlik kaldım giderim  
İki kurşun yedim ciğerim yanar  
Ateşim, tütünü tepemden çıkar.

Anam babam Şevketini soruyor.  
Şimdi künyem Ezbider'e varıyor.  
Böyle garip garip öldüm giderim.  
Vatanıma hasret kaldım giderim.  
Bir ah çektim karlı dağlar erisin.  
Ciğerim derdine kimler dayansın.

Şimdi annem babam yoluma bakar  
Böyle garip garip öldüm giderim  
Sılama hasretlik kaldım giderim.

...  
Böyle garip garip öldüm giderim  
Vatanıma hasret kaldım giderim.<sup>426</sup>

İçten bir ah çektim sonu gelmedi.  
İfade vermiye dilim dönmedi.  
Bu yalancı dünya Şevket'e kalmadı.  
Böyle garip garip öldüm giderim,  
Sılama hasretlik kaldım giderim.

Gayri annem babam bekleme yolum,  
Mevlâ'dan geldi ah bu zalim ölüm.  
Yerlere serildi o selvi boyum.  
Böyle garip garip öldüm giderim

<sup>426</sup> POLAT, Şükrü, "Şevket'e Ağıt", TFA, C.4, S.91, Şubat 1957, s.1442



## KUR'A AĞITLARI

Eskiden askere gidecek olan gençler kura usulüyle belirlenirmiş (1846 Kur'a Nizamnamesi). Kur'a usulüne göre, köye gelen jandarmalar, muhtar eşliğinde köyün gençlerine kura çektirir ve kurada isabet eden gençler askere alınır. Askerliğin çok uzun olması ve yıllarca süren savaşlar nedeniyle yıpranan halk, çok uzun yıllar ayrı kalacakları, belki de bir daha hiç görüşemeyecekleri için asker kurası ile ilgili duygularını dile getiren ağıtlar yakmışlardır.

Kur'a kâğıtları allı yeşilli  
Ben anneme ısmarladım eşimi  
Kim ağlatmış benim kız kardeşimi  
Ağla mahmur gözlü yavrum ölürüm  
Ölmez sağ olursam senin olurum

İzmit'in içinde kura çekilir  
Kurası çıkanın boynu bükülür  
Evliler ergenler yola dökülür  
Ağla mahmur gözlü yavrum ölürüm  
Ben senin yoluna kurban olurum

Kura kağıdını almış eline  
Pullu çevresini sokmuş beline  
Şimdi düştüm gurbet iller eline  
Aman dostlar ben dünyama doymadım  
Doydum amma ne olduğun bilmedim

Kura kağıtları Üsküdar aştı  
Üçlüler dördümler hep birden şaştı  
Üçlülerin anneleri ağlaştı  
Aman dostlar ben dünyama doymadım  
Doydum amma ne olduğun bilmedim<sup>427</sup>

<sup>427</sup> UYGUNER, Emin, "Kandıra'dan Derlenen Türküler", TFA, C.4, S.91, Şubat 1957, s.1450

## YUSUF'A AĞIT

Mersinin Gülnar kazasına bağılı Tozkovan köyünde, Yusuf adlı bir genç aynı köyünden Ayşe adlı bir kıza âşık olur. Bir gün Ayşe ile Yusuf bahçede başbaşıyken komşuları tarafından görülürler. Bu haber, ağızdan ağza, kulaktan kulağa geçerek Ayşe'nin ağabeylerine duyurulur. Ayşe'nin Yusuf'la evlenmesini istemeyen ağabeyleri Yusuf'u öldürmeye karar verirler. Ayşe'nin ağabeyleri tarafından öldürüleceğini anlayan Yusuf, askerliğinin yaklaşmasıyla askere gider. Yusuf'u çılgıncasına seven Ayşe de bunun üzerine şu türküyü söyler:

Ata binmiş efendi  
Yeleşti kahverengi  
Oturmuş dikiş diker  
Sevdiğim Yusuf (e)fendi

Iraftaki mesdine  
Gül kondurmuş üstüne  
Ben o yâre ne ettim?  
Öldürmeye kasdi ne?

Cam cama eklenir mi?  
Cam dibi beklenir mi?  
O yâr (askerden) gelecek diye  
Üç sene beklenir mi?

Dam başında siniler  
El vurmada iniler  
Mektup yazın yârime  
Çabuk gelsin, iniler

Mavi fistan mor yelek  
Eeldim elek elek  
Ne ettim de ayırdı  
Kör olsun kahpe felek

Kaynar kazan taşmaz mı?  
Yol buradan aşmaz mı?  
Kınamayın komşular  
Ayrılan kavuşmaz mı? <sup>428</sup>

<sup>428</sup> ÇELİK, Nasuh, "Taşova'dan Bir Türkü", TFA, C.4, S.77, Aralık 1955, s.1226

## ASKERE AĞIT

Silifke'nin Kırtıl köyünde askere gönderilen gençlerin arkalarından yakılan ağıtlardan bir örnek de şudur:

Duvarda asılı sazın,  
Yolunda galacak gözüm,  
Dayanamam hasretine,  
Asger olmuş gara guzum.  
Ben ney ediyim gonşular.  
Ayeller obalar oyyyy!

Hasan geldi gelmez sandım,  
Çıra gimi yanıp söndüm,  
Ali'm de gediıyor şimdi,  
Goca köy neyolur Döndü'm.  
Ben ney ediyim gonşular?  
Ayeller obalar oyyyy!<sup>429</sup>

---

<sup>429</sup> KIRASLAN, Eshabil, "Silifke'nin Kırtıl Köyünde Asker Uğurlama", **TFA**, C.17, S.338, Eylül 1977, s.8108

## SEFERBERLİK AĞIDI

Toplumun tümünü ilgilendiren ağıtlarda en fazla karşılaşılan konu, seferberlik üzerine olanlardır. Bu ağıtlar genellikle Sarıkamış ve Yemen’de yoğunlaşmaktadır. Aşağıdaki Seferberlik Ağıtı da H. 1315 (M. 1899–1900) doğumlu çocukların askere alınışını, çektikleri sıkıntıları, geride kalan analarının acılarını yansıtmaktadır.

Davul zurna çalınıyor. Ooy!	Kanlı bıçak getirdiler
Onbeşliler gelsin diye. Ooy! Oooy!	Kalan bizi kesecekler
Onbeşliden asker m’olur? Ooy!	Ayan olsun Tufan Bey’e
Topluyorlar ölsün diye. Ooy! Oooy!	Urumlu’yu basacaklar
Kefiyenin hozaları	Çuha şalvar şuha yelek
Yandı Avşar gazeleri	Bize bunu yu diyorlar
Sarıkamış harp ediyor	Ocak başlarından uzak
Gonca gülün tazeleri	Bebek pişti ye diyorlar
Sarıkamış altun kulak	Çıkmış kütüğün başına
Duvanlı’yı biz ne bilek	Seyir etmişler kaşına
Bizim uşak böyşe gezer	Öksüzleri emanet etmiş
Ağzı zıbin kara yelek	Hacı Mehmet kardaşına
Kadanı alayım çavuş	Yüksek hükümet sarayı
Nerede yaptınız dövüş	Var mı bu işin kolayı?
Taşına kurban olduğum	Kardaşın asker etmişler
Kardeşin yattığı koğuş	Nerde taburun alayı?
Şuvara oldum şuvara	Kundura giyer ayağa
İçmezdim içdim cuvara	Çadır tutturur goyağa
Ayakların bükememiş	Yüzbaşılar şöyle dursun
Guluncun vermiş duvara	Binbaşı kalkar ayağa

Sabahleyin bir yel esti  
Esti de bağrımı kesti  
Top atılmış duymamışım  
Kafilliyen Arap bastı

Biçimi zabit biçimi  
Kundura sıkılmış kışını  
Bu dünya yalancı dünya  
Ahrete çekmiş göçünü

Kundura giyer kışına  
Sürerler Arap içine  
Böyle yiğit mılla Osman'ım  
Gülyağı döker saçına

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Yemen sıcak dayanamam  
Dan borusu er vururlar  
Sen çocuksun uyanaman<sup>430</sup>

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Karışın toza dumana  
Bir mektupçuk sal kardaşım  
Kalbimi verme gümene

Dört oğlum var dört taburda  
Silahı dolu goburda  
Kaygı çekme oğlancığım  
Çok keramet var sabırda

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Çiğ yumurta pişer derler  
Babam olu Mehmet Ali  
Garip olan şaşar derler

---

<sup>430</sup> SEVİNÇLİ, Efdal, "Seferberlik Üstüne ve Bir Seferberlik Ağıdı", TFA, C.18, S.358, Mayıs 1979, s.8660

## YEMEN AĞIDI

1911'de Mehmet ve Memiř adlı Çukurovalı iki kardeř Yemen'de Őehit dűřerler. Bunun űzerine bacıları řu ađıdı yakar.

Gara adır is mi dutar?  
Martin tűfek pas mı dutar?  
Ağlıyalım anam bacım  
Elin gızı yas mı dutar?

Getme Yemen'e Yemen'e  
Yemen sıcak gayfa bişer  
Esger talime çıkmış  
Acemin aklı şaşar

Gűnden yanı soldu m'ola?  
Yerden yanı uldu m'ola?  
Memmedimin ala gűzűn  
Garıncalar oydu m'ola?

Tarlalarda biter gamış  
Uzar gider vermez yemiş  
űl Yemen'de can verenner  
Biri Memmed biri Memiş<sup>431</sup>

Basma fistan kirlenirse  
Bařda pűskűl fırlanırsa  
Ya kimlere baba desin  
Senin bebek dillenirse

Getme Yemen'e Yemen'e  
Garişin tozla dumana  
Mekdubunu sal gardaşım  
Bacını goma gűmana

Getme Yemen'e Yemen'e  
Yemen sıcak dayanamam  
Dang borusu er vurulur  
Sen cahalsın uyanaman

<sup>431</sup> Yurt Ansiklopedisi, Adana maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.1, İstanbul 1981, s.143

## AĞIT

Çanakkale Dömeke'de şehit olan bir askerin ağzından söylenen ağıt:

Dömeke yandı gene  
Yolunu döne döne  
Arkadaşım ben vuruldum  
Bir yudum su ver bana

Taburlarım yürüdü  
Çöl ovayı bürüdü  
Edirne ovasında  
Beyaz tenim çürüdü<sup>432</sup>

---

<sup>432</sup> **Yurt Ansiklopedisi**, Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.3, İstanbul 1982, s.1909

## CEMAL'İN AĞIDI

Cemal isimli genç askere gider. Askerde, başçavuşu Cemâl'i döver ve Cemâl orada ölür. Arkadaşları Cemal'in ağıdını şöyle yakarlar:

Kayseri'den çıktım sağdır selâmet  
Endim Malı Köyü'ne koptu kıyamet  
Başçavuş da canım sana emanet  
Gözleme validem gelemes oldun  
Küçücük yavruyu göremes oldun

Attılar arabaya da akıyor kanım  
Başçavuş vurdu da ağrıyor yanım  
Daşpunar köyünde çıkıyor canım  
Gözleme pederim gelemes oldun  
Anayı sılayı göremes oldun

Kışlanın üstünde döner kartallar  
Başına ağrıttı kuru tahtalar  
Hasta olanı hastaneye atarlar  
Gözleme validem gelemes oldum  
Küçücük yavruyu göremes oldun

Ağrı Dağı'nın suyu da çalkanır akmaz  
Askerin yüzüne kimseler bakmaz  
Gözlerim postayı da mektubum çıkmaz  
Atılmayan mektuba posta neylesin

Ağrı Dağı'nı da duman aldı, burs aldı  
Uzun ömrüm gurbet elde kısaldı  
Bana derler silasından usandı  
Demezler ki aramızda dağlar var<sup>433</sup>

<sup>433</sup> AKBAŞ, Burhaneddin, "Bünyan Ağıtları-II", **Erciyes**, S.117, Eylül 1987, s.24



## GELİNİN BİNBAŞIYA SÖYLEDİĞİ AĞIT

Kozan'ın Çukurören köyünde yaşayan dul bir kadının dört oğlundan en büyüğü Pınarbaşıly soylu bir kızla evlendiği günlerde askere çağrılır; Kanal savaşında şehit düşer; karısı bir oğlan doğurur. Ana dul kalan gelinini ikinci oğluna verir. O da askere alınır; şahadet mertebesine erişir; karısı bir çocuk sahibi olur. Ana, bu defa gelinini üçüncü oğlu Hörü Mehmet'le evlendirir. Hörü Mehmet'i askere alırlar; savaşta ölür; karısı bir oğlan dünyaya getirir.

Birinci Cihan Harbi başlar. Sıra on beş yaşındaki Murat'a gelir. Murat'la evlenen gelin kocasının askere alınmaması için şube reisine yalvarır. Bir aileden üç gencin şehit olduğunu öğrenen binbaşı bir rapor düzenler; "Kocan hangisi ise al, git!" der, gelin muradına erer.

Mızıkalar çalınıyor	Askerleri toplamışlar
On altılı gelsin deyü	Hepsi geldi derildi
On beş yaşly asker m'olur?	Kadanı alam binbaşı bey
Topluyorlar ölsün deyü	Biri Kanal'da vuruldu

Şu görünen il dağal mı? (değil mi?)	Hökümet işi şaşırđı
Bayrağımız al dağal mı?	Büyük küçük hep deşirdi
On altılı dedikleri	Kâfir imiş kâfir düşman
Yani açmış gül dağal mı?	Birine bomba düşürdü

Has bahçede güller bitmez	Kaçakları toplamışlar
Dallarında bülbül ötmez	Onlar da kaçmak derdinde
Ya ne deyim sürmeli eşim	Hörü Mehmet'in mezarın
Emir sıkı bedel yatmaz	Uşaklar görmüş Mardin'de

Şube önü binek daşı	Tarlada yazlık ekili
Oturmuşlar karşı karşı	Anlında kara kakili
Serbest gitsin on altılı	Kurban ollum binbaşı bey
İzin veriyor binbaşı	Batsın ocağın vekili

Yat da dizime nazlayım  
Kara kakili düzleyim  
Sene bir yıl on iki ay  
Hangi bir gün yol gözleyim

Çukurören yazıları  
Ceren kovar tazıları  
Bana neden binbaşı bey  
Çığıışıyır kuzuları<sup>434</sup>

---

<sup>434</sup> ELÇİN, Şükrü, **age.**, s.16

## ON YEDİLİLER AĞIDI

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda yedi cephede birden savaştı. Yaklaşık bir buçuk milyon Anadolu insanı bu savaşlarda öldü. O dönemi yaşayanlar, 1315 doğumlu olanların hemn tümnden bu savaşlarda öldüğünü ya da sakat kaldığını, esir edildiğini söylerler. 1315'lilerden sonra 1316'lılar askere alınır. Daha sonra çocuk denecek yaşta askere çağrılan 1317'liler gelir. On yedililerin çok azı bu savaşlardan sağ kurtulabilmiştir. Aşağıdaki ağıt on yedililer için söylenmiştir:

Mızıklar çalınıyor  
Asker olan gelsin deyi  
On yedili asker olmuş  
Topluyorlar ölsün deyi

Aman Allah Dördüncü Ordu  
Daha mı gelmedi yolcu  
On yedili isteniyor  
Bilmem gelin heyledici

Aman Gazi'm aman Gazi'm  
Narman dağlarında kuzum  
Yedi oğlan anasıyım  
Hiçbirini görmez gözüm

Hasıla yavrum hasıla  
Memmed'im gitti yesire  
Kutmu döşeklerde yatan  
Nasıl dayandın hasıra

Gittikleri yol takırdan  
Karavanası bakırdan  
Zengin olan bedel verir  
Hep ölen böyle fakirden

Çantamı sırtıma aldım  
Şubenin önüne vardım  
Alt' oğlum asker deyince  
Orda bir eferim aldım

Şu görünen el değil mi?  
Bayrağımız al değil mi?  
On yedili dedikleri  
Yen' açılan gül değil mi?

Kapımızda binek taşı  
Ben oturum karşı karşı  
Ver oğlum görücüyüm  
Elin öpem yüzbaşı

Adam olan herg ediyor  
On yedili harb ediyor  
Her nereye vardıysam  
Kız, gelin çifte gidiyor

Ağzında ışıldar dişi  
Alnın parladı kaşı  
Ben getirdim, teslim ettim  
Geri bana ver yüzbaşı

Mızıka öter boruyunan  
Al sancaklı nuruyunan  
Her nereye vardıysam  
Bir gelin var karıyınan

Bahçemizde lale bitmez  
Dalında bülbüller ötmez  
Ya neyleyim sürmel'eşim  
Emir sıkı, bedel yatmaz

Uyuyanlar hep uyandı  
Kılıçlar kana boyandı  
Yedi duvar başkaldırdı  
Anca Osmanlı dayandı

Yat da dizime nazlayım  
Kara kekilin düzleyim  
Sene bir de yıl on'ki ay  
Hangi bir gün yol gözleyim<sup>435</sup>

Oğlum tatile çıkmış da  
Maşallah oğlum maşallah  
Onbaşı olmuş diyorlar  
Zabit olursun inşallah

Boz Omar'ım, Ağ Murat'ım  
Yıradım oğlum yıradım  
Dokuz oğlan anasıyım  
Elden orakçı aradım

Murat oğlumun iyisi  
Çavuş gölgemin koyusu  
Yusuf'um asker olunca  
Sahal tutmamış dayısı

Potini aldım elime  
Bağımı çaldım belime  
Ben oğlumu asker gördüm  
Kurban oluyum ölüme

---

<sup>435</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., "Öyküleriyle Ağtlar", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.39-41

## SARIKAMIŞ'TA ÖLENLERİN AĞIDI

Sarıkamış harekâtında ölenlerin arkasından söylenen ağıtlardan biri Pınarbaşı'nda Zala Hatun tarafından ölen kardeşleri için söylenmiştir:

Gene uğru kış geliyor  
Görmeyene hoş geliyor  
Şu Sivas'a giden kağrı  
Dolu gider boş geliyor

Sivas'tan, Sarıkamış'tan  
Yatamıyom kara düştün  
Hastam zayıf arabacı  
Yavaş indirin iniştün

Aziziye baba yurdum  
Kafkasya'ya tabya kurdum  
Benim korkum Ruslar değil  
Karakışa kurban verdim

Kadasın aldığı Eşe  
Tekirim dayandı taşa  
Seferberliği durdur  
Elini öperim paşa

İbrişimin kozaları  
Battın Avşar kazaları  
Sarıkamış'ta kırıldı  
Koç yiğidin tazeleri

Sarıkamış, Altınbulak  
Soğanlı'yı biz ne bilek  
Bizim uşak şık giyinir  
Ağlı zubun kara yekek

Sarıkamış ne aralı  
Kim'ölmüş kimi yaralı  
Bunu duymuş var mı ola?  
Yalan dünya kurulalı

Adam' olan herg ediyor  
Olmayanlar tergediyor  
Her nereye vardığısam  
Gelinler çifte gidiyor

Yüzbaşılar yüzbaşılar  
Tabur taburu karşılar  
Yağmur yağıp gün değişin  
Yatan şehitler ışılar

Gene uğru kış geliyor  
Görmeyene düş geliyor  
Şarkışla'yı savuşmuş da  
Arabalar boş geliyor

Kimini gülle götürdü  
Kimini toplar yatırdı  
Kör olasıca Moskoflar  
Neçe ocaklar batırdı

Anşa bekâr, Zeynep bekâr  
Acemi talime çıkar  
Dört oğlum sefer ağzında  
Toplalım kahrımı çeker

Uşak gitti sürüyünen  
Asker kalkar boruyunan  
Hangi eve vardıysam  
Bir gelin var karıyınan

Yaslı deli gönlüm yaslı  
Acep nedir bunun aslı  
Kardeşler kana belenmiş  
Kara don gülgülü fesli

Soğanlı'da bir harp oldu  
Neçe canlar telef oldu  
Sarıkamış alınışın  
Sağ olanlar mektup saldı

Yağan karların altında  
Kara çadır varmıydı?  
Top gürleyip gelirkene  
Acep derdin varmıydı?

Dokuz kardeşi ölenin  
Benim gib' olur bacısı  
Sivas'a tabur dökülmüş  
Beşi anamın kuzusu<sup>436</sup>

---

<sup>436</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.43-45

## BOSTAN'IN AĞIDI

“93 Harbi” denilen 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Tomarza-Emiruşığı köyünden ya da o yöreden Bostan (Mehmet) şehit düşer. Bunun üzerine aşağıdaki ağı yakılır:

Saldım oğlanın hasını	Bostan oğlum halim halim
Sandıkta buldum fesini	Yusuŕum böyle mi kavlim?
Gene kulaklarım duydu	Burun'dan dolanır gelir
Topun, tüfeğın sesini	Sekiz öküzüm, dört oğlum
Uşaklar durur oyuna	Sürüsü gelir oğlaklı
Düzülür boyu boyuna	Tarlası kaldı evlekli
Top atıldı, silah öttü	Girgin löklü, toy daylaklı
Döküldük Arpaçayına	Baban kurban Bostan oğlum
Dört oğlum var dört taburda	Topaktaş'ı görür gözüm
Fişeğı dolu guburda	Dibinde yatardı yozum
Sabır eyle oğlancığım	Dört oğlanın anasıyım
Çok keramet var sabırda	Hiçbirini görmez gözüm
Erzurum'un hocaları	Atının alını perçemli
Ezan, sünnet etti m'ola?	Üstü kırmızı keçeli
Mor kekilli Bostan oğlum	Beli çiftte tabancalı
Camilere gitti m'ola?	Baban kurban Bostan oğlum
İleri gel bacım Hürü	Biner atın iyisine
Dört oğlanı böldük yarı	Gider yolun kıyısına
Efe, Erzurum'da kaldı	Kavuştı mu Bostan oğlum?
Fes gülgülü, yağlık sarı	Kör ocaklı dayısına

Kundura giyer kıçına  
Gider küffarın içine  
Kudurettten sürmel'oğlum  
Kına vurmadım saçına

Eferim oğlum eferim  
Bir kara donlu neferim  
Vardı yetişti m'ola?  
Sarı kekilli Caferim<sup>437</sup>

---

<sup>437</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.47-48



## BALKAN SAVAŞLARINDA ÖLENLERİN AĞIDI

Balkan Savaşları zamanı çoğu eğitimsiz, ayakları çarıklı binlerce genç askere alınmaktadır. Sıra başları sarıklı kendilerine “molla” denilen medrese öğrencilerine gelir. Yine bir sevkıyat sırasında Pınarbaşı ilçesinin askerlik şubesi önünde bir Avşar ağlayarak bu ağıdı yakar:

Hapana gönlüm hapana  
Bulgar'ın yolu kapana  
Yürüdü asker gidiyor  
Verildi çarık, cephane

Yüzbaşı bayrağın açtı  
Binbaşılar öne düştü  
Yürüdü ana kuzuları  
Ahret hakkın' helallaştı

Ladif gitti hep çarıklı  
Yarısı reçber kılıklı  
Ladif olduğuna bakma  
Hepisi molla sarıklı

Yaşasın dördüncü ordu  
Bereket versin ömrüne  
Selanik sol kol üstünde  
Öyle geliyor kalbime

Askerler bağlar matıra  
Toplar yüklenmiş katıra  
Sabahaça yatamıyom  
Neler geliyor hatıra

Hota dördünc'ordu hota  
Mevlam iyilere kata  
Selanik de büyük şehir  
O da İstanbul'dan öte

Kara çekerler beyaza  
Cümle oturmuş niyaza  
Acep asker vardı m' ola  
İstanbul'da dar boğaza

Uşak gitti sürüyünen  
Sağdan soldan geriyyen  
Yardım etsin Battal  
Gazi Hazireti Ali'yinen<sup>438</sup>

<sup>438</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.52-53

## YEMEN AĞIDI - I

1914 yılında seferberlik ilan edilince, o zamanlar Sivas iline bağlı Aziziye (Pınarbaşı) ilçesinin Çanakpınar köyünden de askere alınanlar olur. Bunların içinde yakışıklılığı ve uzun boyu ile dikkati çeken Hasan da vardır. Hasan Yemen cephesine gönderilir ve orada şehit olur.

Hasan'ın annesi, yaygın adıyla Kır Sultan, o dönemin ünlü ağıtçılardan biridir. Oğlunun ölüm haberini alınca çırpınır, dövünür, ağlar. Kır Sultan, Yemen'in nerde olduğunu bile bilmez, yalnız oradan gelenlerden, konuşulnlardan, "Yemen'in çok sıcak olduğunu, oralarda sıcaktan çiğ yumurtanın piştiğini, tozun, dumanın hiç eksik olmadığını" öğrenmiştir. Bunları da ağıdında dile getirmiştir.

Yemen derler ne ısıcak  
Varınca açılır sancak  
Ne berk ırızgın dağılmış  
Gez oğlum dünya dört bucak

Yemen derler ne ısıcak  
Çiğ yumurta pişerimiş  
Eski ordular er kalkınca  
Acemiler şaşanmış

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Kansın toza, dumana  
Mektubunu sal da oğlum  
Kalbimi koyma gūmana

Ahmet ekinden gelince  
"Hani Hasan" deyiciyim  
Ellerim kabın arıyor  
Yavrum hasta kuyucuyum

Asker uşığı dizilmiş  
Hasan'ımın boyu uzun  
İrahma'ma kıyamıyom  
On günlük misafir kızım

Yemen kuşu ötmem demiş  
Lele sümbül bitmem demiş  
Tebdil hava gelen kardeş  
Ben evime gitmem demiş

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Yemen sıcak dayanaman  
Tan borusu er çalınır  
Sen cahilsin uyanaman

Git yaylaya Hasan oğlum  
İrahmam sırtını yusun  
Askerin uğrunu eğlen  
Ahmet harçlığını koysun

Bir mektupcuk yazsan oğlum  
Okutsak sağlık, selamet  
Altı yıl nasıl ediyim  
Sabaha canım emanet

Altına döşek yazardım  
Böğrüne yastık koyarak  
Giderkene savuşturdum  
Kadan alıyım diyerek<sup>439</sup>

---

<sup>439</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.54-56

## YEMEN AGIDI - II

Bu ağıtta Sarız Pınarbaşı Tomarza yöresinden adı Mehmet Ali olan bir delikanlı Yemen cephesine gönderilir. Mehmet Ali askerde borazancıbaşı olur ve bir çarpışmada boruyu çalarken alnından vurulup şehit olur. Bacısı şu ağıdı yakar:

Gitme Yemen'e Yemen'e  
Yemen yolu toz kardeşim  
Kapımızdan suya gitti  
İstedğin kız, kardeşim

Anamoğlu Mehmet Ali  
Daima bağlardı sarı  
Kafiyeni çal başına  
Keskin eser çölün yeli

Bu vakit adam mı gider  
Zâhmeririin kış gününe  
Babamoğlu Mehmet Ali  
Benzer bahçe ışığına

Kardeş bağlama sarıyı  
Yetim koyarsın karıyı  
Anamoğlu Mehmet Ali  
Niden de bellen boruyu

Gördüm kardeşi yudular  
Kara kekil yorga yorga  
Babamoğlu Mehmet Ali  
Sallar gemi döğer dalga

Bu zaman adam mı gider  
Bıyığını buz deşirir  
Anamoğlu Mehmet Ali  
Odada kahve pişirir

Yaz geldi çiçek açıldı  
Ağam atlıdan seçildi  
İstanbul'a git kardeşim  
Orada donun biçildi

Bu zaman adam mı gider  
Zahmerinin tipisinde  
Anamoğlu Mehmet Ali  
Kır at kişner kapısında<sup>440</sup>

Bir gemiye doldurdular  
İstanbul'a bildirdiler  
Sallar gemi, döğer dalga  
Gül benzini soldurdular

<sup>440</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.57-58

## ASKERİ ÖĞRENCİNİN AĞIDI

1900'lü yıllarda Adana'da, eski adıyla bir Gedikli (Astsubay) okulu vardı. O sıralarda Yumurtalık ilçesinin Zeytinbeli kasabasında sekizi kız, biri erkek dokuz çocuklu bir Avşar kadının biricik oğlu da bu okulda okumaktadır.

Yine o yıllar Çukurova'da da sıtma hastalığı oldukça yaygındır. Avşar kadının oğlu okulda bu hastalığa yakalanır. Şimdiki gibi kinin, ilaç, doktor olmadığından halktan da çok sayıda insan bu hastalık yüzünden ölür.

Çocuğunun sıtma hastalığına yakalandığını öğrenen ana hemen hazırlanır, o sıralar Adana'ya at arabasıyla yolcu getirip götürün köylüsüne ricada bulunur. "Kurbanın olam beni çocuğuma yetiştir." diye yalvarırsa da arabacı, "Benim işlerim var, pamuğum var." diye gitmek istemez.

Kadın çaresiz pabuçlarını eline alarak yola düşer. Adana'ya oğlunun okuluna varınca, daha kapıdan girer girmez "Siz sağolun, oğlun öldü." derler. Bunun üzerine Fatma kadın oğluna şöyle ağıt yakar:

Adana'ya vardımıdı  
Var oğlumun koğuşları  
Acep bana gösterir mi?  
Başındaki çavuşları

Tarlalarda ot yolarım  
Ayak yalın, başım kabak  
Allah sabırımı versin  
Uzun gece olmaz sabah

Adana'ya vardımıdı  
Trampetler tatlı öter  
Küçücükten asker ettim  
Kuzum koğuşunda yatar

Gurban olam Cennet Bacı  
Vurdum başıma başıma  
Beni kuzuma salarsan  
Kurban olurum eşine

Hoş geldin Hacı Dayısı  
Biz olduk başı gayısı  
Kızlarıma kıran girsin  
Oğlum hepinin iyisi

Gadan allım Müzeyyen Gelin  
Görümceni verme ele  
Dam dolusu selam salmış  
Onun kusuruna kalma<sup>441</sup>

<sup>441</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.73-74

## ASKERE AĞIT

Sarız yöresinden bir delikanlıyı askere alıp o zamanlar Erzurum iline bağlı bir sancak merkezi olan Kars'a yolluyorlar.

Delikanlı süvari sınıfına ayrılır. Askerlik görevi sırasında, ya bir kaza kurşunuyla ya da birisi tarafından kasıtlı olarak vurulup öldürülür. Askerin öldüğünü aynı gece nişanlısı düşünde görür. Daha sonra kara haberi alan nişanlısı, kayın babasını da yanına alarak delikanlının ta Kars'taki birliğine varır ve mezarı başında çırpma çırpına şu ağıt yakar.

İpek mendilini verin  
Terini silmeye geldim  
Gönlüm senden farımıyor  
Beraber ölmeye geldim

Martini takar dalma  
Çıkar dağların salma  
Erzurum'un Kars eline  
Yârimi görmeye geldim

Ürüyamda gördüm bugün  
Çalınıyor davul, düğün  
Yaran azgın, derdin yeğün  
Yaranı sarmaya geldim

Yandan bağlanır fişeği  
Gider çarşıdan aşığı  
Hayfını almaya gidek  
Toplanın Avşar uşağı<sup>442</sup>

Atın tavladan koyruluk  
Dumanın göğe savruluk  
Bugün yârim son ayrılık  
Beraber ölmeye geldim

Açılmış çiçek aşısı  
Nerede bunun bacısı  
İzin versin binbaşısı  
Taburun' görmeye geldim

<sup>442</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.73-74

## HÜSEYİN AĞANIN AĞIDI

Pınarbaşı Hasırcı köyünden Halloğlu lakaplı Hüseyin Ağa, askerken Balkan Savaşı başlayınca bu savaşa katılır ve savaşta yaralanır. Hüseyin Ağa aldığı yaralar nedeniyle hastanede ölür. Mezarı İzmir Bergama'da olan Hüseyin Ağa'nın bacısı şu ağıdı yakar:

Bergama'da garip mezer  
Yel eser de kumu tozar  
Tabur Azziye'ye gelmiş  
Dayıları yeğen gezer

Memiş Çavuş, Memiş Çavuş  
Hastamızı gör de savuş  
Aramayla bulunmuyor  
Yıkılası koca koğuş

Bergama'nın önü yazı  
Yayılr ördeği kazı  
Tabur Azziye'ye, gemli  
Yol gözlüyor emmim k

Bergama'da kavak biter  
Kölgesi mezeri tutar  
Bu Halloğlu'nun oğluş  
Tosun toplar, sürek satarızı<sup>443</sup>

Bergama'da yatan hasta  
Kara kekil deste deste  
Mektubunu yaz kardeşim  
Yarın bağlanıcı posta

Alaca işlik kırmalı  
Mavi şalvarı sırmalı  
Koğuşta kefen biçilir  
Dayanıp nasıl durmalı

Soma'dan asker yürüdü  
Üstünü duman bürüdü  
Halloğlu öldü deyince  
Tülüde devem yıkıldı

<sup>443</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.95-96

## AHMET'İN AĞIDI

Ahmet (Kılıç), Sarız Karayurt köyündendir. Birinci Dünya Savaşında Kafkas Cephesine yollanır. Oradan bir daha dönmez. Şehit mi olmuştur, tutsak mı edilmiştir hiç kimse bilmez. Anası Hürü Ahmet için şu ağıdı yakar:

Hezeni yonulu kalan	Kadanı alıyım karı
Ben ağlamam dünya yalan	Sağ taraftan kalktı yeri
Şaştm ise Sar'ahmet'im	Aziziye'ye varıncağız
Narman dağlarını dolan	Künyesin okumuş Veli

Ahmet nenni, Murat nenni	Kardeş giderdi Yalak'a
Gezdirmedim türlü donlu	Evin kondurur döleğe
Vara şehit olayıdm	Ey ettin Omar ey' ettin
Böğrü ılgıt ılgıt kanlı	Öküz güttürdün Melek'e

Narman dağı, Sarıkamış	Gel hele yananda otur
Öznettim dağıttım yemiş	Hemen de ki ciğal eşim
Tangrı canın ala Senem	Ahmet'i öldü diyorlar
Senin Ali'n gelmem demiş	Bunu duydun mu kardeşim

Kuzuları kara kara	Uşak sehile gider de
Ben kime gidiyim cara	Karışır gelir turnaya
Sar'ahmet'im harbediyor	İsmail Emmisi gelmiş
Sabah, akşam dura dura	Gedikten evin ırmağa

Sekide de çatal hayma	Ahmet'i nazlı büyüttüm
Kardeş pürçüğünü eğme	Murat'ı dizimde uyuttum
Ahmet'i nazlı büyüttüm	Böyle değil mi hocası
Kollarına diktim düğme	Kıçı çarıklı büyüttüm

Üç kurbanım var hocası	Senin Ahmet, benim Ahmet
Biri de senin odaya	O da birbirini okşar
Kada kadayı savarsa	Onu da kurban ederim
Süleyman savsın kadayı	Babam Murat, Emmim Avşar <sup>444</sup>

<sup>444</sup> ÖZDEMİR, Mehmet Z., *age.*, s.97-98



## ALİ OSMAN'A AĞIT

Bayat'tan Ali Osman, Kurtuluş Savaşı'nda şehit olmuştur. Bunun üzerine bacısı şu ağıdı yakmıştır.

Şafak söktü tan yerleri atıyor,  
Tren gelmiş acı acı ötüyor,  
Kardeşim şehit olmuş yerde yatıyor,  
Ak elleri kızıl kana batıyor.

İlkbaharda her çiçekler bezeri,  
Sonbaharda döker yaprak gazeli,  
Kardeşim şehit olmuş nerde mezarı?  
Felek beni taşa çaldı neyleyim.

Felek sille vurdu ben oldum sersem,  
İyi olmaz dediler her kime sorsam,  
Varsam da hekime muayene olsam,  
İyi olmadık derdi hekim neylesin.

Ben gurbeti geze geze yoruldu,  
Evvel altın idi şimdi pul oldum,  
Değer bilmez kötülere kul oldum,  
Felek beni taşa çaldı neyleyim.

Kanatlarım yoktur çırpınıp uçmaya,  
Dizlerim tutmuyor karlı dağlar aşmaya,  
Ellerim ermedi helallaşmaya,  
Felek beni taşa çaldı neyleyim.<sup>445</sup>

---

<sup>445</sup> YALDIZKAYA, Ö. Faruk, "Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları", Bayraklı Matbaası, İzmir 1992, s.36

## SALİH'E AĞIT

Çanakkale ağdı da, Suvermez köyünden Devecioğulları sülâlesinden,  
Macar Lâkaplı Salih'in Çanakkale'de şehit olmasıyla, annesi tarafından  
yakılan ağıttır.

Hucum demiş Alaman'ın zabiti,  
Yavrumun kefeni asker kabutu,  
Salına girmeye yoktur tabutu,

Senin yavrum beşik ile beledede,  
Yadigârın galdı yavrum geride,  
Bir gelin eğlenmez ıssız bir evde,

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?

Topun dumanı da ağmış havaya,  
Gözlerim yavrumu dönmez sılaya,  
Goltuğuna girmiş çifte sıhhiya,

Bir günüm doğar bir günüm batmaz,  
Şu ıssız evlerde bir gelin yatmaz,  
Oğlumun yerini kimseler tutmaz,

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?<sup>446</sup>

Çanakkale nerde, Suvermez nerde?  
Her ana dayanmaz bu zalim derde,  
Ahmed'in babasız eğlenmez evde,

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?

Derinimiş Çanakkale deresi,  
Goygunumuş şehidimin yarası,  
Acıya dayanamaz garip garısı,

Yoksa yavrum seni vurdular m'ola?  
Kefensiz gabire goydular m'ola?

<sup>446</sup> YALDIZKAYA, Ö. Faruk, *age.*, s.37

## ÇANAKKALE AĞIDI

Çanakkale Savaşı'nda birçok eli kalem tutan Türk genci şehit olmuş, niceleri sakat kalmıştır. Aşağıdaki ağıtta ağabeyi Çanakkale Savaşı'nda şehit olan bir kız bunu şöyle dile getirmektedir:

Çanakkale derler yeşil gavaklı,  
Mollaların mürekkebi boyaklı,  
Neçe gulların var ağaç ayaklı,  
Ağaç ayağınan gelsen n'olurdu?

Çanakkale derler yeşil şöğütlü,  
Neçe molla getti eli divitli,  
Bi mektup atayım üstü tahütlü,  
Mektubum ordunu bulur m'ola?

Ağılıdır Çanakkale goyağı,  
Babamoğlu dizlerimin dayağı,  
İrengide bana benzer bayağı,  
Gurbanlar olurum babamoğluna.

Edem güzelidi gıyından getmiş,  
Sürek öküz gibi boynunu bükmüş,  
Şu gevur dinsizi denklemiş atmış,  
Acep babamoğlun yudular m'ola?  
Yumadan gabire godular m'ola?<sup>447</sup>

---

<sup>447</sup> YALDIZKAYA, Ö. Faruk, *age.*, s.32

## AHMET ÇAVUŞ'UN YAKTIĞI AĞIT

Bazı ağıtlarımız Edirne'de, Yemen'de, Kudüs'te kalanları anlatır. Yedi kardeşinden bazılarının şehit düşmesiyle yüreği yanan Ahmet Çavuş'un yaktığı ağıt, bunlardan biridir:

Yedi gardaşidik gazada ünlü,  
Hep gara bıyıklı yüzleri benli,  
Zeybek şalvarlı da hep çuha donlu,

Ben bu derdin hangisine yanayım,  
Zencirler zapdetmez benim gönlümü.

Halil yoğun güder içi guzulu  
Ali haba geyer golu sızılı,  
Gadir'in çocuklar gara yazılı

Ben bu derdin hangisine yanayım,  
Zencirler zapdetmez benim gönlümü.

Ali ağam Edirne'de oldu şehit,  
Garabıyık Yemen'de ünlendi yiğit,  
İbik Ağam Kudüs'te kaldı bi büyük,

Ben bu derdin hangisine yanayım,  
Zencirler zapdetmez benim gönlümü.

Âşık olsam ağır ağır söylesem,  
El kaldırsam şu gönlümü eğlesem,  
Şu gönlümü gıl ipinen bağlasam,

Ben bu derdin hangisine yanayım,  
Zencirler zapdetmez benim gönlüm.<sup>448</sup>

---

<sup>448</sup> YALDIZKAYA, Ö. Faruk, *age.*, s.41

## DÖRT EVLADA AĞIT

Kırşehir'in Kaman kazasından bir ailenin dört oğlu da asker oluyor ve Kars'taki savaşta dördü de şehit düşüyor. Aşağıdaki ağıt, bu olay üzerine anaları Emine tarafından yakılmıştır.

Ana ağlar, bacı ağlar  
Ağ gelinler kara bağlar  
Hep kapandı büyük evler  
Goca galdı kariyınan

Emine'm derkine aman  
Üstümüzden gahsa duman  
Bizim vatanımız Gaman  
Mor sümbüllü goruyunan<sup>449</sup>

Yaz gelir de bülbül öter  
Dağlar melil melil tüter  
Hasbahçada güller biter  
Havya turunç narıyınan

Ladıflar geliyor dense  
Müdecisi eve gelse  
Halil kahıp gıra binse  
Sülemenin doruyunan

Goyun geldi sürüyünen  
Evler yandı yeriynen  
Hep melekler harbe gitmiş  
Al bayraklı periyinen

Gara da gavga guruluyo  
Ladif ora deriliyo  
Trampetler vuruluyo  
Mızıkalı boruyunan

---

<sup>449</sup> BALİ, Muhan, **Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.60

## ASKER TÜRKÜSÜ

Askerlerin urganı  
Ottan olur yorganı  
Askerliği bitenler  
Keser çifte kurbanı  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar

İmam dua okudu  
Yüreğime dokundu  
Sevdiceğim oğlanın  
Boynucuğu büküldü  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar

Saçım sarı ben sarı  
Saçım kimler örecek  
Sen askere gidince  
Beni kimler saracak  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar

Tren kalktı yürüdü  
Gözüm duman bürüdü  
Askere giden yârim  
Minarus'ta bir idi  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar<sup>450</sup>

Asker ettiler beni  
Gidiyorum kıtama  
Selam söyleyin kuşlar  
Zeyneb'imle anama  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar

Trenlerin demiri  
İçi dolu kömürü  
Sen askere gidince  
Kimle yapak düğünü  
Ninem yar, ninem yar  
Vallah yandım, ninem yar

<sup>450</sup> AYDINOĞLU, Gülali, "Kars Folkloru/Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama", TFA, C.19, S.363, Ekim 1979, s.8809

## ASKER YOLU BEKLERİM

Asker yolu beklerim  
Günü güne eklerim  
Sen git yârim talime  
Ben burayı beklerim

Mendilimde tel oya  
Gülmedim doya doya  
Asker yolu beklerim de de  
Gününü saya saya<sup>451</sup>

Asker yolu beklerim  
Günü güne eklerim  
Sen git yârim talime de  
Ben burayı beklerim

Mendilimde tel oya  
Gülmedim doya doya  
Asker yolu beklerim de  
Gününü saya saya

Sucu sucu suyunan  
Soğan acısıyınan  
Küsüdüm de barıştım  
Yârin bacısıyınan

Mendilimde tel oya  
Gülmedim doya doya  
Asker yolu beklerim de  
Gününü saya saya

Pilav pişirdim yavan  
Üstüne kestim soğan  
Yatağına uzanmış da  
Uyan askerim uyan

---

<sup>451</sup> YALÇIN, Safinaz, **Unutulmaz Türküler Antolojisi**, Geçit Kitabevi, İstanbul, 2003, s.24

## ASKER UĞURLAMA TÜRKÜSÜ

Asker bayrağını kuma dikmişler  
Küçücük yârimi asker etmişler  
Almışlar gitmişler, bilmem n'etmişler  
Güle güle hasret benden yar sana

Kapıda bağlıdır kınalı koçum  
İzine gelirsen yar senin için  
Sinemde saklıdır verdiğin saçın  
Güle güle hasret benden yar sana

Bizim bayrağımız kanlı yazılı  
Üzerinde ay yıldızı dizili  
Askere gidenler körpe kuzulu  
Güle güle hasret benden yar sana

Yaptıralım kahveleri hanları  
Kaldıralım kasaveti gamları  
Dolanır da yar sılaya gelirse  
Kestiririm çifte kurbanları<sup>452</sup>

---

<sup>452</sup> KUZUCULAR, Emin, "Şarkışla'nın Ağcakışla Bucağında Askere Hazırlama ve Uğurlama", **Sivas Folkloru**, C.II, S.20, Eylül 1974, s.18



## OY MİRALAY MİRALAY

Oy miralay miralay  
Askerin alay alay  
Al kızları askere  
Askerlik olsun kolay

Ben başıma koyamam  
Miralayın fesini  
İşittikçe duramam  
Nazlı yârin sesini

Ustam nasıl kondurdun  
Taş başına binayı?  
Zindan ettin başıma  
Ha bu yalan dünyayı

Ben başıma koyamam  
Kadife kavukları  
Pencereden bakıyor  
Peygamber tavukları

İneceğim yaylıya  
Kuma sarılacağım  
Ettim kendi kendime  
Kime darılacağım<sup>453</sup>

---

<sup>453</sup> TANSES, Hamdi, **Karadeniz Türküleri**, Say Yayınları, İstanbul, 1997, s.21

## KARLI DAĞLAR KARANLIĞIN BASTI MI?

Karlı dağlar karanlığın basdı mı?  
Karlı dağlar karanlığın basdı m? Oy oy!  
Kahpe felek ayrılığın vahdı mı?

Karlı dağlar ne olur, ne olur, ne olur, ne olur  
Asker ağam gelse yarelerim ey olur, ey olur, ey olur

Allah şu askere ömürler vere  
Allah şu askere ömürler vere oy oy  
Tezkiresini alıp geriye döne

Garlı dağlar ne olur, ne olur, ne olur  
Asker ağam gelse yarelerim ey olur, ey olur, ey olur

Bir bulut kaynıyor Sivas elinden  
Bir bulut kaynıyor Sivas elinden oy oy  
Ucu telli mektup geldi yârimden

Karlı dağlar ne olur, ne olur, ne olur, ne olur  
Asker ağam gelse yarelerim ey olur, ey olur, ey olur.<sup>454</sup>

---

<sup>454</sup> BELEKOĞLU, Nabi, **Erzurum Türküleri**, Kemal Matbaası, Adana, 1971, s.65

## MIZIKA ÇALINDI DÜĞÜN MÜ SANDIN?

Mızıka çalındı düğün mü sandın?  
Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?  
Yemen'e gideni gelir mi sandı?

Dön gel ağam, dön gel dayanamiram  
Uyku gaflet basmış uyanamiram  
Ağam öldüğüne hey.... inanamiram

Akşam olur mumlar yanar karşımda  
Bu ayrılık cümle âlem başında  
Gündüz hayalimde gece düşümde

Dön gel ağam, dön gel dayanamiram  
Uyku gaflet basmış uyanamiram  
Ağam öldüğüne hey.... inanamiram

Ağamı yolladım Yemen eline  
Çifte tabancalar taktım beline  
Ayrılık olur mu taze geline

Dön gel ağam, dön gel dayanamiram  
Uyku gaflet basmış uyanamiram  
Ağam öldüğüne hey.... inanamiram

Koyun gelir kuzusunun adı yok  
Sıralanmış külekleri südü yok  
Ağamsız da bu yerlerin tadı yok

Dön gel ağam, dön gel dayanamiram  
Uyku gaflet basmış uyanamiram  
Ağam öldüğüne hey.... inanamiram<sup>455</sup>

---

<sup>455</sup> BELEKOĞLU, Nabi, age., s.145-146

## ÇANAKKALE İÇİNDE AYNALI ÇARŞI

Çanakkale içinde vurdular beni  
Ölmeden mezara koydular beni  
Off gençliğim eyvah

Çanakkale üstünü duman bürüdü  
On üçüncü fırka harbe yürüdü  
Off gençliğim eyvah

Çanakkale içinde sıra söğütler  
Altında yatan babayiğitler  
Off gençliğim eyvah

Çanakkale içinde aynalı çarşı  
Ana ben gidiyom düşmana karşı  
Off gençliğim eyvah

Çanakkale içinde bir uzun selvi  
Kimimiz nişanlı kimimiz evli  
Off gençliğim eyvah

Çanakkale içinde zincirli sular  
İçmeyin arkadaşlar zehirli sular  
Off gençliğim eyvah<sup>456</sup>

---

<sup>456</sup> KAYA, Doğan, **age.**, s.293

## ELEDİM ELEDİM HÖLLÜK ELEDİM

Eledim eledim höllük eledim  
Aynalı beşikte (canan) bebek beledim  
Büyüttüm besledim asker eyledim  
(Yandı ciğerim cânân buna ne çâre)  
Gitti de gelmedi cânân buna ne çare

Bir güzel simadır aklımı alan  
Aşkın sevdasını cânân serime salan  
Bizi kınamasın ehl-i din olan  
Gitti de gelmedi cânân buna ne çare<sup>457</sup>

---

<sup>457</sup> Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, TRT Müzik Dairesi Yayınları, C.1, Ankara 2000, s.306

## GENÇ OSMAN DEDIĞİN BİR KÜÇÜK UŞAK

Genç osman dediğin bir küçük uşak  
Beline bađlamıő ibriőim kuşak  
Askerin içinde birinci uşak  
Allah Allah deyip geçer Genç Osman

Bağdad'ın içine girilmez yastan  
Her ana doğurmaz böyle bir aslan  
Kelle koltuğunda geliyor Kars'tan  
Allah Allah deyip geçer Genç Osman

Bağdad'ın kapısın Genç Osman açtı  
Düşmanın cümlesi önünden katı  
Kelle koltuğunda üç gün savaştı  
Allah Allah deyip geçer Genç Osman

Askerin bir ucu göründü Van'dan  
Kılınan kabzası görünmez kandan  
Bağdad'ın içinde tozdan dumandan  
Toz duman içinde kaldı Genç Osman<sup>458</sup>

---

<sup>458</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.115

## GEMİLERDE TALİM VAR

Gemilerde talim var  
Bahriyeli yârim var  
O da gitti sefere  
Ne talihsiz başım var

Hani benim Receb'im Receb'im  
Sarı lira vereceğim  
Almazsa karakola gideceğim

Gemi gelir yanaşır  
İçi dolu çamaşır  
İstanbul'un kızları  
Recep diye ağlaşır

Hani benim Receb'im Receb'im  
Sarı lira vereceğim  
Almazsa karakola gideceğim

Mavi giyme tanırlar  
Seni yolcu sanırlar  
Geçme kapım önünden  
Seni benden alırlar

Hani benim Receb'im Receb'im  
Sarı lira vereceğim  
Almazsa karakola gideceğim<sup>459</sup>

---

<sup>459</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.114

## HAVADA BULUT YOK (YEMEN TÜRKÜSÜ)

Havada bulut yok bu ne dumandır  
Mahlede ölüm yok bu ne figândır  
Şu Yemen elleri ne de yamandır

Ah o Yemen'dir  
Gülü çimendir  
Giden gelmiyor  
Acep nedendir

Burası Huş'tur  
Yolu yokuştur  
Giden gelmiyor  
Acep ne iştir

Ah o Yemen'dir  
Gülü çimendir  
Giden gelmiyor  
Acep nedendir

Kışlanın önünde redif sesi var  
Bakın çantasına acep nesi var  
Bir çift kundurayla bir de fesi var

Ah o Yemen'dir  
Gülü çimendir  
Giden gelmiyor  
Acep nedendir<sup>460</sup>

---

<sup>460</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.129



## HOŞ GELİŞLER OLA

Hoş gelişler ola  
Mustafa Kemal Paşa  
Askerin milletin  
Bayrağınla çok yaşa

Arş arş arş ileri ileri  
Arş ileri marş ileri  
Dönmez geri  
Türk'ün askeri

Arş arş arş ileri ileri  
Arş ileri marş ileri  
Dönmez geri  
Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa  
Al da bayrağı düşman üstüne<sup>461</sup>

Sağdan sola soldan sağa  
Al da bayrağı düşman üstüne

Cephede süngüler  
Ayna gibi parlıyor  
Doğunun Türkleri  
Bayrak açmış bekliyor

Arş arş arş ileri ileri  
Arş ileri marş ileri  
Dönmez geri  
Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa  
Al da bayrağı düşman üstüne

Parlayan yıldızın  
Âlemi tenvir eder  
Cumhuriyet bayrağın  
Semalar içre süzer

---

<sup>461</sup> Yalçın, Safınaz, **age.**,s.135-136

## KALEDEN İNDİRDİLER

Kaleden indirdiler  
Trene bindirdiler  
O benim nazlı yâri  
Askere gönderdiler

Güzelim nenni nenni  
Civanım nenni nenni  
Yat dizimin üstüne  
Sana söyleyim nenni

Bir taş attım trene  
Treni aşmaya  
Çok mektuplar yolladım  
O yâri kaçırmaya

Güzelim nenni nenni  
Civanım nenni nenni  
Yat dizimin üstüne  
Sana söyleyim nenni

Dağları asam dedim  
Asam ulaşam dedim  
Bir hayırsız yâr için  
Herkesi paşam dedim

Güzelim nenni nenni  
Civanım nenni nenni  
Yat dizimin üstüne  
Sana söyleyim nenni<sup>462</sup>

---

<sup>462</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.154-155

## KARA KUŞUN KANADINI EĞERLER

Kara kuşun kanadını eğerler  
Yârim senin hatırına değerler  
Talimi bilmezsen seni döverler  
Öğren de talimi dövülme yârim

Yüce dağ başına kurdum arılık  
Sen getirdin gül benzime sarılık  
Evvel ölüm idi şimdi ayrılık  
Öğren de talimi dövülme yârim<sup>463</sup>

---

<sup>463</sup> ŞİMŞEK, Hasan, "Hafik'in Düzyayla Köyünden Türküler", **Sivas Folkloru**, S.5, Haziran 1973, s.13

## YEMEN'DE OT BİTER Mİ?

Şu Yemen'de ot biter mi?  
İki kardaş çift gider mi?  
Aman ev de hiç güler mi?  
Ağlar Mehmet, Memiş ağlar

Şu Yemen'de biter karnış  
Uzun olur vermez yemiş  
Şu Yemen'de iki kardaş  
Biri Mehmet, biri Memiş

Kutnu kumaş soldu m'ola?  
Mustafa'mın gözlerini  
Karıncalar oydu mola<sup>464</sup>

---

<sup>464</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age..** s.638

## TALİM TÜRKÜSÜ

Eğil dağlar eğil, üstünden aşam  
Yeni talim çıkmış, varam alışam  
Ölmeden yârime bir dahi kavuşam

Aldılar yârimi elimden uyan, uyansın  
Buna taştan yürek ister, nasıl dayansın

Tüfeğim kayada asılı kaldı  
Esvabım sandıkta basılı kaldı  
Nişanlım ben ilen küsülü kaldı

Aldılar yârimi elimden uyan, uyansın  
Buna taştan yürek ister, nasıl dayansın

Gümüş cezvelerim kaynar ocakta  
Yemen çöllerinde kaldım sıcakta  
Altı aylık yavrum kaldı kucakta

Aldılar yârimi elimden uyan, uyansın  
Buna taştan yürek ister, nasıl dayansın<sup>465</sup>

---

<sup>465</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.640

## BAŞKA BİR YEMEN TÜRKÜŐÜ

Kader torbasına soktum elimi  
Karalı çıkardın kur'amı felek  
Ne bir murat verdin, ne bir saltanat  
Diyar-ı gurbette büktün belimi

Mailim kır at gözünün ağına  
Sağ yanda Arap çiftte kadana  
Düşmüşün de Kırk Çifte dağına  
Konak yerin Irak mıdır sevdiğim?

Haykıra haykıra yola bakarsın  
Ağzından kızıl kanlar saçarsın  
Döner döner de arkaya bakarsın  
Konur daylak gene vatanın nerde

Karaman'dan çıktım yolum Yemen'e  
Asker çantasını vurdum sineme  
Ayrılık nâmesin verdim eline  
Tenhalarda bul da ver seher yeli

Yürü güzel yürü, yoluna yürü  
Eridi dağların kalmadı karı  
Gayet güzel olsa yiğidin yâri  
O da kederlenir zülfün taramaz<sup>466</sup>

---

<sup>466</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.641

## CEVİZ OYNAMAYA GELDİM ODANA

Ceviz oynamaya geldim odana  
Nişanlın da bu mu derler adama  
Dayanamam senin kara sevdana

Aman aman olmuyor  
Eş eşini bulmuyor  
Kara yağız genç oğlan  
Niye gönlün olmuyor

Asker bayrağını burca diktiler  
Küçücük yârimi asker ettiler  
Ben doymadan o yâri de alıp gittiler

Aman aman olmuyor  
Eş eşini bulmuyor  
Kara yağız genç oğlan  
Niye gönlün olmuyor<sup>467</sup>

---

<sup>467</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.241

## SIVASTAPOL ÖNÜNDE YATAN GEMİLER

Sivastapol önünde yatan gemiler  
Atar nizam topu dünya iniler  
Askere gidiyor babayığitler

Anacığım anacığım bana ağlama  
Eğer gelmez isem kara bağlama

Sivastapol önünde sıra söğütler  
Oturmuş binbaşı asker öğütler  
Vadesinden evvel ölen yiğitler

Anacığım anacığım bana ağlama  
Eğer gelmez isem kara bağlama<sup>468</sup>

---

<sup>468</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.244



## SÜT İÇTİM DİLİM YANDI

Süt içtim dilim yandı (amanın amanın)  
Döküldü kilim yandı (kız sana hayranım)  
Ben kilimde değim (amanın amanın)  
Bahçemde gülüm yandı (kız sana hayranım)

Cendermeyim cenderme (amanın amanın)  
Beni yoldan gönderme (kız sana hayranım)  
Ben bir izinlilyem (amanın amanın)  
Canıma kasteyleme (kız sana hayranım)

Cenderme çavuşuyam (amanın amanın)  
Yol verin savuşuyam (kız sana hayranım)  
Beni çavuş sanmayın (amanın amanın)  
Bölüğün başkanıyam (kız sana hayranım)<sup>469</sup>

---

<sup>469</sup> Yalçın, Safinaz, **age.**, s.252

## ASKER ETTİLER BENİ

Asker ettiler beni kıdemli çavuş,  
Gurbet ellerinde oldum bir berduş,  
Hiç başıma gelmedi başıma böyle bir iş,

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru,  
Anadan babadan yardan hiç haber yok mu?

Güverteye çıktım, uzandım yattım,  
Komutanı görünce selama kalktım,  
Ana babayı sılaya attım.

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru,  
Anadan babadan yardan hiç haber yok mu?

Evimizin önü duttur geçilmez,  
Bağımızda güzel sıktır seçilmez,  
Bir ben ölmeyinen ordu bozulmaz.

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru,  
Anadan babadan yardan hiç haber yok mu?<sup>470</sup>

---

<sup>470</sup> TANSES, Hamdi, "Zeybekler ve Ege Aldeniz Türküleri", Say Yayınları, İstanbul, 1997, s.203

## ASKER OLSAM GİYMEM HIRKA

Asker olsam giymem hırka,  
Oturmuşlar fırka fırka,  
Yok mu dostlar bize arka?

Yandım yandım yanıyorum ben,  
Yar sevdadan öliyorum ben.

İzinimiz hafta başı,  
Biz kollarız köşe başı,  
Düşmanımız karşı karşı

Yandım yandım yanıyorum ben,  
Yar sevdadan ölüyorum ben.

Evlerimin önü nane,  
Ben kul oldum yana yana,  
Kâfir isen gel imana.

Yandım yandım yanıyorum ben,  
Yar sevdadan ölüyorum ben.<sup>471</sup>

---

<sup>471</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, **Türk Halk Türküleri**, İş Bankası Yayınları, Basım Yeri Yok, 1998, s.92

## EDİRNE ÇEŞMESİ VALİDEM HORLAYUP AKAR

Edirne çeşmesi, validem, harlayup akar;  
İçen askerlerin, validem, ba(ğ)rını yakar;  
Redif alayları, validem, belki de kalkar.

Validem hakkın helal eyle, belki gelemem;  
Buna derler Sırbistan boyu, belki ölürüm.

Kışlamızın önü, validem, demir deyil mi?  
Demiri eriden, validem, kömür deyil mi?

Kışlamızın önü, validem, cam deyil tahta;  
Redif alayları, validem, kalkar bu hafta.

Kışlamızın önü, validem, hep sulu dere  
Vurdu yüzbaşı kırbacı, her yanım bere

Validem hakkın helal eyle, belki gelemem;  
Buna derler Sırbistan boyu, belki ölürüm.<sup>472</sup>

---

<sup>472</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, *age.*, s.92

## İZMİR'İN YOLUNDA VURDULAR BENİ

İzmir'in yolunda vurdular beni,  
Al kanlar içine koydular beni,  
Kızın çevresine sardılar beni.

İzmir'in yolunda bir sıra diken,  
Kör olsun dikenini yollara eken,  
Ayrılıktır benim belimi büken.

İzmir'in içinde kura çekilir,  
Kurası çıkanın boynu bükülür,  
Analar babalar yola dökülür.

İzmir'e gidince bade isterim,  
Badenin üstüne meze isterim,  
Alacağım kızı güzel isterim.

İzmir'in içinde kurduk pazarı,  
Ne hale u(ğ)rattık bakır parayı,  
Deyme sarraf vermez bunca parayı.

Ah nine vuruldum derman isterim;  
İzmir valisinden ferman isterim.<sup>473</sup>

---

<sup>473</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, *age.*,s.96-97

## YEMEN ÇÖLLERİNDE ORDU KURULMUŞ

Yemen ölllerinde ordu kurulmuş;  
Benim yarım sol dizinde vurulmuş;  
Ben duymadan, cümle âlemler duymuş. Yemen beni hasret koydu yarıma;  
Merhamet et, inayet kıl halıma;  
Haber verin, beyim gelsin yanıma.

Zalim Yemen, açtın bana yareler;  
Gelsin eşim, bulsun bana çareler. Zalim Yemen, açtın bana yareler;  
Gelsin kızım, bulsun bana çareler.

Hasta oldum, ben odamda yatarım;  
Aman dostlar gelin beni kaldırın;  
Kaldırın da nazlı yâre gönderin. Nefer geldi yatağımdan kaldırdı;  
Beni aşkın sevdasına saldırdı;  
Ayrılığın boruların çaldırdı.

Yar bulursa, bulsun bana çareler;  
Zalim Yemen, açtın bana yareler Kız bulursa, bulsun bana çareler;  
Zalim Yemen, açtın bana yareler<sup>474</sup>

Kılıcını ben elimle ba(ğ)ladım;  
Ben yârimi Yemene dek yolladım;  
Arkasından zarı-zarı a(ğ)ladım.

Zalim Yemen, açtın işler askere;  
Beş yıl oldu bekliyoruz teskere.

Yemen ovasında otlar kuzular;  
Deli göynöm sılasını arzular;  
Yarelerim sıra-sıra sızılar

Zalim Yemen, açtın bize yareler;  
Bulsa bulur Mevla'm bize çareler.

<sup>474</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, *age.*, s.98-99

## SERAY ÖNÜ SIRA SIRA SÖĞÜTLER

Seray önü sıra sıra söğütler,  
Oturmuş binbaşı asker öğütler,  
Bu kavgada ölen babayiğitler.

Oynaşır balıklar deniz dalgalı,  
Bugün Varna'nın başı çok belalı

Bulgariye bizden asker alacak,  
Alacak ta Şipkaya yollayacak,  
Arkamızdan analar a(ğ)layacak,

Oynaşır balıklar deniz dalgalı,  
Bu gün Varna'nın başı çok belalı

Arabo(ğ)lu bıçağını ya(ğ)lasın,  
Ya(ğ)lasın da Pilevneyi boylasın,  
Bu kavgada çok analar a(ğ)lasın.

Oynaşır balıklar deniz dalgalı,  
Bu gün Varna'nın başı çok belalı<sup>475</sup>

---

<sup>475</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, *age.*, s.104-105

## SİVASTOPOL ÖNÜNDE YATAN GEMİLER

Sivastopol önünde yatan gemiler,  
Atar nizam topun yer gök iniler,  
Eceli gelmeden ölen yiğitler.

Sivastopol önünde ufacık taşlar,  
Redif askerleri Balkanda kışlar,  
Nedir benim başıma gelen işler?

Sivastopol önünde taş ben olayım,  
Ela göz üstüne kaş ben olayım,  
Yalnız yatanlara eş ben olayım.

Sivastopol önünde sıra söğütler,  
Binbaşı yüzbaşı asker öğütler,  
Sılada yarımız mektubu bekler.<sup>476</sup>

---

<sup>476</sup> ÖZTÜRK, Ali Osman, *age.*, s.105



## YEMEN TÜRKÜSÜ

Merhametsiz padişahlar, askeri  
On sene bekletiyorlar Hicaz'da  
Gidenler gelmiyor, elverir gayrı  
Soyka Yemen yiğit koymadı bizde

Padişaha söylen yari göndersin  
Bu kanunu, bu zagonu döndersin  
On seneyi bir seneye indirsin  
Hiç mi merhamet yok Sultan Aziz'de

Gelin ömrüm geçti, ben mozuluyum  
Kara saçım ağ ördürdüm düzlüyom  
On senedir asker yol gözlüyom  
Saçım ağardı, fer kalmadı gözde<sup>477</sup>

---

<sup>477</sup> GÖZLER, H. Fethi, "Yemen Denen Bilmecce ve Türk Halk Edebiyatındaki Yeri", **Erciyes**, S.73, Ocak 1984, s.13

## KIŞLANIN ÖNÜNDE SIRA SÖĞÜTLER

Kışlanın önünde sıra söğütler  
Oturmuş binbaşı asker öğütler  
Yemen'e gidiyor babayığitler

Ağlaman analar yine gelimiz  
Din, millet yoluna kurban oluruz

Kışlanın kapısı demir değil mi?  
İçinde oturan emir değil mi?  
Yemen'e giden gelir değil mi?

Ağlaman analar yine gelimiz  
Din, millet yoluna kurban oluruz

Kışlanın içinde bir dolu testi  
Askerin üstüne fermanlar esti  
Analar, babalar umudun kesti

Ağlaman analar yine gelimiz  
Din, millet yoluna kurban oluruz<sup>478</sup>

---

<sup>478</sup> GÖZLER, H. Fethi, **agm.**,s.12

## MAKENADA TIKTURDUM

Makenada tikturdum  
Yara bi yeni fistan  
Arkadaşlar dinleyin  
Çikti bi yeni detan

Yağuz kakti gideyi  
Mecidiye peşine  
Ecnebler şaşayi  
Barbarosun sesine

Yağuz manavra etti  
Dalgatti da denizi  
Haydarpaşa ögunde  
Uç gün sakladi bizi

Mecidiye verudi  
Bizum tayinumuzi  
Hep Yağuz'dan bahsetman  
Tınaztepe var idi

Her vaporun başında  
Birer radyosi vardi  
Amiral salonında  
Teyyare topi vardi

Hedefumuz çok uzak  
Lamliyi (namluyu) eyi kaldur  
Attuğum mermileri  
Su kesiminden aldur

Var Yağuzun içinde  
Yüz otuz iki ocak  
Ankara emir verdi  
Hep ocaklar yanacak

Geldi gene bir emir  
Askerler aranacak  
Askerluk sultanluktur  
Payanlar dul kalacak

Dünya güzeli olsun  
Bahriyeli yaparlar  
Mağışumuz yüz kuruş  
Bazi doksan yaparlar

Elbisemiz üç kattur  
Potini çift yaparlar  
Sabunumuz bir kilo  
Bazi yarım yaparlar

Bu benum demelerum  
Hatire kalsun sizde  
Her gün pas pas etmekten  
Akil kalmadi bizde

Yağuz manavra etti  
Dalgaletti denizi  
Limanina İngiliz  
Komadi gemimizi

Dokuz parça gemilan  
Serdi da aldi bizi  
Yuzbaşı teknil verdi  
Mevcud olduğumuzi

Şu kıranun itsinden  
Ben çağırdum çağırdum  
Cümleden affeyleyin  
Başinuzi ağrittum<sup>479</sup>

---

<sup>479</sup> EYUBOĞLU, İsmet Zeki, "Asker Türküleri", **TFA**, C.2, S.42, Ocak 1953, s.669

## YEMEN ÇÖLLERİNDE

Ŗu Yemen'de akarsular akmıyor  
Cerrah gelip hastalara bakmıyor  
Hastaların hiç birisi kalkmıyor

Ne çok imiŖ Ŗu Yemen'in devesi  
Pek ağırdır Hudeyde'nin havası  
Yemen'e gelenin ağlar anası  
Yemen ölllerinde kaldım ağlarım

Evimizin önünde ifte pınarlar  
İerler suyunu, beni anarlar  
Yemen'e gideni öldü sayarlar  
Yemen ölllerinde kaldım ağlarım

Arap geldi, başımıza dikildi  
Hasta olanların bağrı ezildi  
İki taburumuz birden bozuldu  
Yemen ölllerinde kaldım ağlarım

Söyleyin babama abdestin alsın  
Okusun Kur'anı, namazın kılsın  
Benim gibi oğul arasın bulsun  
Yemen ölllerinde kaldım ağlarım

Dertli anam benim için ağlasın  
Oğul hasretiyle ciğer dağlasın  
Körpe kuzum ile gönül eğleşir  
Yemen ölllerinde kaldım ağlarım<sup>480</sup>

---

<sup>480</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.646

## ŒU GİDEN ASKER

Œu giden askere yol mu dayanır?  
Askerlik iki sene, can mı dayanır?

Askere gidenin yârî peşinde  
Sevenler yârini görür düşünde

Askerin mektubu postadan çıkmaz  
Askere gidene kimseler bakmaz<sup>481</sup>

---

<sup>481</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.650

## KIŞLALAR

Kışlalar doldu bugün  
Doldu boşaldı bugün  
Gel kardaş görüşelim  
Ayrılık aldı bugün

Naçar elinden vah vah

Geceler yârim oldu  
Ağlamak kârım oldu  
Her dertten yıkılmazdım  
Sebebim zalim oldu

Hayın elinden vah vah<sup>482</sup>

---

<sup>482</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.650

## ÇAVUŞ TÜRKÜSÜ

İstanbul'dan Üsküdar'a yol gider  
Yol gider, çavuş yol gider  
Hanımlara deste deste gül gider  
Gül gider, çavuş gül gider

Yandım çavuş yandım, senin elinden  
Çok sallanma, kasatura da fırlar belinden  
Belinden çavuş belinden

İstanbul'dan Üsküdar'ın arası  
Arası çavuş, arası  
Yaktı beni kaşlarının karası  
Karası çavuş, karası

Yandım çavuş yandım, senin elinden  
Çok sallanma, kasatura da fırlar belinden<sup>483</sup>

---

<sup>483</sup> ÖZTELLİ, Cahit, *age.*, s.651-652



## AĞLAR İSE ANAM AĞLAR

Martinini yağladın mı?  
Karadağı boyladın mı?  
Yalın ayak, başı kabak  
Nöbetlerde ağladın mı?

Kara çadır is mi tutar  
Beylik martin pas mı tutar  
Ağlar ise anam ağlar  
Osmanlılar yas mı tutar<sup>484</sup>

---

<sup>484</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.652

## GAZİLER HAVASI

İstihkâmdan atlayamadım  
Beş on düşmanı haklayamadım  
Cephanem döküldü, toplayamadım  
Söyle dertlim söyle, yaralandım ben

Koç gibi meydanlarda ölenlerdeniz  
Devlet sayesinde gezenlerdeniz

Çekin kır atımı, nalbant nallasın  
Kesilen kellemden kanım damlasın  
Örtün mendilimle, sinek konmasın

Koç gibi meydanlarda ölenlerdeniz  
Devlet sayesinde gezenlerdeniz

Atımı nallattım, yol mu dayanır  
Asker uşakları erken uyanır  
Milletin uğruna kana boyanır

Koç gibi meydanlarda ölenlerdeniz  
Devlet sayesinde gezenlerdeniz

On dört aydır kır atımı besledim  
Hem gazilik hem şehitlik istedim

Koç gibi meydanlarda ölenlerdeniz  
Devlet sayesinde gezenlerdeniz<sup>485</sup>

---

<sup>485</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.653

## UÇUN KUŞLAR

Asker ettiler beni, kıdemli çavuş  
Gurbet ellerinde oldum bir baykuş  
Hiç başıma gelmedi, böyle bir iş

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru  
Anadan, babadan, yârdan bir haber yok mu?

Güverteye çıktım uzandım yattım  
Komutanı görünce selâma kalktım  
Anayı, babayı silaya saldıım

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru  
Anadan, babadan, yârdan bir haber yok mu?

Evimizin önü duttur geçilmez  
Bağımızda gazel sıktır seçilmez  
Bir ben ölmeyinen ordu bozulmaz

Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru  
Anadan, babadan, yârdan bir haber yok mu?<sup>486</sup>

---

<sup>486</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.654

## BOSTANA SU BAĞLADIM

Bostana su bağladım  
İndim çıktım ağladım  
Yâri askere saldım  
Bağırma taş bağladım  
Vay gelin vay, of gelin of

Damdan dama aşalım  
Çifte camus koşalım  
Yârim askere gitti  
Kiminle konuşalım<sup>487</sup>

---

<sup>487</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.654-655

## AĞAM SEN GİDELİ

Ağam sen gideli dışa çıkmadım  
Al mintanlı yiğitlere bakmadım  
Topladım zülfümü fese sakladım

Konma bülbül konma dalım boş değil  
Eşimden ayrıldım gönül hoş değil

Cefa dağlarında dokandım taşa  
Kardaş ekmeğini kakarlar başa  
Bütün emeklerim gitti boşa

Eğil dağlar eğil bir gül alayım  
Asker karıştıyım, nerde kalayım<sup>488</sup>

---

<sup>488</sup> ÖZTELLİ, Cahit, **age.**, s.655

## BİR MATARA YAPTURDUM

Bir matara yapturdum  
Yandan asilur yandan  
Asker ettiler beni  
Sevdaluk da bir yandan

Tüfeğum omizumda  
Yunan kirasi midur?  
Beni asker etmenin  
Şimdi sirasi midur?

Ah miralay miralay da  
Askerun alay alay  
Al kizlardan askere da  
Askerluk olsun kolay<sup>489</sup>

---

<sup>489</sup> ÇELİK, Hasan, "Trabzon Türkülerinde Toplumsal Gerçekler", **Folkloru Doğru**, S.30, Temmuz-Ağustos 1973, s.27

## ASKER ETTİLER BENİ

Asker ettiler beni  
Kuram çıktı yemene  
Vuruldu sol taraftan  
Kanım akar çöllere

Askerim gideyirum  
Uğradım handan hana  
Ateş oldi yanayı  
Bizi doğuran ana

Ay vuruyi vuruyi  
Vuruyi de duruyi  
Konuştuğumuz yerin  
Çimenleri kuruyi<sup>490</sup>

---

<sup>490</sup> Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, TRT Müzik Dairesi Yayınları, C.1, Ankara, 2000, s.57

## ASKER GATAR GATAR OLMUŞ GİDİYOR

Asger gatar gatar olmuş gidiyor  
Bulgar dağlarını seyran ediyor  
Analar babalar figan ediyor

Gitti kömür gözlüm eyleyemedim  
Ar ettim derdimi söyleyemedim

Gartal guőun ganadından al olur  
Nazlı yârin yanağında bal olur  
Sevip sevip ayrılması zor olur

Yaktı cigerimi karlı buz gibi  
G z  yaşlı gelinler ağlar kız gibi<sup>491</sup>

---

<sup>491</sup> age., s.57



## ASKER OLDUM VATANA

Asker oldum vatana  
Gidiyon mu kıtana  
Gışla boyu yol boyu  
Adam ederler toyu

Gazak gördüm ağladım  
İlmek ilmek bağladım  
Seni gelecek diye  
Tandır sacı yağladım

Sizin köyün arası  
Bende gönül yarası  
Babam beni verecek  
Yüzbin başlık parası

Gazak gördüm ağladım  
İlmek ilmek bağladım  
Seni gelecek diye  
Tandır sacı yağladım

Çorak dere sazaklı  
Gelir allı gazaklı  
Ben sana yârim demem  
Sizin köyler tuzaklı

Gazak gördüm ağladım  
İlmek ilmek bağladım  
Seni gelecek diye  
Tandır sacı yağladım<sup>492</sup>

---

<sup>492</sup> age., s.58

## ASKER OLUP VATANA HİZMET EYLEREM MEN

Asker olup vatana hizmet eylerem men  
Çağrılmadan asker olup giderem men  
Giderem gurbet ele yar sana gurban

Gurban olim vatana vatanın bayrağına  
Onu candan severem gurban olim ayına  
Ayın yıldızına onu candan sevene

Goy dolanım başına pervane dek  
Salla meni çöllere divane dek

Gurban olim vatana vatanın bayrağına  
Onu candan severem gurban olim ayına  
Ayın yıldızına onu candan sevene

Başına döndüğüm garsın ceylanı  
Men olmuşam o gözlerin heyranı

Gurban olim vatana vatanın bayrağına  
Onu candan severem gurban olim ayına  
Ayın yıldızına onu candan sevene<sup>493</sup>

---

<sup>493</sup> age., s.58

## BELGRAT YOLU UZUN URGAN

Belgrat yolu uzun urgan  
Üstümüzde yoktur yorgan  
Ağla benim anneğim  
Beni Belgrat'ta kaldım kurban

Çıktım Belgrat'ın düzüne  
Çizmeme çektim dizime  
Açan baktım düşman geldi  
Ben ölümü aldım göze

Bütün asker nöbet tutar  
Tabutumdan kanlar akar  
Ağla benim anneğim  
Üç evladım yola bakar<sup>494</sup>

---

<sup>494</sup> age., s.123

## GÖKÇE AĞACIN KİLİMİ (ASKER YÂRİM)

Gökçe ağacın kilimi

Tut kaynana dilini

Oğlun akşam gelince

Kırar kambur belini

Bağlantı:

Oy oy oy yârim

Askerdir benim yârim

Subaylar izin verse

Can olur gelir yârim

Hey hey hey hey yârim

Askerdir benim yârim

Subaylar izin vermez

Ne yapsın benim yârim

Bahçede bakla kaynana

Dibini de yokla kaynana

Oğlun akşama gelecek

Pırtını topla kaynana

Bağlantı:

Kaynananın dileği

Hep doldurur fileyi

Oğlan askere gidince

Gelin çeker çileyi

Bağlantı:

Kaynanam bakar camdan

Suyu doldurdum çaydan

Ben yârimden vazgeçmem

Geçerim tatlı candan

Kaynanamı severim

Elaleme överim

Eller bana acırsa

Eller bana acırsa<sup>495</sup>

---

<sup>495</sup> age., s.416

## HEY ON BEŞLİ ON BEŞLİ\*

Hey on beşli on beşli  
Tokat yolları taşlı  
On beşliler gidiyor  
Kızların gözü yaşlı

Aslan yârim kız senin adın hediye  
Ben dolandım sende dolan gel gediye  
Fistan aldım endazesini on yediye

Gidelim elinizden  
Kurtulam dilinizden  
Yeşilbaş ördek olsam  
Su içmem gölünüzden

Gidiyom gidemiyom  
Sevdim terkedemiyom  
Sevdiğim pek gönüllü  
Gönlünü edemiyom<sup>496</sup>

---

\* Bu türkü I. Cihan Harbi'nde on beş yaşında olan gençlerin askere alınması üzerine söylenmiştir.  
<sup>496</sup> **age.**, s.467

## KALEDEN İNDİM BUGÜN

Kaleden indim bugün  
Elimde altın güğüm  
Alayların içinde  
Yavere yandım bugün

Eylenmiyor sensiz (cahil) gönlüm

Kaleden indim iniş  
Mendili dolu yemiş  
Anne beni yaver istemiş  
Anne beni yavere versene

Eylenmiyor sensiz (cahil) gönlüm

Kalelerden insene  
Potinini giysene  
Anne beni yaver istiyor  
Anne beni yavere versene<sup>497</sup>

---

<sup>497</sup> age., s.500

## KALEDEN İNDİRDİLER

Kaleden indirdiler  
Trene bindirdiler  
O benim nazlı yâri  
Askere gönderdiler

Bağlantı:  
Güzelim nenni nenni  
Civanım nenni nenni  
Yat dizimin üstüne  
Sana söyleyim nenni

Bir taş attım trene  
Treni aşırmaya  
Çok mektuplar yolladım  
O yarı kaçırmaya

Bağlantı

Dağları aşam dedim  
Aşam ulaşam dedim  
Bir hayırsız yar için  
Herkes'e paşam dedim<sup>498</sup>

Bağlantı

---

<sup>498</sup> age., s.501

## ORDUMUZ GİTTİ MUŞ'A DAYANDI

Ordumuz gitti muş'a dayandı  
Taşı toprağı kana boyadı  
Bitlis'i gördüm yüreğim yandı  
Ağlama aney belki gelirem

Hasan kalesi bir yüce kale  
Edirafı aney dağı kerbela  
Yüzbaşım gitti gelmedi hala  
Ağlama aney belki gelirem<sup>499</sup>

---

<sup>499</sup> age., s.631



## ŞU KIŞLANIN KAPISINA

Şu kışlanın kapısına  
Mail oldum yapısına  
Telli kurban bağlayayım  
Asker yârin kapısına

Yüce dağlar olmasaydı  
Laleleri solmasaydı  
Ölüm Allah'ın emri de  
Şu ayrılık olmasaydı

Kara kazan kaynamasın  
Atım cirit oynamasın  
İki sene asker oldum  
Nazlı yârim ağlamasın

Yüce dağlar olmasaydı  
Laleleri solmasaydı  
Ölüm Allah'ın emri de  
Şu ayrılık olmasaydı

Kır atımın beli ince  
Ölürüm yar görmeyince  
Telli yatak serdiremem  
Asker yârim gelmeyince

Yüce dağlar olmasaydı  
Laleleri solmasaydı  
Ölüm Allah'ın emri de  
Şu ayrılık olmasaydı<sup>500</sup>

---

<sup>500</sup> age., s.730

## YEMEN YEMEN ŞANLI YEMEN

Yemen Yemen Şanlı Yemen  
Taşı toprağı kanlı yemen  
Ben yemene dayanamam  
Verin beni Edirne'ye

Elma attım eziliyor  
Asker yola diziliyor  
Ben bu gece misafirim  
Ela gözler süzölüyor

Ana ana canım ana  
Daha doymadım ben sana  
Ben bu gece misafirim  
Helal eyle sütün bana<sup>501</sup>

---

<sup>501</sup> age., s.789

## YEMEN YEMEN ŞANLI YEMEN

Yemen Yemen Şanlı Yemen  
Toprakları kanlı yemen  
Ben yemene dayanamam  
Nazlı yardan ayrılamam

İstihkâma indirdiler  
Allı gömlek giydirdiler  
Bir ananın bir oğlu  
Ta yemene gönderdiler<sup>502</sup>

---

<sup>502</sup> age., s.789

## VARDIM İDİ GİTMİŞ ASKER SAVAĞI

Vardım idi gitmiş asker savağı  
Sen git kardaş ben arkandan ettim dua  
Vatan vazifeni et gel de sen ol güva  
Vatan vazifeni et gel kardaşım

Allah göstermesin kardaş acını  
Niye ağlattın yakma bacını  
Allah vermesin askerliğin gücünü  
Kolay yollarından et gel kardaşım

Hazırladım koydum bir kazan yoğurdu  
Zeki gidecek diye anam sabahacak nördü  
Sen doğurmadın anam, Halil doğurdu  
Vatan vazifeni et gel kardaşım

Zamana da anacığım zamana  
Anasıyla bacısıyla binmiş gitmiş Kaman'a  
Canı sağ olsun da, ne sana gelsin, ne bana  
Vatan vazifeni et gel kardaşım<sup>503</sup>

---

<sup>503</sup> AKGÜN, Dilek, **Kırşehir Türkülerinde İnsan**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, s.64-65

## HASAN OĞLAN

Hasan oğlan kekilini daramış  
Daramıs da beni niye aramış  
Askerlik de şu Hasana yaramış

İlaa Hasan gebere de öleydin  
Sen öle de ben ellere galaydım

Akif'in dalında bülbüller öter  
Hasan'ın dalında süpürge biter  
Yeter Hasan bana ettiğin yeter<sup>504</sup>

---

<sup>504</sup> AKGÜN, Dilek, **age.**, s.65

#### 4.3.1.3. Asker Fıkraları

Toplumsal ilişkilerde sosyal değişme ve gelişmelerin, genel anlamda sosyal yapı içinde var olan unsurların halk kültürü ürünlerine yansımaları ve yaşatılması, kültür bilimi olan folklorun tabiatı gereğidir. Doğum, evlenme, askere gitme, ölüm gibi geçiş dönemleri ile törenlerde icra edilen ritüeller; din, komşuluk ilişkileri, halk hekimliği, mimari, dans, müzik, oyun gibi sosyal hayata ilişkin gelenek, görenek ve inançlar; efsane, destan, masal, fıkra gibi halk edebiyatı ürünleri, toplumumuzda, asırlara dayanan tarihi süreç içinde farklı inançlarda ortaya çıkıp günümüze ulaşan dikkat çekici kültürel aktarımlardır. Türk halkının edebi ve estetik zevkinin, tasarım gücünün, algılama, yorumlama ve yargıya varma yeteneğinin yansımaları olan, folklorun sözel boyutunu oluşturan bu kültürel aktarımların en canlı örneklerinden biri fıkralardır.<sup>505</sup>

Fıkralarla ilgili çeşitli tasnif çalışmaları yapılmıştır. Dursun Yıldırım, Türk fıkra türünü şöyle gruplandırmaktadır:

Sosyal bir varlık olan insan mihveri üzerine kurulan fıkralar, insanın toplumsal hayatı içinde doğal olarak varlığını gösteren ekonomik, siyasi, dini, ahlaki, hukuki boyutlarını kapsayan ve sorgulayan bir yapıya sahiptir. Ortak kültürel değerleri paylaşan bireyler tarafından taşıdığı mesaj ve sembollerin anlamlandırılıp değerlendirilebilmesiyle fıkra, tümüyle insana özgüdür.<sup>506</sup> Askerlik de temelde insana özgü bir kültür unsurudur. Mani, ağıt, türkü gibi folklor ürünlerinde kendine yer bulan askerlik, tabiatıyla bir başka folklor ürünü olan fıkralarda da yer almaktadır.

Asker fıkralarının kaynağı Mehmetçik'tir. Kahramanlığıyla bilinen Mehmetçik, asker fıkralarında kimi zaman pratik zekâsıyla, kimi zaman da saflığıyla karşımıza çıkmaktadır. Emekli komutanlardan, Orgeneral Hikmet Bayar, "Askerler De Güler" adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

<sup>505</sup> EKER, Gülin Öğüt, "Fıkralar", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C.III, Ankara 2003, s.77

<sup>506</sup> EKER, Gülin Öğüt, **agm.**, s.80

“Onların olaylara tertemiz gönül pencerelerinden bakarak saf ve güzel düşüncelerle dolu beyinlerinden neşrettikleri “zekâ kıvılcımları” yüklü sözleri ve komutanlarının sorularına verdikleri yanıtlar, problemlere pratik çözümler getirirken, mükemmel bir askeri mizahın oluşmasına da neden olurlar.”<sup>507</sup>

Bu yönleriyle Mehmetçik, asker fıkralarında Türk halkının duygu ve zekâsını temsil etmektedir. Asker fıkralarında Mehmetçik karakterinin yerini, kimi zaman Karadenizli Temel ve Dursun tipinin aldığı görülmektedir.

Dursun Yıldırım, Türk fıkra türünde mevcudiyeti bilinen fıkra tiplerini, ortaya çıkış hususiyetlerini göz önünde bulundurarak pratik bakımdan şöyle gruplandırmaktadır:

- a) Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,
- b) Zümre tipleri,
- c) Azınlık tipleri,
- d) Bölge ve yöre tipleri,
- e) Yabancı tipler,
- f) Gündelik tipler,
- g) Moda tipler,

Yıldırım, “gündelik fıkra tiplerini” de üç alt gruba ayırarak şöyle göstermiştir:

a) Aile fertleriyle alakalı tipler: Ana-baba, karı-koca, kaynana, baba-çocuk, anne-çocuk vb.

b) Mariz ve kötü tipler: Deli, hasis, cimri, pinti, topal, sağır, dilsiz, hırsız, dolandırıcı, eşkıya, yankesici, bıçkın gibi...

c) Sanat ve meslekleri temsil eden tipler: Ressam, şair, doktor, avukat, bezirgân, bakkal, kasap, molla, kadı...

Yıldırım, asker fıkralarını, “sanat ve meslekleri temsil eden tipler” grubuna dâhil etmektedir.<sup>508</sup>

<sup>507</sup> BAYAR, Hikmet, **Askerler De Güler**, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara 1998, s.5

<sup>508</sup> YILDIRIM, Dursun, **Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.31–32

## **METİNLER**



## AY TUTULMASI

Albay, binbaşıya:

— Yarın güneş tutulacak. Bu her zaman görülen bir şey değildir. Erleri talim elbiseleri ile talim meydanına getirin de olayı görsünler. Ben de orada bulunup kendilerine gerekli bilgiyi vereceğim. Şayet yağmur yağarsa, tabii bir şey göremeyiz. O zaman erleri, üstü kapalı talimgâha götürürsün.

Binbaşı, yüzbaşıya:

— Albayın emri ile yarın sabah saat dokuzda güneş tutulacak. Bu her zaman görülen bir olay değildir. Şayet hava kapalı olursa bir şey görülemeyecektir. Bu durumda tutulma, kapalı talimgâhta gerekli talim elbisesiyle yapılacaktır.

Yüzbaşı, teğmene:

— Albayın emri ile yarın sabah dokuzda talim elbisesi ile güneş tutulmasının açılış merasimi yapılacaktır. Şayet yağmur yağarsa - ki bu durum pek görülen bir olay değildir – albay, kapalı talimgâhta gerekli bilgiyi verecektir.

Teğmen, başçavuşa:

— Yarın sabah dokuzda hava güzel olursa, talim kıyafeti ile albay tutulacak. Kapalı talimgâhta yağmur yağarsa, alayın meydanında manevra yapılacak. Çünkü bu her zaman görülen bir olay değildir.

Başçavuş, askere:

— Yarın sabah saat dokuzda kapalı talimgâhta albayı tutacağız. Sabah hepiniz talim teçhizat ile hazır olun.

Askerler kendi aralarında:

— Yarın sabah bizim başçavuş albayı tutuklayacakmış.<sup>509</sup>

---

<sup>509</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.185

## İNSAN KILÇIĞI

Erlere öğle dersinde idi. Öğretmen subay, insan sağlığı konusunda erleri bilgilendiriyordu. Ders veren subay, er Temel'i kaldırır ve insan iskeletini göstererek ne olduğunu sorar:

- Yavrucuğum bu nedir?
- İnsan kılçığıdır komutanım!<sup>510</sup>

## İHTİYAT

Çavuş, acemi erlere nöbet bekleme usulünü öğretiyordu. Yalnız biraz kekemeydi:

-Ka.. ka.. karanlıkta.. bir.. bir.. biri ya.. yaklaşırsa; "Du.. du.. dur... Ki.. ki.. kim o?" di... diye bağırsınız... Du... dur... durmazsa; bir... bir kere da... daha ba.. bağırsınız. Ge... gene du... durmazsa... a... a... ateş e... eder... edersiniz. Ya... yalnız... ço.. ço... çok a... a... acele etmeyin... Be.. belki ge... gelen benim.<sup>511</sup>

## GENARAL MOTOR

İki erden birisi, geçen kamyonun selam durunca öbürü sordu:

- Neden selam verdin?
- Görmedin mi? Kamyonun üzerinde General Motors yazıyordu.<sup>512</sup>

---

<sup>510</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.128

<sup>511</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.101

<sup>512</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.116

## SİGARA

Temel savaşta büyük bir çatışmanın hemen ardından gecenin sessizliğinde bir sigara yakar. Arkadaşı bağıırır:

— Ne yapıyorsun bu çok tehlikeli!

Temel sakin bir tavırla:

— Merak etme içime çekmeyrum.<sup>513</sup>

## VATAN NEDİR?

Komutan Mehmet'e sormuş:

— Vatan nedir?"

Mehmet tereddütsüz:

— Vatan anamdır!"

Sonra komutan aynı soruyu Hasan'a sormuş. Hasan çavuş:

— Hasan, Vatan neymiş?

Hasan hemen yanıt vermiş.

— Vatan, Hasan çavuşun anasıdır komutanım.<sup>514</sup>

## ATEŞ EDERİM

— Söyle bakalım Temel, cephanelik önünde nöbet tutuyorsun, birden cephanelik infilak etti, ne yaparsın?

— Herkesin duyması için havaya bir el ateş ederim komitanum!<sup>515</sup>

---

<sup>513</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.128

<sup>514</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.94

<sup>515</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.125

## KUŞ ZANNETMİŞ

Bir subayın papağanı, sadece “Dikkat!”, “Hazır ol!” ve “Sağa dön!” sözcüklerini biliyordu.

Bir gün bu subay ölür. Ailesi de papağanı satılması için bir kuşçuya verirler.

Bir Cumartesi günü, çarşı iznine çıkan iki er, birlikte dolaşırken papağanın satılmak üzere bırakıldığı dükkânın önünden geçerler. Her ikisi de o zamana kadar hiç papağan görmemiştir. “Ne kadar da değişik kuş.” diyerek hayvanı incelemeye başlarlar. Papağan birden bildiği kelimeleri peş peşe tekrarlar:

“Dikkat! Hazır ol! Sağa dön!”

Erlerin ikisi birden geriye sıçrayıp papağana doğru selam dururlar ve “Afedersiniz komutanım! Biz sizi kuş sandıydık...” derler.<sup>516</sup>

## BENDEN BAŞKA ASKERİN YOK MU?

Manevrada komutan, arazideki birlikleri denetlemektedir. Bir avcı çukurunun yanındaki erin yanına gelir. Er, kendisini tanıtır ve görevini söyler. Ardından komutan ere sormaya başlar:

- Karşıdan üç düşman askeri geliyor. Ne yaparsın?
- Ateş ederim.
- İkisini öldürdün, biri yanına kadar geldi. Ne yaparsın?
- Süngü takar, onu süngümlle öldürürüm.
- Mevziine gelen düşmanla boğuşurken sağ ilerden birkaç düşman askerinin daha sana doğru geldiğini gördün. Ne yaparsın?

---

<sup>516</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.88

— Boğuştuğum düşman askerinin işini süngümle kısa sürede bitirir, sağa doğru, şu toprak yığının arkasına yatar, onlara ateş ederim.

— Onlar, sen ateş ettiğinde geriye kaçtılar. Bu sefer de birkaç düşman askerinin sol taraftan sana doğru geldiğini gördün. Ne yaparsın?

— Sol tarafa döner, hemen ilerideki iri taşın arkasında mevzilenir, onlara ateş ederim.

— Sen soldan gelen düşmanlarla ateş muharebesi yaparken bu sırada, hemen tepeden düşman paraşütçü erlerinin yakınına inmekte olduğunu fark ettin. Ne yaparsın?

— Komutanım, senin benden başka asker yok mu?<sup>517</sup>

## SEN ÖLDÜN

Bir savaşta, çok fazla zayıat verilmiştir. Savaş alanını dolaşan doktorlar, yaralıları yeterince incelemeye vakit bulamadıklarından yerde yatanlara şöyle dokunur, adam gözünü açar ve kımıldar ise arkalarından gelen sıhhiye erlerine “sedye” diye bağırır, yok eğer bir hareket görmezler ise “denize” derlermiş. Sıhhiye erleri de sedyelikleri hastaneye tedaviye götürür, denize dediklerini de deniz kenarına kadar taşır ve orada suya atarlarmış.

Doktorun “denize” dediği için kıyıya taşınan yaralılarından biri, yolda gözünü açmış ve kendisini taşıyan sıhhiye erlerine “Beni nereye götürüyorsunuz?” diye sormuş. Sıhhiye erlerinden biri, “Sen öldün denize atacağız.” diye karşılık vermiş. Yaralı, “Yahu! Görmüyor musunuz? Ben ölmedim.” diyince sıhhiye erlerinden kıdemli olan kızgın bir ifadeyle, “Sus ulan, sen doktordan daha mı iyi bileceksin?” demiş.<sup>518</sup>

## DAR GELİYOR

Silahlı kuvvetlerde her birlikte erlerin iç çamaşırlarına, çıkmaz mürekkeple, kendilerine tahsis olunan kadro numarası yazılır. Bu suretle

---

<sup>517</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.85

<sup>518</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.85-86

Çamaşırların sahipleri belirlenir ve kirlendiğinde, bunların görevlilerce toplanıp yıkandıktan sonra herkesin çamaşırının kendilerine geri dönmesi sağlanır.

Bir gün bölöl komutanı, erlerin kılık kıyafetini kontrol etmektedir. Bu arada amaşırlarında da bakmaktadır. Erlerin birinin çamaşırında numara yazılı olmadığını görür ve ere sorar:

— Bu amaşır, yıkandıktan donra sana nasıl geliyor?

— Dar geliyor komutanım.<sup>519</sup>

## GÖRÜRSE FENA YAPAR

Ordu komutanı tugay birliklerini denetleyecektir. Tugay personeli hummalı bir çalışma ile hazırlanmıştır.

Denetleme günü gelir, bütün tugay personeli heyecan içinde eğitime çıkar ve programa uygun olarak günlük çalışmalarını sürdürür. Bölük komutanlarından biri, nöbetçi onbaşısına, bölük bölgesinde başka birlikten veya kendi bölüklerinden o sırada istirahatli olan veya izinden henüz yeni döndüğü için veya başka bir nedenle eğitime çıkamayıp da ortalıkta dolaşan biri varsa onların denetleme bölgesinden uzaklaştırılmasını emreder.

Nöbetçi onbaşısı bölük bölgesinde telaşlı telaşlı dolaşır. Karşılaştığı erleri kızgın bir şekilde ve sert bir ifade ile “Ordu komutanı geliyor. abuk oradan uzaklaşın, nerede olmanız gerekiyorsa oraya gidin.” diyerek ikaz eder.

Ordu komutanı o gün haberli olarak denetleme yapacaktır. Ancak hangi saatte geleceği belli değildir. Tugayı bir ölçüde gerçek bir çalışma ortamında görebilmek için makam aracı dışında forssuz ve işaretsiz bir araçla yola çıkar ve kışlaya giriş kapısı dışında bir başka kapıdan girer. Kışla içinde araçtan iner ve eğitim alanına doğru yürümeye başlar. Yanından geçtiği bir nöbetçi er, ordu komutanına:

---

<sup>519</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.89

“Kimsin?” diye sorar.

Komutan,

“Ordu komutanıyım.” diye yanıt verir.

Bunun üzerine nöbetçi er,

“Sakın bizim nöbetçi onbaşının gözüne görünme! Çok kızgın. Ortalıkta dolanıp duruyor ve seni arıyor. Görürse fena yapar, benden söylemesi.”<sup>520</sup>

## YABANCI DEĞİLLER

Nöbetçi onbaşısı, yeni nöbetçileri nöbet yerlerine bırakmış ve öncekileri topluca koğuşa getirmiştir.

Nöbetten dönen erler, teçhizatlarını çıkarıp yatma hazırlıklarını yaparken onbaşı, biraz önce kışla kapısında nöbeti devralan ve mizaç itibariyle de saf olan Mehmet'in koğuşa geri döndüğünü görür. Nöbetçi onbaşısı bu ere “Niye döndün?” diye sorunca Mehmet, “Kapıdan girenlere ‘Kim o?’ diye sordum. Hepsi ‘Yabancı değil.’ dediler. Mademki, gelenler arasında yabancı yok orada boşuna beklemeyeyim dedim.” diye yanıt verir.<sup>521</sup>

## ANAM BABAM SENSİN

Yüzbaşının çok sevdiği ve güvendiği Onbaşı Mehmet'in cezalandırdığı er, yüzbaşının karşısına gelir:

- Komutanım benim bir şikâyetim var.
- Söyle.
- Mehmet onbaşı beni döğdi.
- Git, ben onun cezasını veririm.
- Ama yüzbaşım; hem döğdi, hem söğdi.
- Anladım, git cezasını veririm.
- Anama, babama laf etti.

<sup>520</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.95

<sup>521</sup> BAYAR, Hikmet, **age.**, s.96

- Git cezasını veririz dedik ya!
- Benim anam da yohtur, babam da yohtur.
- Allah rahmet eylesin. Benim de öyle. Sen git anladım.
- Ama yüzbaşım, Mehmet Onbaşı benim anama da laf etti, babama da laf etti. Anam da yohtur, babam da yohtur. Anam da sensin, babam da sensin.
- Derhal koş; çağır Mehmet Onbaşı'yı buraya!<sup>522</sup>

## NERESİNDEN

Kore'de Türk tugayından iki Anadolu asker biraz gezmek için firar ederler. Şehirde bir aşağı, bir yukarı dolaşırken inzibat subayı bunları yakalar ve sorar: “Hani sizin izin kâğıtlarınız?”

Erlere subayı atlatırız umuduyla “Biz Amerikalıyız...” diye cevap verirler. Subay durumu anlar; ama hiç bozuntuya vermez. “Amerika'nın neresindensiniz?” diye sorunca erler, “İçindenik kumandanım!” diye yanıt verirler.<sup>523</sup>

## GÜVEN DUYGUSU

Askerin biri, cephede yanından geçmekte olan çavuşa, “Şu tüfeği tutuver, botlarımı bağlayayım.” der.

Çavuş, çok sinirlenir. “görmüyor musun? Ben çavuşum.” diye, kızarak tepki verince er, “Görüyorum çavuşum. İşte onun için size güveniyorum ya!” karşılığını verir.<sup>524</sup>

<sup>522</sup> **Asker Fıkraları**, Şililer Yayınevi, İstanbul 1991, s.13

<sup>523</sup> **age.**, s.56

<sup>524</sup> **age.**, s.65



## GÖLGE OLDU

Komutan denetlemede erlerin bilgilerini kontrol için kısa, fakat şaşırtıcı sorular soruyordu. Yönleri bilip bilmediklerini merak etti. Erlerden birine parmağı ile işaret ederek “Güneşin doğduğu yöne dön.” dedi. Er döndü ve güneşe baktı. “Şimdi arkan ne oldu, söyle bakalım.” dedi. Er, yüksek sesle cevap verdi: “Gölge oldu komutanım.”<sup>525</sup>

## ABLA

Kışla önünde erlere selam eğitimi yaptırılıyordu. Teğmen selamlama şeklini ve selamlamanın amacını anlatıyordu. Durarak yürürken, silahlıyken vs. selamlama nasıl olurdu, kimlere selam verilirdi hepsini ayrıntılarıyla belirtti. Tam o sırada karargâh kapısından bir bayan yüzbaşı çıktı ve yakın mesafeden geçti. Acemi erlerden biri yüzbaşıya dikkatle baktı ve el kaldırdı:

- Komutanım, yağnışlık olmasın deye bir şey soracam.
- Sor bakalım.
- Şu ablaya da selam verecek miyiz?<sup>526</sup>

## İYİLİKLE

Cephede, taarruzdan önce son saniyeler... Komutan askerlerine moral verici bir konuşma yapar ve şöyle bağlar:

— Şimdi kendinizi gösterme zamanı geldi aslanlarım. Göğüs göğse, adam adama dövüşeceksiniz.

Erlerin arasında bulunan Temel bir adım ileri çıkar.

— Komitanum başa düşen hancisudu gösterur musunuz? Belçi eyilukle hallederim işi.<sup>527</sup>

---

<sup>525</sup> age., s.51

<sup>526</sup> age., s.19

<sup>527</sup> age., s.9

## ARKANDA NE VAR?

Temel askerdeydi... Onbaşı, talimlerden sonra bütün eratı sorguya çekiyordu bir ara Temel'e döndü:

— Böyle durduğun zaman sağında doğu, solunda batı, önünde kuzey var. Bunları bilirsin... Söyle bakalım, arkanda ne var?

Temel bir süre düşündü, boynunu büktü ve ağlamaklı bir sesle cevap verdi:

— Tönmemu pekleyen pi karum, pi de çocuğum var onpaşum...<sup>528</sup>

## TEZKERE

Askere yeni gelen acemi bir er telefon santralinde görevlendirilmişti. Konuşma sanatına ve birçok sözcüklere henüz yabancıydı. Santraldeki küçük lâmbalardan birisi yandı. Tamam, birisi çağrı yapıyordu.

— Buyrun santral!

— Oğlum, ben Binbaşı Yılmaz. Yüzbaşı Çeliker'i bul ve de ki "Binbaşım bakmış. Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden gelen böyle bir müzekkere yokmuş." Anladın mı, yanlış söyleme.

— Başüstüne Komutanım.

Yüzbaşı Çeliker'in telefonu çalar:

— Buyrun. Yüzbaşı Çeliker.

— Yüzbaşım, Yılmaz Binbaşım bakmış. Dedi ki

— Ne dedi?

— Dedi ki "Erken askere gelenlere tezkere yokmuş."<sup>529</sup>

---

<sup>528</sup> age., s11

<sup>529</sup> age., s.24

## KIDEMLİ

Bölüğün yeni asteğmeni, erlere gelen mektupları kontrol ediyordu. Zarflardan birinin mis gibi koktuğunu fark edince, merakla kime geldiğine baktı. Gönderen “Ayşe”, alıcı da “Mehmet Yaman”dı. Ama bölükte iki tane “Mehmet Yaman” olduğundan asteğmen, mektubu hangisine vereceğine bir türlü karar veremedi. En sonunda gidip yüzbaşısına danıştı. Bölük komutanı, tecrübesiyle hemen çareyi buldu:

— Hangisi kıdemliyse, mektubu ona ver!<sup>530</sup>

## O KENDİNİ KORUR

Bir su kenarına gelince geçit ve köprü olmadığından komutan askere emir vererek “Çocuklar herkes soyunup geçsin. Fakat geçerken herkes önünü kapatsın.” der. Erat soyunur ve suyu geçmeye başlar. Herkes birbirinden ve durumu seyreden kumandanlarından utanarak iki ellerini önlerine tutup cinsel uzuvlarını kapatarak suyu geçerken içlerinden bir er de aksine önünü bırakıp iki elini de arkasına kapatıp geçer. Bu durumu kenardan seyreden yüzbaşı o eri çağırarak sorar:

— Oğlum Ahmet, herkes önünü kapatıp suyu geçtiği halde sen niçin bunun aksini yapıyorsun?

Ahmet:

— Komutanım o kendini korur. Asıl tehlike arkadadır.<sup>531</sup>

---

<sup>530</sup> age., s.24

<sup>531</sup> age., s.30

## HAFTA SONU İZİNİ

Fadime, askere giden Temel'den bir mektup aldı. Mektubun sonu şöyle bitiyordu:

“Alabilirsem, hafta sonunda izinli geleceğim.”

Fadime hemen şöyle bir telgraf çekti:

“Alırsın... Alırsın... Gel canımın içi!”<sup>532</sup>

## YABANCI DİL

— “İçinizde yabancı dil bilen varsa gelsin!

İki asker ayrılıp kumandanın yanına gitti.

— Neden dil öğrendin?

Asker gururla dikildi:

— Tutsak alırsam sorguya çekebileyim diye!

— “Aferin” dedi komutan. Ötekine sordu:

— Ya sen, neden öğrendin?

— Tutsak düşersen derdimi anlatabileyim diye, komutanım.<sup>533</sup>

## UZMAN ASKER

General, yanındaki diğer subaylarla birlikte bir taburu denetliyordu. Bir erin önünde durup sordu:

— Benim boyum ne kadardır?

— 1.82, komutanım.

— Hayret! Doğru. Peki albayın boyunu da tahmin et.

— 1.86.

---

<sup>532</sup> age., s.49

<sup>533</sup> age., 45

- Binbaşının ki?
- 1.78.
- Hepsi doğru. Nasıl başarıyorsun bunu?
- Sivilde kereste tüccarıydım, komutanım.<sup>534</sup>

## UTANIYORUM

Acemi er: Hemen her atışımda hedefi ıskladım. Çok utanıyorum. Kendimi öldüreceği.

Çavuş: Bari silahına iki kurşun koy.<sup>535</sup>

## EL BOMBASI

Komutan el bombasının pimini çekmelerini, sonra da ona kadar sayıp atmalarını söylemişti. Erlerden biri kekemeydi. Zavallı<sup>536</sup>

## TREN İSTASYONU

Komutan: O tren istasyonunu işlemez duruma getirdiniz mi?

Çavuş: Evet, komutanım. Bütün biletleri toplayıp yaktık.<sup>537</sup>

## PARAŞÜTÇÜ

Komutan: Kaç başarılı atlayış yaptın.

Paraşütçü: Atlayışlarımın hepsi başarılıydı.<sup>538</sup>

---

<sup>534</sup> YALIM, Özcan, **Konularına Göre Dünyanın En İyi Fıkralar ve Nükteler Antolojisi**, Papirüs Yayınları, İstanbul 1999, s.32

<sup>535</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 28

<sup>536</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 28

<sup>537</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 28

<sup>538</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 28

## PARAŞÜTÇÜ TEMEL

- Paraşütün bozuk çıkar, açılmazsa ne yaparsın Temel?
- Getirir, değiştiririm komutanım.<sup>539</sup>

## YAĞMUR KESİLDİ

- Neden paraşütsüz atlıyorsun Temel?
- Yağmur kesildi komutanım.<sup>540</sup>

## ŞART MIDIR?

Komutan: Hayatta ne olmak istiyorsun?

Temel: General olmak istiyorum.

Komutan: Sen salak mısın?

Temel: Uyy, şart midir?<sup>541</sup>

## ANT İÇTİM

Çavuş terhis olan ere sordu:

— Ben ölünce mezarıma tükürürsün değil mi?

— Yoo, hayır! Bu üniformayı çıkardıktan sonra bir daha kuyrukta beklememeye ant içtim.<sup>542</sup>

---

<sup>539</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 29

<sup>540</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 29

<sup>541</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 29

<sup>542</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 29

## YALANCI

— Komutanım, karım hasta olduğunu yazmış. Köye gitmem için bir hafta izin verir misiniz?

— Karının mektubunu okudum. Öyle bir şey yazmamıştı. Yalancının birisin!

— Komutanım, ikimiz de yalancıyız. Çünkü ben evli değilim.<sup>543</sup>

## HELİKOPTER

— Temel, nasıl düştü helikopter?

— Bilmem ki komutanım. Yühseldik, yühseldik, hava serunlayunce, yukarıdaki fantilatörü turturdum yalnız.<sup>544</sup>

## PARAŞÜT AÇILMAZSA

Çavuş, paraşütü açılmazsa ne yapacağını soran Temel'e:

— Meryem Ana'yı imdada çağır demişti.

Dursun'la Temel uçaktan atladılar. Paraşütü bir türlü açılmayan Temel seslendi:

— Uy, Tursun! Ha o karının adı neydi?<sup>545</sup>

## İŞİ BEN ALDIM

Askere alınma kuyruğunun başındaki Temel, işlemler bitince, dışarıya çıkıp kuyrukta bekleyenlere seslendi:

— Poşuna peklemeyin ta, işi pen aldım.<sup>546</sup>

---

<sup>543</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 29

<sup>544</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

<sup>545</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

<sup>546</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

## ERKEK Mİ, DIŐI Mİ?

- Aşçıbaşı, balık erkek mi, diőı mi?
- Bilmiyorum. Bizim paőaya soralım.
- Paşa balıktan anlar mı?
- Anlamaz, ama o nerde doğrudur?<sup>547</sup>

## NEREDEN GELİYORSUN?

Paraőülle atlayan Temel aşağıya süzülürken, yukarıya yükleselen Cemal'i görmüş:

- Uyy! Cemal, nereden geliyorsun?
- Cephanelikten.<sup>548</sup>

## NİÇİN YASAK?

- İleri karakolda, gece sigara içmek niçin yasaktır?
- Sigara sağlığa zararlıdır, komutanım.<sup>549</sup>

## ANLAMAZLAR MI?

- Kız kardeşim erkek kılığına girip askere gitti.
  - Erkeklerle aynı koğuşta yatacak, aynı banyoda yıkanacak.
- Anlamazlar mı?
- Anlasalar bile, hangi salak belli eder?<sup>550</sup>

---

<sup>547</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

<sup>548</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

<sup>549</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 30

<sup>550</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 31



## PIŞMIŞ KELLE

Komutanı Temel'e pişmiş kelle ısmarlamıştı. Çok acıkan Temel, kelleyi getirirken, gözlerini, dilini, beynini yedi. Kelleyi böyle eksik gören komutan şaşkınlıkla sordu:

- Oğlum, bunun gözleri nerede?
- Bu koyun körmüş komutanım.
- Eee, dili de yok bunun!
- Dilsizmiş komutanım.
- Üstelik beyni de yok.
- Laz'mış komutanım.<sup>551</sup>

## İLK ATLAYIŞ

- İlk atlayışınızı sekiz yüz metreden yapacaksınız.
- Şey, komutanım, on metreden atlasak olmaz mı?
- Sus bakayım, asker! Hiç on metreden paraşüt açılır mı?
- Haa, paraşütle mi atlayacaktık?<sup>552</sup>

## PAROLA

- Parola!
- Oğlum, beni tanıyorsun. Ben alayın doktoru değil miyim? Bugün sivil giyindim.
- Seni tanıyorum komutanım. Ama parolayı söylemeden geçemezsiniz.
- Parolayı bilmiyorum ki söyleyeyim.
- Hadi "ağaç" de de geçiver bari...<sup>553</sup>

---

<sup>551</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 31

<sup>552</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 31

<sup>553</sup> YALIM, Özcan, **age.**, 32

## İADE

Kore'de, bir Amerikalı subay kendi erlerinin, bizim subay da Türk erlerinin daha zeki olduğunu iddia ederler. Amerikalı subay kendi erlerinden birisini çağırır. Yellendikten sonra buna:

— “Al bunu postaya koy ve gel” der.

Er:

— “Komutanım uçtu gitti. Hiç yel postalanır mı?”

cevabını verir. Aynı işi bir de Türk erine yapar. Bizim er, “Emredersiniz!” diyerek oradan ayrılır. Amerikalı subay keyfinden dört köşe olur. Bir müddet sonra bizim er gelir. Amerikalı subaya:

— “Postane kapalıydı, iadeten takdim olunur.” der ve yellenir.<sup>554</sup>

## SELAM

— “Ne bana selâm vermek yok mu?” diye bir başçavuş acemi ere çağırır.

— On beş gün oda hapsi!

On beş gün sonra acemi er hapisten çıkar ve şanssızlığa bakın ki başçavuşla yüz yüze gelir. Saf saf başçavuşun yüzüne bakar ve yine selâm vermez. O zaman başçavuş patlar:

— On beş gün oda hapsi yetmedi mi? Dersini hâlâ almadın mı? Bu eşşek kafa hâlâ bana selâm vermesini öğrenemedi mi?

Acemi er şaşkın şaşkın:

— Ama başçavuşum, bana dargınsın sanıyordum!<sup>555</sup>

<sup>554</sup> GÜVEN, Alptekin, Alfabetik Türk ve Dünya Fıkraları, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1981, s.89

<sup>555</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.90

## İZİN

Erlerden birinin büyük bir derdi vardı. Evlendikten hemen sonra asker olmuş çok uzaklara gitmişti. Bu doğaldı, olabilirdi. Fakat kısa bir süre sonra eşinin rahatsızlandığını ve hastaneye yatırıldığını öğrendi. Durumu da tehlikeliydi. Gelen mektuplardaki haberler de hiç iyi değildi. Aklına getirmedığı şey bile olur, belki de... Bir gitse, görse; doktorla konuşsa, o olmazsa başka doktora danışsa, Zehra'yı kurtarsa ne iyi olurdu. Fakat gidemezdi, hem altı ayını doldurmamıştı, hem de izinler toptan kaldırılmıştı. Çıkıp âmirine anlatsa, yalvarsa yine olmazdı. Hiç kimse gidemiyordu izne.

Düşündü, taşındı; en yetkili komutana yanık bir mektup döşedi. Bütün derdi on beş gün izindi. Karısına bakıp gelecekti.

Yetkili komutan mektubu okudu. Er, böyle bir istekte bulunmakta haklıydı, fakat üstündeki bazı kademeleri atlamakla da suç işlemişti. Yanındaki subaya döndü:

— On beş gün izin versinler, izin dönüşünde de, on beş gün hapsetsinler.<sup>556</sup>

## TAKATİM YOK

Acemi ve yeni talime çıkmış bir gurup asker, başlarında komutanları olduğu halde hiç mola vermeden 20 km yol yürümüşler ve yorulmuşlardı. Komutan “dur” emrini verince ümitle ve sevinçle yerlerine mihlandılar. Komutan sordu:

— Bravo, güzel bir yürüyüş yaptınız. Şimdi yolumuza devam edip bir 20 km daha yürüyelim. Buna karşı çıkan varsa üç adım ileri çıksın.

Bütün birlik sözleşmiş gibi üç adım ilerledi. Yalnız içlerinden biri yerinden kımıldamamıştı. Komutan ona yaklaşarak

---

<sup>556</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.92

— “Aferin sana! Sen tam bir askersin! Arkadaşların gibi üç adım ilerlemedin.” dedi.

Er, fersiz gözlerle komutanına bakıp,

— “Ne üç adımı? Benim bir adım atacak takatim yok.” dedi.<sup>557</sup>

## ÜNİFORMA

Denizaşırı bir ülkeye gönderilmeden hemen önce evlenen bir asker, genç karısını görmek arzusuyla yanarak izin istedi. Talebi üzerine kendine 6 saatlik özel bir izin verildi. Fakat aradan 12 saat geçtiği halde kıtasına dönmedi. Nihayet geri gelince kumandanı sertçe sordu:

— Neden geciktin bakayım?

— Valla kumandanım, eve gidince bir baktım ki karım banyo yapıyor...

— Banyo mu yapıyordu? Peki, bir banyo yapmak iki gün mü sürer?

— Elbette sürmez kumandanım; ama üniformamın kuruması uzun sürdü de...<sup>558</sup>

## AVANTA

Saf bir Mehmetçiğin parası tükenmiş, parasızlık canına tak dediği için bir gün Allah'a mektup yazıp para istemiş. Selâm kelâmdan sonra,

— Yüce Allah'ım sen benim gereksinmemi biliyorsun, rakamla para istemem. Ne gönderirsen ona razıyım.

dedikten sonra zarfın üzerine “Bölük komutanı eliyle Yüce Allah'a...” diye yazar. Erin mektubu bölük komutanının eline geçer, okur. Onun saflığına acıyarak orduevinde arkadaşları ile gülüşüp aralarında 80 lira kadar para toplarlar. Bölük komutanı askeri çağırır:

<sup>557</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.94

<sup>558</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.94

— Sen Allahütealâ'ya mektup yazmış, para istemişsin. Al bunu yolladı.

deyip verir. Er parayı alınca çok sevinir; fakat para tez biter. Bu sefer eline mektup kâğıdını alınca şöyle yazar:

— Yüce Allah'ım sen benim gereksinmemi biliyordun. Bu kadar göndermezdin, ben bunu biliyorum. Bu kez parayı yazdığım banka hesabına gönder. Ne olur ne olmaz. Senin de bildiğin gibi bizim bölük komutanının eli biraz uzun, gönderdiğin paradan avantasını alıyor herhalde!<sup>559</sup>

### NEREDE SİGARA?

Bir yüzbaşı ile bir binbaşı, orduevinde oturmuş kahve içiyorlardı. Yüzbaşının sigarası kalmamıştı. Aldırmak için kapıda bekleyen emir erine seslendi:

— Ahmet, çabuk bana tütüncüden bir paket Bafra al.

Emir eri çıktıktan sonra devam etti:

— Cin gibidir. Bakın şimdi ayakkabılarını giyiyor, sokağa çıktı, köşeyi döndü, caddeye vardı, tütüncüye geldi, parayı verdi, sigarayı aldı, caddeyi geçti, köşeyi döndü, kapı önüne geldi.

Ve seslendi:

— Ahmet!

Yüzbaşı aldığı sigarayı binbaşuya uzattı. Bunun üzerine binbaşı şöyle dedi:

— Canım, benim emir erim de ondan geri kalmaz. Görürsünüz.

Ve emir erine seslendi:

— Al şu parayı, git bana tütüncüden bir paket sigara al. Ayağını tez tut da, eğlenme.

---

<sup>559</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.97

Sonra emir eri çıkınca yüzbaşığı taklitte, ama biraz ağır davranarak başladı saymaya:

— Ayakkabılarını giyiyor, sokağa çıktı, köşeyi döndü, caddeye vardı, tütüncüye geldi, parayı verdi, sigarayı aldı, caddeyi geçti, köşeyi döndü, kapı önüne geldi.

Ve seslendi:

- Mehmet!
- Buyrun komutanım!

İçeri giren emir erine Yüzbaşı sordu:

- Nerede sigara?
- Komutanım, daha gitmedim, postallarımı bağılıyordum.<sup>560</sup>

## AT ÖLÜSÜ

Bağ bozumu nedeniyle komutan bölüğün tüm köylülerine izin verir. Ne yazık ki köyde bayram ölçüleri aşar ve içki su gibi akar, son trenin kalkacağı sırada, asker ocağına yazılı yiğitlerin her biri masaların altına, şuraya buraya yıkılıp kalmışlardır. Ertesi gün hepsi bir gün gecikmeyle kışlaya gelirler. Komutan hepsini, hapse atmadan önce, açıklamada bulunmalarını ister.

Birinci asker:

— Komutanım, hata bende değil. Törenden sonra ailem, araba ile istasyona kadar eşlik etti. Fakat atımız birden yolun tam ortasında yere düşüp ölüverdi. Belki bir şakacı, hayvanı içirmişti. Her ne olursa olsun, beş kilometre yolu yaya yürüdüm, tabii istasyona vardığımda, tren gitmişti.

İkinci asker:

— Komutanım, bana da ailem, araba ile istasyona kadar eşlik etmek istedi, sonra yolun tam ortasında, at yere yıkıldı, ölmüş.

---

<sup>560</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.97-98

Bütün askerler aynı inanılmaz macerayı, başlarlar anlatmaya, konuşma sırası sonuncuya gelince komutan kükrer:

— Öyleyse, umarım ki, senin atın da yolun tam ortasında öldü.

Sonuncu asker:

— Hayır, komutanım, ama gene de treni kaçırdım. Yolu tıkayan o kadar at ölüsü vardı ki, arabam geçemedi.<sup>561</sup>

## DÜŞMAN GELEBİLİR

Komutan gelecek diye tüm bölük hizaya geçer. Başçavuş, “Sağa bak!” diyince herkes sağa baktı. Fakat askerlerden biri sola bakıyordu. Bu durumu gören başçavuş sorar:

— Oğlum, herkes sağa bakıyor, sen niye sola bakıyorsun?

— Komutanım, sol taraftan düşman gelebilir, orayı da ben gözetleyeyim diye bakıyorum.<sup>562</sup>

## MEKTUP

Köylünün biri evlenmiş ve evlenir evlenmez de askere gitmiş. Askere gitmiş ama karısının hamile olup olmadığını merak edip durmuş. Ancak köylülerin âdeti gereği karısına mektup yazıp durumunu öğrenmekten çekinirmiş. Sonunda durumu öğrenmek için babasına mektup yazmaya karar vermiş ve şöyle yazmış:

“Yürü mektubum yürü,  
Düşü hayra yor da gel  
Bir iken iki olduk  
Üç olduk mu, sor da gel.”

<sup>561</sup> GÜVEN, Alptekin, *age.*, s.98

<sup>562</sup> Mehmet ÇELİK, 17, MYO öğrencisi, Gazi Antep

Babası oğlundan gelen mektubu almış ve meseleyi anlamış. Babası da oğluna cevaben şöyle bir mektup yazmış:

“Mektubun iyi mektup,  
Böyle mektup gene yaz.  
Tarlan ürün vermedi,  
Terhis ol da yine kaz.”<sup>563</sup>

### SALAK ERLER

İki çavuş iddiaya girer hangimizin eri daha salak diye. İlk çavuş erini çağırır ve der ki:

—Oğlum, al şu 10 lirayı git bana bir araba al.

Er:

—Baş üstüne çavuşum der gider.

İkinci çavuş çağırır erini:

—Oğlum, git bak bakayım ben evde miyim, der.

Er:

—Baş üstüne çavuşum, der ve çıkar.

Bu iki salak er çarşıda karşılaşırlar erlerden biri:

—Yahu bende bir çavuş var o kadar salak ki, bana para verdi git bana araba al diye! Ulan keriz, bugün Pazar, arabayı nereden bulayım.

Diğer er:

—Yahu benim ki daha salak! Yok, gidip kendisi evde miymiş, değil miymiş diye bakacakmışım... Be adam, yanında koskoca askeriyenin telefonu var evi ara da sorsana...<sup>564</sup>

<sup>563</sup> İlyas ÇINAR, 18, MYO öğrencisi, Sivas

<sup>564</sup> Rıza ALTINTOP, 17, MYO öğrencisi, Malatya



## ASKER TEMEL

Temel içki içmeyi çok severmiş. Bir gün komutan duvara bir yazı yazmış: "İÇKİ ÖLDÜRÜR!"

Asker Temel sabah bu yazıyı görünce hemen yanına ekler: "ASKER ÖLÜMDEN KORKMAZ"<sup>565</sup>

## TOS-BA-ĞA

Komutan bir gün askerleri sıraya diziyor ve okuma bilenler ve bilmeyenleri ayırıyor. Okuma bilenlerin bilmeyenlere öğretmesini istiyor ve bir hafta zaman veriyor. Okumayı öğrenenlere de "Benden bir hafta izin..." diyor.

Bir hafta sonra komutan, askerleri bir karatahta önüne topluyor ve tahtaya kaplumbağa yazıyor ve "Okuyabilen var mı?" diyor. Fakat kimseden ses soluk çıkmıyor.

Komutan:

"Size bir şans daha... Yazdığım kelimenin resmini çizeceğim." diyor ve tahtaya bir kaplumbağa çiziyor. Kafasını, ayaklarını, kabuğunu falan çizerken, askerlerden biri hemen atlıyor:

"Komutanım ben buldum okuya bilir miyim?"

Komutan:

"Tabii ki! Hadi oku bakalım..."

Asker heceleyerek:

"Tos-ba-ğa"<sup>566</sup>

---

<sup>565</sup> Onur Elvan ERDOĞAN, 18, MYO öğrencisi, Ankara

<sup>566</sup> Kadir Can ŞENEL, 17, MYO öğrencisi, Niğde

## KAMUFLAJ

Askerde kamuflaj yarışması var... Herkes çuvalara giriyor, komutan gelip tekme atıyor, onlar da hayvan sesleri çıkarıyorlar, komutan onaylıyor...

Komutan, birinci çuvala vuruyor... Hav hav hav... Komutan, "Aferin!" diyor. İkinci çuvala vuruyor, miyav miyav... Komutan yine beğeniyor. Böyle on, on beş çuval geziyor. Hepsi çok iyi taklit yapıyorlar. Sıra en son çuvala geliyor. Komutan, çuvala vuruyor ses yok. Daha sert vuruyor yine ses yok. Tekme, tokat, tahta, tüfek... Ses yok. Komutan askerlere iyice tekmelemeleri için emir veriyor. Bir müddet sonra çuvaldan kan sızmaya başlıyor. Beş dakika sonra da ince, bitkin bir ses: "Patateeeeeees"<sup>567</sup>

## GERİ ZEKÂLI KAMYON ŞOFÖRÜ

Mehmet askerliğini er olarak yapmaktadır. Komutan her gün Mehmet'i 10 km. uzaktaki şehir merkezine yürüyerek gönderir ve gazete aldırır. Günün ilk saatlerinde şehre giden Mehmet, öğleden sonra kışlaya geri gelerek komutanına aldığı gazeteyi verir. Aradan on, on beş gün geçer ve Mehmet, her gün şehre gidip gelir.

Bir gün Mehmet bu adar uzun yolu her gün gitmeye dayanamaz ve şehre gazete almaya gittiğinde aynı gazeteden dört adet alır, karargâha geri döner ve komutana gazetelerden bir tanesini verir. Diğer üç gazeteyi de kendisinde saklar.

İkinci gün Mehmet, sanki şehre gitmiş gibi yapar, garnizonda sote yerlerde oyalanır ve öğleden sonra, dün aldığı gazetelerden birisini daha komutana verir.

---

<sup>567</sup> Mustafa DUSAK, 18, MYO öğrencisi, Adana

Üçüncü gün Mehmet, yine şehre gitmez ve öğleden sonra komutanın yanına giderek aldığı gazetelerden bir tanesini daha verir. Dördüncü gün de aynı şeyi yapar ki, komutan Mehmet'e hışımla seslenir:

—Sen bu gazetelere gelirken göz gezdiriyor musun, bakıyor musun?

Mehmet endişeyle ve korkarak "Hayır komutanım hiç bakmıyorum." der.

Komutan tebessüm ederek Mehmet'i yanına çağırır ve der ki:

— Gel o zaman sana komik bir şey göstereyim. Geri zekâlı bir şoför, üç gündür aynı araba ile aynı ağaca çarpıyor... Bak üç gündür gazetede adamın da, çarptığı arabanın da ağacın da resimlerini koyuyorlar.<sup>568</sup>

## AKILLI ER

Bir albay, bir er, bir yaşlı kadın ve bir de genç kız trende aynı kompartımanda yolculuk etmektedir. Tren bir tünele girip kompartıman karardığı zaman, "muuuccuk" diye bir öpücük sesi ve ardından "şıırrrrraaaak" diye bir tokat sesi duyulur. Tünelden çıktıktan sonra yaşlı kadın, "Aferin genç kıza! Nasıl yapıştırdı tokadı?" diye düşünmekte ve kafasını sallamaktadır. Genç kız da "Zevksiz herif... Bu morukta ne buldu ki, bir de öpmeye kalktı; ama kadın da iyi yapıştırdı." diye düşünmektedir. Albay ise "Ulan bizim eşşoğlususu er, kızı öptü, tokadı biz yedik." diye yanarken er de içinden şöyle düşünmektedir: "Hehe! Aferin bana... Elimi öpüp nasıl yapıştırdım tokadı albaya?"<sup>569</sup>

<sup>568</sup> Necip TAN, 18, MYO öğrencisi, Kastamonu

<sup>569</sup> Soner ÇINAR, 18, MYO öğrencisi, Çankırı

## EL BOMBASI

Askeri hastanede yatan Temel ve arkadaşlarının cinsel organları kopmuş. Sebebini soranlara Temel şöyle anlatıyor:

— El pombasu talimu yapayuduk. Pimi çektuktan sonra, ona kadar sayup atmamız emredildi. Piz de parmaklarımızla saymaya paşladuk: Pir, içi, uç, tört, peş... Öpür ele geçmek için pompaları apuş arasına koyalum tedük, altı, yeti, seçiz, tokuz... Bummm!!<sup>570</sup>

## ASLANOĞLU ASLAN

Temel askerdeyken bölüğe yeni atanan başçavuş gelir ve tüm bölüğe şöyle der: "Sakın benim adımlı unutmayın. Benim adım Arslanoğlu Arslan... Eğer adımlı unutursanız geldiğimde canınıza okurum." der ve gider. Aradan haftalar geçer ve başçavuş gelir herkese adını sorar ve hepsi bilir. Sıra Temel'e gelir. Temel: "Bi hayvanoğlı hayvandı; ama haçan ismini bilemiyorum?"<sup>571</sup>

## İŞTE CESARET

Bir gün havacıların karacıların ve denizcilerin en yüksek komutanları askerlerinin cesaretlerini birbirlerine ispatlamak için toplanmışlar. Karacıların komutanı bir asker çağırılmış. Asker "Emret komutanım!" diyerek yanına gitmiş. Komutanı yere yatmasını istemiş. Daha sonra da bir tanka askerin üzerinden geçmesi için emir vermiş. Asker kılını bile kıpırdatmadan yattığı yerde beklemiş ve malumunuz ezilmiş. Komutan diğerlerine dönerek "İşte cesaret!" demiş.

Daha sonra havacıların komutanı bir asker çağırılmış. Asker yine "Emret komutanım!" diyerek komutanının yanına gitmiş. Komutanı

---

<sup>570</sup> Ebuzer KAHRAMAN, 18, MYO öğrencisi, Trabzon

<sup>571</sup> Ebuzer KAHRAMAN, 18, MYO öğrencisi, Trabzon

helikoptere binmesini emretmiş. Asker, helikoptere binmiş ve helikopter havalanmış. Daha sonra komutan, askere aşağıya paraşütsüz atlamasını emretmiş. Asker de emre itaat etmiş ve atlamış. Yere çakılıp can vermiş. Komutan da diğeri gibi dönerek "İşte cesaret!" demiş.

Sıra gelmiş denizci komutana. Denizci komutan askerini çağırmış. Asker "Ne var!" demiş. Komutan "Gel buraya!" emrini vermiş. Asker de ona "Hade len!" demiş. Komutan diğeri komutanlara dönerek "İşte cesaret"<sup>572</sup>

## JİP DE YOKSA

İki acemi er paraşüt eğitimlerini tamamladıktan sonra ilk atlayışları için havalanırlar. Makul seviyeye geldiklerinde komutanları, son kontrolleri yapıp "Atladıktan bir süre sonra paraşütün sağ tarafındaki ipi çekin, paraşütleriniz açılacaktır. Şayet açılmazsa hiç telaşa kapılmayın, sol tarafta yedek bir ip var onu çekin, sorun kalmaz. İndiğinizde sizi bir jip bekliyor olacak; sizi karargâha geri götürecektir."

Askerler korkarak da olsa atlamışlar. Heyecanla sağ taraftaki iplerine asılmışlar.. Tık yok. Biraz da korkuyla sol taraftaki iplere asılmışlar, paraşütler yine açılmamış... Çok sinirlenen asker, "Bu komutanın hiçbir dediği çıkmıyor; dur bakalım, aşağıda jip de yoksa o zaman görüşürüz onunla!"<sup>573</sup>

## PAMUĞU DEĞİŞTİRSELER

Bir bölümde aşçının yemekleri yüzünden millet hemoroid olmuş. Tam 107 kişi yatak yorgan yatıyormuş. Bir gün revire gezmeye gelen komutan her askerin önünde duruyor ve soruyormuş:

- Merhaba asker, hastalığın nedir?
- Sağol komutanım, hemoroit var.

<sup>572</sup> Emre ERKİLATA, 17, MYO öğrencisi, Malatya

<sup>573</sup> Ahmet AYDIN, 17, MYO öğrencisi, İstanbul

- Tedavi olarak ne yapıyorlar?
- İlaçlı pamuk efendim.
- Bir arzun var mı asker?
- Bir an evvel iyileşip tekrar vazifeme dönmek istiyorum komutanım.

Komutan herkesin önünde durup aynı soruları sormuş ve hep aynı cevapları alınca memnun olmuş. Sıra en son sıradaki adama gelmiş. Ona da aynı soruları sormaya başlamış:

- Merhaba asker, hastalığın nedir?
- Bademciklerimden rahatsızım efendim.
- Öyle mi? Peki ne ilaç kullanıyorlar?
- İlaçlı pamuk efendim.
- Güzel. Peki, bir isteğin var mı evladım?
- Var efendim. Mümkünse sıra bana gelince pamuğu değiştirseler diyecektim.<sup>574</sup>

## TEMEL'E MEKTUP

Temel askeredir. Fadime'den Temel'e bir gelir. Fadime mektupta:

“Ula Temel sen ascere cittun. Ben bu tarlayı tek paşuma nasıl kazacağım şimdi.” diye dert yanmış. Temel hemen cevap yazmış:

“Fadime sakın ola o tarlaya tohunma. Yakarım seni yaptuğum tüm kaçak silahlar orada gömülü” demiş. Tabii askerde de mektuplar okunduğu için komutan, “Ulan Temel asıl ben seni yaktım.” deyip köye bir manga asker gönderir. Askerler tarlayı kazar kazar, fakat bir şey bulamaz ve tekrar birliğe dönerler. Komutana tarlada bir şey olmadığını söylerler. Birkaç gün sonra Temel, Fadime'ye yine bir mektup yazar ve şöyle der: “Nasıl Fadime, iyi kazdılar mı tarlayı?”<sup>575</sup>

<sup>574</sup> Fatih DURU, 17, MYO öğrencisi, Eskişehir

<sup>575</sup> Tekin ÇELİK, 18, MYO öğrencisi, İstanbul

## TEFTİŞ FIRÇASI

Askeri birlikte teftiş için hazırlık yapılmıŖ. Bu arada bütün erlere birer diŖ firçası dağıtılmıŖ. Er Mehmet'te firçayı göğüs cebine yerleŖtirmiş. Kıtayı denetleyen komutan sıra Mehmet'e gelince, cepteki firçayı göstererek sormuş:

— "Bu ne bu?"

— "Teftiş firçası komutanım..."<sup>576</sup>

## CENEVRE ANLAŞMASI

Temel, Amerikanın durduk yerde Irak'a saldırmasından rahatsız olmuştur. Bir yolunu bulup başkan Bush'u telefonla arar:

"Alooo! Ben Temel, size savaş açayrum haberunuz olsun!"

Bush, gülererek yanıtlar:

"Hehehe... Kaç kişilik bir ordun var ki?"

Temel düşünür:

"Hmmm... Kayınpirader İdrus, halaoğli Tursun, kaavedeki arkadaşlar... 9 kişidir daa!"

Bush içinden kıs kıs güler ve ciddi olmaya çalışarak:

"Temel bey, sizin 9 kişilik ordunuza karşılık Amerikan ordusu tam 2 milyon askerden oluşmaktadır!" der.

Temel, "Hmmm..." der.

"Sizu pir süre sonra arayacağum."

Aradan birkaç gün geçer ve Temel, Bush'u yeniden arar:

---

<sup>576</sup> Ersin ESER, 18, MYO öğrencisi, Balıkesir

"Başkan, savaş ilanımız geçerlidir. Bir miktar ekipman hazırladık size karşı!"

Bush, ilgiyle sorar:

"Neymiş bunlar?"

Temel, "Haçan, bizim Tursun'un tiraktörü, benim çakaralmaz tüfek bi de kavedeki arkadaşlardan birinin biçerdöveri..."

Bush güler:

"İyi ama benim tam 150 bin tankım, 30 bin uçağım ve 10 bin askeri gemim var! Haaa, ayrıca bu arada askerlerimizin sayısı da 3 milyon oldu!"

Temel yeni gelişme karşısında biraz sıkılmıştır:

"Tamam, bir müddet sonra sizi yeniden arayacağım."

Birkaç hafta sonra Temel, Bush'u yeniden arar:

"Başkan, savaş ilanımızı çeri alayrum."

Bush merakla sorar:

"Neden?"

Temel, moralsiz biçimde yanıtlar:

"Cenevre anlaşmasını incelemiştüzdür. 3 milyon savaş esirini barınduracak yerimiz yoktur!"<sup>577</sup>

## YUNAN SINIRI

Temel askerliğini yunan sınırında yapıyormuş. Bir gün nöbette Temel'in canı çok sıkılmış. Yunan'a bir ıslık çalmış "Havacı mısın?" işareti yapmış, Yunan aldırmamış. Bir ıslık çalmış "Karacı mısın?" işareti yapmış, Yunan aldırmamış. Bir ıslık daha çalmış "Denizci misin?" anlamında yüzme işareti yapmış, Yunan aldırmamış. Bir ıslık daha çalmış. El hareketi yaparak "Topçu musun?" demiş, Yunan aldırmamış. Bir ıslık daha çalmış "Gözcü

<sup>577</sup> Mevlüt ŞAHİN, 17, MYO öğrencisi, Konya



müsün?" anlamında dürbün işareti yapmış, Yunan yine aldırmamış. Nöbetler değişmiş, akşam nöbeti Yunan'a gelmiş. Yunan'a "Hadi sınıra git." demişler. Yunan asker, "Ben oraya gitmem. Orada bir deli Türk askeri var. Bana 'Hava kararınca yüzerek gelip sana bir koyacam gözlerin yerinden fırlayacak.' diyor." demiş.<sup>578</sup>

## KAHRAMAN ER

Erlere sabah yoklamasında, çavuş içlerinden birine sorar:

- Söyle bakalım nerdensin?
- Maraşlıyım komutanım.

Çavuş sinirlenir ve askere okkalı bir tokat atar. Ardından tekrar sorar:

- Bir daha söyle bakalım nerdensin?
- Maraşlıyım komutanım.

Çavuş bu sefer iyice hiddetlenir ve askere okkalı bir tokat daha atar.

Ardından tekrar sorar:

- Ulan sona son defa soruyorum nerelisin?
- Kahramanmaraşlıyım komutanım.
- Hah şimdi oldu.

Çavuş diğer ere sorar:

- Oğlum sen nerelisin?
- Kahramansinopluyum komutanım!<sup>579</sup>

---

<sup>578</sup> Mehmet BABAT, 18, MYO öğrencisi, Mersin

<sup>579</sup> Yunus DÜZGÜN, 17, MYO öğrencisi, Ankara

## COĞRAFYA

Bölük komutanı Ali, bölüğünü denetliyordu. Hasan'a sordu:

- Oğlum, dünya kaç parçadır?
- Beş parçadır komutanım.
- Say bakalım.
- Avrupa, Asya, Amasya, Tosya, Okyanusya.
- Sen nerelisin?
- Kayseriliyim, komutanım.
- Şu haritada Kayseri'yi göster bakalım.

Hasan Kastamonu'yu işaret edince:

- Oğlum, orası Kastamonu.
- Kayseri'nin bir mahallesi sayılır, komutanım.<sup>580</sup>

## KOMÜNİZM

Anadolu kasabalarından birinde jandarmalar bir eve baskın yapar. Jandarma timinin başındaki astsubayın dikkatini, duvara çivilenmiş birkaç raftan ibaret kütüphanede bir kitap çeker: "Bir Anti-Komünistin Mücadelesi"

Komutan kitabı eline alıp sorar:

- Bu tur kitapların yasak olduğunu bilmiyor musun?

Ev sahibi:

- Komutanım, ben anti-komünistim, zaten kitap da öyle.

Komutan, külyutmaz bir ifadeyle cevap verir:

- Fark etmez, biz komünizmin her türüne karşıyız.<sup>581</sup>

---

<sup>580</sup> Durdu Mehmet ÇANKAYA, 18, MYO öğrencisi, Kahraman Maraş

<sup>581</sup> Erdem ADAL, 18, MYO öğrencisi, Ankara

## KARAVANA

Teskere zamanı yaklaşmıştır. Aynı tertip askerlerden bazıları oturup karar alırlar. Bir daha saf asker Ali'ye ayak işleri yaptırmayacaklardır. Kararı Ali'ye açıklarlar. Bu habere çok sevinen Ali, yine de doğrulatmak için tek tek sorar:

- Sen Mehmet, ayakkabılarını bana boyattırmayacaksın değil mi?
- Evet.
- Sen Osman, benim sigaralarımıdan otlamayacaksın değil mi?
- Otlamayacağım.
- Sen Hasan, çoraplarını bana yıkattırmayacaksın değil mi?
- Yıkattırmayacağım.

Herkesten gerekli yanıtı alınca Ali:

- İyi, bundan sonra ben de karavanaların içine işemeyeceğim.<sup>582</sup>

## DEMEZLER Mİ?

Temel askere gider. Karısı hamiledir. Bir oğlu olacaktır. Doğum yaklaşınca Temel, komutanın yanına gider.

- Komutanım ben gideyrum.
- Neden?
- Karım hamiledur. Siz bizim oraları bilmezsiniz. Kadın doğiriyi bunun kocası nereyedur, demezler mi?
- Tamam. Git. Peki, ne zaman döneceksin?
- Komutanım haçan ben artık gelmeyeceğum. Çocuğu göndereceğum.
- Nasıl yani?
- Komutanım siz bizim oraları bilmezsiniz. Çocuğu dururken babasını askere gönderdi, diye ayıplamazlar mı?<sup>583</sup>

<sup>582</sup> Ömer TOKLU, 17, MYO öğrencisi, Adana

<sup>583</sup> Ebuzer KAHRAMAN, 18, MYO öğrencisi, Trabzon

## BİSİKLET

Ali askerdeyken komutanın postacısıymış, o günlerde komutanın önemli bir toplantısı varmış; fakat komutan eşinin durumunu ve doğacak çocuğunun cinsiyetini çok merak ediyormuş. Ali'yi yanına çağırmış ve şöyle demiş:

— Bak, Ali oğlum. Biliyorsun hanım hamile bundan önceki çocuklarımin hepsi kız. Eğer yengen doğum yaparsa ve oğlan olursa toplantı odasına girip bana “Komutanım, beklediğiniz bisiklet geldi.” dersin ben anlarım. Yoksa arkadaşlar erkek oğlum olduğunu duyarlarsa ziyafet isterler tamam mı?

Birkaç saat sonra komutanın hanımı doğum yapar; ama gene kız olur. Ali'yi bir düşünce alır gider. Toplantıyı bölüp kamyonun geldi desem, olmaz. Minibüsün geldi desem, anlamaz. Tam o anda aklına bir cümle gelir ve toplantı odasına girerek şöyle der:

— Komutanım beklediğiniz bisiklet geldi; ama pompasıyla çantası eksik geldi.<sup>584</sup>

## SİGORTA

Sigortacının biri orduya gider. Askerler içtimadadır. Baslar anlatmaya:

— Ben size sigorta satmaya geldim. Sigorta olmayanlar savaşa gittiğinde beynine bir kurşun yerse, ailesi hiç para alamaz; sigortalı olanların ailesine ise, devlet yüklü bir para öder. Şimdi kimler sigorta yaptırmak istiyor?

Kimseden ses çıkmaz. İki kez daha anlatır ama yine ses çıkmaz. Sigortacı gitmek üzereyken başçavuş gelir ve "Bir de ben anlatayım, ben bunların dilini konuşurum." der ve askerlere seslenir:

---

<sup>584</sup> Ersin ESER, 18, MYO öğrencisi, Balıkesir

— Beyler, Şimdi sigorta olup da beynine kurşun yiyenlere devletin ne kadar para ödeyeceğini duydunuz mu?"

— Duyduk

— Şimdi siz hesap edin. Bundan sonra ilk çıkacak savaşta devlet, savaşa sigortalı olanları mı, sigortasız olanları mı sürer?<sup>585</sup>

## KİMDEN YANASINIZ

Bir gün Temel askerdeyken komutanı Temel'in yanına gelir ve sorar:

— Temel, bir ayı görsen ne yaparsın?

— Vururum onu komutanım.

— Silahın yoksa ne yaparsın?

— Ona taş atarım komutanım.

— Taş yoksa ne yaparsın?

— AĞaca ıkarım komutanım.

— EĞer ağaç da yoksa ne yaparsın?

— Komutanım ayıdan mı, yoksa benden mi yanasınız?<sup>586</sup>

## EVLAT

Cemal askere gidiyor diye annesi aĐlıyormuŐ. Temel, Cemal'in annesine gelip Şöyle demiş:

— Ne ağlaysun, ceri hatta kalursa pi mesele yok. epheye ciderse ihi ihtimal var: Ya yaralanur, ya yaralanmaz. Yaralanursa ya iyileŐur, ya iyileŐmaz. İyileŐurse iyi. epheye tekrar cndermezler. lrse ya cennete cider, ya cehenneme. Cennete ciderse iyi, cehenneme ciderse oyle pi evlat içun ağlamaya değmez...<sup>587</sup>

<sup>585</sup> Yasin Ramazan YALÇIN, 17, MYO Ğrencisi, Balıkesir

<sup>586</sup> Ebuzer KAHRAMAN, 18, MYO Ğrencisi, Trabzon

<sup>587</sup> Ebuzer KAHRAMAN, 18, MYO Ğrencisi, Trabzon

## AŞAĞI ATTIM

Bir general, komşu ülkeden gelen konuk generale hem hava atmak, hem de erlerinin kendisine ve vatanına bağlılıklarını göstermek için, üç erini ve karılarını yanına çağırır. Erlere birer kurusıkı tabanca verir. Onları yan odaya alır ve karılarını öldürmelerini ister. Konuk generale "Şimdi bakınız erlerimiz nasıl itaatkâr ve vatansever." der.

Erlere teker teker içeri girerler. Birinci er karısından özür dileyip tüm şarjörü boşaltır. Tabii karısı ölmez, kurşunlar kurusıkıdır. İkincide de aynı şey olur. Generalin gözleri yaşarmıştır. En son giren erin ardından iki general kurşun seslerini dinlerken, "dan dan dan dan dan dan... şangırrrr", diye bir ses duyarlar. İşini bitirip çıkan ere merakla sorarlar:

— Neydi o şangırrrr sesi?

Er yanıtlar:

— Komutanım bana kurusıkı kurşun vermişsiniz. Karım ölmeyince ben de tuttum, camdan aşağı attım.<sup>588</sup>

## ARADA "R" VAR

Tabura yeni bir komutan gelmiş ve askerleri toplayarak bir konuşma yapacağını belirtmiş. Bütün askerler toplanmışlar ve komutan başlamış konuşmaya:

— Bugün tanışmak için sizleri buraya topladım. Benim adım Ahmet, soyadım Kirç. Tekrar ediyorum, Kirç. Arada "R" var. Sakın ola diliniz sürçmesin, çok fena yaparım. Herkes iyice ezberlesin hata istemem!

Askerler dağılmışlar ve herkes "Arada 'R' var, arada 'R' var, diye içinden ezbere koyulmuş. Komutan ise bu konuda ne kadar hassas olduğunu göstermek için sağda solda gördüğü askere soruyormuş:

---

<sup>588</sup> Ersin ESER, 18, MYO öğrencisi, Balıkesir

- Sen!
- Emredin komutanım!
- Soyadım ne benim?
- Kırç, komutanım.
- Aferin! İşinin başına!

Komutan böyle böyle her gün bir kaç kere soyadını soruyor; ancak kimse şaşırılmıyormuş. Er Mehmet ise bu konuda çok sancılıymış. Ya bir gün piyango kendisine çıkarsa ve şaşırırsa diye daralıp durmuş. Nihayet bir gün tören esnasında komutan aniden arkasına dönmüş ve Mehmet'i işaret ederek:

- Sen! Soyadım ne benim?

Mehmet heyecandan konuşamıyor, nutku tutulmuş, yaprak gibi sallanmaya başlamış. Komutan gayet sinirli:

- Sana söylüyorum, cevap ver, asabımı bozma!

Hemen arkasındaki arkadaşı bakmış Mehmet'in başı belaya girecek hemen fısıldamış:

- Arada “R” var, arada “R” var...

Bunun üzerine Mehmet rahatlamış ve cevap vermiş:

- Gört!<sup>589</sup>

---

<sup>589</sup> Ahmet AYDIN, 17, MYO öğrencisi, İstanbul

## ÖĞÜNMEK GİBİ OLMASIN

Yeni gelen erata yüzbaşı sırayla nereli olduklarını sormaktadır.

— Ispartalıyım.

— Adanalıyım.

Sıra Mehmet'e gelir. Mehmet:

— Sivaslıyım, gadasını aldığım yüzbaşım.

Yüzbaşı:

— Senin şiven Kayseriliye benziyor. Doğruyu söyle.

Bizim Mehmet:

— Sivaslıyım gözünün yağını yediğim.

Yüzbaşı, Mehmet'i kulağından tutup,

— Son kez soruyorum doğruyu söylüyor musun? Yoksa seni döveceğim.

Bunun üzerine Mehmet mırıldanır bir sesle:

— Gayseriliyim yüzbaşım.

Yüzbaşı:

— Peki, şimdiye kadar niye söylemedin?

Mehmet:

— Öğünmek gibi olacaktı da yüzbaşım...<sup>590</sup>

## PAROLAYI NE BİLSİN...

Yüzbaşı, nizamiyeye gelince nöbetçi Mehmet silahını doğrultur ve "Dur parola!" der. Yüzbaşı, o sırada eşeğinin üstünde nizamiyeden geçip giden ve

---

<sup>590</sup> Ali ATICI, 18, MYO öğrencisi, Kayseri



Mehmetçiğin parola sormadığı köylüyü gösterip “Oğlum bana parola soruyorsun, adam eşeği ile geçip gidiyor ona sormuyorsun.” der. Mehmet, “Yüzbaşım o köylü... Parolayı ne bilsin.” diye cevap verir.<sup>591</sup>

### **KOVARMIŞ!**

Temel askerde ağacın dibinde gölgelenirken komutan görür ve yanına gider:

- Asker sen ne is yaparsın?
- İnşaat ustasıyım komutanım.
- Sen işçini bu durumda yakalasan ne yaparsın?
- Kovarım komutanım...<sup>592</sup>

---

<sup>591</sup> Emre ERKİLATA, 17, MYO öğrencisi, Malatya

<sup>592</sup> Onur Elvan ERDOĞAN, 18, MYO öğrencisi, Ankara

## 5. SONUÇ

Bu çalışmada, Türk toplumunda askerliğin yeri ve önemini ortaya konmaya çalışılırken asker ocağının halk kültüründeki yansımaları belirlenmiş ve askerlik etrafında ortaya konan pratikler ile folklor ürünleri tespit edilmiştir.

Çalışmada halk kültürü araştırmalarında kullanılan derleme metodunun yanı sıra ilgili alanyazın taraması da yapılmıştır. Derleme çalışmaları sırasında, çoğunlukla görüşme tekniği kullanılmıştır.

Bu araştırma sununda elde edilen verilere dayanılarak sonuçlara varılmıştır:

Türk askerlik kültürü, bir “ana kültür kalıbı” halinde Türk kültür hayatının ilk çağlarından (Andronovo kültür döneminden) başlayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Türkler, Orta Asya'nın bozkır kültürü içerisinde varlığını devam ettirebilmek amacıyla çevre şartlarına karşı, Arnold Toybee'nin deyiimiyle, bir “meydan okuma” durumuna girmişler, böylece bozkır coğrafyası şartlarında savaşçı bir karaktere bürünmüşlerdir. Coğrafyanın zorlayıcı şartları içerisinde hayatta kalma mücadelesi veren Türk toplulukları, savaşmayı ve savaşçılığı herhangi bir toplumsal sınıfa ya da zümreye devretmemiş, toplumun hemen her ferdi gerektiğinde savaşabilecek yapıda eğitilmiştir. Toplumun her ferдинin her an savaşmaya hazır olması, eski Türk toplumlarında askerliğin ayrı bir meslek olmasını engellemiş, bu durum Türklerin “ordu-millet” olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir.

Askerlik, binlerce yıldır Türk varlığının temelinde yatan önemli kültür unsurlarından biri olmuştur. Ancak Türk askerlik kültürü, diğer kültür öğelerinden bağımsız, başlı başına oluşmamış, başka unsurlardan etkilenip gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Türk askerlik kültürünün, Orta Asya bozkır coğrafyasından ve bu coğrafyada teşekkül eden üretim modelinden, atın ehlileştirilmesinden, demirin işlenmesinden ve Türk inanç sisteminden bağımsız gelişmesi düşünülemez. Tüm bu unsurlar, askerlik kültürü ile etkileşim halindedir. Biri diğerinin nedeni ve sonucu durumundadır.

Kültürel unsurların birbirinden bağımsız ele alınamayacağı düşüncesiyle bu araştırmada Türk askerlik kültürü bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Zira bugün Türkiye’de “Her Türk asker doğar.” anlayışının ve askerlik vazifesinin kutsal sayılmasının kökeninde yatan düşüncenin şifreleri, Orta Asya safahatından günümüze kadar taşıdığımız kültürel kodlarda gizlidir. Bu kültürel kodların akademik çevrelerce çözümlenmesi, Türk kültürü açısından önemli veriler elde edilmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmamızda kaynak kişilerden derlediğimiz askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan adet ve inanmaların bir kısmının İslamiyet öncesi Türk kültürünün izlerini taşıdığı görülmüştür. Bu, kültürel kalıtımın de derece etkili olduğunu göstermesi bakımından dikkate değer bir durumdur.

Askerlik ve asker ocağı etrafında oluşan folklor unsurlarının, âdet ve inanmaların imparatorluktan ulus devlet sürecine geçiş aşamasında giderek çeşitlendiği ve yaygınlaştığı görülmektedir.

Osmanlı imparatorluğu döneminde çok uzun savaşlar nedeniyle halkın askerlik yapmaktan yıldıdığı ve serzenişte bulunduğu görülmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan ve halkın ruh dünyasını yansıtan bazı türkü, ağıt ve manilerde bu serzeniş karşımıza çıkmaktadır.

Çok uluslu yapıdan üniter bir yapıya geçişte halkın zihninde “kutsal vatan toprağı” fikri yeniden canlanmış, buna bağlı olarak askerlik vazifesi kutsallık niteliğini yeniden kazanmıştır. Askerlik vazifesinin kutsal sayılması, askere gönderilecek Türk gençleri için yapılan törenlere de bir ritüel niteliği kazandırmıştır.

Bugün Türkiye'nin her bölgesinde aileler; davullu zurnalı, yemekli eğlenceler düzenleyerek, mevlit ve Kur'an okutarak, kurban keserek, dualar ederek ve oğullarını askerden sağ salim getireceğine inandığı birtakım adetleri yerine getirerek evlatlarını asker ocağına uğurlamaktadır. Türk toplumu, mazereti ne olursa olsun, askerlik vazifesini yerine getirmeyeni hoş

karşılamamakta ve cahil insan olarak nitelemektedir. Bu yönüyle askerlik, topluma kabul edilme süreci olarak görülmektedir.

Günümüzde asker ocağı etrafındaki bu kültür unsurlarının oluşmasında zorunlu askerlik uygulamasının önemi göz ardı edilemez. Gelecekte Türk ordusunun bir profesyonelleşme süreci yaşayıp yaşamayacağını bilemiyoruz. Ancak böyle bir olgunun yaşanması durumunda, bu folklor unsurlarının giderek etkisini yitireceği ve kaybolacağı beklenmelidir.

Türk ordusunda böyle köklü bir değişim yaşanmasa dahi, toplumsal ve kültürel değişim nedeniyle bir kültür erozyonunun yaşanması kaçınılmazdır.

Bu nedenle araştırmacılar tarafından askerlikle ilgili folklor unsurlarının, âdet ve inanmaların Türkiye'nin tüm bölgelerinde yapılacak çalışmalarla daha teferruatlı incelenmesi ve derhal kayıt altına alınması, Türk kültür tarihi açısından önemli bir hizmet olacaktır.

## KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Adı – Soyadı : Abuzer KARA  
Doğum Tarihi : 1966  
Doğum Yeri : Adıyaman  
Tahsili : Lise  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Adnan SAYGILI  
Doğum Tarihi : 1961  
Doğum Yeri : Adapazarı  
Tahsili : Yüksekokul mezunu  
Mesleği : öğretmen  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Akif ÖZTÜRK  
Doğum Tarihi : 1961  
Doğum Yeri : Çanakkale  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Emekli  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Ali Fuat ÖZEL  
Doğum Tarihi : 1964  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Mühendis  
Yaşadığı Yer : Malatya

Adı – Soyadı : Ayşe DAĞLI  
Doğum Tarihi : 1932  
Doğum Yeri : Adıyaman  
Tahsili : okuma yazması yok  
Mesleği : ev hanımı  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Ayşe YAMAN  
Doğum Tarihi : 1974  
Doğum Yeri : Kırıkkale  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Elif EFE  
Doğum Tarihi : 1936  
Doğum Yeri : Besni/Adıyaman  
Tahsili : Okuma yazması yok  
Mesleği : Ev hanımı  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Elmas ÇIRAĞ  
Doğum Tarihi : 1949  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : İlk Mezunu  
Mesleği : Ev hanımı  
Yaşadığı Yer : İstanbul

Adı – Soyadı : Emin ÇOLAK  
Doğum Tarihi : 1955  
Doğum Yeri : İskenderun  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Samsun

Adı – Soyadı : Engin ÇELİK  
Doğum Tarihi : 1966  
Doğum Yeri : Eskişehir  
Tahsili : Lise  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Fadime SEVİNÇ  
Doğum Tarihi : 1957  
Doğum Yeri : Ordu  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Ev hanımı  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Fahriye UĞUR  
Doğum Tarihi : 1969  
Doğum Yeri : Konya  
Tahsili : Ev hanımı  
Mesleği : İlkokul  
Yaşadığı Yer : Sultandağı / Afyon

Adı – Soyadı : Ferit IŞIK  
Doğum Tarihi : 1961  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Yüksekokul  
Mesleği : Köy imamı  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Fevzi TAŞÇI  
Doğum Tarihi : 1966  
Doğum Yeri : Artvin  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Gülay AKAR  
Doğum Tarihi : 1969  
Doğum Yeri : Bursa  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Ev hanımı  
Yaşadığı Yer : Bursa

Adı – Soyadı : Halit GEDİZLİ  
Doğum Tarihi : 1976  
Doğum Yeri : UŞak  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Kütahya



Adı – Soyadı : Hikmet KURT  
Doğum Tarihi : 1955  
Doğum Yeri : Afyon  
Tahsili : Yüksek okul  
Mesleği : Ziraat teknikeri  
Yaşadığı Yer : Sultandağı / Afyon

Adı – Soyadı : Hülya AK  
Doğum Tarihi : 1952  
Doğum Yeri : Konya  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Ev hanımı  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : İlyas AKŞİT  
Doğum Tarihi : 1959  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Ortaokul  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : İsmet ÖZPERÇİN  
Doğum Tarihi : 1954  
Doğum Yeri : Şanlı Urfa  
Tahsili : Ortaokul  
Mesleği : Esnaf  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Kamber POLAT  
Doğum Tarihi : 1957  
Doğum Yeri : Adana  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Çiftçi  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Mehmet CEYLAN  
Doğum Tarihi : 1966  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Çiftçi  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Mehmet DARYOL  
Doğum Tarihi : 1944  
Doğum Yeri : Tokat  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : İnşaat ustası  
Yaşadığı Yer : Ankara

Adı – Soyadı : Mehmet TUNCER  
Doğum Tarihi : 1969  
Doğum Yeri : Konya  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : öğretmen  
Yaşadığı Yer : Akşehir / Konya

Adı – Soyadı : Mustafa ÖZER  
Doğum Tarihi : 1963  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Lise  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Nazmi ÖZTÜRK  
Doğum Tarihi : 1947  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Bilecik

Adı – Soyadı : Nedim FİLİZ  
Doğum Tarihi : 1963  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Ortaokul  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Nevin TAYLAN  
Doğum Tarihi : Malatya  
Doğum Yeri : 1945  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Ev Hanımı  
Yaşadığı Yer : Kırklareli

Adı – Soyadı : Nezihe ÖZEL  
Doğum Tarihi : 1934  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Ev Hanımı  
Yaşadığı Yer : Malatya

Adı – Soyadı : Orhan EĞİLMEZ  
Doğum Tarihi : 1961  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Ortaokul  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Ramazan AYAS  
Doğum Tarihi : 1944  
Doğum Yeri : Tekirdağ  
Tahsili : Ortaokul  
Mesleği : Esnaf  
Yaşadığı Yer : İstanbul

Adı – Soyadı : Ramazan TEKE  
Doğum Tarihi : 1955  
Doğum Yeri : Muğla  
Tahsili : Yüksekokul  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Saliha Gül OVAT  
Doğum Tarihi : 1958  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : Yüksekokul  
Mesleği : Emekli  
Yaşadığı Yer : Malatya

Adı – Soyadı : Serdar EROL  
Doğum Tarihi : 1976  
Doğum Yeri : Çorum  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Seval UYGUN  
Doğum Tarihi : 1966  
Doğum Yeri : Aydın  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Eskişehir

Adı – Soyadı : Seyfettin DEMİR  
Doğum Tarihi : 1961  
Doğum Yeri : Trabzon  
Tahsili : Lise  
Mesleği : Esnaf  
Yaşadığı Yer : Trabzon

Adı – Soyadı : Sülbiye ÇETİN  
Doğum Tarihi : 1949  
Doğum Yeri : Kahraman Maraş  
Tahsili : Okuma Yazması Yok  
Mesleği : Ev Hanımı  
Yaşadığı Yer : Adana

Adı – Soyadı : Şaban ÇALIŞKAN  
Doğum Tarihi : 1949  
Doğum Yeri : Elazığ  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Emekli  
Yaşadığı Yer : Malatya

Adı – Soyadı : Evrim TOPAK  
Doğum Tarihi : 1977  
Doğum Yeri : Adana  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Öğretmen  
Yaşadığı Yer : Bursa

Adı – Soyadı : Şenol ERGİN  
Doğum Tarihi : 1969  
Doğum Yeri : Zonguldak  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Şerif Ali AKIŞ  
Doğum Tarihi : 1954  
Doğum Yeri : Manisa  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Çiftçi  
Yaşadığı Yer : Salihli / Manisa

Adı – Soyadı : Şükrü ZEYBEK  
Doğum Tarihi : 1942  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : İlkokul  
Mesleği : Emekli  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Vehbi BOZ  
Doğum Tarihi : 1969  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : Lise  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Veysel BALCI  
Doğum Tarihi : 1972  
Doğum Yeri : Afyon  
Tahsili : Üniversite  
Mesleği : Memur  
Yaşadığı Yer : Balıkesir

Adı – Soyadı : Ahmet AYDIN  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : İstanbul  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Ali ATICI  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : MYO öğrencisi  
Tahsili : Kayseri

Adı – Soyadı : Durdu Mehmet ÇANKAYA  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Kahraman Maraş  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Ebuzer KAHRAMAN  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Trabzon  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Emre ERKİLATA  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : MYO öğrencisi



Adı – Soyadı : Erdem ADAL  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Ankara  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Ersin ESER  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Fatih DURU  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Eskişehir  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : İlyas ÇINAR  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Sivas  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Kadir Can ŞENEL  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Niğde  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Mehmet BABAT  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Mersin  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Mehmet ÇELİK

Doğum Tarihi : 1992

Doğum Yeri : Gazi Antep

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Mevlüt ŞAHİN

Doğum Tarihi : 1992

Doğum Yeri : Konya

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Mustafa DUSAK

Doğum Tarihi : 1991

Doğum Yeri : Adana

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Necip TAN

Doğum Tarihi : 1991

Doğum Yeri : Kastamonu

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Onur Elvan ERDOĞAN

Doğum Tarihi : 1991

Doğum Yeri : Ankara

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Ömer TOKLU

Doğum Tarihi : 1992

Doğum Yeri : Adana

Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Rıza ALTINTOP  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Malatya  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Soner ÇINAR  
Doğum Tarihi : 1991  
Doğum Yeri : Çankırı  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Tekin ÇELİK  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : İstanbul  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Yasin Ramazan YALÇIN  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Balıkesir  
Tahsili : MYO öğrencisi

Adı – Soyadı : Yunus DÜZGÜN  
Doğum Tarihi : 1992  
Doğum Yeri : Ankara  
Tahsili : MYO öğrencisi

## KAYNAKÇA

- AKALIN, Sami; ŞİMŞEK, Esmâ, “Maniler”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.3, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.
- AKBAŞ, Burhaneddin, “Bünyan Ağıtları-II”, **Erciyes**, S.117, Eylül 1987.
- AKGÜN, Dilek, **Kırşehir Türkülerinde İnsan**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006.
- ANADOL, Cemal; ABBASOVA, Fazilet, “**Türk Kültür ve Medeniyeti**”, IQ Yayıncılık, İstanbul 2002.
- ARDEL, Ahmet, “Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No, 121, Ankara, 1992.
- ARIKAN, Mustafa, **Asker Mektupları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990.
- ARTAN, Gündüz, “Sındırgı’dan Nini ve Maniler”, **TFA**, C.11, S.229, Ağustos 1968.
- ARTUN, Erman, “Adana’da Asker Uğurlama ve Karşılama Törenleri”, **Milli Folklor**, C.6, S.47, 2000.
- Asker Fıkraları**, Şililer Yayınevi, İstanbul 1991.
- ATALAY, İbrahim, “Türk Dünyasının Coğrafyası”, **Genel Türk Tarihi**, Ankara, 2002.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C.2, Ankara, 1997.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C.1, Ankara, 1997.
- ATEŞ, Toktamış, “En Büyük Asker Bizim Asker”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Haziran 1993.
- ATILGAN, Halil, “Mahmatlar’da Asker Uğurlama Töreni” <http://kanalkultur.com/de/content/view/638/1/> (Tarih: 06/11/2008).
- AVCIOĞLU, Doğan, **Türklerin Tarihi**, Tekin Yayınevi, Basım Tarihi Yok.
- AYDEMİR, Orhan, “Avşar Ağıtları”, **TFA**, C.8, S.177, Nisan 1964.
- AYDINOĞLU, Gülali, “Kars Folkloru/Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”, **TFA**, C.19, S.363, Ekim 1979.
- AYDOĞAN, Metin, **(Antik Çağdan Küreselleşmeye) Yönetim Gelenekleri ve Türkler**, Umay Yayınları, C.I, İzmir 2004.

- AYTAÇ, Pakize, "Türküler", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, C.3, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2003.
- Bahaddin ÖGEL, **Türk mitolojisi**, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- BALAMAN, Ali, Rıza, "Verimli'de Askere Uğurlama Töreni", **TFA**, S.273, Nisan 1972.
- BALİ, Muhan, **Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- BARTHOLD, V.V., (Haz. Kazım Yaşar KOPRAMAN, Afşar İsmail AKA) **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.
- BAŞKIRAN, Murat; MERİÇ, Sezai; KOŞAR, Osman, **Askerlik Andı**, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara 2007.
- BAŞTAV, Şerif, "Avrupa Hunları", **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.2, Ankara 2002.
- BAYAR, Hikmet, **Askerler De Güler**, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara 1998.
- BAYAT, Fuzuli, **Oğuz Destan Dünyası/Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.
- BAYHAN, Vehbi, **Anomi ve Yabancılaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- BELEKOĞLU, Nabi, **Erzurum Türküleri**, Kemal Matbaası, Adana, 1971.
- BEYATLI, Yahya Kemal, **Eğil Dağlar**, MEB Yayınları, İstanbul, 1992.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997.
- BOZDEMİR, Mevlüt, **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, AÜSBF Yay., Ankara 1982.
- BOZDEMİR, Mevlüt, **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982.
- BRÖCKLING, Ulrich, (çev. Veysel ATAYMAN), **Disiplin/Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- CENGİZ, Mehmet Ali, "Tohma Havzasında Söylenen Maniler", **Erciyes**, S.141, Eylül 1989.
- ÇALDAĞ, M. Mustafa, "Asker Mektupları", **Türk Folklor Araştırmaları**, C.5, S.111, Ekim 1958.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.2, Ankara 2002.

- ÇELEN, Orhan, **TSK İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği**, Minpa Matbaacılık, Ankara 1997.
- ÇELİK, Hasan, "Trabzon Türkülerinde Toplumsal Gerçekler", **Folklor Doğru**, S.30, Temmuz-Ağustos 1973.
- ÇELİK, Nasuh, "Taşova'dan Bir Türkü", **TFA**, C.4, S.77, Aralık 1955.
- ÇELİK, Seydi, **Osmanlı'dan Günümüze Devlet ve Asker (Askeri Bürokrasinin Devlet İçindeki Yeri)**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÇOPUROĞLU, Cemalettin, "İnsan, Çevre, Kültür Etkileşimi Çerçevesinde Barınma Kültürü", **Milli Folklor**, C.8, S.57, 2003.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, **Orta-Asya Türk İmparatorluğu (VI.-VIII. Yüzyıllar)**, İmge Kitapevi, Ankara 2005.
- DOĞAN, İsmail, **Sosyoloji / Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- DÖNMEZER, Sulhi, **Sosyoloji**, Savaş Yayınevi, Ankara 1982.
- EKER, Gülin Öğüt, "Fıkralar", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C.III, Ankara 2003.
- EKİM, Fahrettin, "Vize'nin Doğanca Köyünde Söylenen Maniler", **TFA**, C.18, S.350, Eylül 1978.
- ELMAS, Yılmaz, "Kadamut Manileri-I", **TFA**, C.6, S.140, Mart 1961.
- , "Kadamut Manileri-II", **TFA**, C.6, S.141, Nisan 1961.
- ERCAN, Hakkı, "Askerliğe Dair Adetler", **Türk Yurdu**, S.256, Mayıs 1956.
- ERDEM, Celal, "Anadolu Delikanlı Teşkilatlarında Çukurköy Gençlerbirliği Örneğine Bir Bakış", **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, 21. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz).
- ERGUN, Doğan, **Sosyoloji ve Tarih**, Yar Yayınları, İstanbul, 1973.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, "Asker Türküleri", **TFA**, C.2, S. 42, Ocak 1953.
- , "Ayrılık ve Sevda Türküleri", **TFA**, C.2, S. 49, Ağustos 1953.
- FEYZİOĞLU, Osman Güngör; OKUTAN, Ahmet; DURUKAN, Turgut, **Askerin Din Bilgisi**, KKK Yayınları, Ankara, 1991.

- GALİNA, Serkina (çev. Kalmamat KULAMŞAYEV), "Geçiş Ritüellerindeki Benzerlikler", <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf> (Tarih: 29/01/2009).
- GOLDEN, Peter, (Çev.:Osman KARAYTAY), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Karam Yayınları, Ankara, 2002.
- GÖKALP, Ziya, (Haz. Hikmet DİZDAROĞLU), **Türk Töresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- GÖKALP, Ziya, (Haz. Yusuf ÇOTUKSÖKEN), **Türk Uygarlık Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991.
- GÖKSU, M. Hasan, **Manilerimiz**, Milliyet Yayınları, Basım yeri yok, 1970.
- GÖRÜR, Özgül, "Ordu İli Akkuş İlçesi Çukurköy Halkbilimi Monografisi", Ankara,2002.  
[http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com\\_content&ask=view&id=42&Itemid=50](http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com_content&ask=view&id=42&Itemid=50) (Tarih: 13/03/2009)
- GÖZLER, H. Fethi, "Yemen Denen Bilmece ve Türk Halk Edebiyatındaki Yeri", **Erciyes**, S.73, Ocak 1984.
- GROUSSET, Rene, (Çev:Reşat UZMEN), **Bozkır İmparatorluğu**, Ötüken Yay., İstanbul, 1980.
- GUMİLEV, Lev Nikolayeviç, (Çeviren D. Ahsen BATUR), **Eski Türkler**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002.
- GÜNDOĞAN, Alaattin, "Atça Manileri", **TFA**, C.14, S. 275, Haziran 1972.
- GÜVEN, Alptekin, **Alfabetik Türk ve Dünya Fıkraları**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1981.
- GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği/Türk Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Toplumbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- HASSAN, Ümit, **Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler**, V Yayınları, Ankara (Tarihsiz).
- HOTHAM, David, (Çev. Mehmet Ali KAYABAL), **Türkler**, Milliyet Yayınları, (Basım yeri yok), 1973.
- İbn-i Haldun (Çev: Zakir Kadiri UGAN), **Mukaddime**, MEB Yay. Şark-İslam Klasikleri Serisi, I, Ankara, 1954.
- İLHAN, Suat, "Askerlik", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını, S.46, Ankara 1990.

- , **Türk Askerî Kültürünün Tarihî Gelişmesi/Kutsal Ocak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- İNAN, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.1, Ankara 1998.
- , **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.2, Ankara 1998.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “Kültür ve Teşkilat”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.
- , **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997
- KÂHYA, Esin, “Eski Türklerde Bilim”, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.2, Ankara 2002.
- KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986.
- KARADUMAN, Mehmet, “Çanakkale Köylerinde Kız İsteme ve Düğün Âdetleri”, **TFA**, C.7, S.150, Ocak 1962.
- KAYA, Doğan, “Sivas’ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler-III”, **TFA**, C.14, S.279, Ekim 1972.
- , “Sivas’ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler-IV”, **TFA**, C.14, S.280, Kasım 1972.
- , **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999
- KETRE, Melek, “Adana Halk Kültüründe Askeri Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği”, **3. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu**, Adana, 1999.
- KIRASLAN, Eshabil, “Silifke’nin Kırtıl Köyünde Asker Uğurlama”, **TFA**, C.17, S.338, Eylül 1977
- KIRZIOĞLU, Ülker, “Kars’ta Söylenen Maniler”, **TFA**, C.17, S.335, Haziran 1977
- KOCA, Salim, “Büyük Hun Devleti”, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.1, Ankara 2002.
- , “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı”, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.2, Ankara 2002.
- , “Eski Türklerde Sosyal Hayat ve Ekonomik Hayat”, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, C.1, Ankara 2002.
- KOCABAŞ, Galip, “Buldan’dan Derlenen Maniler”, **TFA**, C.16, S.308, Mart 1975,



- KÖKLÜGİLLER, Ahmet, "Karadeniz'den Maniler", **TFA**, C.18, S.349, Ağustos 1978.
- KÖKTÜRK, Muhsin, "Yozgat Manileri-II", **TFA**, C.17, S.341, Aralık 1977.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- KUZUCULAR, Emin, "Şarkışla'nın Ağcakışla Bucağında Askere Hazırlama ve Uğurlama", **Sivas Folkloru**, C.II, S.20, Eylül 1974.
- LİGETİ, L., (Çev. Sadrettin KARATAY), **Bilinmeyen İç Asya**, AÜDTCF Yay., İstanbul 1946.
- MEMİŞ, Ekrem, **Eski Çağda Türkler**, Çizgi Kitabevi, Konya 2002.
- "**Milliyet**" gazetesi, 31 Ocak 2005
- MİSKİOĞLU, "Cevher İhsan, "Hayat Manileri", **TFA**, C.7, S.148, Kasım 1961.
- NİRÜN, Nihat; ÖZÖNDER, M. Cihat, "Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1990.
- NİYAZİ, Mehmed, **Millet ve Türk Milliyetçiliği**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005.
- OKTÜRK, Şerif, **Türk Manileri Antolojisi**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1985.
- ONAY, İbrahim, **Bozkır Kültür Çevresinde İnsan Unsuru/Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- ONAY, Mustafa Nadir, **Yaylaktan Kışlağa/Dilden Kültüre Yansımalar**, Kaknüs Yay., İstanbul 2000.
- ÖGEL, Bahaddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
- , **Türk mitolojisi-I**, TTK Yayınları, Ankara 1993.
- , **Türklerde Devlet Anlayışı/13. Yüzyıl Sonlarına Kadar**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.
- ÖNAL, Mehmet Naci, "Trabzon'da Asker Düğünü", **Milli Folklor**, S.64, 2004.
- ÖNDER, Zafer, "Şimdiye Kadar Derlenmemiş Konya Manileri", **TFA**, C.2, S.27, Ekim 1951.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- ÖZBEK, Mehmet, **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.

- ÖZBİLEN, Eşref Bengi, **Erken Türk Devletlerinin ve Topluluklarının Ekonomik Hayatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- ÖZDEMİR, Fuat, "Harput Manileri", **TFA**, C.18, S.363, Ekim 1979.
- ÖZDEMİR, Hikmet, **Atatürk'ün Liderlik Sırları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.
- ÖZDEMİR, Mehmet Z., "**Öyküleriyle Ağıtlar**", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- ÖZTELLİ, Cahit, **Evlerinin Önü-Türküler**, Özgür Yayınları, İstanbul 2002.
- ÖZTÜRK, Ali Osman, **Türk Halk Türküleri**, İş Bankası Yayınları, Basım Yeri Yok, 1998.
- ÖZTÜRK, Ali, **Türk Kitabeleri**, MEB Yayınları, İstanbul, 1996.
- ÖZTÜRK, Hüseyin, "Karaözü Köyünde Asker Uğurlama", **Ülkü**, S.20, Ankara (Ağustos) 1948.
- POLAT, Şükrü, "Şevket'e Ağıt", **TFA**, C.4, S.91, Şubat 1957.
- RASONYÍ, Laszlo, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No.152, Seri III, S.A-38, Ankara, 1996.
- ROUX, Jean Paul, (Çev.: Galip Üstün), **Türklerin Tarihi**, Milliyet yayınları, İstanbul 1995.
- ROUX, Jean, Paul, **Orta Asya/Tarih ve Uygarlık**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- SAKAOĞLU, Saim, "Anadolu Manilerinden Seçmeler", **TFA**, C.18, S.347, Haziran 1978.
- , "Bayburt'ta Derlenen Maniler", **TFA**, C.13, S.260, Mart 1971.
- SAKAOĞLU, Saim; DUYMAZ, Ali, **İslamiyet Öncesi Türk Destanları**, Ötüken Neşriyat, , İstanbul 2003.
- SEVİNÇLİ, Efdal, "Seferberlik Üstüne ve Bir Seferberlik Ağıdı", **TFA**, C.18, S.358, Mayıs 1979.
- SİPAHIOĞLU, Enver Emin, "Ordu Yöresinden Maniler", **TFA**, C.9, S.185, Aralık 1964.
- SOROKİN, P. A., (Çev: Münir Raşit ÖYMEN), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara 1994.
- SÖNMEZ, Hüseyin, "Erzincan Manileri", **TFA**, C.13, S.255, Ekim 1970.

- SÜMER, Mehmet Kadri, "İzmir Gültepe'sinden Maniler", **TFA**, C.14, S.281, Aralık 1972.
- ŞEKER, Bahaettin, "Refahiye Folkloruna Toplu Bakış", **TFA**, C.10, S. 205, Ağustos 1966.
- ŞENTÜRK, Ahmet, "Malatya Manileri", **TFA**, C.15, S.293, Aralık 1973.
- ŞİMŞEK, Hasan, "Hafik'in Düzyayla Köyünden Türküler", **Sivas Folkloru**, S.5, Haziran 1973.
- TANALP, Ümran, "Erzurum Manileri-I", **TFA**, C.12, S.246, Ocak 1970.
- TANSES, Hamdi, "**Zeybekler ve Ege Aldeniz Türküleri**", Say Yayınları, İstanbul, 1997.
- , **Karadeniz Türküleri**, Say Yayınları, İstanbul 1997.
- TEZCAN, Mahmut, **Kültür ve Kişilik**, Bilim Yayınları, Ankara 1987.
- TEZCAN, Mahmut, **Kültürel Antropoloji**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- , **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.
- TOGAN, Zeki Velidi, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları C.1, İstanbul 1981.
- TSK Tören Yönergesi (MY 56-6 A)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1998.
- TURAN, Osman, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi**, TRT Müzik Dairesi Yayınları, C.1, Ankara 2000.
- , TRT Müzik Dairesi Yayınları, C.2, Ankara 2000.
- Türk Kültür ve Medeniyeti**, Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.I, Ankara 1976.
- Türk Manilerinden Seçmeler**, Elips Yayınları, Ankara 2005.
- Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Salan Yayınları, İstanbul 1999.

- TÜRKTEN, Nevzat, "Asker Mektupları", **Erciyes**, C.2, S.1, Tarihsiz.
- UYGUNER, Emin, "Kandıra'dan Derlenen Türküler", **TFA**, C.4, S.91, Şubat 1957.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Sinop'ta Ay Hakkında İnanmalar", **TFA**, C.4, S.91, Şubat 1957.
- Vatandaşlık Bilgisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- YALÇIN, Safinaz, **Unutulmaz Türküler Antolojisi**, Geçit Kitabevi, İstanbul 2003.
- YALDIZKAYA, Ö. Faruk, "Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları", Bayraklı Matbaası, İzmir 1992.
- YALIM, Özcan, **Konularına Göre Dünyanın En İyi Fıkralar ve Nükteler Antolojisi**, Papirüs Yayınları, İstanbul 1999.
- YARDIMCI, Mehmet, **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Aşık Şiiri-Tekke Şiiri**, Ürün Yayınları, Ankara 1998.
- YIDIRIM, Dursun, **Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999
- YILDIRIM, Dursun, "Köktürklerde Kağanlık Süreci", **XI. Türk Tarih Kongresi**, TTK Yayınları, Ankara 1994.
- YÖRÜK, Ali, **Çatallı Köy**, MEB Yayınları, Ankara 1968.
- Yurt Ansiklopedisi**, Adana maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.1, İstanbul 1981.
- , Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.10, İstanbul 1982-1983-1984.
- , Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.3, İstanbul 1982.
- , Trabzon Maddesi, Anadolu Yayıncılık, C.9, İstanbul 1982-1983-1984.
- YÜKSEL, Avni, "Akdağmadeni ve Çevresinden Maniler", **TFA**, C.10, S.199, Şubat 1966.
- ZEKİ, M., İlk Gençlik Adetleri, **Halk Bilgisi Haberleri**, Sayı 26, Temmuz 1933.

## YARARLANILAN İNTERNET ADRESLERİ

[http://www.tsk.mil.tr/8\\_TARIHTEN\\_KESITLER/8\\_6\\_Milli\\_Mucadele\\_Doneminden\\_Anekdotlar/resimler/kinali\\_hasan.jpg](http://www.tsk.mil.tr/8_TARIHTEN_KESITLER/8_6_Milli_Mucadele_Doneminden_Anekdotlar/resimler/kinali_hasan.jpg) (05/08/2007)

[http://www.vehbiaksit.com/haber\\_detay.asp?haberID=413](http://www.vehbiaksit.com/haber_detay.asp?haberID=413) (14/10/2008)

[http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=42&Itemid=50](http://cukurkoy.akkusilcesi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=50) (13/03/2009)

<http://kanalkultur.com/de/content/view/638/1/> (06/11/2008)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/364846.asp> (05/12/2007)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/452226.asp> (03/06/2008)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7901535&yazarid=249>  
(21/12/2007)

<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf> (29/01/2009)